

59073

Avstralija in nje otoki.

Spisal

Ivan Vrhovec

c. kr. profesor.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

1899.

Tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

2

[Faint, illegible handwriting, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

Steč

Avstralija in nje otoki.

Spisal

Ivan Vrhovec,

c. kr. profesor.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

1899.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

59073

Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.

Uvod.

Rdor se je le količkaj s pridom drgnil po šolskih klopeh, utegne se še spominjati, da je velika večina našega zemeljskega površja, dobre tri četrtine, pokrita z vesoljnim morjem. Iz njega pa se dviga pet velikih kosov suhe zemlje, katerim pravimo zemljine, ali pa tudi deli svetá. Stejemo jih po navadi v tem-redu: Evropa, Azija, Afrika, Amerika in Avstralija. Ako jih pa naštevamo po njih velikosti, imenujemo najprej Azijo, ki meri 45 milijonov km^2 (štirijskih kilometrov),

druga je Amerika	z 41 milijoni km^2 ,
tretja Afrika	s 30 > >
četrtá Evropa	z 10 > >
peta pa Avstralija	z 9 > >

Azija je torej največja in skoro tolika, kakor Evropa, Afrika in Avstralija skupaj. Gledé na svojo velikost ostaja Amerika za Azijo le za štiri milijone km^2 , Evropa je več kakor štirikrat manjša od Azije, še manjša od Evrope pa je Avstralija, ki je torej najmanjši del svetá.

Tudi je Avstralija od nas, od Evrope, najbolj oddaljena. Iz Evrope dospemo v Azijo po suhem, zato ker sta ta dva dela svetá med seboj zrastena ter se Evropa drži Azije z najširšo svojo stranjo. V Afriko pa iz Evrope po suhem ni pota, ampak ta dva dela svetá sta ločena drug od drugega po Sredozemskem morju. To je na najožjem kraju tako ozko, da se z velikimi topovi ali kanoni, kakoršne imajo Angleži v svoji skalnati trdnjavi Gibraltarju, iz Evrope lahko čezenj strelja v Afriko.

A od Evrope zeló oddaljena je pa že Amerika, čettri del sveta, zakaj med njo in Evropo se razširja veliko Atlantsko morje ali Atlantski ocean. Urne poštné ladije

ga preplujejo po navadi v osmih ali desetih dneh. Vedite pa, da so v najnovejšem času izdelali ladije, ki zmorejo to dolgo pot že celó v šestih dneh.

Toda v Avstralijo traja vožnja celih 42 do 45 dnij. Ta najmanjši del svetá je tedaj od nas najbolj oddaljen, in ravno zavoljo tega nam je tudi še najmanj časa znan. Avstralijo poznamo še le dobrih sto let. Sicer je tudi Amerika zadosti oddaljena od nas, vendar je minilo že štiri sto let, odkar nam jo je odkril Krištof Kolumb. A še le tri sto let pozneje se je zvedelo, da se razun Evrope, Azije, Afrike in Amerike nahaja tudi še Avstralija na svetu. Temu se je čuditi tem bolj, ker so brž potém, ko je Kolumb našel Ameriko, evropski narodi kar trepetali od hrepenenja, da odkrijejo, kar je bilo dotlej še neodkritega, še nepoznanega sveta. Posebno velja to o Špancih in Portugalcih.

Leta 1492. je Kolumb odkril Ameriko. Glas o tem preimenitnem dogodku je kakor blisk hitro prešinil ves tedanji svet. Sicer so Portugalci odkrili že pred Kolumbom mnogo do takrat še do dobra nepoznanega sveta ob zapadnem obrežju Afrike. To obrežje je bilo stoletja in stoletja, že v starem in ves srednji vek tako razvpito, da se najpredrznejši mornarji niso upali spuščati na to nevarno pot. S početkom petnajstega stoletja jih je ta strah minil, in Portugalci so ob afriškem obrežju pritiskali vedno pogumnejše proti jugu. Vsak dan je prinesel drugo novico, jedno bolj zanimivo od druge. Tedanjim ljudem je od začudjenja kar sapo zapiralo. — A zavoljo starih pripovedek o nepopisnih strahovih in grozah na velikem, odprtem morju se portugalski mornarji pa tudi takrat še niso upali spuščati na nepremerno morsko samoto samo. Držali so se obrežij.

Ko pa se je Kolumb vrnil s svojega preznamenitega potovanja iz Amerike, minil je na enkrat ves strah pred morskimi grozami ter se umaknil skoro nepopisnemu navdušenju za morje. Vse je sililo na ladije! Ko se je Kolumb pripravljal za drugo vožnjo v Ameriko, namerjaval je vzeti s seboj kakih 800, k večjemu 1000 ljudij, toda ponujalo se mu jih je na tisoče, med njimi tudi mnogo takih, ki jih nikakor ni mogel zavrnuti, možje iz najstarejšega, najodličnejšega plemstva španskega. Vzeti jih je moral s seboj nad 1500 mož.

To navdušenje za vožnje y še nepoznane dežele se je po Kolumbovi smrti le še tem bolj razvnelo, in Španci so se izkazovali z dejanji skoro neverjetnega junaštva. Jedno

SVETOVNI PROMET
 z AVSTRALIJO in OCEANIJU.

takih junaških dejanj je bila tudi prva vožnja okoli in okoli naše zemlje. Učenjaki so bili takrat že pač uverjeni, da utegne biti naša zemlja res obla, toda dokazal, v resnici dokazal ni še tega nihče. Storil pa je to leta 1519. predrzni španski mornar Magaljan. Prek Atlantskega oceana je zajadral proti Južni Ameriki, našel na nje skrajnem koncu morsko pot — imenuje se še sedaj Magaljanov preliv — ter po dolgi, štiri mesece trajajoči vožnji prvi prebrodil velikansko to morje od jednega obrežja do drugega.

Njegove (tri) ladije so se torej prve vozile po avstralskih vodah, in Magaljan je odkril prvo k Avstraliji spadajoče otočje, ki ga je imenoval Ladroni, to se pravi Tatinski otoki. Magaljanu sicer ni bilo usojeno vrniti se v domovino — ubili so ga divjaki na Dišavskih otokih leta 1521. — toda njegova nesrečna smrt Špacev ni oplašila od nadaljnih, ravno tako predrznih voženj.

A tudi Francozi, Angleži in Nizozemci ali Holandci se niso mogli ubraniti tega nagona. Njih ladije so švigale po vseh takrat znanih in tudi še neznanih morjih sem ter tja. Pri tem so zadevali tudi ob Avstralijo, a se niso zmenili za njo! Zakaj pa so Portugalci in Spanci brodarili s takim veseljem in s tako nikdar ugnano vztrajnostjo v daljne tuje kraje? — Samo zato, da si pridobé kar najhitreje, na najlažji način in kolikor se le dá veliko imetje. To se pravi, iskali so po svetu zlata in srebra, suhega čistega zlata. In res so ga v Ameriki pobirali kar po tleh in obkladali svoje ladije do vrha z njim. V Avstraliji pa o tem dragocenem blagu ni bilo ne duha, ne sluha. Evropske ladije so slučajno zadevale ob njo ravno na takih krajih, kjer je bila že itak pusta in nerodovitna Avstralija še celó neplodovita. Niti vode niso mogli iztakniti na njenih nesrečnih obrežjih. Pa naj bi bila tudi še tako rodovitna, kaj bi jim bila rodovitnost pomagala? Saj se niso vozili zato v daljno tujino, da bi si kakor kmetje s krvavimi žulji služili svoj vsakdanji kruhek.

I.

Avstralija.

I. Kako so odkrili Avstralijo.

Gako se je prigodilo, da so se vozile in ustavljale ob avstralskem obrežju španske, portugalske in holandske ladije že nad sto let po Kolumbovi smrti, ne da bi v Evropi sploh kdo kaj vedel o Avstraliji. Tu se o njej še celó potém ni zvedelo nič natančnejšega, ko je na pr. leta 1642. poslal holandski guverner Van Diemen slovečega mornarja Tasmana nalašč zato na avstralska obrežja, da dožene tam in se prepriča, je li res ali ne, kar se je v Evropi govorilo še pred odkritjem Amerike o nekem, po vsej južni poluti naše zemlje raztezajočem se velikem delu sveta, ktereга so zavoljo tega imenovali »južno zemljino« ali »južni del sveta«, po latinsko: terra australis. Tasman je prijadral do velikega tik Avstralije ležečega otoka, ki se še dandanes po njem zove Tasmanija, toda zemljine, ktere iskat ga je poslal Van Diemen, ni mogel najti, če prav se je vozil ob njenem obrežju, kakor že marsikteri drug mornar pred njim. Tasman je našel še več drugih manjših in večjih otokov, kterim so Holandci vsem skupaj dali ime: Nova Holandija. Sevéda je bila v tem imenu všteta tudi Avstralija, ne da bi Holandci vedeli za to. Iz tega vzroka so Avstralijo imenovali Novo Holandijo tudi še potém dolgo časa, ko so jo že bili vso odkrili, in še dolgo potém, ko so zvedeli, da je to tisti južni del sveta, o kterem se je v Evropi ugibalo in pripovedovalo že več sto let in še pred odkritjem Amerike.

Ko se je Tasman vrnil s svojega potovanja domú, ni se govorilo o Avstraliji med izobraženimi ljudmi v Evropi zopet dolgo do malega nič. Pozabljena je bila za več nego sto in petdeset let.

Leta 1769. pa se je prigodilo nekaj, kar je povzročilo, da so naposled Avstralijo vendar le odkrili. Dne 3. rožnika imenovanega leta se je imela namreč na nebu vršiti

imenitna zvezdna prikazen. Ta dan je imela zvezda večernica iti mimo solnca. Za učenjake zvezdoslovce je bila ta nebna prikazen silno važna zato, ker so mogli z njeno pomočjo preračunati, kako daleč je od naše zemlje do solnca. Toda ta prikazen se je morala opazovati na dveh kolikor mogoče daleč narazen ležečih krajih naše zemlje. Po vsej Evropi so se učenjaki pripravljali za to opazovanje, in tudi kraljeva družba angleških zvezdoslovcev je sklenila, da bo opazovala ta važni dogodek. Izbrala si je za to opazovanje res taka dva, kolikor mogoče daleč narazen ležeča kraja. Jeden je bila znana in sloveča angleška zvezdarna Grinuič blizu glavnega mesta Londona, drugi kraj pa so bili neki, več tisoč kilometrov od Londona oddaljeni in sredi Velikega oceana ležeči otoki, ki se od tistega časa zovejo »Družbini otoki«.

A ta, za zvezdoslovje tako imenitna prikazen se ponavlja le jako, jako poredkoma, še vsakih sto let ne;¹ zato si je morala imenovana družba preskrbeti mornarja, o katerem je bila prepričana in je vedela, da bo na opazovanje odposlane učenjake prav gotovo in o pravem času pripeljal na določeno mesto. Jeden najbolj slovečih mornarjev je bil na Angleškem takrat kapitan Džems Kuk (James Cook). Družba je njemu naklonila svoje zaupanje ter njegovim rokam izročila srečo in usodo v tako daljni svet odposlanih mož. In ni se zmotila v njem! Džems Kuk je res srečno in o pravem času pripeljal učenjake na določeni mu kraj, kjer so opazovali omenjeno nebno prikazen.

Na poti nazaj v domovino je Kuk dne 19. malega travna 1770. leta prijadral z učenjaki do vzhodnega avstralskega obrežja ter stopil tu z njimi vred na suho, slučajno pa ravno na najlepšem, najrodovitnejšem in najugodnejšem kraju vse Avstralije. Za Kuka je bil srečen slučaj, da ves prejšnji čas ni prijadrala tú-sem niti jedna ladija, sicer bi se bili Avstralije polastili gotovo že Španci ali Portugalci, vsekako pa Holandci. O Kukovem prihodu je bila Avstralija torej brez gospodarja. Zató so jo Kuk in njegovi učenjaki brez ugovora razglasili za angleško posest ter se je v imenu svojega kralja Jurija III. polastili za angleško krono.

Tako so na prav nepričakovan način leta 1770. odkrili Avstralijo.

¹ Zadnjikrat je šla večernica mimo solnca dne 6. grudna leta 1882., a bo šla zopet še le 8. rožnika 2004. leta. V prihodnjem stoletju torej nobenkrat.

II. Prvi evropski naselniki v Avstraliji.

Ali je v Avstraliji živelo takrat že kaj ljudi? — Dà, živeli so, a bili so divjaki, na kakoršne Angleži niso naveli še nikjer drugod na svetu, če prav so se bili do takrat seznanili že z marsikterim divjim narodom. Take ljudi izkoristiti v svoj prid kakorkoli že, bila je do dobra nemogoča stvar. Zato Angleži sprva niso vedeli, kaj naj počno z Avstralijo, posebno ker je bila od Angleškega tako silno oddaljena. Ker je niso vedeli bolje izkoristiti, odmenili so jo za ječo najhujšim zločincem. Sklenili so najgršo svojo sodrgo, pravi izmeček človeške družbe, naložiti na ladije ter jo odpeljati tukaj sem. Kaj bi naj ti hudodelci ondi delali, pa Angleži sprva še tudi niso vedeli, ker niso Avstralije poznali še do malega nič. A dejali so si: našlo se bo že kako delo, ki bo vsaj toliko nosilo, da bodo hudodelce brez stroškov lahko tam redili in iz njih dela plačevali tudi še čuvaje in stražnike za nje.

Prvo z zločinci napolnjeno ladijo so Angleži odposlali v Avstralijo leta 1787. Bilo jih je 565 moških in 192 ženskih.

Dve leti pozneje so se odpeljale zopet tri take ladije; odnesle so s seboj 1000 moških in 250 ženskih zločincev, katerih pa je potoma deloma zavoljo grdega ravnanja, deloma zavoljo preslabe hrane pomrlo čez poltretji sto. — Vožnja v Avstralijo je trajala celih sedem mesecev.

Sprva se je hudodelcem in tudi njih čuvajem in stražnikom godilo silno hudo. Zavoljo nerodovitnosti avstralske zemlje, zavoljo pomanjkanja vode in mnogih drugih neprilik, o katerih bomo pozneje govorili še natančneje, bili bi hudodelci skoro lakote pomrli. Ko pa so se sčasoma z avstralskimi razmerami natančneje seznanili, pokazalo se je, da utegne Avstralija po nekterih krajih dobiti za Angleže še veliko veljavo. V Evropo so prihajala vedno ugodnejša poročila o Avstraliji, ki so začela tudi svobodne ljudi mikati, da so se selili v Avstralijo ter poskušali tam svojo srečo. Prihajalo jih je od leta do leta več. Tako je nastala na jugovzhodnem obrežju Avstralije naselbina, in sicer ravno tam, kjer je stopil Džems Kuk na suho. Imenovali so jo Novi Južni Uels (South Wales). Dandanes je Novi Južni Uels najlepša in najbogatejša dežela v Avstraliji.

Med prvimi prostovoljnimi naselniki je bilo mnogo takih, ki so si stavili nalogo, prodreti tudi v notranje, popol-

noma nepoznane kraje. A potovanje po Avstraliji je še danes jedna najtežavnejših rečij na svetu, ker tako strahovito pustih pokrajin in zapuščenih samot, kakor so avstralske, ni nikoder več pod solncem. Nič čuda, da marsikterega predrznega potovalca ni bilo iz notranje Avstralije nikoli več nazaj, kar pa drugih ni oplašilo, da ne bi poskušali tudi oni svoje sreče.

Nasledek teh preiskavanj je bil ta, da so začeli Angleži v Evropi vedno bolj obračati svojo pozornost na Avstralijo ter so se vedno pogosteje preseljevali v njo. Odhajalo jih je od leta do leta več z doma. Angleška vlada je to preseljevanje z veseljem opazovala. In kako bi ga ne? Več ko se ljudij naseli v Avstraliji, več bo dobivala dobička od nje. Zato je stregla naselnikom na vso moč v roke ter jim v Avstraliji obetala zlate gradove. Dajala jim je zemlje zastonj, kolikor je je kdo hotel. Zastonj jim je dajala vse poljsko in rokodelsko orodje, zastonj celó živino, ki so jo potrebovali pri obdelovanju polja. Najrevnejše je prvi čas zalagala tudi s hrano in obleko. Za delavce naselnikom ni bilo treba biti v skrbeh. Tudi teh je zastonj dobil vsak, kolikor jih je hotel. Saj je imela angleška vlada kaznjencev v Avstraliji na tisoče, in vsak čas se je pripeljala zopet kaka ladija, do vrha napolnjena z njimi. Teh je vsak naselnik zastonj dobil, kolikor mu jih je bilo treba; še za njih hrano in obleko mu ni bilo treba skrbeti.

Te dobrote so zvale tisoče naselnikov v Avstralijo. Do leta 1829. so naselili že drugo pokrajino, Južno Avstralijo zvano, in kmalu za tem še tretjo in četrto in peto, med katerimi se je razun Novega Južnega Uelsa najlepše razvijala naselbina Kraljičina dežela, Kinslend (Queensland) zvana.

Ko je angleška vlada videla, da je pritisk v Avstralijo vedno večji, začela je torbico dobrot polagoma obešati nekoliko višje. Najpoprej je ustavila podpiranje novih naselnikov in tudi kaznjencev jim ni dajala za delo več popolnoma zastonj, ampak le proti plači, dasiravno je bila ta primeroma jako nizka. Zavaljo tega pa preseljevanje v Avstralijo nikakor ni prenehalo, ampak angleški naselniki so prihajali tudi še potém radi v Avstralijo.

Kolikor bolj pa je rastlo njih število, in kolikor lažje so izhajali brez kaznjencev, tem bolj so se jeli izpodtikati nad njimi ter zahtevali od angleške vlade, naj ustavi prevažanje hudodelcev v Avstralijo. Gosposke so se sprva

temu upirale, naposled pa so morale odjenjati. Najpoprej se je zločincev ubranila naselbina Novi Južni Uels — zgodilo se je to leta 1839. — polagoma pa tudi vse druge. Od leta 1868. se kaznjenci v Avstralijo sploh več ne odvažajo.

Iz početka so bili kaznjenci za Avstralijo velika dobrota. Kje bi bili prvi naselniki dobivali sicer delavcev? Zakaj v Avstralijo se gotovo ni selil nihče zato, da bi hlapčeval in služil tam, ampak da postane sam svoj, prej ali slej imovit in čislán gospodar. Brez kaznjencev bi Avstralija dandanes prav gotovo še ne bila na tisti stopinji, na kakoršni je, zakaj njen neprijazni, pusti in nerodovitni svet je bil ravno tako neugoden za poljedelstvo, kakor za živinorejo. Dandanes je seveda drugačna in Avstraliji pred sto leti skoro nič več podobna. In če slišite ali čitate kdaj, kakšne ogromne obilice najrazličnejšega blaga dan za dnem privažajo na avstralskih ladijah na Angleško, pripisovati je to železni vztrajnosti in žilavi pridnosti angleškega naroda, s katerim se v tej stvari ne more meriti in kosati noben drug narod vsega sveta.

Da bomo pa tudi sami lahko presodili, kaj premore nikdar ugnana pridnost človeških rok, oglejmo si nekoliko natančneje, kakšne so prirodne razmere avstralske.

III. Avstralska zemlja.

Avstralija je, kakor že vemo, najmanjši del sveta, leži na južni poluti naše zemlje ter je od vseh strani obdana z morjem. Torej je velik otok, ki ga od jedne, zapadne strani obliva Indijski, od druge, vzhodne pa Veliki ali Tihi ocean. K Avstraliji pa štejemo tudi mnogo, skoro ne rečemo preveč, ako pravimo, da neštevilno veliko otokov. A le trije od njih, in sicer tisti, ki so ji najbližji, so veliki: Nova Gvineja na severu, Nova Zelandija na vzhodu, pa Tasmanija na jugu; drugi pa so majhni in po vsem Velikem oceanu tako široko razstavljeni, da je od Avstralije pa do najbolj od nje oddaljenih otokov dobrih štirinajst dni najhitrejše vožnje. Vse skupaj zovemo z jedno besedo Oceanija, tako da se Avstralija sestavlja iz dveh delov: 1. iz prave Avstralije, in 2. iz Oceanije.

Oglejmo si najpoprej pravo Avstralijo.

1. Pogorja.

Avstralija je po večjem raven, tu pa tam nekoliko grbast, toda skoro po vsej svoji razteznosti pust, skalnat, nerodoviten, s peskom in soljo pokrit svet. Pogorij nima skoro nič, posebno po notranjih krajih ne. Kolikor jih ima, razprostirajo se vsa ob vzhodnem obrežju ter držé vstric z njim, in sicer tako blizu obrežja, da je med njimi in morjem le prav malo prostora. Po nekod se vzpenjajo celó kar naravnost iz morja.

Od vseh teh gorskih grebenov sta zavoljo svoje dolgosti in višine znamenita samo dva: Avstralske Planine in Sinje gore. V Avstralskih Planinah stoji najvišji vrh, Kosjuškova gora, nekemu slovečemu Poljaku, hrebremu Kosjušku v čast tako imenovana. Visoka je nekako toliko (2187 *m*), kakor naš Stol na kranjsko-koroški meji.

Še nižje pa so Sinje gore.

2. Reke in jezera.

Z gorá tekó reke navzdol, in sicer tudi v Avstraliji. Tá-le dostavek ni tako nepotreben, kakor se marsikomu zdi, zakaj Avstralija je v marsičem na glavo postavljen svet. Kar je pri nas belo, je tam črno, kar pri nas ravno, tam ukrivljeno itd. V Avstraliji so labodje črni, krokarji pa beli. Nahajajo se v njej štirinogate živali s ptičjimi kljuni in ribjimi luskami namesto dlake. Nekteri avstralski ptiči so brez perotij in perja, večina avstralskih živalij se stori in zleže komaj na pol godna. In tudi avstralske reke se z našimi ne dadó primerjati, že kar se števila tiče ne. Koliko velikih rek šteje pač naša Evropa, in jedna je bolj koristna, kakor druga. Avstralija pa, ki je le nekaj manjša od Evrope, ima samo jedno reko, ki je vredna, da človek govori o njej. To je reka Mére (Murray), ki izvira v Avstralskih Planinah, vse druge so le neznatne brežnice, ali pa še sploh do morja ne pritekó ne, marveč posihajo v vročem pesku notranje Avstralije, ali pa se izlivajo v ondotna kalna, slana jezera, ki pa o vročini posahnejo skoro do malega vsa.

Jezer v Avstraliji ne manjka, še celó mnogo jih je; nektera so tudi jako velika, a za človeka prav brez vrednosti; zakaj nahajajo se sredi najžalostnejših avstralskih puščav, vrh tega pa je tudi njih voda brez izjeme vsa slana,

nerabna in nepitna za ljudi in živino. Še rastline ne marajo za njo. Sicer je nekaj zanikarnega zelenja ob obrežju takih jezer, a že nekoliko od obrežja proč je svet popolnoma mrtev.

Zavoljo tega zinimo kaj malega tudi samo o reki Mére in njenem največjem pritoku Derlingu, ki je večji od reke Mére same. Toda kako čudni reki sta to! Pri nas postajajo reke vedno večje, čim dalje tekó. V Avstraliji ne! Reka Mére in njeni pritoki prideró pač kot mogočne reke dol z gorá, posebno spomladi, ko se sneg topi. Velike, morskim podobne ladije puhajo tedaj po njih daleč navzgor, a to ne traja dolgo. Ko pritisne vročina, začne velikanski Mére jako hitro usihati. Pritokov kmalu nobeden več ne priteče vanj, posušé se hitro drug za drugim. Nekaj časa izhaja Mére potém še s svojo vodo, a polagoma mu zmanjka tudi te. Do morja ne priteče skoro nobeno leto. Med najhujšo vročino oznanjajo le še posamezni tolmeni in tu pa tam zaostale mlake, kod je po globoko razkopani strugi tekla v pomladnjem času najmogočnejša reka avstralska.

IV. Podnebje.

Ta čudna prikazen prihaja od nenavadno velike vročine. Avstralija se razprostira namreč večinoma po vročem pasu. Toda koliko je dežel drugod po svetu, ki ležé tudi v vročem pasu, a so najrodovitnejše, najsrečnejše dežele, kakor na pr. preblážena Indija. A rodovitne so, ker imajo dovolj dežja. Ta blagoslov božji pa je Avstraliji skoro popolnoma odrečen, zato ker dežuje v Avstraliji sploh le redkokrat kdaj, vrh tega pa zadržujejo ob obrežju stoječa visoka pogorja, Avstralske Planine in Sinje gore, še to malo deževja, kar ga je, proč od notranjih krajev. Z močo napojeni oblaki se z morja pripodé pač do teh gorá, toda čez nje ne morejo, ampak se razlijejo že ob njih vzhodnih rebrih. Vetrovi, ki pripihajo v notranje kraje, so zavoljo tega suhi in silno vroči. Po notranjih krajih dostikrat po več let ne pade niti kapljica dežja. Za silo dobro močene so samo pokrajine ob južnem in vzhodnem obrežju: v Viktoriji, v Novem Južnem Uelsu in v Kraljičini deželi. Zavoljo tega so tudi samo te pokrajine naseljene, samo tukaj se nahajajo velika mesta, samo tukaj se razvija človeško življenje. Pa tudi tukaj mine dostikrat več mesecev brez kapljice dežja.

V. Rastline in živali.

1. Rastline.

Po moči ali deževju se povsod po svetu ravna rastlinstvo. V Avstraliji je rodovitno samo obrežje, odtod pa postaja svet tem pustejši, čim dalje se človek podaja v notranje kraje. Z ozirom na to razločujejo tam tri predelke ali pasove. Najrodovitnejši je svet na vzhodu ob Velikem oceanu, od obrežja pa do vznožja Avstralskih Planin in Sinjih gorá. To je pas gozdov — le škoda, da je tako ozek.

Drugi predelek je onstran Avstralskih Planin in Sinjih gorá ležeči pas pašnikov, obširnih, s trdo, slano travo porastenih, silno vročih planjav, pa pas z zanikarnim trnjevim grmovjem porasteneга »skrubá«. Že ta, drugi pas je dovolj pust in neprijazen ter zavzema velikanske prostore, toda zaostaja daleč za tretjim predelkom avstralskega sveta, ki je prava puščava v najgroznejšem pomenu te besede.

Oglejmo si nekoliko natančneje te posamezne predelke!

1. Pas avstralskih gozdov ob obrežju. To so najrodovitnejši kraji. Ob obrežju Velikega ali Tihega morja se vrsti dolina pri dolini, jedna lepša od druge, zato ker jih namakajo z Avstralskih Planin in Sinjih gor tekoče reke, ki so sicer le majhne, tekó le kratek čas, a jim vode tudi v najhujši vročini ne zmanjka. Po vsem tem vzhodnem obrežju od skrajnega juga pa prav gor do severa ga ni najmanjšega nerodovitnega prostorčka. Na ozkem tem obrežju se nahajajo sicer ne velike, a jako lepe in rodovitne pokrajine: Viktorija, Novi Južni Uels in še le leta 1859. naseljena Kraljičina dežela, pokrajine, ki jih prištevajo najrodovitnejšim in najlepšim na zemlji. Tu se nahajajo vse ugodnosti, ki morejo napraviti kak kraj srečen in bogat: rodovitna zemlja, zmerno in človeškemu zdravju jako prikladno podnebje in vedno dovolj vode. Tem ugodnostim še dostavimo, da se nahaja na tem obrežju tudi dolga vrsta jako globokih in varnih morskih zajed, okoli katerih so se razvila lepa in prostorna pristanišča. Pristanišče v Sidniju, glavnem mestu vse Avstralije, pravijo, da je najlepše na zemlji.

Zavoljo teh ugodnostij so se pa na tem ozkem obrežju v čudovito kratkem času razvila prekrasna in prebogata mesta, ki jih prištevamo najlepšim in največjim mestom na

svetu. V Sidniju so leta 1800. našli samo 2000 ljudi, danes jih živi v njem že blizu pol milijona. Jednako hitro so se razvijala tudi druga mesta, na pr. Melburn, za Sidnijem največje avstralsko mesto. Leta 1835. so zgradili prve skromne njegove hišice, dandanes pa šteje Melburn z bližnjimi svojimi predkrajji že nad 490.000 ljudi.

A te krasote in tega bogastva je na enkrat konec, če se človek s tega obrežja napoti čez Avstralske Planine in Sinje gore. Pred teboj se razgrinjajo nepremerne in silno vroče planjave, ktere le redkokrat ohladi kaka ploha. To je drugi predelek avstralske zemlje. Reke izvirajo sicer tudi na tej strani avstralskih gorá; baš največja avstralska reka Mére in njen pritok Derling imata tu svoje studence, a znano nam je že, kako hitro te reke posihajo ter jih naposled zmanjka popolnoma.

Na vznožju gorá, kjer prihaja s hribov vedno dovolj vode, je pač še zeleno, nekaj časa celó tudi še globlje notri v deželi ob bregovih rek, toda čim dalje od gorá, tem bolj gineva rastlinje ter se vedno pogosteje prikazuje pusti nerodovitni svet.

Ob bregovih večjih rek se nahajajo celó še gozdovi. Toda kakšni so! Z našimi jih kar nikakor ni primerjati. Drevje avstralskih gozdov je ustvarjeno popolnoma drugače kakor naše. Kaj pak da! Kako bi moglo sicer pri takem pomanjkanju vsake vlažnosti izhajati. Po teh gozdih dostikrat po dve, celó po tri leta ne dežuje niti enkrat, in še takrat, kedar dežuje, zaleže dež kaj malo. Na razbeljeni zemlji izpuhti vsa moča že v nekolikih urah v vroče višave, in zemlja je v kratkem času zopet tako vroča, kakor poprej. Posebno neznosna je vročina tedaj, ko pritisnejo še vroči suhi vetrovi, ki žgo, kakor bi prihajali iz vroče pekavske peči.

Sevéda bi morala v takem podnebjju usahniti vsaka rast, ko bi je ne bila božja previdnost ustvarila tako čudovito trpežno, da se ubrani tudi najhujše vročine.

Zato je premodri stvarnik dal avstralskemu drevju kot podplat trdo perje ter mu ga obrnil proč od solnea; postavil ga je navpično po robu tako, da ga vroči solnčni žarki ne morejo zadevati, ampak padajo ob njem naravnost dol na razbeljeno zemljo. Zato so avstralski gozdje brez sence in tako redki, da se nikjer veja ne dotika veja.

Vrh tega je dal modri stvarnik tudi še vsakemu drevesu posebno zalogo vode, mehurje, v katerih se ali v

koreninah, v deblu ali v rogovilah vej o deževnem času nabira voda, ob kateri živi potém drevo, kedar se ga z vso silo loti vročina. To je ondotnim divjakom prav dobro znano. V najhujših zadregah prodirajo te vodne mehurje ter si ugašajo z njimi hudo žejo, in tudi marsikteri evropski popotnik in preiskovalec notranjih avstralskih krajev je imel že tem mehurjem zahvaliti svoje življenje.

Evkaliptov gozd.

A čudno! Navzlic tolikemu pomanjkanju vode raste vendar ravno po notranji Avstraliji najvišje in najdebelejše drevje na svetu, kakoršnemu ne najdeš vrste celó v Ameriki, ki je vendar pravi raj za drevesne velikane. Pravijo jim evkalipti.

Sto čevljev visoki evkalipti niso prav nič nenavadnega; nahajajo pa se tudi do tri sto čevljev visoki, ki so tako

debeli, da jih deset mož ne obseže. Po Avstraliji potujoči ljudje zatrjujejo, da bi največji železniški vlak ne odpeljal lesa, kolikor ga dá en sam tak velikan.

Mimo evkaliptov, katerih ločijo mnogo vrst, nahajajo se najpogosteje aháci (akacije), ki zrastejo tudi silno visoki.

Drugega drevja, kakor evkaliptov in akacij, po avstralskih gozdih skoro ni. K večjemu se nahaja tu pa tam nekaj takozvanega travnega drevja in gozdnih kopriv. Travno drevje je silno zanikarno, vse grbavo in grčasto, čudno sem in tja zvito ter zraste le nekoliko metrov od tal. Veje nima ne jedne, ampak vrh zanikarnega debla le mogočen šop trdega, pusti dolgi travi podobnega perja, iz kterega štrli dolgo steblo nekega cveta, ki ga našemu trsu lahko še najbolje primerjaš.

Ravno tako zanikarno drevo je gozdna kopriva, o kateri pripovedujejo, da je jako nevarna strupena rastlina. Nikar se je ne dotakni, zakaj v tistem hipu se ti strdi ves život, kakor bi te zadela kap. Če ni hitre pomoči blizu, je človek izgubljen; reši se le tedaj, ako mu je prilika, da namaže otrpli život s sokom arumovega perja. Sicer pa se prigodi kaj takega redkokdaj, ker v Avstraliji ni človeka, ki bi tega razvpitega drevesa ne poznal ter se ga ne ogibal.

Drevja pa se po avstralskih gozdih ni težko ogibati, ker je silno redko. Drevesa stojé le posamično in daleč drugo od drugega. Skoz avstralski gozd se lahko v najhujšem diru voziš s kočijo; ni se ti treba bati, da bi zadel kje ob kako deblo, bodi tvoj kočijaž še tako malo vajen voznik.

Ta redkost prihaja odtod, da tako silno primanjkuje vlažnosti in vode. Drevje si jo išče deloma v tleh, zato ima jako globoko v tla držeče korenine, deloma pa si jo išče tudi v zraku, kjer jo dobi vsaj po noči nekoliko, zato ker pada jako obila rosa. V avstralskem gozdu se človeku zdi, kakor bi se za vlažnost v zraku pričkalo drevo z drevesom. V tem boju zmaguje le veliko drevje. Zavaljo tega pod avstralskim gozdnim drevjem ni prostora za nizko grmičevje. Po tleh je golo in gladko, kakor bi bilo vse požgano; k večjemu raste tu pa tam nekaj zanikarne goste trave, ki pa je tudi trda kakor usnje. O gozdih, kakoršni so naši, kjer se skoro deblo tišči debla, ni v Avstraliji ne duha, ne sluha.

Za človeka užitnega sadeža ni v avstralskih gozdih najti ne jednega. Pač rastó po severnih krajih divje banane in neka vrsta divje vinske trte, ob bregovih slanih jezer pa

se plazi hotentotska smokva; neki nemški popotnik je našel celó neko samosevsko, naši pšenici podobno žito. Skoro povsod raste nardú, avstralska rž, a za naša grla so vsi ti sadeži do dobra neužitni. Neužiten je tudi nardú, iz čegar grenkega semena delajo avstralski divjaki moko in pekó kruh iz nje. A ta kruh je samo za divjaška grla užiten.

Vendar se je nikdar ugnani in neustrašeni evropski naselnik okoristil celó s tem tako žalostnim svetom, posebno ob bregovih rek. Z neumorno pridnostjo so angleški naselniki izpremenili velike kose avstralskih puščob in samot v bogata in rodovitna polja. Z velikim trudom in še večjo prebrisanostjo napeljavajo vodo iz rek in jezer, iz tolmunov in mlak v najgrše puščobe ter s pridnostjo nadomeščajo to, česar jim neugodno avstralsko podnebje noče samo dati. Zato se nahaja po avstralskih samotah že cela vrsta dobro uravnanih in bogatih kmetskih gospodarstev — pravijo jim štacijoni — kjer pridelujejo najrazličnejše evropske sadeže: žito, vino, sadje itd. Presadili pa so semkaj tudi azijske in afriške pridelke, cukrov trs, bombaž, kavo; celó čaj izkušajo udomaćiti v njej. Za vse te sadeže je Avstralija nenavadno ugoden svet, ugoden celó na zapadu Avstralskih Planin in Sinjih gorá, kako ugoden pa še le na obrežju! Zato je smokev, mandeljev, breskev, marelic, črešenj in drugega sadja dandanes tam že kar po cele gozde. Tako okusnih in sočnatih pomaranč, kakor so avstralska, neki celó Italija in Sicilija nimata. Vinska trta se ponaša tako dobro, da na Angleško celó že vino izvažajo iz Avstralije.

A tako gospodarstvo je po notranjih krajih mogoče samo tam, kjer se nahajajo gozdje, če tudi še tako zanikarni in redki; mogoče je torej le ob mlakah, jezerih in blizu obrežij avstralskih rek. A čim dalje proč od njih, tem bolj se izgubljajo redki gozdje, tem bolj mineva celó zanikarno avstralsko drevje. Kakor daleč vodijo oči, kmalu ni drugega videti, kakor puste goličave, ki so k večjemu tu pa tam za silo pokrite s trdo, slano in le v posameznih čopih rastočo travo. A če stopiš bliže, boče ti med grintavo travo rudeča ilovnata zemlja v oči, o suši trda, kakor pol žgana opeka, o deževju pa mehka kakor blato, da se človek in živali do kolen pogrezajo v njo.

»O deževju?« vprašamo se začudivši. »Ali imajo tudi te travnate planjave, ki pokrivajo velikanske prostore, kdaj kaj dežja?« — Pač imajo ga, a je tako nezanesljiv, da ni računati nanj. In še ta ni dosti vreden, ker prihaja med

silnimi nevihtami in v takih nalivih, da izpremeni poprej kakor rog trdo zemljo v kratkem času v nepristopno močvirje. Brž pa ko deževje preneha, je zemlja zopet trda, kakor je bila poprej.

Za poljedelstvo je ves ta svet do dobra nemogoč. In vendar si je neumorni človek znal nekatere dele celó tega strahovitega sveta obrniti v svoj prid. Izkorišča ga za živinorejo. Trda in slana trava teh planjav je, kakor bi

V avstralski samoti.

bila nalašč ustvarjena za ovce, a tudi goveja živina jo rada muli. Nahajajo se gospodarji, ki imajo po opisanih avstralskih planjavah po sto tisoč glav živine na paši, največ ovac, razun njih pa tudi mnogo konj in celó veliko goveje živine.

Toda gorje živini in pastirjem, ki jo pasejo, ako dežja le predolgo ni, ako se posuše še tiste mlake in še tisto malo število tolmunčkov, ki so dajali dotlej vsaj za silo nekoliko pitne vode, in je živina sredi grozovite puščave na

enkrat brez kapljice vode. Da bi se mogla domú v »štacijone« prignati, kjer bivajo njeni gospodarji, na to še misliti ni. Predaleč je do tja. Ob takih prilikah pocepa navadno vsa živina. V prejšnjih časih še kož niso mogli rešiti. Ker so pa avstralski živinorejci izkusili, da se take nesreče pripetijo skoro gotovo vsakih deset ali dvanajst let, pripravili so se tudi za take slučaje ter izkušajo v novejšem času rešiti vsaj toliko, kolikor se dá sploh rešiti.

Zato so si dali na takih travnatih planjavah sezidati tu pa tam peči z velikanskimi železnimi kotli, v katerih se na enkrat lahko skuha po petnajst do dvajset volov, ali pa trikrat toliko drobnice. Ker živina prebija žejo le nekaj dnij, posebno goved, zato je treba hiteti. Pobjitati in klati jo ob takih prilikah ni več časa. Od gospodarjev nalašč zato v samoto poslani delavci živino na paši le kar streljajo, devajo iz kože, sekajo v velike kose ter jo kuhajo v omejenih kotlih. Iz mesa se izkuhajo vsi v njem se nahajajoči porabni soki, ktere spravijo v sode, in v avstralskih tovarnah napravijo potém iz njih takozvani izvleček, ki se pridaja posebno juhi, pa tudi drugim jedém, da so močnejše in slastnejše. Celó mast se dobro porabi ter se pošilja v sodih na Angleško, kjer jo porabljajo za najrazličnejše potrebe.

Leta 1849. je bila posebno huda suša. Takrat so morali na ta način pokuhati skoro en milijon ovac in čez 50.000 glav goveje živine. Škoda je bila ogromna, vendar se je rešilo vsaj nekoliko tega blaga.

Zatorej je za avstralskega živinorejca najimunitnejše vprašanje: kje se nahajajo kraji, ki so v istini vedno nerodovitni, kamor nikdar in nikoli ne sme gnati svojih čred na pašo? Ali odgovor temu vprašanju je jako težaven, zato ker v notranjih delih Avstralije ni ne jedne pokrajine, o kateri bi se moglo reči, da ji gotovo nobeno leto dež ne izostane popolnoma, včasi celó še več let zaporedoma. K sreči za avstralske živinorejce pa se to pomanjkanje dežja ne drži vedno jednega kraja, ampak dobivajo vsaj za silo dežja letos te, drugo leto druge pokrajine. Zavaljo tega more pazljivi gospodar poiskati za svojo živino vedno dovolj paše, ako le zna preudariti, na katero stran jo naj tisto leto žene na pašo, in kam se bo umaknil z njo, ako bosta jeli pritiskati nanj in mu žugati suša in vročina.

Toda navzlic vsem tem neprilikam daje živinoreja Angležem v Avstraliji še najboljše dohodke, boljše ko vse

poljedelstvo in vsa obrtnost. Samo za volno, ki jo pošiljajo skoro vso na Angleško, iztržijo vsako leto po 200 do 300 milijonov goldinarjev. V novejšem času pa so začeli izvažati tjakaj tudi zmrzlo, sveže ovčje meso v nalašč za to napravljenih ladijah, a tudi govejega takega mesa se izvaž

Kenguru.

sedaj že mnogo iz Avstralije. A ne samo na Angleško; lansko leto bi bil sveže avstralsko goveje meso pokusil lahko že tudi na Dunaju.

Iz tega je razvidno, da si je človek celó tako žalostne samote, kakor so te travnate planjave, znal obrniti v svoj prid.

Storiti pa tega nikakor ni mogel z razvpitim, zloglasnim »skrubom«.

Skrub je kakor ščet gosto trnje, ki se nahaja po onih vročih planjavah, po katerih zavoljo popolnega pomanjkanja vode tudi še tako zanikarna trava več izhajati ne

more. Skoz skrub prodreti je do dobra nemogoče. Skrubovega trnja, ki živi jedino le ob močni rosi, ne uduši nobena suša, celó ogenj ga ne ukonča; iz korenin poganja trnje vedno z nova ter pokriva na nekterih krajih po več sto štirijaških kilometrov. Gost je tako, da lažje zid prodreš,

kakor se preriješ skozenj. Doslej potovalci drugod po svetu niso še našli puščave, ki bi jih bila mogla ustaviti in zadržati na njih potovanju. Naposled so se vendar le pretolkli skoz njo, če prav še le po največjih težavah. Avstralskega skrubu pa do zdaj ni zmožel še nihče. »Zastonj je bilo vse naše prizadevanje,« tako pripoveduje pogumni potovalec Stuart o svojem potovanju skoz skrub. »Zavrtali smo se v skrubovo trnovo grmovje, kakor sveder v trd les, a predno smo se prevrtali in prerili vanj komaj par korakov, bili smo že vsi razpraskani, in kri se nam je curkoma pocejala po obrazu in rokah, obleka pa nam je skoro vsa v capah obvisela na trnju. Če bi bili silili še dalje v skrub, izgubili bi bili s konj vso opravo in vso prtljago, naposled pa morebiti celó še konje same.«

Tretji in največji predel avstralske zemlje pa je puščava, žalostnejša in groznejša, kakor so puščave v kateremkoli drugem delu sveta. Velike puščave se nahajajo sicer tudi v Aziji in v Afriki. Velika saharska puščava v Afriki je samo za tretjino manjša, kakor vsa Avstralija, a tako mrtva in od življenja tako popolnoma zapuščena ni, kakor so avstralske puščave, če prav so v primeri s Saharo mnogo manjše. V Sahari se nahajajo velike zelenice (oaze), silno rodovitne pokrajine sredi velikanske puščave, pravi paradži ali raji, po katerih živi cela vrsta narodov različnih plemen in različnih jezikov; nahajajo se po njih vasi, trgi in mesta, po katerih se ondotni prebivalci pečajo s trgovino in poljedelstvom. V avstralskih puščavah pa o čem takem ni ne duha, ne sluha. Tiho in mrtvo je po njih, kakor v grobu.

2. Živali.

Rastlinstvu primerno ustvarjeno je kaj pak da tudi avstralsko živalstvo, ali z drugimi besedami povedano: tudi avstralske živali so nenavadnega života, večinoma zanikarne in za človeka skoro popolnoma brez koristi. Sevéda slonov, nosorogov in povodnih konj božja previdnost Avstraliji ni hotela ustvariti. Ob čem pa bi naj živeli ti velikani, na pr. slon, čegar hrana so jedino le rastline; a teh potrebuje velikanska žival vsak dan ogromno veliko. Za take živali Avstralija ni; v kratkem času bi pri zanikarnem rastlinstvu morale lakote poginiti. Zato pa modri stvarnik Avstraliji takih živalij tudi ustvaril ni. Največja avstralska žival je kenguru ali klokan, ki je nekako tolik, kakor naš —

no, pa saj ga ne moremo primerjati nobeni naši živali, ker ni podoben prav nobeni niti od daleč. K večjemu lahko rečemo, da tehta star, popolnoma odrasel in dobro rejen kenguru kaka dva stota (centa).

Vse druge živali so manjše ter pripadajo večinoma podganjemu rodu. Zato pa v Avstraliji tudi velikih roparskih živalij ni, nobenega leva, nobenega tigra, nobenega volka in medveda, ali tem živalim podobne zverine. Ob čem pa bi naj živele? Sploh ima Avstralija čisto svoje živali, kakoršnih ni nikjer drugod po svetu. Od naših živalij se nahajajo v Avstraliji samo psi, miši in podgane; a še te imajo svoj prav avstralski in nam čisto tuj značaj.

Domačih živalij nima Avstralija in ni nikoli imela niti jedne. Jedina žival, ki bi jo za silo lahko prištevali domačim, je na pol divji avstralski pes »dingo«, ktereга je povsod dosti; klati se deloma divji po gozdih okoli, deloma pa se drži na pol udomačen divjakov.

1.) Štirinogate avstralske živali so večinoma vrečarice, katerih mladiči se storé komaj na pol godni; ne le da sprva nič ne vidijo, ampak tudi dlake nimajo nič. Ta jim vzraste še le pozneje. Zato so mladiči sprva videti rudeči in mesnati, kakor naše miši v gnezdih. Za starkami skakljati, ko gredó na pašo, ti nagci ne morejo, domá v gnezdih jih pa starke tudi ne morejo puščati. Kako bi se ubranili, če bi prišla kaka nevarnost nad nje, saj so vendar tako nežni in občutljivi, da še solnce sprva ne sme posijati na nje. Starke jih nosijo zavoljo tega vedno s seboj. Za ta namen imajo pod trebuhom kožnato gubo, nekaki vreči ali mošnji še najbolj podobno. V taki vreči ali mošnji nosijo starke svoje mladiče nekaj mesecev s seboj, dokler ne porastejo in se ne morejo sami živiti. Zato pravijo tem živalim vrečarji ali mošnjaki. V Evropi takih živalij še podobnih ni. Nahajale so se pač, a so izginile.

Velika večina, štiri petine vseh avstralskih živalij so vrečarice, nekatere velike, druge majhne. Nekatere živé tudi ob mesu drugih živalij; večina pa žre travo, ali pa sploh vsako zelenje, ki ga dobé.

Največji vrečar je kenguru. Kakšen je, pogledjte ga na podobi. Našim živalim ga ne moremo primerjati nobeni, ker tudi nobeni podoben ni. Celó ne hodi ne, ampak le skače, in sicer po koncu stoječ in samo po zadnjih dveh nogah, ki sta neprimerno večji in močnejši ter pet- ali šestkrat daljši od prednjih dveh. Ves prednji ali gornji del

života je majhen in slab, zadnji pa nenavadno zastaven in močan. Glava, na kateri čepé precej dolga, šilasta ušesa, je v primeri z drugo živalijo jako majhna in drobna. Po vseh štirih hodi kenguru le takrat, kedar se pase. A pri najmanjšem šumu in pri najmanjši nevarnosti se vzbne po koncu ter se v skokih spusti v beg. Pri skakanju se upira na močni, do tri čevlje dolgi rep. Bežeč je silno spreten in uren kakor jelen. Vsak pot skoči najmanj jeden sežen daleč. Na zadnjih dveh nogah čepeč in po koncu vzpet,

Dingo.

je kenguru visok kakor dorastel človek. V zadregi se brani pogumno ali s svojimi ostrimi zobmi, ali pa z dolgima, močnima zadnjima nogama; njegove brce so smrtno nevarne.

Kenguruju podobni so tudi drugi skakalci. Za kengurjem največja avstralska žival je vombat ali avstralski jazbec, ki je našemu sicer zelo podoben, le da je za polovico manjši. Vendar se zdebela tako, da tehta do šestdeset funtov, to pa menda zato, ker je nepopisno len. Drži se najrajši pod grmovjem v kaki luknji, iz ktere si izkoplje mnogo izhodov. Iz te luknje prihaja le po noči na pašo.

Ponočnjaki so tudi jako raznovrstni, našim kunam, dihurjem, vevericam in lisicam podobni oposumi. Črez dan se skrivajo po duplih dreves. Njih meso ni dosti vredno, dobro pa se prodajajo oposumske mehke in svilnate kožice. Zato jih avstralski lovci zalezujejo na vse kriplje.

Vrečarice so tudi leteče veverice, zavoljo tega tako imenovane, ker se spuščajo, če treba, tudi z najvišjega drevja zviškoma na tla. A se ne ubijejo, zato ker molé takrat vse štiri od sebe ter razpnó tanko kožico, ki jo imajo med zadnjimi in prednjimi nogami. Ker je živalica lahka, nosi jo ta kožica brez nevarnosti.

Dejali smo, da se živi večina avstralskih živalij le ob rastlinah, nekatere pa strežejo vendar tudi drugim živalim po življenju, tako na pr. mošnjata kuna, kaka dva čevlja dolga in pol čevlja visoka živalica, sploh temnorujava, po vsem hrbtu pa z belimi lisami lepo pisana. Ali če prav majhna, je vendar silno divja in neukrotna. To ti je pravi avstralski tiger — samo majhen je in k večjemu oposumu in podganam nevaren.

Drugih, količkaj znamenitih četveronogatih živalij v Avstraliji ni. Sicer jih je povsod dosti, a so neznatne, majhne, le nekaj večje ali nekaj manjše kakor podgane ter spadajo tudi res po največ k podganjemu rodu.

A pravi čudak med ondotnimi četveronožniki je kljunaš, na pol sesalec, na pol ptič. Prirodopisci res ne vedó, kam bi ga uvrstili, ali med živali doživke ali med ptiče. Života je sicer takega, kakor druge četveronogate živali, toda vsi udje njegovi so nekaj posebnega. Med krepeljci ima razpete plavute, in gobček njegov je pravi račji kljun brez zob. A največja posebnost na tej mali, še dva čevlja ne dolgi živalici je to, da leže jajca, iz katerih se izležejo četveronogati mladiči.

2.) Avstralski ptiči. Tudi na teh opazujemo marsikaj nenavadnega. Največji avstralski ptič je emu ali novoholandski kazuar, ki je skoro tolik, kakor afriški noj ali štruc (gl. str. 30.). Čudna ptica! Mesto s perjem je emujev život porasten z žimo; perotnice ima tako majhne, da jih je komaj videti, namesto perja pa tičé v njih le močne, dolgim žrebljem podobne ščetine. Letati ne more, teka pa silno hitro, ker ima dolge in jako krepke noge. Ker so ga v poprejšnjih časih le preveč pridno zalezovali, je emu zdaj že skoro do dobra izginil.

Drugi avstralski ptiči pa se odlikujejo s svojo nenavadno lepoto. »Nemogoče je,« pravi potovalec Gould, »popisati, kako krasni, čarobno lepi so nekteri. Skoz zelenje velikanskih gumijevih dreves se svetijo prekrasnemu cvetju podobni, bliščeče beli kakaduji. Med rumenim cvetjem akacij se potikajo škrlatasto-rudeči parakiti, in kakor pri nas bučele, tako brenčé in frfotajo tam od cvetja do cvetja mali medicarji, ki s svojimi dolgimi in preklanimi jezički srkajo med iz sladkega cvetja gumijevega drevja. Najlepši živé v severni Avstraliji; rudeči so kakor kri. A drobnih ptičkov se tudi po žalostnih planjavah notranje Avstralije ne manjka, kjer le kar mrgoli malih travnih papig — in kako mični so raznovrstni, lepo pisani in šegavo igravi golobje, katerih je po notranji Avstraliji okoli močvirnatih ali vsaj dovolj vlažnih krajev na tisoče. Povsod, kjer se nahaja kako jezero, kaka mlaka, le kar mrgoli povodnih ptičev, ki imajo v teh samotah, nemoteni, pravi semenj; okolica kar zveni in odmeva od njihovega petja in vpitja.«

Menda najbolj nenavaden in lep je lajnar ali liro-repec, ptič fazanove velikosti (gl. str. 31.). Po životu sicer ni posebno lep, v obče rujav, po trebuhu pa pepelast. Toda pre-

Kljunaš.

krasna so njegova peresa v repu, ki ga nosi najrajši po koncu; peres ima šestnajst, in sicer trovrstnih. Zunanji dve, gosto kosmati peresi sta v podobi lire ali lajne zaviti, drugi dve

imata samo po jedni strani kosmačo, ostalih dvanajst je pa narazen stoječih ter imajo redko razčehano kosmačo.

Emu ali novoholandski kazuar.

Tudi kukavica živi v Avstraliji, a je poštenejša od naše. Nenavadno velika jajca leže pač v gnezda, a ta si nareja iz zemlje in listja sama ter pusti, da jih izvali vroče solnce avstralsko.

Med nenavadnimi pticami kaj pak da tudi črnega laboda ne smemo izpustiti, na katerem pa sicer razun barve ni nič posebnega in nenavadnega.

3.) Dvoživke. Kač ima Avstralija jako veliko; poznajo jih kakih šestdeset do sedemdeset različnih. Med njimi jih je veliko strupenih. Najnevarnejša je pet do osem čevljev dolgi mrtvaški gad. Lepo pisana, a ne strupena je kača Argus. A zelo strupene so ob vročih morskimi obrežjih raznovrstne, a ne velike morske kače.

Tudi kuščarjev in krokodilov, leguanov je mnogo, in poslednjih ne manjka ne v sladkih, ne v slanih vodah, če so le dovolj velike.

4.) Rib je po velikih vodah in v takih, ktere nikoli ne usahnejo, jako veliko.

5.) Kaj mnogo je tudi žuželk, zlasti jako lepih hroščev, malo pa metuljev. Žuželke sicer tudi pri nas niso koristne živali, jedna ali dve sta izvzeti, bučela in sviloprejka, a tako škodljive tudi niso, kakor so nekatere avstralske. Zavoljo termitov, silno velikih mravljincev, morali so Angleži lesene telegrafske kole opustiti ter jih nadomestiti z železnimi. Ni ga tako čvrstega lesa, da bi ga termiti v kratkem času ne sklestili. No, saj so pa tudi dosti veliki

za to. Njih mravljišča so majhni griči in dosti višji, kakor koče avstralskih divjakov. Po nekterih krajih stoji na gosto mravljišče pri mravljišču, kakor daleč vodijo oči. Vendar

Lirorepec.

so ti mrgolinci tako mehki in občutni, da jih končaš, če le močno pihneš vánje.

Toda dovolj o avstralskih živalih. Zadostuje naj nam vedeti, da jih je povsod dovolj, a so večinoma vse majhne,

zanikarne in nič prida. A še tem živalim je huda vojska napovedana. Posebno hud in neizprosni sovražnik jim je poljedelec, ki jih zatira, kakor vé in zna. Pri tem mu vsako orodje dobro služi, bat in past ravno tako, kako puška in strup. Umakniti se morajo konjem in govedom, ovcam in kozam in kuretini; zakaj človek zahteva od živali koristi, avstralske pa mu še za njegovo zabavo ne za dostujejo. Ali naj gre razvajeni angleški lovec na oposume vombate in druge take avstralske podgane na lov? O ne! Če gre že na lov, streljati hoče na zajca, na srno ali celo na jelena. Ker pa takih živalij v Avstraliji ni bilo, pripeljali so jih ondotni naselniki nalašč iz Evrope tjakaj te jih izpustili v gozde.

V tem večji meri so storili to sevéda z domačimi živalimi ter jih dali pripeljati iz Evrope, Azije in Afrike.

Leta 1861. so ustanovili za udomačenje tujih živalij v mestu Melburnu posebno društvo, ki si je stavilo nalogo da uvede v Avstralijo vse koristne domače živali, ne samo iz Evrope, ampak tudi iz Azije in Afrike. V te namene je potrosilo to društvo jako mnogo denarja; zakaj živali s tujine bile, predno so dospéle v Avstralijo, jako drage. Toda kaj to? Društvo bi bilo štelo na pr. za velblode tudi desetkrat toliko, če bi mu bil mogel le kdo zagotoviti, da se bodo z lahka privadili avstralskemu podnebjju, kakor se je to res zgodilo. Dandanes je velblod v Avstraliji ravno tako dragocena, kaj pravim dragocena, nepreplačna žival, kakor v Afriki in Aziji. Marsiktera avstralska puščava bi brez velblodov še danes ne bila preiskana. Pri poskusih za udomačenje tujih živalij jih je res mnogo, mnogo poginilo in nekterih nikakor ni bilo mogoče udomačiti. A število takih je bilo skromno majhno. Večini ugaja avstralske podnebjje ravno tako dobro, kakor jim je ugajalo njih domače, kar so izkusili že pred več kot sto leti prvi v Avstralijo došli angleški naselniki. Pripeljali so bili s seboj tudi nekaj domačih živalij: dva bika, pet krav, žrebca, tri kobile, tri žrebeta, 29 ovac, 19 koz, 24 prašičev, pet domačih zajcev in precej kuretine. Črez en mesec sta jim ušla obe bika in štiri krave v gozde. Ker je ubegla živina našla tam slučajno dovolj in dobre paše, ni je bilo več nazaj. Čudna prikazen to, da ima samota, posebno gozd, do domačih živalij tako moč! Žival, ki je zašla ali celo nalašč zbežala v gozd, oklene se ga z vso silo ter ga ne zapusti več. Pri manjših živalih se celo pri nas prigodi kaj takega.

Koliko divjih mačkov so naši lovci že postreljali, o katerih se je potém, ko so jih natančneje ogledali, pokazalo, da so domači, v gozd ubegli »muci«. Pri večji živini je sevéda v naših krajih kaj takega nemogoče. Če se nam izgubi v šumi kako živinče in ga en dan ali dva dni ni domú, gre ga iskat, če treba, vsa hiša, bolj gotovo, kakor če bi se izgubil človek. Sicer pa pri nas tudi takih samot in takih velikanskih gozdov ni. Tudi bi ubeglo živino končale hude zime, ali pa roparske živali, medvedje in volkovi, katerih, kakor vemo, v Avstraliji ni.

V samoto ubegla dva bika in ubegle štiri krave so naselniki nekaj časa iskali; ker pa jih niso mogli najti, pozabili so kmalu na nje, če prav se jim je zelo tožilo po njih. Črez nekaj let pa so skoz ondotne gozde prihajajoči popotniki vedeli pripovedovati o velikih čredah zdivjane živine, pasočé se po ondotnih gozdih in pašnikih. Zdivjala je popolnoma ter je bila tako plašna, da se je še le po velikem trudu posrečilo, ustreliti par repov. V gozde in samoto je ušla tudi naša kuretina, ktere je sedaj zdivjane po avstralskih gozdih vse polno.

Jedina žival, ki ni tako dobro storila, kakor se je pričakovalo od nje, je bila bučela. Ker so avstralske zime mehke in bučele tudi po zimi lahko letajo, pokazile so se do dobra. Medú naberó k večjemu toliko, kolikor ga jim je potreba za roje.

Z jedno živalijo so pa storili v Avstraliji celó prav neprijetno in žalostno izkušnjo. Udomaćili so tudi naše domače zajčke, ki se, kakor je vsakemu znano, silno hitro množé. Avstralsko podnebje jim je ustrezalo še celó dobro, in v kratkem času so postali za poljedelce velika, velika nadloga. Vse so jim hoteli uničiti in požreti na polju. Vse, kar so si izmislili, da jih zatró, ni izdalo in ne izdá nič. Pobijajo jih, streljajo, zastrupljajo — vse zastonj. Zajčkov je vedno več. Gospodarji velikih posestev imajo po več sto ljudij najetih, ki ne delajo drugega, kakor da pobijajo zajčke. Celó gosposke so priskočile gospodarjem z denarnimi podporami na pomoč. Vse zastonj! Izdalo in potrosilo se je za zatiranje zajčkov že sto in sto tisoč goldinarjev, a doslej še ni nobenega upanja, da jih bodo zatrli. Zajčkov je še vedno dosti in toliko, kakor če bi ne bili še nikoli pobili nobenega.

Pomagalo ni tudi nič, ko so si avstralski posestniki za pomočnika pri tem delu pridobili avstralsko kuno, ono

prej omenjeno neukrotno in krvoločno roparico, ki ne prizanese nobeni živali, če jo le zmore. Spoznavši nje divjo in drugim živalim nevarno naravo, jeli so ji prizanašati in jo na vse mogoče načine negovati, češ, da jim bo pomagala zatirati zajčke. A ušтели so se močno! Prizanašana kuna se je zaplodila tako močno, da je sedaj kar vse mrgoli, in namesto jednega sovražnika je ondotnim posestnikom zatirati zdaj dva, kune in domače zajčke, in že se bojé, da jim bo v kratkem še tretjega, namreč vrabiča. Iz Evrope so preselili namreč tja tudi vrabce, češ, da bodo uničevali mrčes. Toda vrabcu gre zrno bolj v slast, kakor mrčes, in ker mu podnebje v Avstraliji jako ugaja, zaredili so se vrabci tako, da delajo posestnikom od dne do dne večje preglavice.

VI. Ljudje.

Iz vsega, kar smo doslej povedali o Avstraliji, posnel je že vsak sam, da tudi število ljudij ne more biti veliko. In res! Evropa je le za nekaj malega večja od Avstralije. Toda v Evropi živi 360 milijonov ljudij, v vsej Avstraliji pa, če otokov ne štejemo, še nekaj manj kakor štiri milijone — torej še toliko ne, kakor v Evropi v jednom samem mestu, Londonu namreč, ki šteje čez pet milijonov duš.

Med avstralskimi prebivalci pa nam je dobro razločevati dve plemeni: avstralske domačine ali divjake, ki živé v Avstraliji že od nekdanj, pa evropske naselnike, ki so se še le v novejšem času preselili v Avstralijo večinoma z Angleškega. Vendar so ti naselniki dandanes skoro jedini prebivalci v Avstraliji.

Domačinov že sprva, že tedaj, ko so jeli prvi Evropci prihajati v Avstralijo, ni bilo veliko. Od takrat pa se je njih število vedno bolj krčilo; krčilo se je tem hitreje, čim bolj so se razširjali in naseljevali Evropci, in ne bo minilo več mnogo let, ko se bo reklo, da v Avstraliji niti jednega domačina ni več. Po vsem svetu se opazuje namreč žalostna prikazen, da je beli evropski človek za vsako drugo pleme ktere koli barve ali polti poguba in gotova smrt. Kjerkoli so se doslej še Evropci naselili med neizobraženimi narodi, povsod izmirajo ti kar vidoma, kakor bi se zanesla kuga med nje. Zraven belega Evropca ne more izhajati nobeno drugačebarno pleme, ne črni zamorci, ne rumeni Mongolci, ne rudečkastobarvni Amerikanci. V severni Ameriki, ktera je bila o Kolumbovem času jako gósto obljudjena, skoro

ni več videti domačina, prvotno tam bivajočega Amerikanca. Se najuspešneje se doslej belega človeka ubranjuje žoltorumeni Mongolec, toda Bog vé, kako bo v prihodnje.

V Avstraliji so Evropci zatrli ondotno domače pleme skoro že kar do dobra. Koliko pravih Avstralcev se potika dandanes še po skoro nepristopnih avstralskih samotah, ne more se natančno povedati, ker jih nihče še štel ni. A veliko jih ni. Cenijo jih k večjemu še na kakih 55.000. Na Tasmanskem otoku so izmrli že pred več leti do zadnjega.

Ob času, ko so odkrili Avstralijo, niso se izobraženci v Evropi skoro za noben narod na svetu toliko zanimali, kakor za Avstralce. To zanimanje je prihajalo odtod, ker so imenitni in glasoviti možje, posebno pri Francozih in Angležih, torej pri najbolj izobraženih dveh narodih, svojim rojakom oznanjali, da prej ne bodo srečni, dokler se ne povrnejo nazaj k nekdanjemu in najpreprostejšemu življenju, dokler ne začnó živeti tako, kakor so živeli njih predniki pred tisoč in tisoč leti. Trdili so, da so najsrečnejši ljudje tisti, ki živé najpriprostejše, ki imajo najmanj potreb in najmanj željá. Zato je treba posnemati življenje takih narodov. In če jih je kdo vprašal, kje se nahajajo, kazali so na prvotnike in divjake v Aziji, Afriki, posebno pa v Avstraliji ter so bili uverjeni, da srečnejših ljudij ni pod solncem.

Zavoljo tega se je ves svet zanimal za življenje takih, na najnižji stopnji človeške omike stoječih narodov; pečali so se z njih šegami in navadami, njih dušnimi in telesnimi lastnostmi. In res so se v primeroma ne ravno dolgem času seznanili z razmerami in odnošaji divjaških razrodov, živečih po najbolj oddaljenih samotah. Seveda je bilo to seznavanje združeno z nepopisnim trudom in velikanskimi nevarnostmi. Mnogo, mnogo vedoželjnih potovalcev je na teh potih storilo nesrečno smrt. Posebno veliko so k temu seznavanju pripomogli krščanski misijonarji, ki pa so hiteli iz drugih vzrokov med divjake, da jim namreč oznanjajo nauke svete vere, ne meneč se za reve, pomanjkanje, trud in nevarnosti, ki so jih čakale v grozih avstralskih samotah.

In kaj so se naposled izobraženi evropski narodi naučili iz obširnih njih popisov? Uverili so se, kako silno so se motili, in kako grozno napačen je bil nauk angleških in francoskih modrijanov, ki so trdili, da prihaja vsa popačenost na svetu odtod, ker se je človeški rod oddaljil od nekdanjega, do skrajnosti priprostega divjaškega življenja. Zvedeli so, da si tudi najpriprostejši in divjaški

razrodi ustvarjajo nepotrebne potrebe, in da se tudi pri njih javljajo popačenost, strasti in pregrehe, mnogokrat celo še v mnogo večji meri, kakor pri izobraženih narodih.

Mi bomo pa opazili še nekaj drugega. Videli bomo, da tudi najgrši divjak ne more zatajiti, da je po podobi božji ustvarjeno bitje, in da živé v njegovi duši lastnosti in čuvstva, ki ga visoko, visoko povzdigujejo nad živali.

1. Avstralski divjaki in njih telesne lastnosti.

Slišali smo, kako vpliva avstralsko podnebje na rastlinstvo, to pa zopet na živalstvo. Oba sta v Avstraliji zanikarna, rastlina in žival. In da tudi človek tam ne more biti drugačen, umeje se samo po sebi. V tem so vsi, ki so imeli priliko, opazovati avstralske divjake, jednih mislij. Veliki niso, k večjemu srednje velikosti; po notranjih planotah živeči rodovi so manjši in bolj zanikarni, kakor pa tisti, ki se klatijo po hribih in po obrežju okoli. Vsi so vitkega in šibkega telesa, zlasti noge in roke so jako dolge in šibke. Ker so večkrat lačni kakor siti, zato je večina rodov suha in grda, z velikim naprej molečim trebuhom. Na bedrih nimajo skoro nič mesa. Po svojem životu so res prava podoba revnega, v vseh stvareh pomanjkanja trpečega avstralskega sveta, suhih in drobnih, skoro dà otročjih kostij. Lepo zrastle in veliki ljudje so bele vrane med njimi. Če jim je treba moči, pomagajo si z zvijačo in čudovito spretnostjo. Njih život je gibčen, kakor kačji. V boju se umejo tako spretno zvijati in se izogibati strelicam in sulicam, da jih je težko, težko zadeti. Noga jim služi skoro tako dobro, kakor nam roka. Palca na nogah sta velika in močna in tako gibčna, da pobira Avstralec manjše reči lahko z nogo od tal.

Barva života ali polti je črna. V tem so Avstralci podobni zamorcem. Zavoljo tega so jih neki čas zvali tudi avstralske zamorce. Vendar pa niso vsi jednako črni, ampak je v tem veliko razlike med posameznimi rodovi. Nekteri so res črni kakor krt, nahajajo pa se tudi rujavkasti, rudečkasti ali celo rumeni rodovi.

V drugih ozirih pa niso zamorcem prav nič podobni. Njih glava je debela in podolgasta ter čepi na kratkem žilavem vratu. Čelo je okroglo, jako nizko in malo nazaj potisnjeno. Oči so nenavadno majhne in zaradi gostih in močnih obrvij še manjše videti, kakor so res, kar jih dela

krmežljave in nekako zaspane, dočim imajo pravi zamorci velike in odprte oči. Tudi po laseh se ločijo od zamorcev popolnoma. Zamorski lasje so kratki in krotovičasti, kakor ovčja volna. Avstralcem pa vzrastejo lasje dolgi, gosti in črni. Gosta in dolga je tudi brada, na katero so jako ponosni. Z nobeno zabavljico ne spraviš mladega nebradatega avstralskega divjaka bolj v jezo, kakor če ga zoveš golo-bradca. Gosta dolga brada je pri njih v toliki časti, da si tisti, ki jim ne vzraste taka, prilepljajo živalsko dlako na obraze. Nebradat se ne sme ženiti, celó nekterih živalij, na pr. ptiča emuja, ne sme zalezovati in streljati.

Nos avstralskih divjakov je velik, širok in potlačen, tako da so nosnice kvišku obrnjene in se jim vidi do dna. Ustnice so debele, usta pa jako velika. Prednjih dveh zob nima odrastlih Avstralcev nobeden, zato ker si jih zavoljo lepšega nalašč izbijajo, moški in ženske.

Avstralski divjaki rastejo kaj urno; z desetimi ali dvanajstimi leti so že popolnoma dorastli. Visoke starosti pa ne dosežajo; po petdeset let starih ljudij se nahaja malo med njimi, zato ker jih tarejo vsakovrstne bolezni, otekline na vratu, bolezni na jetrih, trganje po udih, jetika, bramorji ali škroflji itd. Tudi črne koze razsajajo grozno med njimi. Najbolj razširjena pa je disenterija, neke vrste sušica. Čudna bolezen! Posuši se na životu vse meso, tako da ne ostane na kosteh drugega kakor koža, in reve so videti, kakor bi bili prevlečeni z gumi-elastiko. Najbrž prihaja ta grozna bolezen odtod, ker preležijo vse zime na mokrih in hladnih tleh. Zime ondi sicer niso tako mrzle, kakor naše. Sneg ne pade po ravnem nikoli, ampak samo po najvišjih gorah. Vendar so za take ljudi, kakor so Avstralci, ki nimajo ne obleke, ne koč, zime hladne in njih zdravju škodljive dovolj.

V svojih prikaznih in učinkih ravno nasprotna od sušice pa je slonovska bolezen, elephantiasis ji pravijo zdravniki. Po tej bolezni napadeni udje odebelé tako, da je na pr. roka ali noga debela, kakor najmočnejši moški črez pas. Sevéda tudi za to boleznijo oboleli človek ni za nobeno delo, in če mu je zbolela noga, ali če sta zboleli celó obe, gibati se more le po rokah dalje. Avstralci pripisujejo seveda obe bolezni hudim duhovom, ali pa pravijo, da jim je narejeno. A vsega slabega vajeni avstralski divjak se ne zmeni za bolezen dosti, zlasti ako se mu je posušila ali se mu zdebelila samo jedna roka ali samo jedna noga. A

pomilovanja vredni so oni reveži, katerih se je sušica ali pa slonovska bolezen prijela na obeh rokah ali na obeh nogah, zlasti zato ker si mora živež vsak sam iskati; kdor tega ne more, umre. Oboleli hodijo navzlic sušici in slonovski boleznici na lov, toda ker ne morejo po nogah, hodijo po rokah. Sila kola lomi. Sčasoma se privadijo te hoje tako, da si potrebno hrano brez posebnih težav sami nalové in nastreljajo. Le na daljšo pot ne morejo. Tedaj pomagajo takemu ubožcu drugi, najrajši ženske; nalože ga na drevesne skorje ter ga na njih sedečega vlečejo za tropom. Toda le včasih, največkrat pa ne. Z bolniki in starimi ljudmi imajo divjaki sploh jako malo usmiljenja. Vsak si pomaga sam, kakor si veš in znaš.

O tisti milobi, rahločutnosti in otroški nedolžnosti, o kateri so sanjarili francoski in angleški modrijani, ni torej pri divjih narodih nobenega govora. Vsak si je sam najbližji. Dobrosrčnost in usmiljenje z revami svojega bližnjega ni svojstvo divjaške človeške narave in nikakor ne človeku prirojena. Marveč ta blagi čut je nežna cvetlica, katero vzgoji še le prava vera, omika in izobraženost.

2. Obleka in lepoticje.

Kako pak se avstralski divjaki oblačijo? — Najrajši nič, kakor je v vročih deželah naše zemlje neizolikanim narodom sploh navada. Sramú ne poznajo, zakaj sramežljivost se vzbudi še le z izobraženostjo. Žival in divjak se ne sramujeta. Misijonarji so sicer pač povsod, kamor so prišli oznanjat sveto vero, poskušali divjake privaditi na obleko, a v tem oziru se z uspehi niso mogli dosti pohvaliti, kakor se tudi ondotne angleške gosposke niso mogle. Le potreba prisili divjake k obleki, zato ker jim je ostro prepovedano, po svoje opravljenim prihajati med bele ljudi. Ker nagota naše oči tako zeló žali, prizadeva si angleška vlada v Avstraliji nesrečne črnce vsaj v tem oziru privaditi na dostojno obnašanje. Strogo jim je prepovedano, brez obleke prihajati v take kraje, kjer živé beli ljudje. A vidi se jim pri vsaki priliki, kako sitna jim je obleka. Iznebijo se je precej, ko se je le morejo, ker nikakor ne morejo razumeti, čemu je obleka.

Še manj pa razumejo, kako se naj oblačijo. V Sidnij je pred nekaj časom večkrat prihajal neki Bangeri, takozvani kralj avstralskih divjakov, toda prihajal je kakšen!

Klobuk (cilinder), generalska suknja in stara dolga srajca je bila vsa njegova obleka. V čevljih ali hlačah ga ni srečal noben človek.

Da suknjo narobe obleče in jo zapne na hrbtu, zdi se Avstralcu, da je popolnoma v redu. Dokler zahajajo avstralski otroci k misijonarjem v šolo, oblačijo se res, kakor se zahteva; toda v samoti in pri svojih rojakih je obleka prvo, česar se iznebijo.

Nekega pri misijonarjih vzgojenega dekleta je vzel v Sidniju jeden najjimenitnejših gospodov v službo. Služila je osem let pri njem, oblačila se kakor Angležinja ter se malo brigala za svoje ljudi, ki so se potikali blizu tam po šumi in gošči. Črez osem let pa je potegnila za njimi ter vrgla obleko s sebe. Nikoli je ni bilo več na izpregled.

Tako se vedejo oni, ki prihajajo z belimi ljudmi v dotiko, v samoti pa je iz trave, bičja, živalske dlake ali človeških las spleten pas najjimenitnejša in skoro jedina njihovih obleka. Ker pa nastaja v Avstraliji za najhujšo vročino rad kar na enkrat kaj občuten mraz, zato je pri večini avstralskih razrodov tudi neki plašč iz živalskih, oposumskih ali kengurujskih kož v navadi. Pripravljajo si ga na kaj priprost način. Živalim s hrbta potegnjena koža se razgrne po tleh z dlako navzdol, da se posuši, nato se postrže z ostrim kamenom, kar se še mesnatih žilic in mišic drži kože, potem pa se z rogljastimi kameni zdrgne, da postane mehka in upogljiva. Tako pripravljene kože sešijejo potem z žilicami iz kengurujskega repa. Pri šivanju jim služijo tanke in dolge živalske kosti. Na tak način si napravljajo tudi avstralske matere mehke in gorke vreče, v katerih nosijo svoje otroke okoli. Te vreče si pritrdijo, kakor naše ciganke, ali okoli vratú, ali pa okoli čela.

Veliko bolj priljubljen kakor obleka je pa vsem Avstralcem lišp. Čudno, da se vsak človek, tudi divjak, tako rad lišpa. To je jedna tistih lastnostij, ki tudi loči žival od človeka. Žival lišpa ne pozna. Samo sraka si je bila neki pot nabrala pavovega perja, toda tudi ta samo v basni, v resnici se še to ni zgodilo nikoli. Nasprotno pa ga doslej niso našli še naroda, še tako divjega ne, da bi se ne lišpal. Avstralsci so navzlic svojemu velikemu uboštvu silno nečimurne reve. Sevéda pa je tudi njih lišp po tem. V lase in brado si vtikajo, kar dobé: živalske in človeške zobe, ribje kosti, ptičje perje in jednake take reči. Glavo pa si radi ovijajo z repi divjih psov in drugih živalij.

Najbolj priljubljen lišp pa so jim barve, s katerimi si barvajo ves život. Taka je njihova vsakdanja delavniška oprava, o prazničnih prilikah pa si porišejo svoj črni život z dva prsta širokimi belimi progami, da so videti prav kakor mrtvaški kostnjaki. Podob ne znajo delati, k večjemu ravne in kačaste črte, ki se zvijajo po barvanem životu.

Zaljšajo in lišpajo pa se še drugače, s tem namreč, da si kazé posamezne ude. Povsod po Avstraliji je kazitev

Avstralski divjak; glava mu je ozaljšana s ptičjim perjem.

života zeló razširjena navada. Dà, zavoljo lepšega odrežejo matere deklicam kmalu po rojstvu prva dva členka na mazincu leve roke, fantom pa izbijejo takrat, ko jih sprejemajo med odrastle, prednja dva zoba iz čeljusti, in sicer tudi to zavoljo lepšega.

Lepe se jim zdé pokažene ploščnate ali celó šilaste glave. Šilasta (špičasta) glava se jim vidi celó nekaj posebno lepega. Zato devajo in povezujejo matere še mehke glave novorojenčkov

med trde drevesne skorje ter jih tako povezane puščajo

po več tednov, celó po več mesecev, dokler se črepinja ne strdi in se ni več bati, da bo glava dobila zopet naravno okroglasto podobo.

Tudi nosov ne puščajo otrokom takih, kakor jim jih je Bog dal, ampak poteró kosti v nosu ter ga popolnoma stlačijo, ker se jim zdi, da je ven iz obraza moleči nos nekaj jako grdega. V prebodene nosnice in nosne hrustance vtikajo sprva drobne, polagoma pa vedno debelejšé klince

in kosti. Večja ko je luknja, lepša je. Najmanj tolika pa mora vsekako biti, da se spravi vanjo vsaj pipa, brez ktere avstralskega divjaka ni. Vsi so hudi tobakarji.

Pa ne čudimo se preveč! Ali nimamo pri nas nobene podobne navade? Pa jo pokažite žensko brez prebodenih ušes in brez uhanov v njih! Tudi Avstralci si jih prebadajo. Zlata pač ne vtikajo vanje, ker ga nimajo, pač pa vse, kar dobé, kakor v nosnice. Naposled se luknja tako razvleče, da vtakneš celo pest skoz njo. To je posebno lepo!

Najlepše lepotičje pa, ki si ga Avstralec more misliti, je tetoviranje. Godi se jako slovesno in vpričo vsega praznično opravljenega, to se pravi, grdo marogasto po-barvanega rodú. S tetoviranjem se sprejme mladi Avstralec v družbo odrastlih, in sicer izvršujejo ta posel čarodejci. Vsak rod ima svojega.

Čarodejec oblije fanta najprej po hrbtu s krvjo kake živali črez in črez, začrta po hrbtu, po rebrih, po rokah in nogah več črt ter zarezuje po njih z ostrimi kostmi globoke zareze v kožo. Kaj pak da je tetoviranje silno boleče, in prebil bi ga malokdo, ko bi se izvršilo po vsem životu na enkrat. Zato tetovirajo najprej hrbet, za tem pa v manjših in večjih prestankih polagoma druge dele na životu. Kedar se zaceli jeden del, pride drugi na vrsto.

Rane se ne smejo hitro zaceliti, kajti vidne morajo ostati za vse življenje. Zato jih v jednomer dražijo in dre-zajo vánje, da se zareze ognojé in dvignejo črez kožo, kakor debele klobase. Debelejše in gostejše kakor so, v tem večji časti je dotičnik.

Pri nobenem teh opravil ne smejo biti ženske navzočne, niti prikazati se blizu takega kraja ne smejo. Kako se tetoviranje vrši, je za nje skrivnost, ki je ne zvedó nikdar.

Tetoviranju se ne more odtegniti nihče, komur je količkaj do časti in do tega, kar porekó drugi o njem. Še le tetovirani mladeniči uživajo vse pravice odrastlih moških, še le tetovirani se smejo ženiti, smejo vsako žival loviti in streljati ter uživati vsako jed.

3. Stanovanja in orodja avstralskih divjakov.

Avstralski divjaki živé v posameznih rojih ali rodovih po sto do dve sto glav nekako tako, kakor naši cigani, brez stalnega domovja. Vedno so na poti. Dolgo ne ostajajo nikjer, zato ker v ubožni Avstraliji za dalje časa in za ves

rod ni nikjer dovolj živeža; zakaj živali se poskrijejo, ali pa beže daleč proč, ako čutijo ljudi blizu. Moški hodijo naprej z orožjem v roki, za njimi pa ženske z otroki in prtljago, obložene vrh tega tudi še z razno ropotijo, z orodjem in borno hišno in kuhinjsko opravo, kolikor je imajo. Take ropotije so: ploskovat kamen, s katerim meljejo užitne koreninice in prst, ki jo pomešano s temi koreninicami uživajo; ostri kosi kremenca, ki služijo za nože, sulice in sekire; dalje nosijo s seboj hlebce smole, s katero zakapajo staro orožje ali delajo novo; žile kengurujev in igle iz kengurujskih kostij, ostre lupine školk, ki jih rabijo kot rezilo itd. Gotovo ne manjka v nobeni malhi rumene in rudeče ilovice, s kakoršno si barvajo svoje živote. S seboj nosijo tudi kresilno gobo, s katero si napravljajo ogenj, česar pa ne razumejo povsod. Večinoma ne znajo ognja delati drugače, kakor da drgnejo les ob lesu toliko časa, da se užge, kar pa je sila zamudno in mučno delo. Zategadelj nosijo vedno dolga goreča polena s seboj. Potoma so jako pazni; vse vidijo, vse slišijo. Ženske in otroci hodijo vedno najkrajšo pot, moški pa delajo velike ovinke zato, da potoma streljajo po zverini.

Zavoljo tega večnega pohajanja po samotah se Avstralci niso naučili delati koč. Iz ruš, vej, trave in drevesnih skorij narejeni ploti zadostujejo popolnoma tudi proti dežju. Te, nekako toliko, kakor odrastel človek visoke in s kolci podprte plote postavljajo tako, kakor jim brusi veter dež v obraz. Če se veter presuče, prestavijo jih na drugo stran. Le če se ustavijo kje za dalje časa, napravijo si neko, koči podobno bivališče — dva iz protja napravljena in v tla zabita plota, ki ju sklenejo na vrhu in zapletó s trtami in srobotjem.

Šicer pa sevéda ne delajo vsi in povsod enakih. V nekterih krajih so kočice, pravijo jim »gunje«, podobne na tla poveznjenim streham; plazijo se po vseh štirih vánje. Najprostornejše gunje imajo načelniki, kjer stanujejo s svojimi ženami. Šicer pa je po navadi prostora v njih za tri do pet ljudij, ki spé kakor ježi v klopčič zviti; a nahajajo se v nekterih krajih tudi take, da živi v njih po pet do deset rodovin skupaj.

Pred vsako kočico gori neprestano grmada. Ogenj je za te ljudi izmed najvažnejših stvari. Grmada je središče, okrog ktere se suče vse življenje avstralskih divjakov. Najprej grmada, potem še le kočica. Ker si pripravljajo ogenj

na oni prej omenjeni jako težavni in zamudni način, zato ne pusté nikoli, da bi ugasnil, celó na poti ne, kakor že vemo. Pa še iz nekega drugega vzroka ne. Bojé se namreč hudih duhov. Po noči, pravijo, hodi neka grozna pošast okoli koč, ki zadavi vsakega, kdor nima goreče grmade pred kočo.

Koliko hišne oprave pa se nahaja po avstralskih kočah? Ne veliko, pa še ta je jako skromno napravljena. Toda neka spretnost se pri izdelovanju raznega orodja nikakor ne dá tajiti. Kako spretno napravljene so na pr. mreže za ribji lov, ali vreče, iz bičja ali trave spletene, v katerih nosijo na potovanju najpotrebnejše stvari s seboj. Najličnejši pa so manjši in večji koški ali jerbasčki, spleteni iz različno-barvnega protja. To je jako lično, samo s prosto roko in s pomočjo koščenih igel storjeno delo. Ko bi bile goste te pletenice s smolo zakapane, držale bi vodo, kar bi bilo tudi divjakom zeló v korist, ker ne znajo delati ilovnatih posod. Vodo nosijo v živalskih mehovih ter jo zajemajo z močnimi in težkimi grčami evkaliptovega drevja, po nekod pa, na pr. v južni Avstraliji, v posodah iz človeških črepinj, ki jih na poseben način nalašč za to pripravljajo, in sicer jemljejo za to najrajši glave najljubših svojih sorodnikov. Krščanski misijonarji menijo, da se kaže v tem neko posebno spoštovanje do umrlih svojih ljubljencev.

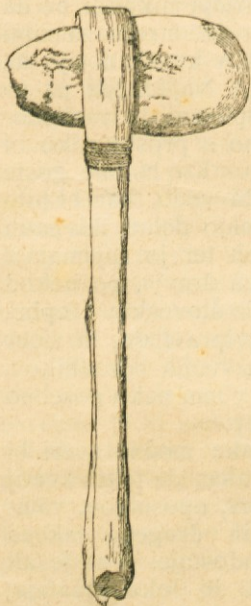
Tudi orožje je kaj priprosto. Kake močne zveri bi se z njim ne smeli lotiti. Sreča za Avstralce, da takih zverij pri njih tudi ni; za streljanje kengurujev, oposumov, vam-bomov, podgan, ptičev, divjih psov in drugega takega drobiža pa priprosto njih orožje že zadostuje. Vse je ali leseno ali kamenito. Strelic ali puščic in loka (fičafaja) Avstralci ne poznajo. Kiko, galengar in bumerang je naj-hujše orožje, kar ga imajo.

Kiko je poldrug ali dva metra dolg in na drobnem koncu v ognju poostren drog; v nekterih krajih zasajajo vanj ostre školkine lupine, ali pa izbrušeno trdo kamenje. To sulicam še najbolj podobno orožje mečejo s čudovito spretnostjo; do sto korakov daleč zadevajo z največjo zanesljivostjo. Živali ali človeku, ktereга taka sulica zadene, je smrt neizogibno gotova.

Drugo najvažnejše orožje je galengar; podobno je najbolj kladivu ali sekiri. Na ročnik, ki je kakega pol metra dolg, navezujejo precej težak, na jedno stran ostro izbrušen kamen, ki ga zalijó z gumijevo smolo. Le-tá drži

tako močno, da se ročnik rajši odkrhne, kakor pa loči od kamena. S takimi kladivi ali sekirami pobijajo že ranjene in na tleh ležeče živali. Sicer pa so si v najnovjšem času že povsod primešetarili od Evropcev železne sekire in nože.

Najznamenitejše avstralsko orožje je pa bumerang, kos jako težkega skrivljenega lesa, ki je najbolj podoben našemu srpu in je tudi nekako tako velik, le da je precej močnejši in težji. Brez bumeranga ne gre Avstrelc nikdar in nikamor z doma. A kdor ga hoče z uspehom rabiti, vaditi se mora leta in leta. Že otrokom se daje v roko. Namenjen je za metanje. Izurjen Avstrelc ga vrže malokdaj zastonj; skoro vselej zadene, na kar je pomeril. Če mu pa včasi vendar le unese, bumerang ne pade na tla, ampak napravi okoli dotične stvari, ki jo je Avstrelc menil zadeti, enkrat ali dvakrat kolobar ter prifrči divjaku zopet nazaj v roke. Ker žival, če je bilo na njo namerjeno, ne čuti nikakega ropota, zato ne zbeži in ne odleti, če je ptič, ampak ostane na mestu; drugič pomeri lovec boljše in zadene gotovo, in sicer s tako silo, da razdrobi najtršo živalsko črepinjo ter ji polomi najmočnejše kosti. Ali treba je vaje, dolge vaje; kdor ne zna bumeranga metati, pade mu na tla, kakor kak drug les, ter se mu ne povrne več nazaj v roko.

Kamenita sekira
galengar.

Bumerang se meče celó do 50 metrov daleč ter je za Avstralca neprecenljivo koristno orožje, za mnogo prilik morebiti še koristnejše, kakor puška. Puškin pok bi žival preplašil, kar bi bilo zlasti v tihih avstralskih gozdih zeló od škode. Živali bi iz takih krajev kmalu pobegnile. Bumerang je pristno avstralski izumek. Ne nahaja se pri nobenem drugem narodu. Celó od daleč mu ni nobeno drugo orožje podobno.

Sicer pa Avstranci ne rabijo bumeranga samo na lovu, ampak tudi v bojih, ki jih imajo posamezni rodovi med seboj, je bumerang jako imenitna priprava. Zatorej ni dovolj, da ga Avstrelc razume metati, ampak treba mu je tudi vedeti,

kako se mu je izogibati, in kako se varovati proti temu nevarnemu orožju. Prestrezajo ga pač s svojimi dolgimi in ozkimi ščiti; ker so pa ti vendar le prešibki, izogibajo se bumerangom veliko izdatneje s čudovito spretnim zvijanjem in gibanjem života. Spretnega Avstralca zadeti je jako težko, če se mu le količkaj zdi, od ktere strani mu preti nevarnost, in odkod utegne sovražnik meriti nanj.

R R R

4. Lov in hrana.

Ko bi borni avstralski svet ne silil divjakov hoditi s trebuhom za kruhom, preležali in prelenuhali bi vse svoje življenje. Lenuhanje jim je najljubši opravek. Moški preležé po cele dolge dni, ženske in otroci pa morajo ves božji dan v najhujši vročini laziti po svetlem gozdu ter iskati korenin in zelišč za nje. A da bi jih bilo le dobiti!

Saj vemo, kako uboga je v tem oziru Avstralija. Če se evropski popotniki podajajo daleč noter v njene samote, morajo se z živežem preskrbeti za

Bumerang.

ves čas, kakor dolgo menijo izostati, a navzlic temu jih je že mnogo pomrlo za lakoto.

Lakota sili tudi Avstralce, da radi ali neradi zapuščajo svoja ležišča ter se podajajo na lov. Ker imajo jako čvrste in nikdar nasičene želodce, prebijejo večino svojega življenja na lovu. Veliko pomanjkanje jih je storilo na lovu silno zvite in premetene. Kdor noče umreti, mora dobiti žival, ki jo ugleda, tudi res v pest, kajti živali prihajajo redkokdaj na izpregled. Če je divjak takrat ne dobi, Bog vedi, kdaj bo videl zopet katero.

Najiminitnejši je lov na kenguruje, že zato, ker je ta žival največja ter daje največ mesa. Pri tem lovu je treba največje in najnatančnejše paznosti, kajti kenguru je zelo plašen. Na paši začuti najrahljši šum; vzpne se takoj na krepki zadnji nogi po koncu ter napne tanka svoja ušesa. Divjaki počenejo vsi ob jednom ter se potajé. Če niso dovolj spretni in jih kenguru res zavoha, ozre se na vse strani in se spusti v beg. Ker je uren, kakor jelen, izgine jim brzo izpred očíj. A divjaki jo vderó za njim ter ne odjenjajo poprej, dokler ga zopet ne ugledajo. Včasih se

jim to posreči še le črez več ur; včasih so pa tudi ves dan za njim na nogah, pa ga ne ugledajo zopet.

Živali slediti znajo čudovito. Redko jim odnese ktera pete. Prej ali slej jo gotovo zopet zasledé, in če se ji morejo vsaj do dve sto korakov približati, je skoro gotovo njihova.

Kedar pa vsa paznost nič ne izda, pomagajo si z zvijačo. V krajih, o katerih vedó, da prehajajo kenguruji skoz nje, kopljejo globoke jame, pokrivajo jih z zelenjem ter dobro skriti čakajo, da telebi žival vánje in se ujame.

Poznajo pa še tudi več drugih zvijač. Nalomijo si na pr. vej in spletó iz njih ščite ali zelene stene, tako visoke in široke, da zakrijejo po koncu stoječega človeka. Za takima zelenima ščitoma skrita, bližata se plašni živali dva najspretnjša lovca, toda od nasprotnih strani. Kedar se jima zdi, da sta se priplazila živali dosti blizu, zavihntita oba na enkrat svoj težki bumerang, in žival se zvrne, kakor bi treščilo vánjo. Tudi močni kenguru ne vzdrži takega udarca. Sicer se ne zgrudi takoj mrtev na tla, omočen je pa vendar toliko, da ne uteče več. V hudi stiski se vzpne še enkrat po koncu in suje s svojo močno zadnjo nogo, ki je oborožena z ostrimi kremplji, divje okoli sebe. Bog ne daj, da bi koga zadel, gotovo je po njem. To Avstralci tudi dobro vedó ter mu ne hodijo preblizu, ampak streljajo s sulicami od daleč nanj.

Včasih se spusti kenguru celó v svojega sovražnika ter se ga oklene, če more, s svojima manjšima prednjima nogama. Če ne pritekó ob taki priliki drugi na pomoč, je človek v kengurujevih krempljih gotovo izgubljen.

Na ta zvijačni način streljajo posebno plašnega in neumnega ptiča »emu«.

Večina malih živalij podganjega rodú se skriva po dnevu v duplih, iz katerih jih lovci preganjajo z dimom in ognjem.

Kaj premeteno lové tudi divje race, ki jih je po vodah in jezerih veliko. Glavo vso z zelenjem ovito, plava divjak tiho in oprezno med račji roj, potegne zdaj to, zdaj ono pod vodo ter ji zavije vrat. Če pa hoče biti svoje stvari še bolj gotov, plava pod vodo do rac, s cevko v ustih, da more dihati, ter jih poteguje drugo za drugo pod vodo.

Rib je po jezerih in tudi po rekah, dokler ne usahnejo, povsod dosti. Lové jih z mrežami, spletenimi iz trde dolge trave, ali pa iz bičjevih korenin. V novejšem času so se od svojih malajskih sosedov naučili tudi lova na

trнке, narejene iz ribjih kostij. Od nekđaj in povsod pa imajo navado, ribe streljati in jih nabadati z dolgimi, ostastimi drogovi, ki so na koncu s pralicami (Widerhaken) nasajeni.

Pri ribjem lovu na rekah in jezerih služijo Avstralcem čolni, ki si jih napravljajo iz lubja raznega avstralskega drevja. Lubje evkaliptovega ali gumijevega drevja je za to najboljše, ker je čvrsto in debelo. Z velikega zdravega drevesa olupijo toliko lubja, kolikor bodi čoln dolg. Pri tem poslu so divjaki kaj spretni ter si v krajih blizu belih ljudi zaslužijo z lupljenjem drevesnih kož marsikak požirek žganja in marsikako pipo tobaka. Olupljena koža se nekako ustroji in omehča nad hitrim ognjem ter ob enem prikrivi za čolnov nos. Konce zvežejo z močnimi vezmi iz trt in srobotja, ali pa zadelajo čoln le na obeh koncih z ilovico, da voda ne more noter. Z ilovico zamažejo tudi razpoke in izluščene grče v skorji. Celó ognjišča si napravljajo divjaki sredi čolnov iz skorje, ker zavoljo lakote ne čakajo radi na konec lova, ampak kurijo v čolnu sredi vode in si kar tam pekó nalovljene ribe.

Posebno varni taki čolni seveda niso, po navadi tudi ne veliki in se kaj radi prevračajo. Vendar se podajajo divjaki, ki se znajo po teh orehovih lupinah kaj spretno kretati, v njih celó na morje.

Z nalovljenimi živalimi se podajajo domú, kjer gori že pred vsako kolibo grmada. S pripravljanjem se ne mudé dosti. Ptičem populijo le največja peresa, poberó iz njih drob, preklestijo jih po hrbtu z bumerangom ter zasučejo notranjo stran navzven, perje pa noter. Tako razmesarjene ptiče pokladajo na žareče oglje. Soli ne poznajo. Da je meso le tu pa tam malo opráženo, že ga jemljó z ognja ter ga razkosavajo s svojimi krepkimi zobmi. Ravno tako počenjajo s kenguruji in drugimi živalimi, iz katerih poberó samo čreva, denejo ali zakopljejo jih v žrjavico in pepel ter se jih še na pol surovih lotijo.

Po nekterih krajih so nekoliko bolj natančni. Izkopljejo okrogle, po meter široke in kaka dva decimetra globoke jame ter napravijo na njih dnu trd tlak. Za tem razbelijo kamenja, kolikor ga gre v jamo, pokladajo nánje meso, zavito v drevesno perje, ter pokrijejo vse to s prstjo. Tako pečeno meso je slastneje, trdijo misijonarji, kakor kterakoli naša pečenka. Tudi kruh iz grenkega nardúja pekó na ta način.

Razun črvov ne uživajo Avstralci nikjer nobene stvari surove. Kuhati pa ne znajo in nimajo tudi nobene lončene posode.

Ker sta kenguru in ptič emu največji avstralski živali, a sta že skoro do dobra uničena, ali pa vsaj prepojena v najbolj oddaljene samote, zato se morajo divjaki dostikrat zadovoljiti tudi z manjšimi in manj slastnimi živalimi: z žabami, kuščarji, hrošči, kačami in drugo golaznijo. Posebno v čislih in prava slaščica so jim po čevelj dolgi beli črvi, ki se redé v drevesnih deblih. V Spenzerjevem zalivu (v Južni Avstraliji) uživajo mravljinčja jajca, v Novem Južnem Uelsu lové velike ponočne metulje itd. Vse te jedi jim gredó zeló v slast, tako se sme vsaj soditi po sréčnih obrazih, ki jih vidiš, kedar razložé ženske, domú prišedši, take stvari po tleh. V veliki sili pa mora tudi jedina žival, ki bi jo človek imenoval domačo, dati svojo kožo, t. j. pes »dingo«.

Dingo je jedina žival, ki jo je Avstalec udomačil, a nahaja se tudi še divji. Podoben je deloma volku, deloma lisici, deloma pa tudi psu samemu. Človeku ti psi niso nevarni, tudi v velikih jatah ne, razun če so zeló lačni. Še celó posameznega človeka si ne upajo napasti; prigodilo se je pa vendar že. Živijo najrajši v grmovju. Ker so zvijačni, kakor lisice, jim je težko priti do živega.

Udomači se dingo ne rad, vendar pa ga skoro ni divjaka brez njega. Brez njega se ne podá nikoli na lov. Če tudi dingo za lov ni dosti prida, vendar ga ima Avstalec v večji časti, kakor svojo rodovino, v večji kot očeta in mater, ženo in otroke, če prav je izmed najbolj ostudnih in zanikarnih živalij, kar jih prihaja človeku na potu po tujih deželah na izpregled.

A vse te ostudne jedi bi človek naposled Avstralcem še privoščil, naj jim teknejo, če jim dišé, a spozabijo se tudi nad jedjo, pri kateri človeka groza izpreleti, če jo sliši imenovati; jedó namreč tudi človeško meso. To poročilo je tako grozovito, da s početka ljudje kar verjeti niso hoteli, da bi bilo to mogoče; a je vendar res. Ljudi žreti je v notranji Avstraliji kaj navadno, in po samotah živeči divjaki so sami ljudojedi; le toliko so nekteri boljši, da se navadno živijo ob rastlinah, če nimajo živalskega mesa, a ljudij se lotijo le v najhujših stiskah in ob posebnih prilikah. Nekteri pa po človeškem mesu kar koprné ter ne zamudijo nobene ugodne prilike, da si ga privoščijo. Matere uporabljajo celó svoje otroke ter se smejejo pri tem. Zdi se jim to

popolnoma v redu in ne prikrivajo Evropcem te stvari kar nič. Izbirljivi pri človeškem mesu Avstralci niso kar nič ter jedó oboje, svoje rojake divjake ravno s tako slastjo, kakor Evropce; in tudi zato se ne brigajo, so li človeka sami ubili, ali je umrl za kako boleznijo.

Svoje mrliče sicer pokopavajo, veliko pa jih tudi požró. Pravi se, da jih vodi do tega nečloveškega ravnanja ne toliko pohlep po človeškem mesu, ampak ker so uverjeni, da se po zaužitku preselijo vanje vse dobre lastnosti tistih, ki so jih použili. Prigodilo se je že, da so lastni stariši svetovali svojemu starejšemu sinu, naj ubije mlajšega krepkega brata, češ, da bo zadobil s tem vso njegovo spretnost in vso tisto moč, ki ga je počasi jela zapuščati.

Vendar pa ta grozna navada, ki jo imenujemo kanibalizem, sedaj počasi izginja, ker so angleške postave v tej stvari silno ostre. Gorjé vsemu dotičnemu rodu, če se spozabi kdo iz njega nad Evropcem. A tudi njih lastnih rojakov jim angleške gosposke ne dovoljujejo uživati. Ako zvedó kaj takega in morejo dotičnikom do živega, kaznujejo jih jako ostro. Zato se kanibalizem izgublja vedno bolj, in misijonarji so uverjeni, da bodo Avstralce odvadili te grozovite navade popolnoma.

5. Družinsko življenje Avstralcev.

Avstralci živé v večjih ali manjših krdelih, rojih ali rodovih, katerih pa malokteri šteje do 300 glav. Vsak roj ima svoj posebni in natanko omejeni kos zemlje. Ti jako veliki prostori so dostikrat z mejniki ali kupi kamenja zaznamovani, ali pa so njih meje reke in gorovja. Na tem prostoru imajo pravico, loviti in streljati živali, jedino le divjaki dotičnega krdela. Tuj človek celó še stopiti ne sme na to zemljo, kaj še le, da bi streljal in lovil živali na njej. V tem so divjaki tako natančni, da ne pusté prek svoje zemlje nikogar, ali k večjemu takega, ki se s poslaniško palico izkaže, da ga je njegov rod poslal po važnih opravkih na pot. Kdor tega ne more, mu je največkrat smrt gotova. Evropci tega dolgo časa niso vedeli ter so v tej svoji nevednosti zabredli dostikrat v velike zadrege. Kolikrat so Avstralci napadli Evropce, ne da bi ti mogli uganiti, kaj je bil napadu vzrok.

Po svojem zemljišču se razkrapljajo divjaki v manjše roje, po dvajset do trideset rodovin skupaj. Glavarja nimajo

skoro nikjer. Glavar jim je tisti, ki je najspretnější med njimi v metanju sulic in bumerangov, ali ki je grozovitejši in neusmiljenejši od drugih. Takemu se klanjajo, takega ubogajo, ne morebiti, ker ima kako pravico zapovedovati jim, ampak ker se ga bojé.

Vsak roj ima svoje posebno ime ter se imenuje na pr. »črna kača«, »rudeči trebuh«, »svetli pes«, »gorska raca«, »morska lastovica« itd. Ta čudna rodovinska imena nosijo vsi, ki se štejejo k istemu roju ali k isti rodovini; vrh tega pa ima vsak posameznik še svoje posebno ime. Žival ali rastlina, po kateri se roj imenuje, je njegov varuh, patron. Te živali uživajo veliko spoštovanje; divjak se svojemu patronu niti bližati ne upa. Če naleti nanj na spečega, ne usmrti ga, in če ga sreča na lovu, pusti ga, da mu uide.

Avstralci živé, kar je skoro neverjetno, v zakonih. Ostra zapoved jih veže, da morata biti ženin in nevesta iz različnih rodov; zakoni v sorodstvu so hudo prepovedani. Kdor bi kaj takega pregrešil, podal bi se v smrtno nevarnost. Zavoljo tega hodijo ženini daleč na tuje po neveste. Nevesto pa si pridobi ženin na različne načine. Največkrat si jo kupi, ali od starišev ali od njenih bližnjih sorodnikov. Bolj ko je kdo spoštovan ali bogat, tem lažje se oženi. Da bi se ženin in nevesta vzela po svojem srcu in nagnjenju, prigodi se le redkokdaj, prigodi se pa vendar le. Da nevesta v možitev privoli, je ženinu všeč, a neizogibno potrebno ni. Navadno imajo pri ženitvi le nevestini stariši ali njeni sorodniki odločilno besedo.

Kaj pak jim dá ženin za njo? To, kar ima, in kar vedó vsi čislati: kako orožje, kako tolsto, težko žival, ki jo je ubil v grmovju ali gozdu, kako kožuhovino itd. Če ženin ni pri snubitvi za nevesto nič dal, je za njo to madež, ki ga ne opere vse življenje. Vse je namreč prepričano, da ni nič vredna. Zato so odkupnine tem večje, čim lepša in čvrstejša je nevesta, ali čim bolj spoštovana je njena rodbina ali njen rod sploh.

Še rajši pa si ženin nevesto vzame s silo. Avstralcu se zdi veliko častneje, nevesto ukrasti ali s silo vzeti, kakor jo pa kupiti, in sicer zato, ker je taka snubitev nevarna. Ženin se sam na tako pot ne podá nikoli, ampak vzame s seboj tovarišev in prijateljev, kolikor jih največ more; če je posebno priljubljen, gre krdelo z njim ter mu pomaga v boju, brez kterega bi mu seveda sosedni rod nikakor ne

pustil, da odpelje nevesto. Posebnih šeg in običajev pri sklepanju zakonov nimajo. Zakon je sklenjen, ko ženin pripelje nevesto domú in jo omožene ženske sprejmó med se.

Avstralci imajo po več žen. Njih število se ravna po premoženju dotičnika in po obilosti divjačine v tistem kraju. Neoženjen je malokdo, kajti samcev ne čisla nihče. V zakonu ne sme ženin nevestine matere, svoje tašče, nikoli več videti in ona njega ne. Ogibata se drug drugega, kolikor moreta. Te navade celó misijonarji niso mogli iztrebiti.

V novem stanu ne čaka žene nič dobrega. Nakladajo se ji najtežja in najneprijetnejša dela. Pri najmanjšem neredu ravna mož grdo z njo. Neprenehoma mora znašati drva za ogenj, ki gori pred kočó, iskati zelišča in živali, kopati korenine iz tal, mleti iz grenke avstralske rži moko, peči v pepelu kruh iz nje itd.

Kedar so moški pri jedi, sedijo ženske na strani ter lové in prestrezajo z lačnimi psi vred ostanke, ki jih mečejo moški med nje. Na potovanju so ženske obložene z različno prtljago, da se le kar šibé pod njo, moški pa nosijo k večjemu svoje orožje, pa še tega nakladajo radi kaj ženskam na hrbet.

O lepem zakonskem življenju vedó misijonarji malo pripovedovati. Sicer pa se temu ne bomo preveč čudili, saj še pri izobraženih narodih marsikje v tem ni tako, kakor bi moralo biti.

Tudi življenje avstralskih otrok je mučno in polno trpljenja. Toda grdo Avstralci nikakor ne ravnaajo z njimi. Ravno narobe! Popotniki pripovedujejo celó prav ganljive dogodke, ki so jih opazovali. Novorojencu na čast, zlasti če je sin kakega odličnjaka, plešejo slovesne plese in ga pobarvajo z rudečo barvo; otroke priprostih in navadnih divjakov pa mažejo vsaj s pepelom in ogljem, če si ne morejo omisliti drage rudeče barve. Marsikje nosi mati svojega umrlega otroka dostikrat po več mesecev s seboj okoli, da ostanejo le še same kosti, ki jih naposled sežge ali pokoplje.

Popotnik Grey pripoveduje, da je dala angleška gosposka poloviti več divjakov, ker jih je sumničila, da so kradli na polju. Med njimi so zasačili tudi majhnega fantiča, kterega je oče njegov na vse mogoče načine izgovarjal, češ, da je takrat spal, da stopinje, ki mu jih je kazala gosposka, niso fantičeve, ampak njegove matere, da naj pomislijo njegovo mladost itd. Naposled se ga je oklenil okoli vratú in ga ni hotel dati iz rok.

»Videl sem,« pripoveduje neki drug popotnik, »očeta in mater, katerih kar utolažiti ni bilo, ker jima je umrl otrok.«

Za izrejo svojih otrok skrbé Avstralke tako ljubeznivo, da bi bile lahko marsikteri materi naših krajev v vzgled. Če jokajo, romajo otroci iz rok v roko. Dokler ne shodijo, nosijo jih matere v gorkih in mehkih kožah na hrbtu s seboj okoli, dostikrat pa tudi še do tretjega leta. Svojega

Avstalec na lovu.

sina vzame oče, jedva ko je shodil, že s seboj na lov, uči ga v vseh potrebnih spretnostih, pripovedujejo mu pravljice itd.

Pozneje ga poučuje v plezanju in v tem, kako se mečejo sulice, zlasti pa bumerang; uči ga prenašati žejo in lakoto, uči ga lova, plavanja in vsega, kar mu bo potrebno v življenju.

Zato je pri taki skrbljivosti za otroke in pri veliki ljubezni do njih skoro neverjetno, vsekako pa neumljivo, da imajo Avstralci grozovito navado svoje otroke moriti. Posebno razširjena je bila ta navada pred prihodom Evropecev.

Res, čudno je to človeško pleme, na jedni strani toliko ljubeznivosti in skrbi za otroke, na drugi pa taka grozovitost!

Samo uboštvo in pomanjkanje gotovo nista temu jedini vzrok, zakaj otroke morijo tudi rodovi, ki živé v najrodovitnejših krajih ter imajo vsega v izobilju. Najbrž, da so kake vraže krive temu.

Ko otrok shodi, dajo mu kako ime, navadno pa še le, ko je izpolnil tretje leto, ker menijo, da bi bil sicer ne-

srečen. Imenujejo ga po kaki živali, rastlini, kraju, po času, v katerem je bil rojen itd.

Skrb starišev za otroke jenja prej, kakor pri izobrazenih narodih. Z osmimi leti morajo dečki že sami záse skrbeti. Stariši se ne brigajo več za nje, in tudi otroci pozabijo svoje stariše tako, da pozneje dostikrat niti ne vedó ne, kdo sta jim bila oče in mati. Resnoba življenja se jih loti že v zgodnji mladosti. Od osmega leta dalje se naj otroče živi že samo! To ni lahka stvar, posebno še zato ne, ker je nedorastlim tudi še meso mnogih živalij prepovedano, in sicer ravno takih, ki jih je najlažje dobiti, in ki gredó divjakom najbolj v slast. Te prepovedi imajo namen, privaditi mladega človeka že zgodaj na stradež in pomanjkanje.

O kakih otroških igrah niso evropski popotniki nikjer nič opazili, k večjemu, da se vadijo v tem, kako je treba metati sulico in bumerang, kar pa je bolj pouk, kakor igrača.

S šestnajstim in osemnajstim letom sprejmó avstralskega fanta s posebnimi slovesnostmi med odrastle (glej stran 41.). Tem navadam in slovesnostim pripisujejo veliko važnost, ker pravijo, da so jih uvedli njih bogovi sami.

O prostem času se Avstralci tudi radi kratkočasijo.

Najbolj priljubljene zabave so jim vaje v metanju sulic in bumerangov, plesi, prepevanje in pripovedovanje čudovitih dogodkov. V govorjenju in pripovedovanju so pravi mojstri. Kedar jih je več skupaj, poprime brž kdo besedo, drugi pa verno poslušajo, da nihče ne črhne besedice.

Tudi pevci baje niso slabi. Med petjem delajo z raznovrstnimi stvarmi ropot. Mnogo njihovih pesnij je zeló starih; največkrat sami ne razumejo, kaj hočejo pesni povedati. Ker romajo pesni od kraja do kraja in od ust do ust, izpreminjajo se pri tem tako, da jih naposled celó tisti, ki jih je sestavil, sam ne spozna in ne razume več.

Pa tudi plešejo Avstralci radi. Njihovi plesi so raznovrstni. Nekatere plese plešejo vsak dan, druge pa le o posebnih prilikah. Najbolj priljubljen in slovesen je bojni ples, ki mu pravijo »korobori«. Prične se vselej zvečer o polni luni. Plešejo ga samo moški — ženskam je prepovedan. Oblečejo se zanj kolikor mogoče praznično. V lase ponataknejo vsakovrstnega ptičjega perja, odličnejši med njimi tudi repe divjih psov, kar jih dela divje. Lice, prsi, hrbet, roke in noge si pobarvajo z rudečimi in belimi, podolgastimi ali po kačje zvitimi črtami in obročki. Ko

se zmračí, zažgó njih ženske velike grmade, posedejo z otroki in starci v velikem kolobaru okoli njih ter jamejo bobnati po kengurujskih kožah, ki jih imajo razpete čez kolena, vmes pa pojó dolgočasne stare pesni ter pritrkavajo petju z bumerangi. Kmalu zatém se prikažejo praznično oblečeni plesalci z bakljami in sulicami. Videti so že zdaj raztogočeni; ko pa se ples prične, postajajo od trenutka do trenutka bolj divji in vedno bolj grozni. Med plesom se sedaj razkoračijo, sedaj zopet udarjajo z nogami skupaj ter se stresajo po vsem životu. Vsako gibanje storé z največjo natančnostjo in vsi ob enem. Med plesom se čujejo vsak hip divji kriki. Čez nekoliko časa razgrajanje malo poneha, kakor bi se plesalci hoteli nekoliko odpočiti, ter izginejo za nekaj časa s plesišča v šumo. A vrnejo se kmalu zopet; na enkrat zagrmi grozen krik kakor iz jednega grla, bumerangi zazvené, sulice zarožljajo, in od gorečih bakelj se utrinjajo iskre na vse strani. Ples je zadobil hipoma drugo lice. Plesalci se postavijo v dve vrsti, druga drugi nasproti, kakor bi se pripravili za boj. A to traja le par trenutkov. Brž se zopet prične petje, cepetanje z nogami in bobnanje po živalskih kožah, ki so razpete na kolenih žensk.

To se ponavlja ves večer, včasi vso noč do belega dne.

S svojimi sosedi živé posamezni rodovi redkokdaj v prijateljstvu; ako pa se to zgodi, vabijo radi drug drugega v goste. Imajo pa pri tem mnogo čudnih šeg in navad.

Sosed, ki je prišel s svojimi ženami v goste, sede z njimi pred kolibo prijateljovo, ki ga je povabil; molcé sede na tla ter čaka, da se prikaže kdo iz nje. Najpoprej pride ven gospodar, vsede se gostu nasproti ter ga pritisne náse, toda s proč obrnjenim obrazom. Zatém se prikaže drugi in tretji in četrti in tako po vrsti vsi, ki pozdravljajo gosta, kakor prvi. Za moškimi prihajajo ženske, pozdravljajo na podoben način gostove žene, posedejo k njim na tla in molcé čakajo, dokler ni ves dolgi pozdrav končan. Razgovor se prične še le potém, ko je opravljeno vse to.

Vabijo pa v goste drug drugega ne samo posamezniki, ampak se vabijo tudi celi rodovi. Shajajo se najrajši blizu kake vode ali kakega jezera, vselej pa na takem kraju, kjer je dosti rib ali divjačine. Lov prično skupno, po dokončanem lovu pa se vrnejo v svoja ležišča, jedó, plešejo in spé, dokler jih lakota ne prisili na delo.

Po navadi se taki shodi ne končajo mirno. Če sta imela kdaj dva sosedna rodova kak prepír in stvar ni bila

še dognana do dobra, spomnita se je o taki priliki prav gotovo. Beseda dá besedo, za besedovanjem nastane vrišč in šum in boj, v kterega se vtikajo vselej tudi ženske, ki toliko časa druga drugo pitajo s priimki, da se naposled vname tepež. Vendar pa pri takih pretepih redkokdaj kterega ubijejo, z namero gotovo ne, k večjemu po nesreči.

A dostikrat imajo tudi resne praske med seboj; takrat pa pokažejo vso svojo divjost in grozovitost. Največkrat nastajajo taki boji zavoljo zemlje. Pri vseh divjaških narodih, ne samo pri Avstralcih, ampak tudi pri onih v Aziji, Afriki in Ameriki se opazuje namreč jako razvit in rahel čut za to, kar je mojega in kar tvojega, posebno gledé na zemljišča. Rekli smo že, da imajo posamezni rodovi celó te avstralske samote določno razdeljene med seboj. Vsako krdelo vé natanko, kje se konča njegovo ozemlje, in kje se prične sosedovo, ki je njegovo in nikogar drugega na zemlji. Brez njegove vednosti in njegovega dovoljenja na to ozemlje sosed sosedu niti stopiti ne sme, kaj pak še le zakuriti in streljati na njem. To je razžalitev, ki ga noben rod drugemu ne odpusti.

Odkod pa to prihaja, ni težko upoznati. Pomanjkanje najpotrebnejše hrane je vzrok temu. Ob čem pa naj Avstralec živi, če pride sosedni rod na njegovo ozemlje ter mu polovi in postrelja živali, kterih je sam tako zeló potreben!

Zaradi tega nastajajo med sosednimi rodovi prav mnogokrat hudi boji. Te si po navadi drug drugemu napovedó, dostikrat pa planejo tudi kar nenadoma in nenapovedani drug na drugega.

Najrajši se napadajo po noči. Ker se divjaki teme silno bojé, veljajo taki napadi za posebno predrzne, in človeka, ki se je splazil po noči v sosedno sovražnikovo taborišče in tam koga pobil, in če tudi samo otroka, slavijo kot občudovanja vrednega junaka.

Svoje sovražne namene znajo kaj dobro prikrivati. Če se bližajo sovražnikovemu taboru po dnevu, poskrijejo bumerange ter si jih pritrđijo tako na hrbet, da jih sovražnik niti ne slutí pri njih; sulice si privežejo na noge ter jih vlečejo za seboj, ali jih pa jako spretno skrivaj suvajo pred seboj.

Če je boj napovedan, dogovoré dan boja in tudi bojišče, kjer se snidejo. Sto in petdeset do dve sto oboroženih mož na vsaki strani je že velika vojska. Boji se pričenjajo navadno o jutranjem mraku, a ne takoj z orožjem, ampak

najpoprej z besedami; obkladajo se z najbolj otročjimi in smešnimi priimki, dokler se ali na tej ali na oni strani ne užgó ter se sprimejo. Nagosto frčé bumerangi na obe strani sem in tja; ko teh več nimajo, zgrabijo za sulice, in ko polomijo ali pomečejo tudi te, posežejo po svojih roženih in koščenih nožih, bodalcih in kamenitih sekirah. Ker so na obeh straneh zeló spretni, znajo sulice s ščiti kaj dobro prestrezati in se jim čudovito premeteno umikati z gibčnimi svojimi životi. Zato trajajo po navadi boji jako dolgo ter se v njih tudi ne prelije veliko krvi. Sploh jim tudi ni do tega, da nasprotnika usmrtijo. Zato merijo le po mesnatih in takih delih sovražnikovega života, kjer ni nevarnosti, da koga smrtno ranijo. Dà, bojé se celó tega, kajti dolžnost vseh sorodnikov ubitega je, da se znosijo nad morilcem, če prav ga je nasprotnik usmrtil v boju. Njim je le do ran, in več ko jih ima kdo, v tem večji časti ga imajo. Precej, ko je kdo ranjen, nastane velik hrušč in trušč; posebno glasne so ženske, ki med bojevanjem le od daleč gledajo in bojnice z vpitjem podžigajo k pogumnosti in neustrašenosti. Če pade kdo njihovih ljudij, zaženó velik krik in jok. Navadno storé boju, če le predolgo trpi, ženske konec s tem, da se zaženó med bojevalce.

Po končanem boju se precej zopet sprijaznijo ter skupno praznujejo zmago, bodi ta na kateri strani že koli. Praznujejo jo s plesom in z obedom, za kar je včasi mesa dosti, kajti obed si napravljajo iz pobitih sovražnikov; vendar pa v obče njihovi boji niso posebno krvavi.

Taki boji pa ne nastajajo samo zavoljo motenja mirne posesti, ampak dostikrat tudi iz manj tehtnih vzrokov: zavoljo kake ugrabljene ženske, zavoljo kterege studenca, dostikrat pa tudi celó zavoljo kakega ukradenega zanikarnega psa.

A tudi v lastnem taborišču se spopadejo za vsako malenkost, že tedaj, če se ženske ali otroci sporekó, ali če niso z razdelitvijo živeža zadovoljni, če kakega možkega izpregledajo ali pozabijo pri tem itd. Vsaka ostra beseda, vsak zagrožen obraz že zadostuje, da je hipoma ogenj v strehi. Vsi poskočijo kvišku ter posežejo po orožju, da se znosijo zaradi razžaljenja drug proti drugemu. Posebno občutljivi so za zmerjanje in priimke. Toda takoj, ko je kdo nevarno ranjen, stori takemu tepežu brž jok in vpitje njegovih sorodnikov in žensk konec. Brž so zopet vsi prijatelji, vsem je žal, da je prišlo do tega; tisti, ki je za-

vdal svojemu nasprotniku nevarno rano, obžaluje ga ravno tako odkritosrčno, kakor vsi drugi. Ravnokar pa bi bili najrajši požrli drug drugega.

6. Značaj in duševne lastnosti Avstralcev.

Res so Avstralci milovanja vredni ljudje, živalim jih pa vendar ne moremo primerjati ali jih staviti celó z njimi v jedno vrsto. Razloček med živaljo in človekom, ustvarjenim po božji podobi, je tudi v Avstraliji velikanski, zakaj tudi pri avstralskih divjakih se nahajajo dušne moči, ki človeka kar osupnejo, in ki Avstralca, če tudi je divjak, stavijo visoko, visoko nad žival. Seveda sodijo popotniki Avstralce jako različno, večinoma zgolj po tem, kar so doživeli med njimi dobrega ali slabega. Tisti, ki njihovih šeg in navad niso poznali, naleteli so pri Avstralcih po večjem le na sovraštvo, nevarnosti in hude zadrege. Misijonarji pa pripovedujejo o njih skoro samo dobre reči. Seveda so se pa ti za svoj poklic vneti možje

Avstrelac z vsem orožjem: bumerangom, sulico in ščitom; ogrnjen je s plaščem iz oposumovih kožic.

potrudili tudi spoznavati njih dobre in slabe strani ter so jih s krščansko ljubeznijo in pohlevnostjo priklenili náse.

Nekteri trdé, da jih ni bolj hinavskih in po lisičje zvijačnih ljudij, kakor so Avstralci. Vedi se proti njim še tako prijazno, skaži jim še toliko dobrot, nikdar si ne boš naredil iz njih prijateljev. Lažnivi so vsi do zadnjega. Če jih človek po kaki stvari vpraša, nalagali ga bodo prav gotovo.

Sicer se dajo nekteri prav dobro porabiti kot mornarji, pomagači pri žetvi in domačih delih sploh, v obče pa so

silno leni — tako trdijo Avstralcem nenaklonjeni popotniki. V samoti so neznansko strahopetni in plašljivi. Ustrašiti jih Bog ne daj. Kedar se bližáš njih kočam, delaj šum in ropot, kakor veš in znaš, zato da že od daleč vedó, da nekdo prihaja. Nenadoma prišlega tujca napadejo vselej z vso srditostjo. Marsikteri evropski popotnik se je ponesrečil samo zavoljo tega, ker ni poznal te avstralske lastnosti.

Ta plašljivost dela Avstralce tujcem nasproti jako nezaupne. Od tujca ne pričakujejo nikoli nič dobrega. O vsakem mislijo, da je njih sovražnik, kar je v največ slučajih tudi res tako.

Za boj in tepež so pripravljene o vsaki priliki. Razdražen Avstralec je silno nevaren, skoro ga ni ukrotiti. Tedaj ti brez pomisleka pobije kogarkoli, svojega gospodarja, prijatelja, celó svojega dobrotnika, s kratka, nekteri popotniki jih ne morejo dosti grajati in črniti.

Imamo pa o njih tudi nasprotna poročila, poročila misijonarjev, ki trdé, da so Avstralci v občé dobrovoljni, nesebični, miroljubni ljudje in tem boljši, čim manj prihajajo z belimi ljudmi, z Evropci, v dotiko. Pač jih nekatere lastnosti ne priporočajo posebno. Brez izjeme so vsi jako domišljavi in ošabni. Sami sebe cenijo za veliko boljše, kakor so Evropci, in dokazujejo to s tem, da rekó: Le Evropec dela, črnemu človeku pa tega ni treba. Toda koliko pa imajo drugih dobrih lastnostij, s kterimi se odlikujejo! Da bi Avstralec svojega tovariša izdal, je kaj redka prikazen. Za izkazane dobrote so jako hvaležni ter jih povrnejo, kolikor je v njih močeh. Radi imajo svoje otroke, spoštujejo stare ljudi itd. Da bi Avstralec samega sebe usmrtil, ni se še čulo.

Kaj pak, ali so morebiti nadarjeni?

Tujih jezikov se učé kaj lahko, posebno angleščino govore boljše in glajše, ako služijo dalje časa v kakem mestu, kakor marsikteri Nemeč, ki je že leta in leta naseljen v Avstraliji. Marsikterega popotnika so čez več let takoj zopet spoznali, če prav se je poprej le malo časa mudil pri njih. Živali in rastline znajo dobro ločiti ter imajo skoro za vsako od njih posebno ime; ravno tako tudi za zvezde, za letne čase, za posamezne dele noči, za vetrove itd. Tudi za godbo in celó za risanje imajo razum, kar dokazujejo obile podobe rib, morskih kitov, ptičev, ljudij itd., ki so jih našli popotniki narisane po skalnih pečinah na marsikterem kraju.

Poseben dar imajo za oponašanje in jako dober spomin. V šolah je že marsikteri avstralski otrok v učenju posekal svojega belega sošolca. V obče pa je poučevanje avstralskih otrok vendar kaj utrudno, in dostikrat je ves trud zastonj, posebno če jih ne morejo oddeliti od njihovih starišev in znancev. Citati in pisati se priučé kaj hitro, računanje pa jim dela velike težave, še večje pa veronauk. Za učenje v višjih šolah so pa celó nesposobni.

Za evropsko oliko so skoro popolnoma brez razuma, in silno težko jih je privaditi našemu življenju. O vsaki priliki se pokaže prirojena jim divjost. Prosto, če tudi siromašno življenje po avstralskih šumah in gozdih jim je nad vse ljubo; ne morejo se mu odtegniti. Celó taki, ki so jih kot otroke po mestih vzgojevali po več let in jih učili po naše, popihajo o prvi priliki v gozde. Če jih pridržujejo s silo, uidejo z zvijačo. Ker se bojé kazni, vrne se redkokdaj kateri tjakaj, odkoder je ušel. Privaditi jih rednega življenja, navaditi jih, da bi nosili obleko in stanovali pod strehami, je skoro nemogoče. Rajši pobegnejo v gozde, kjer živé prosto, in kakor je njim drago. Guverner Filip na pr. je imel dva mlada divjaka, ki sta se bila privadila gosposkemu vedenju prav do dobra. Ko je odpotoval na Angleško, vzel ju je s seboj ter ju predstavil svojemu kralju Juriju III. in drugi imenitni gospôdi v Londonu. Povsod sta se vedla tako lepo in dostojno, kakor bi bila sinova imenitnih gosposkih starišev. Jeden od njiju je ostal v Londonu, drugi pa si je želel nazaj v Avstralijo. A tjakaj prišedši, slekel je kmalu zatém gosposko suknjo, vrnil se navzlic vsemu odsvetovanju in odgovarjanju njegovih prijateljev med svoje divjaške rojake, kjer se je v čudovito kratkem času otresel prav vsega, česar se je priučil pri gospodi, in v kratkem je postal svojim divjim rojakom popolnoma jednak.

Učenjaki se iz Avstralcev pač ne bodo naredili nikoli; dajo pa se izvrstno uporabiti za take opravke, pri katerih ni treba na šolskih klopeh pridobljene učenosti, ampak je stvar zdrave pameti. Divje zveri znajo zalezovati, da nikoli tega. Za konje jih ni dobiti boljših hlapcev, in Angleži ne morejo prehvaliti njih spretnosti in natančnosti. Kônj, ki so na obširnih travnatih planjavah avstralskih zdvijali skoro popolnoma, ne razume noben Evropec s tako zvijačo vkup zganjati, loviti in krotiti, kakor ti črnici. Veselje jih je gledati pri tem. Pastirja ni boljšega, kakor je Avstralec.

V samoti so si živali še celó druga drugi podobne, a črni avstralski pastir pozna, če prav jih ima po tisoč v svojem varstvu, vsako posebej ter jo loči od drugih.

Za poljedelstvo pa Avstralsci niso posebno porabni.

Res čuden rod človeški! Za nekatere stvari čudovito premeten, spreten in zvijačen, za nekatere pa do dobra tôp. Porabni so Avstralsci le pri živalih in pri lovu ter pri takih opravilih, ki so z lovom v kaki zvezi ali mu vsaj podobni. Sicer pak jih pušča njihov razum kar v vseh stvareh na cedilu. Da bi avstralski divjak sam kaj izumil, o tem niti govora ni.

Kako malo razvita je njihova sposobnost za mišljenje, temu v dokaz bodi povedano, da ne znajo dalje šteti, kakor k večjemu do štiri in po nekterih krajih do pet. Štejejo pa prav tako, kakor naši otroci, ter ne rekó na pr. dva kenguruja, ampak jeden, pa še jeden kenguru. Sploh opazujemo pri njih mnogo navad, ki so pri nas le otrokom lastne. Pri zabavah se v igre in ples in druga razvedrila tako utopé, da se dostikrat niti ne zavedajo ne, kaj se godi okoli njih, prav tako kakor naši otroci. Brigajo se le za to, kar se ravnokar godi, mari pa jim ni niti to, kar je bilo, niti to, kar bo. Teh dveh stvari menda še ne poznajo. Najimunitnejši dogodki njihovega življenja so, da jedó, pijó, stradajo, zalezujejo zveri ter se včasí spoprimejo med seboj. Skrb za jutrašnji dan jim je nepoznana stvar. Bolj revnih ljudij, kakor so Avstralsci, pač ni pod božjim solncem. Drugi, če tudi najrevnejši narodi so v primeri z njimi bogati gospodje, ker imajo vsaj obleko, hiše, redijo štirinogate živali, perotnino, pridelujejo sadeže itd., česar vsega Avstralsci, živeči po gozdih in samotah, ne poznajo do malega nič.

7. Vera in vraže.

Ali imajo Avstralsci kaj vere? Dà, imajo jo, kajti ni ga naroda na svetu, in naj je še tako na nizki stopinji človeške omike, ki ne bi čutil v sebi prepričanja, da živi neko bitje, ki je mnogo močnejše in popolnejše od njega.

Seveda pak so nazori Avstralcev o tem najvišjem bitju silno mračni, zmedeni in nepopolni. To bitje ima skoro pri vsakem rodu drugačno ime, in pri vsakem se mu pripisujejo drugačne lastnosti. Povsod so prepričani, da je to najvišje bitje, Bog, ustvaril nebo in zemljo in tudi človeka. Toda kako! Postavil je majhnega črnega kuščarja po koncu

ter mu sprednji nogi izpremenil v roke. Ker pa je kuščarja rep motil, da ni mogel stati po koncu, odrezal mu ga je, in stal je. To je bil prvi človek.

Male ribe je ustvaril bog Kojan s tem, da je veliko ribo raztrgal v male kose. Želva je imela sprva strupene zobe, kača pa ne. Zato je kača želvo prosila, naj ji dá svoje strupene zobe, ker jih potrebuje bolj kakor ona, kajti živeti mora na suhem ter je vedno preganjana, želva pa je v vodi dosti varna. Želva privoli v to, in obe menjata glavi; odtod prihaja, da ima želva kačjo, kača pa želvino glavo.

Solnce je ustvaril bog Avstralcem zato, da morejo ptiča emu loviti, ki ga je zavoljo njegove velike hitrosti le v najhujši vročini mogoče upehati ter ga dobiti v pest. Solnce hodi vsak večer mimo bivališč umrlih divjakov. Mrtveci ga prosijo, naj ostane pri njih, a ustreči jim more le za prav kratek čas. Vendar so mu tudi za ta kratki čas hvaležni in mu podarijo vsak večer rudečo kengurujsko kožo, s katero se pri odhodu od njih ogrne. Zato je solnce pri svojem vzhodu vsako jutro krvavo-rudeče.

Luna je solnčeva žena, ki jo solnce ob vsaki mladi luni ubije. Tudi ona se muči pri mrtvih, toda mnogo dalje kakor solnce. Med tem pa shujša tako zeló, da si dolgo več ne upa na nebo. Skriva se in pridno nabira zelišča, ki ji tako dobro teknejo, da se v kratkem zopet odebeli ter se more zopet pokazati na nebu.

Zvezdni utrinki so zvezd otroci, ki zapuščajo svoj dom le zvečer.

Rimska cesta je bivališče ljudij po smrti in dolga vrsta svetlih kočic, okoli katerih se prav lahko razločijo dim in kupi pepela.

Mavrica se napravlja kakor dim iz oblakov.

Grom je grozeči glas boga Bajamaja.

Različni jeziki so nastali na prav priprost način. Živela je namreč nekdam jako hudobna ženska, ki je lazila okoli koč in trosila ogenj. Vse se je je balo. Naposled pa je le umrla. Takrat so govorili po Avstraliji še vsi ljudje isti jezik. Novica o njeni smrti je privabila Avstralce, da so pridrli od vseh krajev skupaj, da jo vidijo še enkrat. Nekteri so prišli prej, drugi pozneje, in zato se govore sedaj različni jeziki.

Jako je razširjena vera v duhove in strahove. Divjaki menijo, da jih je ves svet poln, ter vedó zánje jako veliko imen. Po gozdih hodi Banjop okoli, ki izpremeni vsak trenutek svojo podobo. Nevidni strahovi frčé po noči tiho

po zraku. Mani blodi hrumeč okoli ter pali ljudem lase in brado ter jih davi. Kaj grozen je veliki strah Pedal, ki hodi po vodi, po zraku in skoz trdo zemljo; ta podavi po noči vse ljudi, pred katerih kočo je ugasnil ogenj. Zato se Avstralci noči in teme silno bojé, in marsikje divjaka za nobeno ceno po noči ne spraviš vèn na plano. Zato gorijo pred kočami vse noči grmade, češ, da se odganja s tem hudobni Pedal od njih. V globočinah vodá biva leteča kača Vangal, ki napravlja otekline in bolezni.

Takih in jednakih strahov poznajo divjaki cele čete. Bojé se jih silno. Če hočejo Evropci s kakega kraja divjake pregnati, treba se je le jednemu od njih po noči nekoliko našemiti, zaviti se na pr. v bele rjuhe ter se bližati divjaškemu taborišču. Drugi dan gotovo nobenega Avstralca ni več tam.

A tudi nekterim ljudem pripisujejo Avstralci veliko moč. To so njihovi čarovniki ali coprniki; ob jednem tudi njih duhovniki. Čarovniki so navadno starejši in spoštovani ljudje, ki znajo zdraviti bolezni, v najimenitnejših stvareh dajati dobre svete, pogovarjati se z umrlimi itd. Njih se Avstralci neizrečeno bojé.

Za čaranje ali copranje služijo čarodejcem različne stvari: svetli prozorni kameni, katerih se ne sme nihče drug dotakniti, sveti les, s katerim ozdravijo vsako, še tako hudo bolezen. A ravno ta les ima tudi nasprotno moč v sebi; z njim se je treba spečega človeka le dotakniti, in obolel bo za boleznijo, za katero le hoče čarovnik.

Ravno zavoljo tega pa se čarovnikov ne bojé samo, ampak jih tudi na vso moč črtijo, vendar pa ne toliko, da bi se kako spozabili nad njimi. Vsako bolezen pripisujejo čarodejstvu. Po njih misli ne oboli nihče, če ga ni kdo začaral, če mu ni kdo naredil, kakor pravimo. Zato se zdravijo vse bolezni zopet s čaranjem. Avstralci so prepričani, da tudi ne umrje nihče, ako ni začaran, celó bojniki na bojišču ne. Nihče ne umrje naravne smrti, ampak zaradi tega, ker mu je narejeno. Zato je prvo, ko jim je kdo umrl, da gredó hudobnega morilca iskat. In ko ga najdejo, je sorodnikom sveta dolžnost, znositi se nad hudodelcem, sicer mrtvec na onem svetu nima mirú. Ta dolžnost pa zadeva v prvi vrsti najbližjega sorodnika. Gorjé mu, če se brani! Vse ga psuje, vse ga zaničuje in pisano gleda po strani. A prav ima, da se brani, saj če se znosi nad morilcem, vrnili mu bodo zopet morilčevi sorodniki, in tako ni boja in moritev nikoli konca.

Ker pa umirajo ljudje vsak čas, zavrlo tega to mašče-
vanje tudi ni posebno hudo. Največkrat zadostuje že par
udarcev.

Kedar je vse to poravnano, pripravijo se za pogreb,
če niso mrliča že poprej požrli.

Večinoma mrliče pokopavajo, toda k večjemu meter
globoko. V jami zakurijo in jo izkadé, zato da odpodijo
hude duhove, ki bi utegnili biti v jami. Potém jo do polo-
vice napolnijo z listjem, položé v mreže ali živalske kože

Na visokem odru ležeč mrlič; spodaj psi (dingo).

zavitega mrliča v njo, najrajši skrčenega, in ga pokrijejo
zopet z listjem in zemljo. Kar še zemlje ostane, nakopičijo
jo na zglavju in v vznožju, grob ozaljšajo z listjem, rudečo
zemljo in zasadé tudi kako drevo nanj itd. Skoro povsod
dajó mrličem tudi orožje s seboj v grob.

Toda povsod jih ne pokopavajo, ampak marsikje jih
devajo v dupla, ali jih pokladajo na visoke odre sredi
samote, ali jih obešajo, skrbno v trdne skorje zavite, na
visoka drevesa itd.

Rodovi ob reki Mére imajo navado, da mrličé posušé ter jih nosijo vedno okoli s seboj. Ko se jih jim pa preveč nabere, iznebijo se najpoprej tistih, ki so jih nosili že najdalje s seboj, toda obesijo jih tako visoko od tal, da ne morejo divji psi do njih.

Žalovanje za umrlimi je jako glasno in šumeče. Posebno žalujejo ženske. Razpraskajo si obraze, presedijo po cele dni pri grobih ter prepevajo jednolične in otožne mrtvaške pesni. A dolgo časa žalovanje ne traja, ker prehajajo divjaki kaj hitro iz žalosti v veselje. Ravnokar je bil Avstralec žalosten, da bi človek menil, srce mu bo počilo od žalosti, toda treba je le majhnega povoda in vzroka, pa Avstralec od samega veselja ne vé, kaj bi počel.

Da je človeška duša neumrjoča, verujejo povsod, a za svoja dobra dela ne pričakujejo nobenega plačila, za svoje grehe nobene kazni, ker razločka med jednim in drugim ne poznajo.

V nebesa lezejo duše po vrvi, ki jo spusti dol veliki duh Nurunduri na zemljo, kedar kdo umira. A v nebesih ostajajo duše samo za nekaj časa, potem pa se vračajo nazaj v kraje, kjer so živele prej, poiščejo svoje grobe in tudi zapuščeno svoje truplo. Vendar se pa truplo in duša ne združita več, ampak duša živi po dnevu po drevju ter se spušča le po noči na zemljo, da si poišče hrane: gosenic, gaščeric, žab, kengurujskih podgan itd. Duše niso nikoli večje, kakor osemletni otroci, vendar se jih Avstralci po nekterih krajih silno bojé. V temnih nočeh ne spraviš Avstralca za nobeno ceno izpod strehe ali od ognja, k ognju si pa duše ne upajo.

Seveda ne verujejo povsod isto, ampak si mislijo življenje po smrti jako različno, tukaj tako, tam zopet drugačno. Po nekod se rajncih duš silno bojé, temu nasproti pa se drugim rodovom ravno duše rajncih zdé, da so najboljši njih prijatelji. Divjaki v Južni Avstraliji so na pr. prepričani, če priplava včasi na obrežje kak morski kit in ga vrže morje na suho, da so ga pripodile njim prijazne duše tjakaj.

V Novem Južnem Uelsu verujejo, da živijo duše v oblakih, kjer se popolnoma izpremené. Sprva črne, postanejo sčasoma čisto bele in se kot beli ljudje vračajo na zemljo. Da, divjaki so v marsikterem belem človeku prav za trdno spoznali tega ali onega svojega sorodnika in ga tudi pozdravili kot takega.

VII. Misijonarji v Avstraliji.

Sicer bi o Avstralcih povedali lahko še mnogo več, zakaj Angleži so spisali o njihovih šegah in navadah cele debele knjige, toda nam naj zadostuje, da smo se seznanili z njimi vsaj površno. Predno pa se poslovimo od njih, vprašajmo še: se li je storilo kaj zato, da se Avstralci izpreobrnejo h krščanski veri ter postanejo koristni udje človeške družbe?

Pač! Že konec minulega stoletja so se posamezniki lotili njih izpreobračanja. Bilo je neizrečeno trudapolno in težavno, a prve čase popolnoma brezuspešno delo. Prvi poskusi so se ponesrečili popolnoma. Pač so Avstralci, posebno otroci, ktere so poučevali v poljedelstvu, živinoreji in drugih potrebnih rečeh, kazali sprva mnogo veselja in tudi dobre volje, toda na enkrat se jim je začelo tožiti in nekdanjem divjaškem življenju; ušli so v samoto, in nikdar jih ni bilo več na izpregled. Življenje v šumi in samoti, stradež, ubožstvo in najhujše pomanjkanje jim je bilo ljubše, kakor vse prijetnosti in dobrote, ki so jih uživali med izobraženimi ljudmi. Ko so torej Evropeci videli, da je ves njih trud zastonj, obupali so ter se niso zmenili več za divjake, češ, saj jih ni poboljšati.

Ko pa so pričeli evropski naselniki vedno pogosteje prihajati v Avstralijo, lotili so se za izpreobrnjenje ubogih divjakov vneti moške z nova težavnega posla. Leta 1825. je poslala londonska misijonska družba tri izkušene in v svojem poklicu izurjene misijonarje med divjake v bližnjo okolico Sidnija, glavnega mesta avstralskega. Izkusili pa so ravno tisto, kar že drugi pred njimi. Vendar je družba podpirala misijonarje celih deset let, kolikor jih je le mogla. Potrosila je čez 30.000 goldinarjev, toda brez najmanjšega uspeha. Zato se je naposled naveličala nehvaležnega dela ter odtegnila misijonarjem vso nadaljnjo pomoč in podporo. Dva misijonarja sta odšla takoj iz Avstralije, tretji pa je, če prav sam, še dalje poskušal svojo srečo. Pri nepopisno težavnem poslu so ga podpirali nekteri dobri prijatelji, in tudi angleške gosposke so storile zanj, kolikor so le mogle. Čez deset let pa je upoznal tudi on, da je vse njegovo prizadevanje zastonj, in odšel je.

Nekaj več sreče so imeli misijonarji v Južni in Zapadni Avstraliji. Privadili so divjake vsaj toliko, da so hodili h krščanskemu nauku in službi božji. To pa je bilo tudi vse.

Vsi ti oznanjevalci Kristusovega imena so bili protestantje, misijonarji anglikanske vere. Leta 1838. so poslali tudi Nemci nekaj svojih lutrovskih pridigarjev v Avstralijo, češ, ti bodo opravili bolje. Ne more se reči, da ne bi bili dobivali potrebne podpore. Osnovali so v obližju mesta Adelajde več misijonskih postaj. Toda čez deset let so upoznali tudi oni, da je ves trud zastonj, dejali so delo iz rok ter opustili vse postaje.

Tako se je godilo protestantovskim misijonarjem povsod, kjerkoli so poskusili svoje delo, ali na jugu ali na severu, na vzhodu ali na zapadu. Sprva so si obetali najboljših uspehov, a kmalu so upoznali, da so vsi le navidezni. Trudili in mučili so se z Avstralci še nekaj časa, potem pa dali premučnemu in do kraja nehvaležnemu delu slovo. Dosti čez deset let ni obstajala nobena misijonska postaja. A vsi ti ponesrečeni poskusi vendar le niso oplašili misijonarjev. Lotili so se misijonskega dela vedno zopet z nova ter zastavili z njim zdaj na tem, zdaj na onem koncu Avstralije, tu z večjo, tam z manjšo srečo, večinoma pa s prav nobeno.

Toda mnogo, res prav mnogo sreče so imeli katoliški misijonarji. Prišli so v Avstralijo primerno pozno, še le leta 1845. — škoda, da ne že poprej. A še tedaj jim je pot v Avstralijo pogladil srečen slučaj. Poklicali so jih bili katoliški naselniki, in sicer v jedno najbolj pustih in najmanj obljudjenih naselbin, v Zapadno Avstralijo.

Sprva so se tudi po Zapadni Avstraliji naseljevali samo protestantje, ker so angleške postave prepovedovale naseljevanje katoličanom. Ko pa je ta prepoved minila, prihajali so polagoma tudi katoličani, če prav jih protestantje niso nič kaj radi videli med seboj. Tako se je okoli leta 1840. priselilo v Zapadno Avstralijo tudi par sto katoličanov. A bili so dalje časa brez svojega duhovnika. Leta 1843. pa jim je katoliški generalni vikar v Sidniju poslal na njih prošnjo celó tri.

Sedaj je bila tudi katoliškim misijonarjem pot odprta v Avstralijo. Prišli so leta 1845., in sicer v precejšnjem številu: osemnajst duhovnikov in dva brata. Bili so menihi benediktinci, možje različnih narodnostij: Irci, Spanci, Francozi, Italijani, jeden je bil tudi Tirolec.

Razšli so se na tri strani. Francoskim misijonarjem so odločili južni del Zapadne Avstralije, Italijanom in Ircem severni, španskim pa notranje kraje. Toda dva misijona sta se ponesrečila takoj v prvem početku, francoski in

italijanski, prvi na jugu, drugi na severu. Obupani so dali misijonarji Avstraliji slovo in se odpeljali domú. Ostal je bil le še tretji misijon, španski, ki pa še ni bil odšel v določeno mu notranjo Avstralijo, ker ga škof Zapadne Avstralije ni pustil tjakaj, zvedevši, kako se je godilo onima dvema. Čemu ga pošiljati na jednako nevarna in brezuspešna pota! Toda misijonarji so moledovali toliko časa, da se je škof dal naposled preprositi ter jim dovolil, da so odšli. Vodil jih je Španjolec oče Salvado.

»Dne 16. svečana leta 1846.,« tako pripoveduje Salvado sam, »smo se po slovesni službi božji v mestu Pert napoliti s svojimi culami na hrbtih, s križem na prsih in s popotno palico v roki v nam neznani svet. Bila je lepa mesečna noč; za nami sta dva voza vozila našo najpotrebnejšo prtljago, poljsko orodje in majhen oltarček. Prvikrat smo prenočili pod mogočnim evkaliptskim drevesom. Črez dva dni smo dospeli do samotne kmetije Sulijeve, kakih sedemdeset kilometrov od morskega obrežja. Ta kmetija pa je bila tudi zadnja, kar nam jih je bilo usojeno videti. Pred nami se je razprostirala samota, v kateri nam ni bilo pričakovati, da srečamo še kakega človeka z belim obrazom. Pot nas je vodila zdaj črez gore, zdaj črez gole peščene planjave. Ko smo dospeli do reke Avon, našli smo jo popolnoma suho. Trla nas je nepopisna žeja. Pot nam je kazal avstralski divjak pastir, ki ga nam je bil dal gospod Suli s seboj. Ta nam je obetal, da dospemo v kratkem do studenca. Toda minila je ura za uro, o zaželjenem studencu pa ni bilo niti sledú. Ko pa smo naposled vendar dospeli do njega, upadlo nam je skoro srce. Bil je — kaj bi človek drugače dejal — le suha mlaka z gosto motno vodo. Okoli njega se je bodla in suvala Sulijeve žejna živina, kakor zdivjana. S smrtno nevarnostjo smo se skoz živino prerili in pretolkli do vode. A kakšna je bila! Slana, gostá in taka, da so se nam že po prvih požirkih obrnili vsem želodci. Ko ne bi bil naš divjaški kažipot v samoti kakor domá, težko, da bi bili prebili ta dan. Vedel je še za neki drug studenec, toda daleč od tam. Vendar smo srečno dospeli do njega ter se napili dobre čiste vode. Tu smo tudi prenočili. A drugo jutro so nam vozniki naznanili, da ne gredó ne koraka več dalje. Zastonj so bile vse prošnje. Ne meneč se za nas, pometali so vso našo prtljago z vozov pod bližnje drevo ter se vrnili. Zapustil nas je tudi naš divjaški kažipot ter šel z njimi.«

Tako so bili misijonarji sami v samoti. Kaj storiti? Sklenili so, da ostanejo kar tam na tistem mestu, in res so začeli takoj delati kočo iz listja in vej. Do večera je bila gotova. Vsi v delo zatopljeni, niti opazili niso, da se je med tem nabral ne daleč od njih velik trop divjakov, oboroženih z dolgimi sulicami in kakor za napad pripravljenih. A misijonarji se niso zmenili dosti za nje, če tudi so vedeli, da divjaki ravno v teh krajih radi žró ljudi. Ko je bila koča gotova, zakurili so, opravili klečé predpisane molitve, kakor da bi bili domá v koru svoje benediktinske opatije, ter poplegli mirne vesti spat.

Zjutraj so si postavili oltar ter opravili sveto opravilo za zveličanje divjakov. Ti so jih od daleč pri vsem tem vestno opazovali, potem pa odšli. A zvečer so se zopet vrnili ter se vstopili kakih trideset korakov od koče. Misijonarji so se vedli tako, kakor večer poprej. A tako mirno to noč niso spali, ker jih je motil strah, da jih utegnejo divjaki po noči vendar le napasti, kar pa se k sreči ni zgodilo.

Pač pa se jih je drugo jutro zbralo še več okoli koče, vsak je imel najmanj pet do šest sulic s seboj. Bilo je videti, da so pripravljeni za napad, a misijonarji jim gredó prijazno naproti in jim ponudijo skromni zajutrk, ki so si ga pripravili záse. Toda divjaki začnó vihteti svoje sulice, ženske in otroci pa zaženó velikanski hrup, kar pa vse ni nič ostrašilo misijonarjev. Pogumni se podajo med divjaški trop, ponujajo jim koščke kruha in sladkorja ter jim kažejo, da naj odložijo orožje. Nekteri storé to res in vzamejo tudi ponujane jim darove, drugi pa se držé srdito, kakor poprej. Da bi bili misijonarji le razumeli vsaj nekoliko njihovega jezika! A razumeli niso niti besedice.

Naposled se divjaki vendar le potolažijo. Najprej stopi jeden v kočo, za njim drugi in tretji, polagoma pa vsi drugi. Ogledajo si orodje — mnogo ga seveda ni bilo — ter pomagajo naposled celó še to in ono dejati v red. Tudi misijonarji so se vdali v svojo usodo in sklenili, da med divjaki postanejo sami divjaki, to se pravi, da uravnajo svoje novo življenje popolnoma po avstralsko, češ, le tako jim bode mogoče. priučiti se jezika divjakov, seznaniti se z njih šegami in navadami ter jih polagoma pridobiti záse. Potikali so se po gozdih in samotah z njimi, odnašali jim po avstralski šegi otroke na hrbtih, iskali z njimi drv, zdravili bolnike, kolikor so to razumeli, in poskušali celó uživati njih gnusne jedi.

Kaj pak da so naposled opešali. Salvado, njih načelnik, moral se je vrniti nazaj v Pert, da prinese svojim bratom odondod užitnih jedij, sicer jim bode umreti. Ko je ondotni škof Brady čul o groznih revah in težavah misijonarjev, bil je ganjen do solz. Poklical bi jih bil najrajši takoj nazaj iz divje samote, a Salvado ga je preprosil, da ni storil tega. Nakupil je v mestu najpotrebnejših stvari, naložil jih na vozove in odpeljal s seboj v divjoto. A izostal je bil predolgo; prišedši v misijonsko postajo, ni našel nobenega misijonarja več tam. Umril je bil namreč med tem jeden samo zaradi pomanjkanja, in to je ostale napotilo, da so popustili postajo in se priselili drugam v ugodnejši in rodovitnejši kraj in bliže belih naselnikov. Salvado je šel za njimi ter jih našel, ko so si postavljali nove koč. Pomagali so jim pri delu tudi divjaki, ki so se z misijonarji preselili s starega mesta semkaj. Pomagali pa so pri delu tudi beli naselniki. Salvado je bil tega tako vesel, da je sklenil tu ostati. Kmalu zatém so začeli graditi cerkvico in samostan, kterege so sv. Benediktu na čast zvali Nova Nurzija — v Nurziji na Italijanskem se je rodil namreč sv. Benedikt. Sreča je bila misijonarjem tu jako mila. Divjaki so se jeli polagoma privajati rednemu in stalnemu življenju ter so marsikterege rojaka privabili iz samote v novo naselbino.

Leta 1848. je moral Salvado v opravkih svojega misijona odpotovati v daljno Evropo. Na to pot je vzel s seboj tudi dva divjaška fanta, s kterima je z Angleškega šel v Rim k papežu Piju IX. Ta ju je poslal v neki italijanski samostan, da sta se ondi izučila za misijon, in pozneje sta šla svojim rojakom oznanjat sveto vero.

Minilo je le malo let, a življenja v okolici Nove Nurzije kar več poznati ni bilo. Kakšen razloček in kakšna izprememba v tem kratkem času! Pred malo leti še sama šuma in sam gozd, po kterem so se potikali in blodili sestradani in nadložni divjaki, zdaj pa je stala tam cerkev, če prav le majhna in lesena, stal je prostoren samostan, v kterege je prihajalo vedno več misijonarjev, okoli samostana pa cela vrsta koč, a ne iz vej, protja in listja spletene, ampak večinoma vse zidane, čedne od zunaj in od znotraj; le maloktera je bila lesena. In kdo jih je zgradil, kdo bival v njih? To je vsako jutro izdajal samostanski zvon. Komaj je zapel, začelo je po hišah vrveti in šumeti, kakor v mravljišču, in iz hiš so prihajali ljudje, črni sicer,

a divjaki to niso bili več. Hiteli so v cerkev ter po kratki molitvi odšli na polje vsak na svoje delo, otroci pa v šolo, kjer so jih misijonarji poučevali v čitanju, pisanju, računstvu, krščanskem nauku in v zgodbah sv. pisma. Po nauku pa so tudi otroci šli na delo, pomagat svojim starišem; fantiči so odšli na polje in na pašo, deklice pa k materam v kuhinjo. Če niso bili preveč utrujeni, prihajali so na večer k nauku tudi odrastli.

Nauk pa ni nikoli trajal dolgo. Misijonarji so vedeli, da to ne sme biti, sicer se bo Avstralcem pristudil. Saj jih celó k delu niso kar nič silili. Delal je vsak, kar je hotel, in če se je v tem ali onem, ali pa tudi kar v vsem rodu ganil in vzbudil stari pohlep po lovu, po sulici in bumerangu, pustili so jih brez ugovora, da so odšli v gozde in samote, kamor je koga vleklo srce. Dostikrat Avstralcev po ves teden ni bilo nazaj, naposled so pa vendar zopet prišli. Zmanjkalo je le malokdaj koga.

Zdaj še le so protestantje spoznali, zakaj njih misijonarji niso pri Avstralcih opravili kar čisto nič. Uživili se namreč niso v njih življenje, v njih šege in navade, postali niso med divjaki takorekoč sami divjaki, kakor so storili to katoliški misijonarji. Tega tudi nič skrivali niso, ampak v Pertu je neki protestantovski časopis svojim protestantovskim misijonarjem kar naravnost povedal: »Po našem najboljšem prepričanju so se protestantovski misijoni ponesrečili samo zato, ker so misijonarji hoteli iz Avstralcev napraviti gizdalinske spake in takozvane izobražene ljudi. Misijonarjem v Novi Nurziji so se njih poskusi obnesli samo z avoljo tega tako dobro, ker jim je bil telesni in naravni blagor divjakov v prvi vrsti na skrbi, dasi tudi niso zanemarjali duševnega razvitka Avstralcev. Razumeli so duševno in telesno odgojo tako združiti, da so Avstralci sedaj delavni in koristni ljudje. Pridiga sama Avstralcev ne bo nikoli poboljšala. Najprej jih je treba odgojiti za poštene in delavne ljudi, toda polagoma in korak za korakom.«

Tudi v Rimu so pripoznali nepopisni trud in blagosloveno delo misijonarjev. Papež Pij IX. je v zahvalo zato povzdignil Novo Nurzijo v posebno prefekturo in jo izločil iz škofije v Pertu.

Oče Salvado je postal prvi njen opat. Že trideset let po svoji ustanovitvi je štel novonurzijski samostan dvainšedemdeset redovnikov. Bili so do zadnjega vsi Španjolci.

Dandanes je Nova Nurzija jeden največjih in najimenitnejših katoliških misijonov. Prvih misijonarjev sedaj seveda ni nobenega več živega. A za njimi so prišli drugi, ker jim je bil pot do avstralskih src tako dobro uglajen. Katoliški misijoni so se v kratkem močno, močno pomnožili. To je dokazal prvi veliki cerkveni shod, ki se je v Sidniju sešel leta 1885., torej štirideset let potem, ko so prišli prvi katoliški misijonarji v Avstralijo. Takrat so živeli v vsej Avstraliji samo trije katoliški duhovniki, a kako veličastna družba se jih je zbrala leta 1885.: 1 kardinal, 2 nadškofa, 15 škofov, 1 apostolski vikar, 1 opat, pa sto in sto duhovnikov in tisoče vernikov. Kdo bi si bil leta 1845. mislil, da bo imela čez štirideset let katoliška cerkev v Avstraliji nad 600.000 zvestih sinov. Ti so večinoma pač beli naselniki, a tudi črnih Avstralcev je mnogo med njimi. Samo v Sidniju je kakih 85.000 katoličanov, ki imajo v tem mestu 43 cerkev in cerkvic.

Deset let pozneje, leta 1895., bil je drugi tak shod v Sidniju. To pot se je sešlo že 25 cerkvenih knezov, in dandanes (leta 1898.) se nahaja v Avstraliji in na Novi Zelandiji, velikem bližnjem otoku, že 516 katoliških misijonskih postaj in župnij, 1455 cerkev in kapel, 6 nadškofov (jeden med njimi je kardinal), 27 škofov, čez 1000 duhovnikov, 413 redovnikov in blizu 4000 sestrá raznih redov in cerkvenih družeb. V Sidniju je nadškofija, pod katero spadajo vse avstralske škofije, katerih je 22, štiri se pa nahajajo na Novi Zelandiji. V raznih šolah, v ktere zahaja nad 100.000 učencev in učenk, poučuje nad 700 katoliških učiteljev. Najboljši dokaz za to, kako močno se razširja katoličanstvo v Avstraliji, je to, da je število učencev poskočilo zadnjih deset let za 7300, število katoličanov pa za 43.000. Vseh je dandanes v Avstraliji že nad 800.000. Semenišče v Sidniju, dozidano leta 1889., stalo je mnogo nad pol milijona ter je jedno največjih poslopij v Sidniju. Gledé velikosti in lepote mu pa tudi v Evropi ni nobeno semenišče jednako. Leta 1895. se je 52 črnih avstralskih domačinov pripravljalo in vzgojevalo v njem za misijonski poklic; mnogo pa se jih je izučilo že poprej, in leta 1895. so že z velikim pridom oznanjali krščanstvo svojim ubogim črnim rojakom po avstralskih samotah. Sicer pa je razun tega semenišča v Avstraliji še pet drugih, tako da se bo duhovščina, kolikor je je v Avstraliji potreba, v kratkem času šolala le v avstralskih semeniščih in duhovskih zavodih.

Taka velikanska izprememba se je izvršila tekom petdesetih let. In komu je to pripisovati? Komu drugemu, kakor res občudovanja vredni gorečnosti in vnetosti ondotne duhovščine za svete svoje dolžnosti in za naloge, ki so si jih naložili. To priznavajo v Avstraliji celó protestantje sami.

* * *

Toda vrnimo se zopet k onim časom, ko so katoliški misijonarji začeli v Avstraliji sejati še le prvo seme. Culi smo, kako veliko srečo so imeli pri tem. Njih veliki uspehi so izpodbudili in podžgali protestante z nova k delu, ki so ga bili obupani dejali za več let iz rok. Zdaj še le so vedeli, kako je treba s črnimi domačini ravnati, če si jih hočejo pridobiti, če tudi ne že precej za krščansko vero, pa vsaj za življenje, kakoršnega smo vajeni mi.

Misijona so se z nova lotili zopet oboji, angleški in nemški protestantje. Angleški so imeli pri tem več sreče.

Zdaj se nahaja po samotah že lepo število tudi protestantovskih misijonskih postaj, kjer živé Avstralci, krščanstvu in stalnemu življenju pridobljeni. Pečajo se večinoma z živinorejo, tu in tam pa tudi s poljedelstvom. Te postaje imajo po več tisoč živine, posebno ovac, ki so deloma lastnina misijonarjev, deloma pa tudi lastnina Avstralcev. Ti živé v čednih hišah, ktere so si sezidali sami, vsaka rodovina posebej v svoji. Nekteri imajo svoja gospodarstva ter prodajajo žito in volno, drugi pa pomagajo le naselnikom pri delu proti plačilu, obleki in hrani. Jako koristni so Avstralci na lovu, posebno pa razumejo zasledovati in ubijati divje pse dingo, ki delajo med ovčjimi čredami veliko škode. Če obolé, zdravijo jih na misijonske stroške. Povsod vlada točni red, pri tem pa misijonarji ne pozabljajo, kako zeló ljubijo Avstralci razvedrenje in zabavo. Zato jih poučujejo tudi v petju in glasbi, na piščal, gosli itd. Človeka obhajajo pač čudne misli, ko vidi nekdanje divjake igrati na piščal, citre ali gosli, ali ko vidi, da vrté celó stroje za šivanje. Vedno jasneje upoznavaajo, kako krive in nepravične so bile v prejšnjih časih sodbe o Avstralcih, in kako pretirano se je pripovedovalo in pisalo o njih, češ, da so divje zveri, kterih ne bo nikoli mogoče izpremeniti v poštene in razumne ljudi. Učenjaki in mestno oblizani gizdalini se iz njih res ne bodo napravili. Toda, ali ni že to dovolj, da morejo divjaki umevati vsaj najpotrebnejše krščanske resnice in se vzpeti vsaj na skromno stopinjo izolike in človeške naobraženosti!

Le škoda, da se je to spoznalo še le tako pozno, in da se je začelo z Avstralci ravnati po človeško, ko je že skoro prepozno, ko skoro že nobenega Avstralca več ne bo, zakaj avstralski domačini izmirajo strahovito hitro.

Njih pogin pa so zakrivili jedino le beli ljudje.

Povedali smo že, da so bili prvi beli ljudje, ki so prišli iz Evrope v Avstralijo, angleški hudodelci, kaznjenci. Kmalu za njimi pa so začeli naselniki prihajati tudi prostovoljno. A ti niso bili dosti, ali pa nič boljši, ampak večinoma surovi, neusmiljeni in sebični ljudje, katerim je bil trebuh njih bog. Brez olike in plemenitosti srca so ravnali z Avstralci, da se Bogu usmili. Ker niso umevali njih čudnih navad in se tudi niso potrudili, da jih umejo, pripisovali so vse, kar so neprijetnega doživeli pri njih, sami hudobiji in neukrotni divjosti. Zató se je precej iz prvega početka začel med naselniki in Avstralci boj za življenje in smrt. Kdo pa bode zmagal v tem boju, bilo je jasno, kakor beli dan. Kaj pa bi naj bil opravil Avstalec z bumerangom ali s sulico proti puški risanci z dvema cevka?

Prva poguba Avstralcev je bila, da so krčevito in z največjo žilavostjo branili svoje pravice do rodne zemlje, na kateri so živeli. Seveda mora vsak, kdor ima le količkaj vesti in čuta za pravico v sebi, pritrditi, da so imeli divjaki prav, da so branili jedino svoje imetje: pusto, žalostno svojo zemljo. Kako pravico pa so imeli Angleži do nje? Čegava pa je bila? — Niti z jednim borom je niso odkupili od divjakov. Ko so Avstralijo odkrili, dejale so angleške gosposke: naša je. Ne da bi bili od Avstralcev odkupili zemljo, pognali so sestradane reve s smodnikom in svinčem iz rodovitnih in lepih pokrajin ob obrežju v gole notranje puščave, kjer jim ni bilo ne živeti, ne umreti. Sovrašтво je kaj pak da rodilo zopet sovrašтво in netilo oni grozni, nikdar ne prejenjajoči boj, ki je izkopal avstralskemu divjaškemu rodu prezgodnji grob.

Kar se je v teh bojih godilo grozovitega in nečloveškega, to popisovati je človeka groza. Sprva Angleži celó toliko niso hoteli pripoznati, da so Avstralci ljudje. Streljali so jih s tisto mirno vestjo, kakor kenguruje in podgane. Še le leta 1810., torej štirideset let potém, ko so odkrili Avstralijo, izdala je angleška gosposka postavo, s katero je prvokrat izrekla, da so tudi divjaki ljudje. A kdo se je zmenil za njo! Ostala je le na papirju, zató ker divjakov pri sodnji niso dopuščali kot priče, da bi povedali, kako

se ravna z njimi. Njihovo pričanje ni veljalo nič. Angleški naselniki so jih tudi še dalje streljali le kar za zabavo. Kakor se zbere pri nas večja lovska družba nad zajce ali lisice, tako Angleži nad divjake. Obstopili so velik gozd od vseh strani in zganjali slučajno tam nahajajoče se črnice s psi na jeden kraj, kjer so kar slepo streljali med nje, dokler se ni zgrudil zadnji od njih.

Kdo bi zameril divjakom, da so se ob prvi priliki znosili nad temi hudobami, ki so bile hujše, kakor tigri ali levi, iz zverinjaka izpuščeni!

Zato se je število divjakov neznansko hitro krčilo. Koliko je živelo po Avstraliji nekdanj ljudij, predno so prišli Angleži tjakaj, danes seveda ne vemo več, in se niti ceniti več ne more. Vsekako pa niso bili gosto naseljeni. Nekteri ugibajo, da jih je bilo morebiti kakih 200.000. Najhitreje so izumirali v Viktoriji. Leta 1836. je živelo tod kakih 5000 divjakov, a leta 1851. so cenili njih število le še na 770. Divjaški rod Narinjeri je leta 1842. štel nad 3200 glav, a leta 1875. se jih je od tega rodú potikalo po samotah le še kakih 500 rev.

Na Tasmaniji, na otoku na jugu od Avstralije in tik nje, živelo je leta 1815. kakih 5000 divjakov — takrat so prišli prvi Angleži kot naselniki tjakaj — leta 1860. pa le še 16, a danes ni niti jednega več tam. Zadnja avstralska divjakinja je na Tasmaniji umrla leta 1879.

Dandanes jemljó angleške gosposke v Avstraliji črnice domačine pač res z vso skrbljivostjo v svoje varstvo. Skoro se hoče dozdevati, kakor bi Angleži želeli popraviti, kar so v prejšnjih časih grešili nad črnici. Potrosili so že mnogo, mnogo za nje in si tudi zdaj še napravljajo z njimi velike stroške, zidajo jim hiše, šole, cerkve, dajó jim zastonj zemljišča v takih krajih, kjer ni še nobenega belega človeka in se tudi nobeden med njimi naseliti ne sme. Toda kaže se, da je gosposkam vse to prišlo pač prepozno na misel.

A da se je tako godilo, ne čudi se, kdor vé, kakšni so bili prvi naselniki, ki so prihajali iz Evrope v Avstralijo. Ko jih je tedanji avstralski guverner videl, kakšni da so, obhajala ga je groza pred njimi. Sporočil je svoji gosposki na Angleško, da mu prihajajo v Avstralijo z malimi izjemami ljudje, katere bi mu bili morali že davno kot kaznjence poslati tjakaj, ali pa so taki, ki so še zadosti hitro odnesli pete človeški pravici, ušli zasluženi kazni ter prostovoljno

prišli, kamor bi jih prej ali slej pripeljali po sili. Tako grde, tako maločastne preteklosti nima nobena druga zemljina in nobena naselbina na svetu za seboj, kakor Avstralija. Prvi tuji nje prebivalci so bili večinoma sama sodrga in pravi izmeček angleškega prebivalstva; to velja o prvih naselnikih ravno tako, kakor o kaznjencih.

In vendar je do današnjih časov iz takega gnilega jedra vzrastlo v Avstraliji prebivalstvo, ki se gledé veljave, poštenosti in dobrega ugleda lahko meri s prebivalci ktere-koli druge naselbine. Dandanes je tudi v Avstraliji, v nekdanjem hudodelskem brlogu in zbirališču najgrše sodrge, varno, in državne in družbinske razmere so uravnane tako, da v tem pogledu tudi domá na Angleškem ni bolje. Pripisovati pa je ta vesela izpremema in veliki razloček med nekdanjimi in sedanjimi časi nenavadni žilavosti in pridnosti, ki tiči v krvi angleškega rodú.

VIII. Naselbine ali kolonije v Avstraliji.

Avstralija je posestvo angleške krone in je razdeljena v šest naselbin ali kolonij.

Kaj so kolonije?

Beseda kolonija je tuja, latinska, za katero nam služi v slovenščini ne ravno točni izraz naselbina. Kolonije so dandanes v svetovnem gospodarstvu in v življenju naj-mogočnejših držav tako imenitne, da se moramo pri njih vsekako pomuditi nekoliko dalje.

Kolonije so dežele, pokrajine, posestva, ki jih ima kaka država v tujih delih sveta. Kolonije si države prisvajajo ali z lepa, ali pa z grda. Avstralijo na pr. so si Angleži pridobili z lepa, naselili so jo, ne da bi jim bil delal pri tem kdo sitnosti. Naselili so jo mirnim pôtem in skoro brez izjeme samo s svojimi ljudmi, svojimi angleškimi rojaki. Nemcev, Francozov, Amerikancev je primeroma v Avstraliji naseljenih jako malo. Zavoljo tega imenujemo Avstralijo res lahko »naselbino«.

Druga na pr. pa je z Indijo v Aziji, katero so si Angleži privojskovali še le po hudih, hudih vojskah. Kajti Indija, ali kakor jo Angleži imenujejo, indijsko cesarstvo je ogromno veliko ozemlje, ki obsega Sprednjo in Zadnjo Indijo, pa indijska otočja. Obljudjena je jako na gosto, v njej živi čez 287 milijonov ljudij, to se pravi, malo da ne šestina

vsega človeškega rodú na zemlji. Toda Angleži to niso, ampak domačini, Indi, ki jih Angleži s silo držé v strahu in pokorščini. No in koliko je Angležev v Indiji? Neverjetno malo. Vseh v Indiji živečih Angležev še niti prav 100.000 ni. Večinoma so vojaki in uradniki, pa trgovci; angleških naselnikov, ki bi se ukvarjali z obdelovanjem polja, v Indiji ni.

Skoro neverjetno je, da more ta mala peščica ljudij strahovati toliko milijonov čvrstih, hrabrih in duševno zelo razvitih prebivalcev Indije. Gledé na izraz »naselbina« pa sledi iz rečenega dvoje. Prvič: za Avstralijo je ta izraz za silo morebiti še prikladen, nikakor pa ni prikladen za Indijo, kajti v Indiji se Angleži ne naseljujejo za stalno, niti vojaki, niti uradniki, niti trgovci, ampak bivajo v njej le toliko časa, da dospó do imetja, potém pa se vrnejo zopet domú. Drugič pa je iz rečenega tudi razvidno, da iščejo evropske države svojo korist v kolonijah na različne načine. Z ozirom na to se razločuje tudi več vrst kolonij ali naselbin.

Za vsako državo so 1. poljedelske kolonije pač najimunitnejše in najkoristnejše. Gotovo je malo ljudij na svetu, ki ne bi z vsemi čuti svojega srca bili navezani na svojo domovino, na svoj rojstni kraj. Komur ni treba, ga gotovo ne zapusti. Le potreba, pomanjkanje, sila goni ljudi iz domovine. Za vsako državo pa je zelo važno, da se ji ti ljudje ne izgubé. Zavaljo tega je sreča za njo, če ima kje kaj sveta, kjer si morejo take reve zopet opomoči ter s pridnim delom dospeti do imetja. Za naseljevanje pa so najugodnejše popolnoma zapuščene, ali pa celó malo naseljene dežele, katerih prebivalci se nahajajo vrh tega še na nizki stopinji omike. Zemlja je po takih krajih ali popolnoma zastonj, ali pa se dobi za celó nizko ceno. Od malo izobraženih prebivalcev se vrh tega po takih deželah kupujejo domači pridelki prav za slepo ceno; dragocene surovine se primenjajo za stvari, ki nimajo v naselnikovi domovini skoro nobene cene. Za kos nič vredne, toda živo pisane tkanine, cape, za košček svetle steklovine, za kako otroško igračo zamenja divjak rad stvar, katero speča naselnik lahko za stokratno dobiček.

Takim pôtem se jako plodonosno nalaga tudi denar. Državljeni bogatih držav dostikrat ne vedó kam z njim. Zadovoljni so, če jim nosi na pr. dva odstotka. Mnogokrat pa ga niti za tako nizke obresti ne morejo spečati med svet. Zató se jim ustreza, če se kak dotlej neizkoriščen

del naše zemlje začne naseljevati in obdelovati z njih rojaki ter se jim tako ponudi prilika, da svoj denar polagoma lahko z velikim pridom vtaknejo v najrazličnejša podjetja.

S sodelovanjem vseh teh pripomočkov in sil se razvije v taki koloniji polagoma blagostanje. Naselniki se tesno združijo v politično celoto ter se uravnajo prav po svoje in kolikor mogoče neodvisno od svoje domovine. Na takem stališču so na priliko zdaj vse avstralske kolonije. Prigodilo se je že, da so se kolonije celó do dobra odcepile od domače svoje države, ako jih je ta preveč pritiskala in zahtevala od njih davkov, do kakoršnih ni imela pravice, vsaj po zatrjevanju naselnikov ne. Nekaj takega se je Angležem prigodilo pred dobrimi sto leti, ko so se jim izneverile kolonije v Severni Ameriki ter so polagoma iz njih nastale sedanje Zjedinjene države. Angleži pa imajo navzlic temu še dandanes dobiček in korist od tega, da so bile Zjedinjene države Severne Amerike nekdanje angleške kolonije. Amerikanci pokupijo še dandanes največ obrtnih izdelkov od Angležev, ki govoré z njimi isti jezik ter so v obče iste vere.

2. Druga vrsta kolonij so živinorejske kolonije, v katerih se pečajo naselniki jedino le z živinorejo. Taki naselbini sta republiki Oranje in Transval v južni Afriki. Tudi jedno ali drugo avstralsko kolonijo, na pr. Zapadno ali Južno Avstralijo vštejemo lahko med živinorejske kolonije.

3. Trgovske kolonije nastanejo, če se bogati trgovci in velike trgovske družbe iste narodnosti za varnost svoje trgovine na tuji zemlji združijo v velike zadruge ter prebivalce dotičnih dežel držé v strahu in varujejo pred njimi svojo trgovino, bodi si s pomočjo svoje domače države, ali pa tudi brez nje, jedino le s svojimi silami. V ta namen jim dajó njih domače države velike pravice; smejo si same voliti svoje civilne in vojaške predstojnike ter vzdrževati celó svoje vojske, če zmorejo to. V velikih stiskah jim priskoči, če treba, pa tudi njih domača država na pomoč.

Trgovske naselbine delujejo po vročih krajih naše zemlje, koder se ljudje našega rodú zavoljo ne ugajajočega jim podnebja ne morejo naseliti za stalno. Velikim trgovcem službujoči pomočniki, agentje, oskrbniki itd. morejo v vročih deželah bivati in izhajati le prav malo časa, pol leta ali k večjemu jedno leto, potem pa morajo oditi ali drugam in izpremeniti podnebje, ali pa se vrniti v domovino, sicer so v nevarnosti, da jih ondotno strupeno podnebje ukonča.

Vrnimo se zopet k avstralskim kolonijam.

Vsa Avstralija je razdeljena v šest kolonij ali naselbin. Kolonije so silno veliki kosi zemlje, večinoma večji, kakor bodi si kterakoli evropska država razun Rusije. Največji koloniji sta Zapadna in Južna Avstralija, ki skupaj merita toliko, kakor polovica Evrope, blizu pet milijonov štirijaških kilometrov, ljudij pa živi na tem velikanskem prostoru bore, bore malo. Leta 1891. so jih v Južni Avstraliji naštehi 315.000, v Zapadni pa še prav 50.000 ne. Samo glavno mesto češke dežele, »zlata Praga«, ima več prebivalcev, kakor obe velikanski naselbini skupaj.

Po velikosti tretja kolonija je Kraljičina dežela (Kinslend), skoro trikrat tolika, kakor naša avstro-ogerska država, ljudij pa šteje še le 400.000.

Četrta kolonija je Novi Južni Uels, peta Viktorija, šesta pa Tasmanija. Ta obsega samo istotako imenovani otok na jugu Avstralije. Najgosteje naseljeni sta ravno najmanjši koloniji, Viktorija in Tasmanija, najredkeje pa največji dve, velikanska Zapadna in Južna Avstralija.

Te kolonije pa tudi niso vse jednako uravnane. Ločiti je v tem oziru pet vrst kolonij:

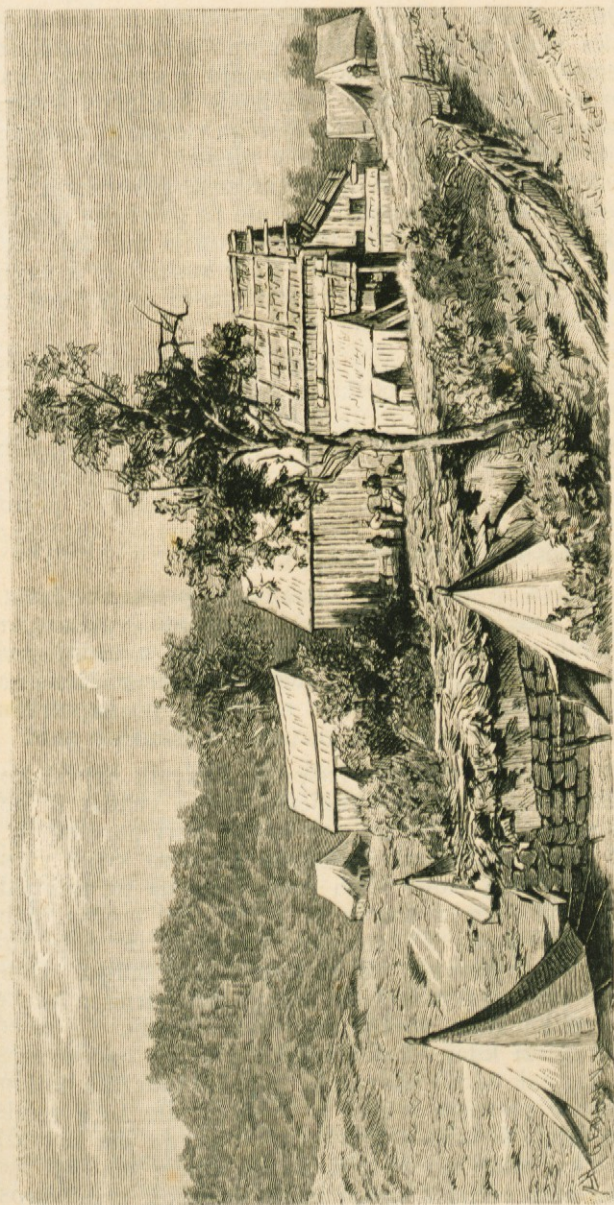
1. Indija je prav po svoje in kakor nobena druga uravnana kolonija. A nam ne kaže baviti se nadrobneje z njeno uravnavo.

2. K drugi vrsti spadajo takozvane kronske kolonije, v kterih ima en sam gospod vso, skoro neomejeno oblast. Njegova beseda je jedino merodajna. Zove se guverner. Kronski koloniji sta na pr. trdnjava Gibraltar in otok sv. Helene v Atlantskem oceanu.

3. Tretje vrste kolonije so one, v kterih gospoduje guverner v sporazumljenju s postavodajalnim odborom ali svetom. Svetovalce mu imenuje angleška vlada. Sejlon, britiška Nova Gvineja in Fičijanski otoki v Avstraliji so na pr. take kolonije.

4. V četrto vrsto kolonij štejemo one, kjer postavodajalne svetovalce imenuje deloma vlada, deloma pa si jih izvolijo naselniki izmed sebe. Tako uravnano je na pr. otočje Malta.

5. V peto in zadnjo vrsto spadajo kolonije, v kterih imenuje angleška vlada jedino le guvernerja, vsi drugi najvišji dostojanstveniki pa so iz števila ondotnih naselnikov. Take so vse avstralske kolonije ali naselbine.

Prva naselbina v Severni Avstraliji.

Od angleške države so skoro popolnoma neodvisne. Angleška vlada se ne vtika dosti v njih državne razmere in jim prepušča vso prostost, da se vladajo in upravljajo, kakor se njim samim zdi najboljše. Pač imajo Angleži v Avstraliji svojega najvišjega uradnika, kraljevega viceta, ki nadomešča tam njih kraljico ter gospoduje v njenem imenu, sicer pa ima vsaka naselbina še svojega glavarja, guvernerja. Tega imenuje pač angleška kraljica, plačuje pa ga vsaka naselbina sama, kakor ga more. Naselbina Viktorija mu daje na pr. po 100.000 goldinarjev na leto; sicer največja, a najmanj obljudjena Zapadna Avstralija pa ne more utrpeti več zanj, kakor 25.000 goldinarjev na leto.

Naselbine imajo vsaka svoje ministre, svoj parlament ali državni zbor, svoje poslance ter si same dajó postave, kakoršne se jim zdé najboljše, le da jih mora potrditi namestnik angleške kraljice, sicer niso veljavne. Naselbine pa se dostikrat ne brigajo za to potrdilo in se ravnaajo po sklenjenih postavah, če jim jih tudi v Londonu ne potrdijo. Iz tega je razvidno, kako malo so odvisne od Angleškega, in kako prosto se lahko gibljejo.

Vojaštva v Avstraliji nimajo. V prejšnjih časih je vzdrževala angleška vlada pač nekaj sto vojakov, razpostavljenih po nekterih važnejših krajih, a zadnji čas je opustila to. Naselbine so v tem oziru prepuščene same sebi. Da pa nobeni ne prihaja na misel, po nepotrebnem potrošati denar za vojaštvo, razume se samo ob sebi.

Za varstvo Avstralije nasproti kakemu nepričakovanemu napadu pa vzdržuje angleška vlada vendar le nekaj ladij, a skromno malo, ne več kakor štiri parnike in pet jadrnic. Tudi posamezne naselbine so si za svoje varstvo omislile že nekaj ladij; Novi Južni Uels na pr. ima jedno, Viktorija dve, izmed katerih je jedna celó močna, debelo okovana oklopnica z železnim stolpom, in tudi Južna Avstralija se pripravlja, da si kupi bojno ladijo. Dohodi do velikih mest avstralskih, do Sidnija, Melburna in Adelajde pa so z velikanskimi topovi dobro zavarovani. Če se bodo zapletli Angleži kdaj v kako vojsko s to ali ono evropsko državo, kaj pak da bo sovražnik napadel tudi njih kolonije, katerih imajo po vsem svetu. A za prvo silo so avstralska imenitna mesta že tako dobro zavarovana, da jim sovražnik ne pride kar takoj do živega. Za tak slučaj ima tudi vsaka naselbina pripravljenih nekaj malih vojaških krdel prosto-

voljcev. Če pa nastane sila, poprijeli bodo za orožje vsi naselniki, kdor bo le količkaj sposoben za to.

Med seboj nimajo avstralske kolonije nobene zveze. Pač so poskušali že nekterikrat osnovati veliko avstralsko zvezo vseh kolonij, a vsi taki poskusi so se doslej izjalovili. Zadnjikrat so se zavoljo tega sešli poslanci pred tremi leti v Hobartu na tasmanskem otoku in sklenili veliko zvezo, a skoro se kaže, da ne bo obveljala. To prihaja odtod, ker se kolonije želé brez vsake ovire na to ali na ono stran gibati vsaka záse popolnoma svobodno. V trgovinskem pogledu bi taka zveza utegnila imeti svoje dobre nasledke, kajti tudi v tem pogledu hodijo kolonije svojo pot. V Novi Južni Uels na pr. se sme pripeljati kakoršnokoli blago in odkoder si bodi, ne da bi se zahtevala kaka carina (colnina). Viktorija pa pobira od vsega, vanjo pripeljanega blaga primeroma visoke pristojbine in ne dela v tem nobenega razločka, bodi si, da prihaja blago iz domovine, z Angleškega, bodi si iz kake druge evropske države.

1. Gospodarske razmere v avstralskih kolonijah.

Tako različni, kakor notranje politične razmere, so tudi opravki, s katerimi si služijo naselniki svoj vsakdanji kruh in si izboljšujejo svoje blagostanje.

Slišali smo že, iz kakšnih početkov so vzrastle današnje avstralske naselbine.

Vsak začetek je težak, celó težak pa je bil v Avstraliji. Saj je vendar ni bilo niti jedne stvari, ki bi bila mikala in vabila človeka k izselitvi tjakaj, ne zemlja, ne podnebje, ne tamošnji ljudje. Ti še celó najmanj! Ali naj vabi naselnika na najnižji stopinji omike stoječi divjak? Ali naj poštenega človeka vleče náse hudodelec, čegar vest je bila obtežena Bog vé s kakim grozovitim zločinom? Zatorej ni čuda, da so sprva prihajali v Avstralijo ljudje, ki jih je iz tega ali onega vzroka v domovini peklo pod nogami, ali pa taki, ki so nad svojo srečo že davno obupali, pa so jo vendar hoteli poskusiti še enkrat. Sli so jo iskat v daljno tujino. Če jo najdejo, prav, če je pa ne, pa tudi nič ne dé, saj jim ni bilo dosti več izgubiti.

Ker pa je bilo angleški vladi do tega, da se Avstralija vsekako obljudi, podpirati je morala tudi take ljudi ter jim je olajševala naseljevanje v Avstraliji na vso moč. Plačevala je za nje vožnjo v Avstralijo iz svojega, dajala jim v

Avstraliji zemlje zastonj, kolikor je je kdo hotel, zastonj jim je prepuščala delavce, kaznjence, na svoje stroške jim je zidala hiše, dajala jim potrebno poljedelsko orodje in jih dve leti preskrbovala celó s hrano.

Godilo se je tako do leta 1831.; to leto pa je angleška vlada nehala podpirati naselnike in jim celó zemljišč ni dajala več zastonj, ampak samo proti plačilu, če tudi proti jako nizkemu.

Ta izprememba je napravila dvojno škodo. Oplašila je najprej naselnike. Kdor je namreč imel toliko, da je mogel plačati dolgo in drago vožnjo v Avstralijo, si kupil tam zemljišč, če tudi po še tako nizki ceni, si omislil potrebno poljsko orodje, živino, semena; kdor je imel toliko, da je mogel najemati delavce — premislil se je pač dvakrat in trikrat, predno je obrnil svoji domovini hrbet in šel v Avstralijo.

Še večja pa je bila druga škoda. Ko se je namreč na Angleškem zvedelo, za kako slepo ceno se v Avstraliji lahko kupijo zemljišča, jeli so angleški bogataši vtikati svoj denar v nakup avstralskih zemljišč ter so jih nakupili v ogromni meri. Napravljali so na Angleškem velike denarne družbe, ki so pokupile velikanske kose zemlje v Avstraliji; pri javnih dražbah so take ljudi, ki bi bili naposled morda vendar le kupili kak manjši kos zemlje, z vso silo odriivali od nakupovanja. Če so tudi taki ljudje prišli k dražbi, preplačevali so bogataši na prodaj ponujano zemljo ter gonili cene, če tudi v svojo škodo, tako visoko, da se navadni, neimoviti kupec ni mogel izkušati z njimi. Bogataši so storili tisti pot to pač v svojo škodo, a imeli so vendar svoj dobiček pri tem, ker so z jedinim majhnim kupcem ostrašili sto drugih ter naposled avstralska zemljišča nakupovali vendar zopet po slepi ceni.

Angleška vlada je bila tega jako vesela in je prodajala avstralsko zemljo, v čim večjih kosih, tem rajši. Pričakovala je, da bodo bogataši ali celó velike denarne družbe obdelale nakupljeno zemljo mnogo hitreje in z mnogo večjim pridom, kakor pa mali posestniki, češ, obdelovali jo bodo s stroji in uporabljali pri tem obdelovanju vse izumke in napredke v poljedelstvu.

Toda v kratkem času je vlada spoznala, kako silno se je uštela. Nakupovalcem avstralskih zemljišč kaj takega niti od daleč ni prihajalo na misel; da bi se z Angleškega preselili v Avstralijo, pa še celó ne. Toda, čemu pa so

zemljo nakupili, če je niso mislili obdelovati? Samo zato, da jo ob priliki razkosajo v manjše dele in jo prej ali slej v majhnih kosih (parcelah) in z velikim dobičkom prodajo manjšim posestnikom.

A če bi bili tudi namerjavali nakupljeno zemljo res obdelovati, saj bi je ne mogli, zato ker je bila Avstralija za tako obdelovanje, kakor je na pr. v Ameriki in Indiji in po drugih angleških naselbinah v navadi, do dobra ne-sposobna. S stroji zemljo obdelovati, izplačuje se samo tam, kjer je daleč, daleč na okoli rodovitna in za poljedelstvo pripravna. V Avstraliji pa tega ni bilo. Saj vemo, da se nahaja za poljedelstvo ugodna zemlja samo ob vodah in tam, kjer potrebne vlažnosti ne manjka. A take zemlje je v Avstraliji malo, le tu pa tam nekaj, potem pa so velikanski presledki najžalostnejših puščav. Zraven malih kosov rodovitnega in za poljedelstvo ugodnega sveta se nahajajo nepremerni prostori, ki se odtegujejo obdelovanju popolnoma, in tudi najpridnejša roka in najboljši stroji jih ne bodo izpremenili v rodoviten svet. Osamljene rodovitne prostorčke obdelovati v veliki meri pa se ne izplačuje nikakor.

Prepozno je angleška vlada spoznala, kako močno se je bila uštela. Sedaj niso prihajali v Avstralijo ne mali, ne veliki posestniki; mali zato ne, ker niso mogli kupiti svojemu imetju primernih manjših zemljišč, veliki pa zato ne, ker sploh nikoli niso mislili na obdelovanje kupljene zemlje. Zato je vlada, spoznavši svojo zmoto, krenila na enkrat na ravno nasprotno pot, na tisto namreč, po kateri je hodila že poprej. Zopet je začela manjšim posestnikom segati v roko in jim z vsakovrstnimi olajšavami omogočila nakupovanje zemlje, bogataše pa je odtrajala z vso odločnostjo od sebe. Stavila je pri prodajanju take pogoje, da jih bogataši niso mogli sprejeti. Zahtevala je pred vsem drugim, da pride kupec zemljo tudi res obdelovat; kdor pa tega po preteku določenega časa ne bi storil, zapretilo se mu je, da se mu kupljena zemlja zopet odvzame.

A mnogo si vlada s tem ni opomogla. Storjena napaka se ni dala popraviti, in od naseljevanja oplašeni naselniki se niso dali zopet brzo privabiti v deželo. Treba je bilo misliti na nova sredstva, da se avstralska zemlja izkoristi, bodi si že kakorkoli. Zavaljo tega se je oprijela vlada zopet nekega drugega načela. Odločila se je, da velikih prostorov ne prodá več v last, ampak dá jih samo v najem, bodi si v še tako veliki meri. Dà, storila je še celó več.

Dovolila je, da si sme vsakdo brezplačno vzeti avstralske zemlje zastonj, kolikor si je hoče, samo da bo znal dobiti kak dobiček iz nje, bodi si na ta, bodi si na oni način. Tako so prišli bogataši zopet na površje. Polastili so se ogromnih kosov Avstralije, a ne zato, da jih obdelujejo, ampak prignali so svojo živino na nje, po največ ovce, vendar pa tudi konje in govedo. Na tak način je zopet mnogo velikih prostorov avstralskih samot dobilo svoje gospodarje, ki sicer niso bili lastniki, pač pa uživalci posedene zemlje. To se je godilo takrat, ko so po bogataših ostrašeni naselniki izostajali kar do dobra.

Na enkrat pa so začeli naselniki z nova prihajati, in sicer v takem številu, kakor poprej še nikoli ne. Toda privabila jih ni avstralska zemlja, ktera se je zopet dobivala zastonj, kolikor je je kdo hotel, privabilo jih je nekaj drugega, mnogo bolj mikavnega. Leta 1851. je počil namreč po Avstraliji glas, da so se v Avstralskih Planinah in v Sinjih gorah našle bogate zlate žile.

Da so tu pa tam zasledili v Avstraliji zlato, govorili so že poprej kterikrat, na pr. že leta 1814., a za take govorce se niso dosti zmenili, ker jih niso verjeli. Tudi so jih angleške gosposke rade brž potlačile in zatrle, ker so se bale za svoje kaznjence. Vedele so, kako čudovito moč ima zlato do človeške lakomnosti. Če kaznjenci zvedó kaj takega, popihali bodo do zadnjega vsi v zlate jame. Sicer pa gosposke takim govoricam tudi same niso nič kaj verjele. Vendar so se govorce o vsaki priliki zopet ponavljale. Leta 1823. so našli pri nekem kaznjencu, ki je v verige vklenjen pomagal delati pri Baturstu novo cesto, veliko kepo zlata. Našel jo je v pesku, česar mu pa gosposka ni verjela, marveč bila je prepričana, da je pokradel kakemu bogatemu naselniku zlatnine in jo raztopil. Zato ga je brez nadaljnjega preiskovanja kot tatu hudo kaznovala. Tudi pozneje je neki kazjenec, ki je bil svojo kazen že dostal in je služil za ovčarja, prodal zdaj pa zdaj kak kos zlata. A tudi njega so natolcevali, da si ga ni pridobil na pošten način.

Ko pa je leta 1850. našel v Novem Južnem Uelsu neki črn pastir, divjak domačin, vrh zemlje kar cel cent zlata, napravila je ta novica nepopisen vtisk. Vse je hitelo v gore, nobena sila ni mogla ljudi zadrževati več pri dotedanjih njih poslih. Pastirji so popuščali svoje črede, hlapci svoje gospodarje, trgovcem so obračali služabniki po prodajalnicah hrbet in hiteli za svojo srečo v hribe. Lastniki

velikih ovčjih čred in veliki posestniki so v svoji zadregi svetovali gosposkam, naj prepovedó uhajanje od dela, zažugajo naj, če drugače ne pomaga, smrtno kazen. K sreči pa so gosposke uvidele, da uhajanja v zlate žile ne bo preprečila nobena sila, ako so se žile res našle.

In naslednje (1851.) leto se je pokazalo, da govornice niso bile prazne. Našle so se nove zlate žile tudi v sosednji koloniji, v Viktoriji. Pripovedovali so, da je zlata tam kakor toče, in da leži le kar vrh zemlje, samo pobirati ga je treba.

Vsa Avstralija je zavoljo tega postala vrtoglava in kakor na glavo postavljena.

Ta nenavadna in čudna vihra, katero je vzbudilo zlato, pa je imela za naseljevanje v Avstraliji nepričakovano dobre nasledke. V zlatih jamah namreč niso iskali svoje sreče samo že v Avstraliji bivajoči naselniki, ampak vanje so drli ljudje iz vseh delov sveta. Ko je bil pritisk največji, ga menda na svetu ni bilo jezika, ki ga tu nisi slišal, zakaj prihajali so razun Angležev tudi Irci in Skoti, Nemci in Francozi, Italijani in Amerikanci; celó iz Indije in Kitajskega se ni manjkalo ljudij. Ko pa so zlate žile polagoma oglušele in se kopanje in iskanje zlata ni več izplačevalo, se večina rudarjev ni vedela kam obrniti. Tisti, ki so imeli res srečo, odšli so v svojo domovino, toda ne vsi; mnogo jih je ostalo v Avstraliji, kjer so se razkropili po ondotnih mestih, da se odpočijejo od težavnega in burnega življenja v zlatih gorah ter si s pridobljenim bogastvom privoščijo dobrot in sladkostij življenja, kakoršnih si poprej niso mogli.

A ti ljudje so bili, skoro bi človek dejal, kar brez izjeme vsi sami lahkomiselniki. Zato so bili po avstralskih večjih mestih posebno gostilničarjem jako dobro došli gostje. Sprejemali so jih z razprostrtimi rokami, zakaj nepričakovano obogateli rudar ni vedel, kaj je denar, ter ga je začel še le takrat ceniti, ko je bilo zanj največkrat že prepozno. V gostilnah, kamor so zahajali rudarji, bilo je vedno dovolj pijače; pil je za njih denar, kdor je hotel. Rudarja iz zlatih jam se je oveselil vsak, kdor je prišel z njim v dotiko. Plačeval je vedno le z debelim denarjem; in ko so mu debeli denar zmenjali, ošabna nekdanja reva ni drobiža hotel sprejemati, ampak ga z zasmehovanjem porinil trgovcu nazaj, češ, le obdrži ga, saj si ga potreben. Cekini so se trkoljali iz njegovih žepov tako dolgo, dokler je bil še kateri v njih. Zdaj se je nepoboljšljivi lahkomiselnik pač zavedel, kaj je počenjal, toda bilo je že prepozno. Kakor dobljeno, tako

izgubljeno! Zdaj bi se bil pač rad vkrcal ter se odpeljal iz Avstralije nazaj v svojo domovino, toda kako, ko niti vožnje ni mogel plačati.

Koliko pa je bilo tudi takih, ki so po zlatih jamah zastonj stikali za svojo srečo? — Ti so se vračali iz njih še mnogo večji reveži, kakor so bili takrat, ko so odhajali vánje. Kam se jim je bilo obrniti sedaj? Nikamor! Ostali so v Avstraliji, kjer je povsod ljudij manjkalo, in kjer so jih radi jemali na delo, pri trgovini, pri obrtu, rokodelstvu, posebno pa so popraševali po njih velikoposestniki in lastniki velikih živinskih čred. Popraševale pa so po njih tudi angleške gosposke, ker so jih potrebovale za obdelovanje še neobdelane zemlje, ktere so imele še ogromno veliko, sicer ne več blizu večjih mest in blizu obljudjenih krajev, ampak daleč tam notri v avstralskih samotah. Seveda so jim ponujale ta svet zastonj ter so pridobile res mnogo novih manjših gospodarjev in kmetovalcev. Toda vsakega niso na ta način zvale v preoddaljene avstralske samote. A kaj so storile? Razglasile so, da si sme vsak, kogar veseli, tudi na posestvih, ki so jih imeli veliki bogataši v najemu, in koder so pasli svojo skoro neštevilno živino, izbrati zemlje, kjer in kolikor si je hoče. Bogati živinorejci so zagnali sicer velik hrup, da se jim dela krivica, da se jim je vzela najboljša zemlja itd., toda angleška vlada se ni dosti zmenila za njih vpitje, zlasti ko je videla, kako dobro jo je pogodila; saj niso odslej ostajali v Avstraliji samo tujci, ampak prihajali so polagoma tudi že zopet novi naselniki, posebno z Angleškega in Nemškega. Dohajali pa so zopet taki kmetje, ki so kupili, vzeli v najem ali od vlade zastonj sprejemali le primeroma majhne, po naših merah pa vendar le še vedno ogromno velike kose avstralske zemlje, toda ne večjih, kakor so jih mogli obdelovati.

Med vsemi naselbinami se je pri takih razmerah najbolj obljudila Viktorija. Predno so zasledili v njej zlate žile, leta 1851., štela je samo 97.000 prebivalcev, pet let pozneje pa že blizu 400.000. In dandanes živi v njej nad 1.400.000 ljudij, več torej, kakor v katerikoli drugi avstralski naselbini, dasiravno je Viktorija razun Tasmanije najmanjša med vsemi.

a) Poljedelstvo.

Viktorija je zdaj prva poljedelska naselbina v Avstraliji, in sicer je polovica vse obdelane zemlje obsejana s pše-

nico. V obče pa velja o avstralskem poljedelstvu, da se ne more in se ne bo nikoli pospelo na tisto visoko stopinjo, kakor v drugih državah po svetu. Velikanskih posestev, ki bi obsegala tisoče in tisoče oralov rodovitne zemlje, kakoršna se nahajajo na pr. v Ameriki, ni v Avstraliji. Res, da prija avstralsko podnebje najrazličnejšim sadežem, iz Evrope, Azije in Afrike ondi udomačenim, nekterim celo še bolje, kakor v njih prvotni domovini. Toda njih pridelovanje je omejeno le na primeroma majhne prostore. Po nekod rodijo prav dobro, a ne daleč od tam sta zemlja in podnebje za nje do cela neprikladni. Avstralija leži deloma v vročem, deloma v zmerno toplem pasu, a tudi nje hladnejša polovica je vendar še bolj vroča, kakor po drugih delih sveta.

Po tej legi se ravna kaj pak da tudi poljedelstvo in se ravnajo sadeži, s kterimi se poljedelci ondi ukvarjajo. Najugodnejša je v tem pogledu Tasmanija, zato ker je okoli in okoli z morjem obdan svet, otok, kteremu zavoljo tega nikoli ne primanjkuje dežja in ga tudi vročina ne tare preveč. Skoro vsa je zatorej za poljedelstvo nenavadno ugodna in po nekterih krajih z večjimi in manjšimi vasmi na gosto poseljena, česar v Avstraliji sicer drugod ni videti prav nikjer.

Pridelkov, s kterimi se avstralski poljedelci ukvarjajo, ni ravno veliko. Brez ugovora najimennitnejši pridelek je pšenica. Dve naselbini, Viktorija in Južna Avstralija, pridelata je o ugodnih letinah že več, kakor je potrebujeta. Prodajata jo ne samo po Avstraliji, ampak izvažata jo že tudi v Evropo na Angleško, kamor prihaja avstralska pšenica v najprilicnejšem času na trg, meseca svečana ali sušca. Angleži namreč v svoji domovini ne pridelajo za svojo gosto obljudjeno državo dovolj žita, ampak ga morajo kupovati pri svojih sosedih; kupujejo ga največ pri Amerikancih in Rusih. A do konca zime je po navadi to žito že pokupljeno in použito; zavoljo tega začno na angleških trgih cene na pomlad polagoma siliti kvišku. Takrat pa se pripeljejo v angleška primorska tržišča že prve, z žitom obložene ladije iz Avstralije, kjer je takrat zima, kedar imamo mi poletje, in narobe. Ustreže se obema: avstralski žitni trgovci spravijo svoje žito lahko v denar, Angleži dobé pa kruha po ceni.

Toda v zadregah tiče avstralski poljedelci, ako so imeli Rusi in Amerikanci dobro letino. Takrat avstralsko žito na angleških trgih zavoljo velike oddaljenosti in drage

vožnje ne more izpodriniti ameriškega in ruskega žita. V Avstraliji pa se tudi ne more spečati, ker ima Avstralija premalo ljudstva, vsaka naselbina pa za silo že pridelava toliko žita, kolikor ga potrebuje.

Drugi, najbolj izdatni pridelek avstralskega polja je turščica; v Novem Južnem Uelsu je vsekako glavni in največ vredni pridelek. V Kraljičini deželi, ki se vsa razprostira po vročem pasu, poskušajo se s pridelki, temu pasu primernimi; nasajajo cukrov trs, kavo, riž itd. Zasadili so tudi bombaž, ki ljubi vroče podnebje, a se jim ne ponaša tako dobro, kakor so pričakovali od njega. Boljše rodi duhan ali tobak, toda tako fin in dober ni, kakor turški ali ameriški.

Veliko si v Viktoriji obetajo od vina, ki pa se glede na svojo dobroto z našimi vini ne more primerjati. Na evropskih vinskih trgih se avstralsko vino ne bo prikupilo in nikoli ne izpodrivalo naših vin.

Na svojih poljih ima avstralski poljedelec mnogo in celó hudih sovražnikov. V prvih časih so neštene majhne papige žugale vse uničiti. A sčasoma so jih iztrebili skoro do dobra, kar pa ni bilo pametno, zato ker so bile papige najhujši zatiralci vsakovrstnega mrčesa. Zaredili so namesto njih iz Evrope pripeljane vrabice; a ti so v kratkem postali za nje še hujša nadloga, kakor so bile poprej papige. In dandanes jih pobijajo in zatirajo ravno tako brezuspešno, kakor domače zajčke, o katerih smo že povedali, kakšno silno škodo delajo ondi.

Kobilice se pokažejo skoro vsako leto, včasih v taki obilici, da oklestijo po največjih kmetijah žito do zadnje bilke.

Tudi se je lotilo žita mnogo samo v Avstraliji poznanih boleznij.

S pridnostjo in vztrajnostjo pa se bodo dale naposled vendar le zatreti škodljive živali, in z razumno premenjavo semen se bo žito morebiti ubranilo boleznij. Toda avstralskemu poljedelcu pretijo vsako leto nevarnosti, proti katerim je vsa človeška sila in pridnost brezuspešna. Vročih vetrov, ki prihajajo iz razbeljenih notranjih krajev navadno že zgodaj, najrajši takrat, ko dela žito zrnje, se človek ne bo ubranil nikoli in na noben način se ne more zavarovati proti njim. Že v nekolikih urah mu posmodé žito, ali pa ga mu vsaj zamorijo tako, da si nikdar več ne opomore.

Poljedelcev avstralska zemlja pač ne bo obogatila. Nepremerni, peščeni, kameniti in solnati kraji bodo ostali vse večne čase to, kar so sedaj, same gole puščave.

Pač pa je Avstralija nenavadno ugodna za živinorejo.

b) Živinoreja.

Z živinorejo si je veliko predrznih in srečnih podjetnikov pridobilo v kratkem času neizmerno bogastvo. Te živinorejske bogataše zovejo ondi »skvaterje«. Skvaterji so najbogatejši in najmerodajnejši veljaki v Avstraliji — njeni plemenitaši. Ti »ovčarski baroni« imajo živine, da sami ne vedó koliko, posebno ovac; nekteri do 200.000 glav. A tudi goveje živine in konj redijo neznansko veliko.

Njih posestva, o katerih že vemo, na kak način so si jih pridobili, so ogromno velike planjave, brez potokov in rek, brez drevja in silno daleč proč od obljudjenih krajev. Porastene so le s suho, trdo in slano, v posameznih čopih rastočo travo. Za poljedelstvo niso, zato ker jim manjka najpotrebnejše moče in vlažnosti, in vrh tega so še tla prenapojena s soljo. A taka tla so pa kakor nalašč za živinsko, posebno pa za ovčjo rejo. Slana trava in izvenredno suhi zrak sta dve stvari, ki ovcam čudovito dobro prijata ter delata Avstralijo za ovčjo rejo tako ugodno, kakor ni noben drug del naše zemlje. Divjih zverij tam ni, divje pse so skoro do dobra pokončali, strupenih rastlin je po pašnikih malo — previdni ovčar se jih s svojimi čredami prav lahko izogiblje — podnebje pa ne more biti prikladnejše, kakor je. Ovce lahko izhajajo na prostem po letu in po zimi, ne da bi jih bilo treba zaganjati v staje.

Ovce se pasejo v velikih čredah, razkropljene po velikanskih prostorih, ter prehajajo od pašnika do pašnika. Pastirjev, sevéda so vsi na konjih, v teh samotah ni veliko treba, posebno novejše čase ne, odkar skvaterji svoja posestva zagrajajo in so divje pse razun v Zapadni Avstraliji iztrebili do dobra. Tudi dragi niso pastirji, zlasti črni avstralski domačini ne, ki prevzemajo pastirske službe prav radi. Saj so, v samotah rojeni in v samotah vzrastli, za pastirstvo kakor nalašč, skvaterjem so pa tudi ljubši, kakor pastirji našega plemena.

Za belega človeka je pastirsko življenje v avstralskih samotah skoro neznosno. Saj ga pa tudi ni bolj dolgočasnega in jednoličnega posla, kakor je ta. Pri vsaki čredi,

če šteje tudi na tisoče glav, nahaja se po navadi samo po jeden pastir, redkokdaj po dva, ki bivata v kaki leseni koči, ali pa tudi le pod šatorom iz debelega močnega platna. Človeka vidita v tej samoti redkokdaj ktereга, k večjemu takrat, ko priroma kaka jata avstralskih črncev mimo, ali pa kedar pride kak paznik čez dolgo časa pregledovat živino ter jima ob tej priliki pripelje zopet živeža. Nič čuda, če pograbi samotnega pastirja čez dalje časa poželjenje po človeški družbi, če zahteva od skvaterja svoje grenko zaslužene groše ter odide z njimi v bližnje mesto, kjer jih požene v veseli družbi — največkrat mnogo hitreje, nego si je mislil.

Kje biva pa njegov gospodar, »ovčarski baron«, bogati skvater? — Na svojem posestvu v samoti, na »štacijonu«, malokteri in redkokdaj, ampak navadno v kneževsko opravljeni in z največjo potrato zidani palači v bližnjem mestu, ali pa celó v Evropi, najrajši v Londonu ali v kakem drugem angleškem mestu.

Postaje ali »štacijoni« so središča ovčarskih posestev, večji ali manjši skupki hiš in gospodarskih poslopij sredi samote, kjer bivajo oskrbniki, ovčarski nadzorniki in delavci, kolikor jih je na takem ovčarskem gospodarstvu neizogibno potreba. Za postaje se izbere kraj blizu kake vode, ki je na takih posestvih sevéda ni lahko najti.

Kaj pak da je tudi na postajah samih življenje jako jednolično in tiho. Nekaj živahnješe postaja le spomladi in jeseni, ko strižejo ovce. Ko se ta čas bliža, prikazujejo se okoli postaj sprva posamič, potem pa vedno pogosteje po delu poprašujoči popotni ljudje, jako zanemarjeni, toda proti vsem vremenskim in tudi drugim neprilikam utrjeni in silno vztrajni ljudje. To so oni razvpiti »šumarji«, po angleško »bušmani« — zavoljo tega tako zvani, ker se potikajo in pohajajo najrajši po šumah, t. j. po krajih, ki so ali popolnoma goli, porasteni le s trdo slano travo, ali pa jih k večjemu pokriva tu pa tam nekaj zanikarnega grmičevja. To je ravno zemlja, ktera odganja poljedelca od sebe, vabi pa živinorejca. Šumarja človek v šumi ne sreča rad sam, in tudi na postajah ga ne vidijo radi, če potrka ter prosi hrane in prenočišča. Sprejmó pa ga vendar povsod prijazno in mu postrežejo, če je le mogoče, zakaj s te vrste ljudmi je najpametnejše, če se živi v prijateljstvu. Jako mešana družba so. Kdor nima dela ali ga noče imeti, poda se v šumo za pastirja ali paznika na kaki veliki

ovčariji, ali pa se še rajši brez dela potepa od postaje do postaje. Med šumarji naletiš na vsakovrstne ljudi: mornarje, kočijaže, pokažene dijake, iz službe izpojene uradnike itd. Dr. Jung, ki je bil več let šolski nadzornik v Avstraliji, je poznal šumarja pastirja, ki je imel nekdanj gotovo pol milijona, a ga zapravljal in šel v šumo ovce past.

Zato šumarji na postajah niso nič kaj dobro došli gostje. Toda spomladi in jeseni, ko je treba striči ovce, jih vidijo pa celó še prav radi, zato ker jih potrebujejo, in ker so v striženju jako spretni in urni. Po sto ovac na dan ostriči je šumarju igrača. Sevéda ne ravna z njimi najrahljeje in se ne zmeni dosti za to, če mu pride razun volne tudi kaj ovčje kože pod škarje, saj stojé zraven okoli pastirji in nalašč zato najeti dečki, največkrat avstralski črnci, ki prestrezajo ostrižene in ranjene ovce ter jim zamazujejo rane!

Striženje ovac ni majhno delo; pomislimo le, da imajo nekteri skvaterji do 200.000 ovac, ali pa še po več. Koliko rok je treba, predno so ovce ostrižene, in kje jih dobiti v teh samotah? Tedaj je treba ovčarskemu baronu precej globoko seči v žep, kajti šumarji so ta čas dragi in ošabni ljudje. Nastriženo volno odvažajo na velikih in težkih vozovih v bližnja mesta, odkoder jo pošiljajo večinoma vso na Angleško.

Volna je dandanes v Avstraliji najmenitnejši pridelek. Leta 1892. so je prodali za 300 milijonov goldinarjev. Ovčja reja je po vseh naselbinah prva in najmenitnejša gospodarska stroka. V tem se z Avstralijo ne more primerjati noben del sveta. Število vseh avstralskih ovác cenijo na 125 milijonov glav. Nekako toliko jih utegne imeti tudi vsa Amerika, a pomisliti je, da je najmanj petkrat ali šestkrat večja od Avstralije. Vsej Aziji se pripisuje kakih 90, Afriki 45, le Evropa jih ima morda nekaj več, kakih 150 milijonov. Evropske države se vrsté takó-le: Za Rusijo je ovác najbogatejša Angleška, ima jih kakih 30 milijonov; Francoska jih ima 24, Španska 20, Avstro-ogerska tudi 20, Nemčija 13, Italija 9, Rumunsko 5, Portugalsko in Srbsko blizu kake 3, Grško pa nekaj nad 2 milijona.

Razun volne ni avstralska ovčja reja dajala v prejšnjih časih skvaterjem nobenega drugega dohodka, dandanes pa spečavajo v denar tudi meso, kosti in kože.

Od leta do leta bolj važna prihaja v Avstraliji tudi reja goved in konj, vendar zaostaja vrednost teh živalij daleč za vrednostjo ovác.

c) Rudarstvo.

Velevažno je tudi avstralsko rudarstvo. Koristnih rudnin se nahaja po vsej Avstraliji v veliki obilici. Kufra ali bakra ni nikjer na svetu toliko, kakor v Južni Avstraliji. Bogati so tudi železni rudniki, premogovniki in jame, v katerih kopljejo cin in svinec. Premoga izkopljejo toliko in tako izvrstnega, da ga prodajajo tudi na tuje, celó Zjedinjenim državam v Severni Ameriki, v Indijo, na Japonsko in Kitajsko.

Rudarji pri delu v zlatonosnem produ.

Toda po svoji vrednosti presega zlato vendar daleč vse rudninske zaklade. V tem pogledu je Avstralija za Zjedinjenimi državami in za Rusijo prva dežela na svetu, le da zlato tukaj ni tako stalen dohodek, kakor v Ameriki ali Rusiji, zató ker se prideljuje in pridobiva na drugačen način, kakor tam. Velika večina vsega v Avstraliji dobljenega zlata je namreč prano zlato.

Zlato se nahaja na zemlji v dveh oblikah, ali v skalovju mogočnih gorá, ali pa v produ, pesku in blatu, ki

so ga nanese vode nekdam dol s hribov. V skalah in gorah se nahaja v podobi drobnih zlatih žilic, ki prepregajo skalovje pajčevini podobno križem sem in tja, ali pa je v skale vškropljeno v podobi majhnih pločic, zrnec in luskinic, da so skale videti, kakor bi bile z drobnim zlatim prahom zamešene. Največkrat pa so ti drobci, te pločice in luskinice tako majhne, da jih s prostim očesom niti ne opaziš. To je rudniško zlato. Tolče in melje se v stopah; zlatonosne skale se na drobno raztolčejo, in zlato se na prav umeten in trudapoln način izlušči iz njih, za kar pa je treba velikih priprav in mnogo denarja. Zató se morejo s pridobivanjem zlata na ta način pečati le bogataši, ali pa velike bogate družbe.

S skromnimi sredstvi pa se pridobiva prano zlato. To je tisto, ki je v večjih ali manjših kosih, včasih kar v celih velikih kepah primešano sipini, s hribov dol v nižave in doline naplavljeni, produ, pesku in blatu. Priprave za pranje zlatá so priproste in dosti skromne. Kramp, lopata in velika plitka latvica iz kositra zadostujejo; več orodja za pranje zlata ni potreba. Latvica je še najimunitnejša priprava; ta se napolni z zlatonosnim prodom in peskom ter pusti, da med naglim mešanjem in vrtenjem voda črez teče in odnaša pesek, blato in drobnejše kamenčke črez latvični rob. Zlato pa pada, ker je težje, na dno, kjer se lahko odbere in z rokami odloči od debelejšega proda, ki ga voda ni mogla odnesti s seboj, ampak je z zlatom vred obležal na dnu.

Na ta način lahko izpira zlato en sam človek. Če pa se dogovorita dva ali njih več za skupno delo, služi jim bolje zibka, ki pa je tudi priprosta priprava, in delo se ne loči mnogo od onega pri izpiranju zlata z latvico.

Na ta priprosti način se je v Avstraliji napravilo iz proda in peska za milijone in milijone goldinarjev zlata. Povedali smo že, kakšna razburjenost se je vselej polastila ljudij, kedar je po Avstraliji počil glas, da se je kje zasledil zlatonosni prod in pesek. In tudi v prihodnje ne bo drugače. Vsa Avstralija je ob takih prilikah bila kar po koncu. Nihče ni mogel strpeti več pri svojem dotedanjem poslu in poklicu. Gnalo ga je vèn v samoto v zlati prod, kjer je mislil, da čaka sreča nanj, in da bo obogatel kar črez noč. Po samotah, po katerih poprej morebiti ni hodil še nikoli drug človek, kakor črni avstralski divjaki, se je kar trlo ljudstva, skupaj privihanega od vseh vetrov

sveta. Glas o zlatonosnemrodu in pesku, o nepopisno bogatih žilah in jamah, raznesel se je brž tudi vèn iz Avstralije ter privabil srečeželjnih ljudij iz Evrope, Azije in Amerike tjakaj. Peš in na vozu, z lopatami in krampi na ramah, z jednim ali dvema kocema oprtani, hiteli so v samoté kotlarji in odvetniki, trgovci in ovčarji, kmet in gospod; vsak stan, vsak poklic je imel v tej brozgi ljudij svoje zastopnike.

Toda če le pri katerem delu, treba je bilo sreče in blagoslova božjega posebno pri tem. Kdor je zadel na prod in pesek, v katerem se je nahajalo samo, kakor prah drobno zlato zrnje, ni si niti za hrano prislužil. Cim debelejšje pa je bilo zlato zrnje, ali če so se nahajale kar cele velike kepe zlata vrodu, tem bolj se je delo izplačalo. Najtežji v Avstraliji najdeni zlati kepi sta se prodali jedna za 115.000, druga za 112.000 goldinarjev našega denarja. Več drugih je bilo pa tudi še po 10.000 do 70.000 goldinarjev vrednih. Na jednom samem zlatem polju v Viktoriji so našli nad 200 kep, ki so bile po 50 do 20.000 goldinarjev vredne.

Vsakdo sevéda ni bil tako srečen, da bi bil našel katero. Tisti, kterim je sreča obračala hrbet tudi v zlatih žilah in jamah, vračali so se iz njih večji reveži, kakor so odhajali vanje. Pridnost je izdala pač tudi pri tem delu nekaj, kakor pri vsakem, a zadostovala ni. Naglo so obogateli samo srečni ljudje. In rés, bilo jih je mnogo takih. Koliko tisoč in tisoč pa jih je zastonj stikalo po zlatih poljih za svojo srečo! Koliko jih je umrlo od pretežkega dela, od pomanjkanja, ali pa od prevelike nezmernosti v pijači, in kolikim je storila tudi razbojnikova krogla konec; zakaj življenje v zlatih žilah je bilo do skrajnosti divje in nevarno. Več ko je imel kdo pri svojem delu sreče, v tem večji nevarnosti se je nahajal. Najdeno zlato je moral z orožjem v roki braniti in varovati proti lakomnim svojim tovarišem in sosedom. Življenje posebno srečnih ljudij je viselo vedno le na jednom lasu. Pač so imele gosposke po zlatih poljih in žilah svoje straže za varnost rudarjev, brskajočih za zlatom, a sodrga je bila prerazlična, in bilo je je preveč, da bi se mogle zabraniti vse nesreče.

Take prikazni in taki prizori so se ponavljali v Avstraliji od leta 1851., ko so prvokrat našli zlatonosni prod in pesek, že večkrat. Našli so ga zdaj tu, zdaj tam. Brez zlata ni nobena avstralska naselbina ali kolonija. A skoro ravno tako hitro, kakor je ta zlata vročinska bolezen

nastala, pa je tudi prenehala. Pri takem velikanskem pritisku ljudstva sta bila prod in pesek brž prebrskana in preiskana, zlato hitro pobrano in izprano. Pač so se na vseh takih krajih nahajale tudi še v skalah in kamenju na drobno razdeljene zlate luskinice in pločice, kakor papir debele, a za pridobivanje takega zlata te vrste ljudje niso imeli sredstev. V kratkem so se zlatonosni prodi izpraznili, rudarji so odhajali drug za drugim, in po avstralskih samotah je kmalu postalo zopet tako tiho in mirno, kakor je bilo nekdaj.

Ker je še dandanes mnogo in velikanskih delov Avstralije neznanih in nepreiskanih, prigodi se vsak čas lahko, da bukne zopet glas o novih zlatih žilah in jamah med ljudstvo, in da napravi tako razburjenost med njim, kakor že doslej tolikokrat.

Dandanes kopljejo pač še zlato, a ne več na ravnokar opisani priprosti način, ampak tako, kakor pri nas in drugod po svetu. Sevéda tako pridobivano zlato ne prinaša tistih obilic, kakor nekdaj. Med 1851. in 1860. letom so samo v naselbini Viktoriji prodali leto za letom za 130 do 140 milijonov goldinarjev zlata. Dandanes ga pa po vseh avstralskih naselbinah skupaj ne nakopljejo niti za 50 milijonov gold.

Vrednost vsega doslej napranega zlata je ogromna, zakaj prali so ga prav po vseh naselbinah. Natanko se sevéda ta vrednost ne dá določiti, vendar pa so sestavile gosposke posameznih naselbin vsaj približno natančne številke in izračunile, da se je v štiridesetih letih, od leta 1851., ko so našli v Viktoriji prve zlatonosne prode, pa do leta 1891., napravilo zlata najmanj za 3000 milijonov goldinarjev, rajši pa še več. Prvo mesto med vsemi naselbinami zavzema v tem oziru Viktorija, v kateri sta se dobili najmanj dve tretjini vsega, v Avstraliji napranega zlata, gotovo za 2000 milijonov goldinarjev.

Za narodno gospodarstvo Avstralije so bila zlata leta velikega pomena, in blagostanje avstralskih naselbin se je vsled zlata silno povzdignilo. Naglašali smo že, koliko je zlato pospešilo in povzdignilo naseljevanje. Do leta 1851. se v vsej veliki naselbini Viktoriji število prebivalcev ni moglo pospeti višje, kakor na 90.000 duš. Ko pa so se našli zlati prodi in sta se v njenih odležnih samotah zasledila zlatonosni pesek in blato, poskočilo je število prebivalcev že v nekolikih letih blizu na 400.000, med kterimi je bilo 115.000 moških, ki so stikali za zlatom. Ko so se zlati prodi polagoma preiskali in se je pobralo zlato iz njih, odšlo je

mного priselnicov zopet iz Avstralije, a vendar je bil s tem položen temelj poznejšemu razvitku; Viktorija ima sedaj, kakor že rečeno, 1,140.000 prebivalcev; gotovo bi jih ne štela toliko, ako bi se ne bilo našlo toliko zlata v njej.

Dobrodelni vpliv zlata se je pokazal tudi v obrtnosti in trgovini. Leto za letom so s tujega v Avstralijo privažali vedno več blaga, kakoršnega si naselniki poprej niso mogli privoščiti. Brez zlata bi se avstralska obrtnost gotovo ne bila povzdignila na tisto stopinjo, na kateri se nahaja že sedaj. Pričakovati pa je, da se bo razvijala vedno lepše.

č) Obrtnost in trgovina.

Obrtnost se je začela v Avstraliji razvijati še le zadnji čas, a je precej tako dobro zastavila, da izdeluje za vsakdanje življenje in za navadno porabo potrebno blago vse domá, mnogo pa ga prodaja že tudi na tuje, v prvi vrsti meso in mast. Presno, zmrzlo meso pošiljajo celó v Evropo. Pa tudi sicer se po ondotnih tovarnah meso pripravlja na tak način, da se vzdrži za dolgo časa ter se razpošilja lahko v najbolj oddaljene kraje sveta, ne da bi se potoma pokazilo. Mnogo dobička dajeta tudi moka in usnje. Sicer pa obrtni izdelki v avstralskem narodnem gospodarstvu v primeri z rudarstvom in živinorejo ne izdajo mnogo. Volne se po avstralskih tovarnah podela pač nekoliko, toda ogromna večina se je izvozi na Angleško, odkoder dobivajo avstralski naselniki tudi po sto in sto onih obrtnih izdelkov, katerih jim je treba, in ki jih sami domá ali ne znajo, ali pa ne morejo izdelovati.

Zeló razvita pa je dandanes že avstralska trgovina, ki se je silno povzdignila zadnjih dvajset let. Največ se iztrži za pridelke, ki jih dajeta rudarstvo in živinoreja. O zlatu smo že govorili; dandanes se te dragocene kovine iz Avstralije sevéda ne izvaža več toliko, kakor pred tridesetimi ali štiridesetimi leti, vendar pa še vedno vsako leto veliko.

Večino avstralskega blaga pokupijo Angleži; angleške tovarne bi prišle celó v veliko zadrego, ko bi se dovoz avstralske volne na enkrat ustavil. Nasprotno pa prihajajo tudi vsi obrtni izdelki skoro jedino le z Angleškega, v prvi vrsti stroji ali mašine. Druge države v Avstralijo ne prodajajo veliko blaga. Zjedinjene države Severne Amerike pošiljajo nekatere tovarniške izdelke, otoki Velikega oceana pa les, lan in razno ribje blago.

Ali kakor je zeló razvita avstralska trgovina na tuje, tako skromna je doslej še domá. Posamezne naselbine trgujejo druga z drugo še prav malo, zato ker še manjka železnic; te se sicer gradé prav pridno, a zavoľjo velikih daljav in samot še dolgo ne bodo zadostovale.

Vse že izdelane železnice in take, ki se še gradé, merijo ali so merile leta 1892. skupaj nad 15.000 kilometrov, to se pravi primeroma ogromno veliko. Ravno isto leto so vse avstro-ogerske železnice merile nekako polovico več, toda pomisliti moramo, da so avstro-ogerske železnice služile 42 milijonom ljudij, avstralske pa še štirim milijonom ne. Največ železnic ima Viktorija, najmanj pa otok Tasmanija. Te železnice pa ne drže le po krajih, kjer stojijo že na pr. mala selišča, vasi ali mesteca, ampak zgrajene so tudi v samote, o katerih se pričakuje, da se bode dalo prej ali slej storiti kaj iz njih. Na levo in desno od železničnih prog pa se razhajajo poštni vozovi v najbolj oddaljene samote in najbolj odležne ovčarije in rudnike. Pošta dosega celó najbolj oddaljena človeška bivališča vsaj vsakih štirinajst dnij, in če tudi ne prikolovrati skoz samoto poštni voz, prikaže se vsaj poštni jezdec, ki dirja s svojim oprtanim konjem po zapuščenih divjotah.

Po takih krajih pa, kjer se ni mogoče gibati ne železnici, ne pošti, prenaša brzozjav poročila iz kraja v kraj. Avstralski brzozjav je izmed najbolj velikanskih del človeške pridnosti, podjetnosti in neustrašenosti. Speljan v skoro ravni črti prek groznih puščav, drži po sredi Avstralije od jednega konca do drugega, iz Melburna, glavnega mesta Viktorije na južnem obrežju Avstralije, v Port Darwin na severu.

Ta brzozjavna proga bi, v ravni črti potegnjena, segla v Evropi skoro od najjužnejšega njenega kraja do najsevernejšega, in dalje kakor iz Carigrada v Milan in zopet nazaj, ali dalje kakor iz Jeruzalema v London! Pa po kakšnem svetu je potegnjena! Po samotah in puščavah, koder poprej ni hodil še nikoli noben bel človek. Težave so bile skoro nepopisne. Med dvema velikima jezeroma, Lak Torens in Njukestl Uet, se razširja nad 1500 kilometrov široka puščava, jedna najžalostnejših v Avstraliji. Prek nje drži sedaj brzozjav. Na vsem tem velikanskem prostoru ni kapljice vode! Zopet na drugih krajih so ob nalivih, ali ko se je na gorah topil sneg, nenavadno velike povodnji ustavljale delo za dalje časa; ali pa se je morala

izsekati skoz gozde petnajst metrov široka gaz, da se veje niso dotikale žice (drata), in to več sto kilometrov daleč. V enem letu in ednajstih mesecih se je moralo nasekati, obsekati in pripeljati nad 36.000 brzojavnih kolov, včasih več kakor sto ur daleč, razun tega pa še 40.000 centov raznovrstnega drugega gradiva. Več tisoč ovac in goveje živine se je moralo goniti za delavci nad 2000 kilometrov daleč. Vrh vsega pa so postajali tudi še divjaki od dne do dne sovražnejši, tako da so podjetniki že obupavali in namerjavali od početega dela odjenjati. A vendar so ga izvršili v čudovito kratkem času. Voditelj vsega dela, ki je stalo čez štiri milijone goldinarjev, je bil angleški inženir Sir Charles Todd.

A tudi potém, ko je bil brzojav dodelan, prihajale so in prihajajo še zdaj vedno nevarnosti nadenj. Mnogokrat ga poškojujejo divjaki, ker kradejo žico in delajo iz nje trnke za ribji lov; še hujši sovražniki pa so veliki mravljinčci, ki so v puščavi brzojavne kole tako preklestili, da so jih na mnogih krajih morali nadomestiti z železnimi.

Brzojavne postaje so razstavljene po vsej samoti. Vsaka od njih je močno zidana. V zidovju je le malo lukenj, in še te so kolikor mogoče majhne. Vsa okna in vsa vrata razun jednih se nahajajo le na notranjih straneh in držé vsa na dvorišče. Tem zgradbam se precej na prvi pogled vidi, da so male trdnjave proti sovražnim divjakom. Razun tega, da opravljajo uradniki svoje službe, pečajo se ob enem tudi z živinorejo in poljedelstvom.

Ta brzojav je jedno onih čudovitih in velikanskih del, ki jih morejo izvršiti le ljudje našega stoletja. Sicer pa ima Avstralija tudi brzojave, ki držé od njenega obrežja, po morskem dnu položeni, do bližnjih in daljnih otokov. Najiminitnejši je oni, ki je položen do azijskega otoka Java. S tem se je doseglo, da dospe iz Londona poslano poročilo, brzojavka, v dveh do treh urah v Avstralijo, med tem ko bi ga najurnejša ladija pripeljala tjakaj k večjemu v štiri-desetih dneh. Za avstralsko trgovino je ta brzojav neprecenljive vrednosti.

Vse to življenje, ki sega tako daleč v samote, ima svoje središče v velikih avstralskih mestih. Tako nekako, kakor priteka po žilah od vseh, še tako oddaljenih koticov človeškega života kri v srce, giblje se vse avstralsko življenje po železnicah, ladijah, poštah in brzojavah proti avstralskim velikim mestom.

d) Šola in cerkev.

Kakor v političnih razmerah, uravnale so se avstralske naselbine tudi gledé na šole in cerkvene razmere popolnoma po angleškem vzgledu.

Za šole se je na Angleškem do najnovejšega časa vlada celó malo brigala. Prepuščala je šolstvo zasebnim ljudem, mestom, občinam, raznim društvom itd. Pouka ni nadzorovala, posebno ne na nižjih šolah, na obrtnih in ljudskih, do malega nič; zavoljo tega se je poučevalo, kar se je hotelo, in kakor se je hotelo. Tudi ni vlada pritiskala na to, da za šolo godni otroci tudi res obiskujejo šolo. A zadnji čas se je v tem mnogo izpremenilo. Angleška vlada se zanima za šolstvo in njegovo uredbo vedno bolj ter uravnava zlasti ljudske šole po vzgledu drugih evropskih držav.

Tudi v Avstraliji se ondotne gosposke niso zmenile za to, kako so šole uravnane, ampak prepuščale so to važno stvar naselnikom samim.

Zavoljo tega so šolske naredbe in šolski predpisi v vsaki naselbini drugačni. Vsako mesto, vsaka občina, ali kogar to veseli, sme si omisliti šolo, kakoršno si hoče, in kolikor si jih hoče, ali pa tudi nobene. Ravno tako sme tudi v šolah poučevati vsak, komur se ljubi; gosposke ne vprašajo po tem, je li za ta poklic sposoben ali ne.

Iz teh vzrokov avstralske gosposke tudi za šole nič ne izdajajo. Večinoma jih vzdržujejo zasebniki in verske družbe, katerih je v Avstraliji nenavadno veliko, protestantovskih in tudi katoliških. Veronauk se na ljudskih šolah do najnovejšega časa ni poučeval; bil je celó prepovedan — tudi to je angleški vzgled — in sicer zató, da vsako šolo lahko obiskujejo otroci ktere koli vere. Tudi niso stariši zavezani pošiljati otrok v šolo. Revni jih sploh ne morejo, tudi v mestih ne, zato ker je šolnina primeroma velika. Na kmetih pa je obiskovanje šol po samotah, kjer so posamezna človeška selišča raztresena daleč na okoli, do cela nemogoče. Zato vzraste mnogo otrok, posebno kar je revnih ljudij, brez vsega pouka.

Vendar se je zadnje čase obrnilo v tem tudi v Avstraliji na boljše, in gosposke so začele takim šolam, ki so se podredile pod njih nadzorstvo, dajati prispevke za pokrivanje šolskih stroškov. Zdaj delajo vedno odločneje na to, da se šolskega pouka udeležujejo tudi otroci revnih

starišev, sploh pa, da zahajajo v šole vsi za obisk godni otroci. Zavaljo tega so tudi stroški za šole od leta do leta večji; posebno veliko se potroša za zidanje. Za revne šolarje se nalagajo ustanove in zidajo poslopja, kjer so preskrbljeni z vsemi potrebščinami.

Polagoma se v ljudske šole uvaja tudi že veronauk, kar je ne mala zasluga katoličanov. Po njih vzgledu so se začeli ravnati tudi protestantje, in število brezverskih šol se krči od leta do leta bolj. Istotako se tudi zasebne šole opuščajo vedno bolj, in otroci se pošiljajo v šole, ki so jih osnovala javne gosposke. Te skrbijo tudi za popotne učitelje, ki hodijo poučevati od jednega samotnega selišča do drugega, kar je pri tako silno raztresenem prebivalstvu po kmetih velikega pomena.

Veliko pozornost pa obračajo naselniki visokim šolam, vseučiliščem. Vseučilišča se nahajajo v največjih treh avstralskih mestih, v Sidniju, Melburnu in Adelajdi. Vzdržujejo se iz javnih blagajnic in velikih darov, ki jim prihajajo od bogatih skvaterjev, ovčarskih baronov. V potrdilo tega naj omenim, da je melburnskemu vseučilišču naklonil neki bogat skvater blizu pol milijona goldinarjev. Dva druga skvaterja sta podarila vseučilišču v Adelajdi vsak po 200.000 goldinarjev. Celó velik dar pa je dobilo vseučilišče v Sidniju, kteremu je neki bogataš zapustil vse svoje imetje, nad dva milijona goldinarjev.

Vedno več nastaja strokovnih in rokodelskih šol za razne poklice. Rudarske šole so posebno izvrstne. Rokodelske zadruge, ki se nahajajo v večjih mestih, ustanovile so že lepo število šol, v kterih se mladina izobrazuje v raznih rokodelstvih. Nekatere teh šol imajo jako velike knjižnice, jedna celó 245.000 knjig.

Za občno izobraževanje storijo mnogo tudi obila učenjaška društva in časopisi, kterih je nepričakovano veliko. Brez svojega časopisa ni nobeno, še tako daleč tam v samoti ležeče mestece; če pa je količkaj večje, če šteje le 3000 do 4000 prebivalcev, izhajajo v njem celó po dva ali trije časniki.

Istotako kakor šole so prepuščene tudi cerkvene razmere naselnikom samim. V verskih stvareh vlada v Avstraliji popolna svoboda. Dovoljene so prav vse vere in verske družbe. Tej splošni verski svobodi je pripisovati, da se je katoličanstvo v Avstraliji razvilo tako mogočno. Večina avstralskih naselnikov so kaj pak da protestantje

anglikanske vere. Anglikanski nadškof, ki ima blizu tri milijone vernikov pod seboj, stoluje v Sidniju, glavnem mestu vse Avstralije. Ravno tam je tudi sedež katoliškega nadškofa. Anglikanska nadškofija ima dvanajst škofij; šest se jih nahaja v Novem Južnem Uelsu, po dve v Viktoriji in Kraljičini deželi, po jedna pa v Južni in Zapadni Avstraliji. Verniki si zidajo cerkve sami in sami plačujejo duhovnike in druge stroške, kar jih verstvo povzroča. Zavrlojo te popolne svobode v verskih stvareh se nahajajo zraven veličastnih škofovskih in nadškofovskih stolic tudi skromni kitajski templji. Tudi židovskih sinagog je v Avstraliji že mnogo, čemur se ni čuditi, zakaj leta 1891. je bilo v Avstraliji 14.820 židov.

Zadnje čase pa se je tudi v cerkvenih razmerah vsaj nekoliko izpremenilo; verniki dobivajo — in sicer brez razločka ver — za zidanje cerkev in za vzdrževanje svoje duhovščine prispevkov iz javnih naselbinskih blagajnic. Vsaka naselbina ima naložene nekaj glavnice, čije obresti se porabljajo za cerkvene potrebščine.

2. Opis posameznih naselbin ali kolonij.

Prvi avstralski kraj, ki je dobil bele evropske prebivalce, bil je sloveči morski zaliv Port Džeksn (Port Jackson). Zgodilo se je to leta 1788., ko je angleška vlada dala pripeljati prve kaznjence tjakaj; s stražniki in uradniki, ki so kaznjence spremljali, bilo je vseh skupaj 1030 glav. Najlepša družba to pač ni bila: na smrt ali v večno ječo obsojeni hudodelci, na londonskih cestah pobrani postopači brez dela in stanovanja ter mnogo druge najgrše sodrge. Rokodelcev, zidarjev, tesarjev in sploh za delo pripravnih ljudij je bilo malo med njimi. Zato se to prvo selišče, če prav je bila njegova lega jako ugodna, mnogo let nikamor ni moglo ganiti ter se nič povzpeti kvišku. Le silno počasi se je iz uradnikov, ki so se odločili ostati v Avstraliji, iz odpuščenih kaznjencev in takih, ki so kazni že prestali, sestavil in nabral majhen skupek svobodnih naselnikov, katerim se je zdaj pa zdaj pridružil tudi še kak, iz Evrope dobre volje tjakaj došel naselnik.

Leta 1811. se je istotako tudi na Tasmaniji napravilo prvo selišče. Tako sta nastali prvi dve koloniji, Novi Južni Uels in Tasmanija. Iz početka sta bili podrejeni

jednemu in istemu kraljevemu namestniku, leta 1824. pa sta se ločili in postali sami svoji.

Leta 1829. je nastala tretja kolonija Zapadna Avstralija iz naselnikov, katerim se je bližina kaznjencev studila. Zato so se naselili kolikor mogoče daleč od njih ravno na nasprotni strani avstralskega obrežja.

Ko je ponujala angleška vlada naselnikom zemljo zastonj, zato da jih privabi v Avstralijo, naseljevati so se pričeli angleški siromaki na dveh krajih, iz katerih se je polagoma razvila četrta naselbina Južna Avstralija.

Ko je leta 1851. privabil glas o bogatih zlatih jamah kar cel tok rudarjev v Avstralijo, izluščila se je iz Novega Južnega Uelsa peta naselbina, Viktorija, leta 1859. pa še šesta naselbina, Kraljičina dežela.

Tako je nastalo v primeroma kratkem času šest naselbin. Razun jedne, Tasmanije, so vse velikanske dežele, večje, kakor naše največje evropske države razun Rusije. Ali naseljene so vse še jako, jako malo. Toda ne pozabimo, da je naseljevanje v Avstraliji komaj dobrih sto let staro. Če se bodo razvijale v tej meri, kakor minulih sto let, bode Avstralija navzlic svojim samotam in divjotam v primeroma ne dolgem času dobro naseljen del svetá.

Nektera mesta so vzrastla celó nezaslišano naglo, in dandanes jih nahajamo v številu največjih, najlepših in najbogatejših mest na zemlji.

Doslej se gnetó naselniki pač večinoma v mesta skupaj.

V Brisbenu, glavnem mestu Kraljičine dežele, in v njega predmestjih živi sploh četrtnina vseh prebivalcev te velikanske naselbine, ki je skoro trikrat večja, kakor naša avstro-ogerska država. Istotako je v Novem Južnem Uelsu. V Južni Avstraliji se je v glavno mesto Adelajdo zgnatla celó tretjina vseh prebivalcev. V Viktoriji pa živi v glavnem mestu in še v dveh drugih celó polovica vseh viktorijskih naselnikov.

Iz tega sledi, da nahajaš v Avstraliji zunaj mest, torej na kmetih, zeló malo ljudij. Vasij, našim podobnih, je jako malo ter so silno zapuščene. V Kraljičini deželi na pr. vštejejo kraje takoj, ko imajo sto prebivalcev, že v številu mest. Zavoljo tega so manjša avstralska mesta videti taka, da človek ne vé, ali so vasi ali kaj drugega. Po kmetih živé naselniki večinoma le posamič, k večjemu so videti po tri ali štiri hiše skupaj; potém pa romaj zopet po več dnij po samoti, predno dospeš do človeškega bivališča.

Zunaj mest je avstralsko prebivalstvo razkropljeno ali po samotnih ovčarskih postajah, katerih ni malo (posebno veliko jih je v Kraljičini deželi), ali pa ob zlatih žilah. Takoj ko se zasledi kje ktera, deró zlatá lačne množice od vseh strani skupaj in v kratkem času zgradijo celo mesto. Sevéda so te zgradbe le iz desek vkup zbite kočé, ki pa se v kratkem času nadomestijo s hišami iz trdnejšega gradiva, ako se zlato polje izkaže res bogato. Če pa se to ne zgodi, mine mesto, kakor bi ga slana poparila. V par letih ni več ne duha, ne sluha o njem. Bilo je prav pravilno mesto z javnimi poslopji, cerkvami, šolami, gledališči, gostilnicami itd. Ko pa je zlatim žilam in jamam zlato pošlo, odšel je zdaj ta, zdaj oni, najpoprej rudarji zlatokopi, za njimi pa polagoma vsi, ki so živeli od njih žuljev in lahkomišelnosti; iz samote so se umaknili zopet nazaj med ljudi in na naseljena obrežja.

1. Novi Južni Uels.

a) Prebivalci.

Novi Južni Uels je jedro vseh avstralskih naselbin, njih prava mati, in je bil prvi naseljeni svet v Avstraliji. A če prav meri precej več, kakor naša avstro-ogerska država, 800.000 (naša država pa samo 624.000) štirijaških kilometrov, vendar nima niti toliko prebivalcev, kakor Dunaj, ki je štel 1890. leta 1,364.548 duš, ampak samo 1,197.000. Ti prebivalci so le deloma otroci prejšnjih naselbnikov in v Avstraliji rojeni, večini pa ni zibelka tekla na avstralskih tleh, ampak v Evropi, največ na Angleškem, ali pa tudi v Aziji in Ameriki. Jedro prebivalstva so sevéda Angleži, kakor sploh po vseh avstralskih naselbinah; drugih narodnostij je le jako malo: nekoliko sto Francozov in Italijanov, jeden ali dva tisoč Amerikancev iz Zjedinjenih držav, in morebiti še tu pa tam kak drug rojak. Le Nemcev je primeroma še precej, čez 10.000, še več pa žoltorumenih Kitajcev, katerih so pri zadnji ljudski štetvi našteali celó 15.000. Bilo pa bi jih mnogo več, ko bi se jih v Avstraliji ne branili z rokami in nogami.

Sicer je avstralskim naselnikom vsak človek, bodi si ktere koli narodnosti ali vere, dobro došel gost, le Kitajca ne more nihče živega videti. Prvi Kitajci so se pokazali v Avstraliji, ko se je raznesel glas o neprecenljivih zakladih zlata, ki so ga zasledili v gorah. Vsak dan jih je

pripeljala kaka kitajska ladija, napolnjena z njimi do vrha. Toda kjerkoli so se pokazali, povsod so jih sprejeli z rotnjem in s kletvijo ter metali blato in kamenje na nje. Ravnali so z njimi nepopisno surovo, požigali njih šatore, razbijali njih orodje ter jim strigli in rezali kite — za Kitajca najhujše razžaljenje. Celó pobili so jih mnogo, in marsikterikrat so morali v zlatih jamah oboroženi vojaki poseči z vso silo vmes, da so jih obvarovali vsaj najhujših nasilstev. A Kitajcev to sovraštvo nikakor ni oplašilo. Prihajali so navzlic temu z nova, sevéda ne radi, toda — sila kola lomi!

Kitajsko cesarstvo je namreč najgostejše obljudjena država na zemlji, ki za svoje državljane nima dovolj kruha. Zato si ga morajo le-ti iskati na tujem, kjer pak jih sovražijo prav po vsem svetu. A ne da bi bili Kitajci tolovaji, ali tatovi, ali ljudje, ki delajo povsod zdražbe, kamor prihajajo. Sovražijo jih ne zavoljo njih slabih, ampak ravno zavoljo njih najboljših lastnostij, zavoljo njih prevelike skromnosti, varčnosti in pridnosti. In sicer jih sovraži prav vse: sovražijo jih delavci in rokodelci, obrtniki in trgovci. Kitajcem je vsaka še tako majhna plača dosti velika. A s tem kazijo drugim delavcem cene in zaslužek. Porabiti pa se dajo za vsako še tako zaničevano delo. V zlatih jamah jih rudarji kar nikakor niso pustili blizu. A Kitajci se niso dali odgnati. Ker jih niso puščali v še ne prekopani in še ne preiskani prod, kopali in brskali so po pesku in kamenju, ki so ga drugi že preiskali in popustili kot gluho šaro. V onih burnih časih, ko je malokdo, ki je imel zdrave ude, ostal pri svojem poslu, ampak je zadel kramp in lopato na ramo ter odšel v zlate rudnike, dobili so Kitajce za vsako delo, za katero jih je kdo hotel. Nobeno jim ni bilo preslabo, nobeno pretežavno, če se jim je le plačalo. Tudi ovce je šel Kitajec past v času, ko beli človek za nobeno ceno ni ostal pri tem opravku. Kaj pak da so jih delavci črtili, kakor živega gada, in zaničevali, kakor človeškega imena nevredne pse.

Se bolj pa so jih menda črtili obrtniki, v prvi vrsti gostilničarji in trgovci. Kar si je belih ljudij kdo pridobil pri kopanju zlata, izginilo je po navadi v žepih gostilničarjev, Kitajec pa za pijačo ni izdal nikoli ne beliča. Kar je stvarij potreboval, prinesel jih je večinoma vse od doma s seboj. Kupil je v Avstraliji maloktero stvar, a še tisto najcenejšo, in je dal trgovcu kolikor mogoče malo zaslužka, najrajši nič. Zavoljo tega so se Kitajci pristudili tudi trgov-

cem prav v dno njih srca, posebno če so videli ali zvedeli, da so imeli Kitajci v zlatih jamah srečo in tudi našli kaj zlata. Zato je bil po vsej Avstraliji le jeden sam glas, da so Kitajci le pijavke, ki jih je treba zatreti, naj velja, kar hoče. In rés so avstralski prebivalci prisilili svoje gosposke, da so oteževale Kitajcem prihajanje v Avstralijo, kakor so le vedele in znale. Pravica za kopanje v zlatih rudnikih je za vsakega drugega stala takrat pet goldinarjev našega denarja, od Kitajcev so jih pa zahtevali trideset. Obrtne in trgovinske pravice so se drugim oddajale po štirideset goldinarjev, Kitajcem po sto. Če se je pripeljala kitajska ladija v pristanišče, vložiti je moral nje kapitan za vsakega Kitajca sto goldinarjev v kolonijalno blagajnico. Ta denar se je pozneje, a še le čez tri leta, pač zopet vrnil, toda le v tem slučaju, če niso imele gosposke z dotičnimi ljudmi nobenih sitnostij. V najnovjšem času so nekatere naselbine celó določile, koliko Kitajcev sme k večjemu vsaka kitajska ladija izkrcati na suho.

Taki ukrepi se sevéda niso ujemali z angleškimi postavami, ki ne poznajo med narodnostmi nobenega razločka. Zavoljo tega so na Angleškem tudi marsikak tak sklep avstralskih naselbin ovrgli. Toda te so se malo menile za to in so zavirale prihajanje Kitajcev tudi nadalje. Ker niso imele potrjenih postav, zavirale so ga z ovrženimi. A potov v Avstralijo Kitajcem vendar le niso zaprle. Dandanes jih živi ondi kakih 40.000, največ v Novem Južnem Uelsu (čez 15.000) in v Kraljičini deželi, čez 10.000. V notranjih krajih Zapadne Avstralije, v takozvanem Severnem ozemlju in v Aleksandrini deželi so Kitajci skoro jedini prebivalci; sevéda jih tudi tam ni več, kakor kakih 4000.

b) Narodno gospodarstvo.

Glavni vir blagostanja v Novem Južnem Uelsu je živinoreja, ktera daleč presega vse druge stroke narodnega gospodarstva ter prinaša mnogo večje dohodke, kakor vse poljedelstvo, vse rudarstvo in vsa obrtnost. Leta 1888. so iztržili samo za volno nad dve sto milijonov goldinarjev, t. j. več, kakor vse druge naselbine skupaj. V naši državi ga nimamo pridelka, ki bi nam prinašal toliko na leto. Največ iztržimo za žito, a leta 1890. so cenili vrednost vsega iz Avstrije in Ogerskega na tuje prodanega žita le na 76 milijonov.

Za živinorejo še najbolj razvito je rudarstvo. Kar se tiče podzemeljskih zakladov je Novi Južni Uels brez dvoma

najbogatejša naselbina. Prve zlate žile so našli ravno tu ter zlatá nakopali in napravili res ogromno veliko, a od leta 1880. dalje ga dobivajo vedno manj. Dandanes je najvažnejša rudnina te naselbine premog, ki ga razprodajajo daleč po svetu, celó v Indijo, na Japonsko, Kitajsko in v Ameriko.

Najmanj dohodkov prinaša v Novem Južnem Uelsu, kakor v Avstraliji sploh, poljedelstvo. Poljedelci pridelujejo pač pšenico, turščico, ječmen in oves, tobak in krompir; tudi sadje, posebno pomaranče gojijo pridno in zadnji čas so se lotili prav resno tudi vinarstva, v obili meri pa ne pridelajo ne tega, ne onega sadeža.

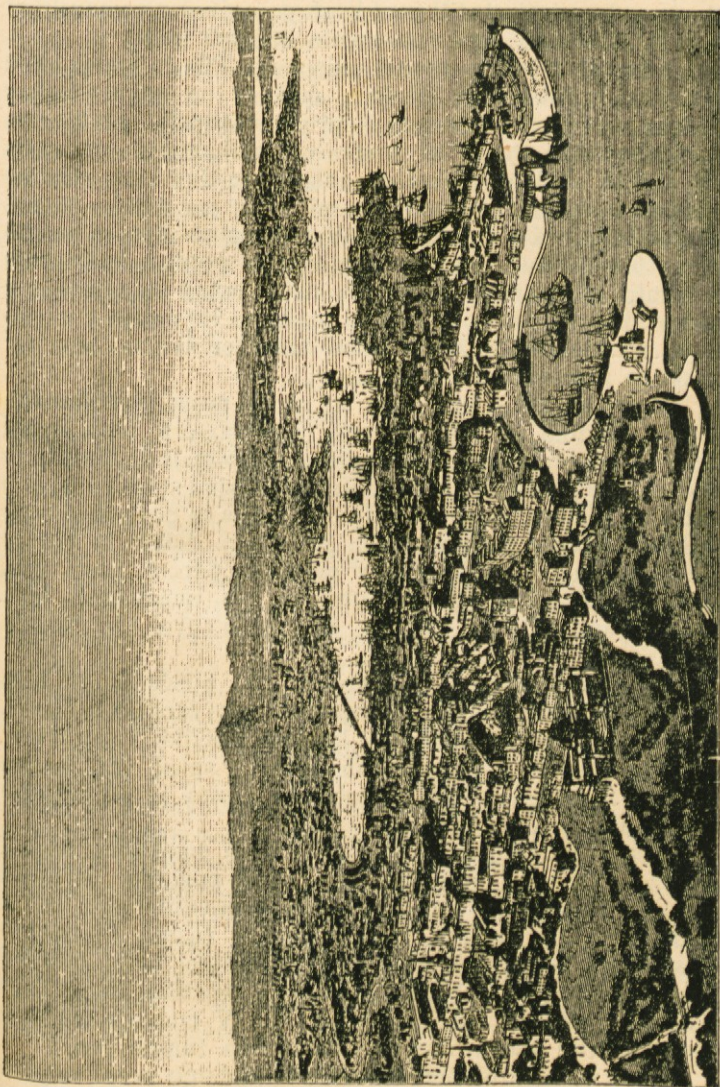
c) Mesta.

Glavno mesto Novega Južnega Uelsa je **Sidnij** (Sydney), prvo in najlepše mesto v Avstraliji, v katerem živi po štetvi 1891. leta 366.000 ljudij. V Sidniju bi človek skoro pozabil, da se nahaja v Avstraliji, ko bi ga ne spominjalo tega drevje, prineseno semkaj iz vseh drugih delov sveta. Zraven palm rasto hrasti; zraven dreves, presajenih semkaj iz Brazilije, stojé ciprese s Himalaje, damare iz vroče Afrike zraven ceder, ki jim je domačija Libanon v sveti deželi. Neprilichni avstralski kazuarini se mešajo s kalifornijskimi smrekami, in naši lešniki rasto v sosesčini indijskega cimtovega grma.

Ljudje, ki so prebrodili mnogo sveta in videli najlepša mesta, trdijo, da ga Sidniju ni vrste; k večjemu se dajo z njim primerjati Neapel, Carigrad, Lisabona, ali pa Rio de Žanéro v Južni Ameriki. Sidničani so jako ponosni na svojo avstralsko stolnico ter jo imenujejo »kraljico južne polovice naše zemlje«.

Lega mesta je najugodnejša, ktero si moremo misliti. V globok morski zaliv, Botany-Bay zvan, steza se kakih petdeset skalnatih jezikov, čez ktere se je mesto raztegnilo. Toda svet, na katerem Sidnij stoji, sam na sebi nikakor ni lep. Le par streljajev zunaj mesta obdaja človeka že prava avstralska divjota z neprijaznimi evkalipti, deloma šuma, deloma gozd, kjer zadene človek ob vsaki priliki na velikanske, nerodno sem in tja razstavljene in razmetane skale. Ta velika razlika med prirodno odurnostjo in lepoto v mestu pa je ravno zavoljo tega kaj mikavna.

Sidnij je vzrastel čudovito hitro. Pred sto leti so se potikali tu še avstralski divjaki in so skakali kenguruji

Sidnij.

okoli. Leta 1815. je živel v njem še le 2600 duš, uradniki in vojaki, kaznjenci, rokodelci, nekaj ribičev in par sto delavcev, ki so si služili svoj kruh po največ z namorskimi opravili, danes pa šteje isto mesto 366.000 ljudij.

Kdor se z ladijo zavozi s širokega Tihega morja skoz ozki vhod v luko Port Džeksn, čuti se na enkrat kakor na drug svet prestavljenega. Neprijazno obrežje, ob katerem se je ravnokar vozil, ni imelo nič mikavnega na sebi; goli, štrleči skalnati stebri ob ozkem, še dva kilometra ne širokem morskem vhodu v mestni zaliv ga delajo še neprijaznejšega. Ko pa zdrči ladija v temnosinjo in mirno vodo v tem zalivu, odpre se kar hipoma pogled, kakoršnih na zemlji ni mnogo. Globoki, ozki zalivi se zajedajo v visoko skalovje in dolgi oglasti jeziki se vzpenjajo v mirno morje, po katerem se ziblje obilo ladij ter švigajo sem ter tja skoro neštevilni čolnichi.

Mesto ni tako, kakoršna so na pr. nova ameriška mesta z dolgimi in dolgočasnimi, v ravno črto umerjenimi ulicami. Podobno je starim evropskim mestom, le da nima onih ozkih in zverženih ulic, brez katerih ni nobeno staro evropsko mesto. V Sidniju je povsod dovolj zraka in povsod dovolj svetlobe. Krasne palače, druga pri drugi, delale bi Parizu in Dunaju čast. Javni, prav v mestnem osrčju ležeči vrti, zlasti pa botanični vrt na obrežju, so nenavadno lepi. Kakšna rast! Tu je zbrano drevje in grmovje menda vsega sveta!

Po predmestjih se iz cvetja in trtja blišče bogate hiše in palače ondotnih bogatinov, trgovcev in ovčarskih baronov, ki se vozijo zvečer semkaj v krasnih kočijah z oprakov iz mesta domú. V predmestjih prebiva sploh več, kakor polovica Sidničanov, zakaj notranje mesto je odmenjeno trgovini in javnemu življenju sploh.

Ker je Sidnij glavno mesto ne le te nasebine, ampak tudi vse Avstralije, nahajajo se v njem poslopja najvišjih avstralskih gosposk. Sidnij je stolica guvernerjeva, sedež ministerstev, parlamenta in konzulatov raznih evropskih oblastij. Po velikih palačah so pospravljene razni denarni in dobrodelni zavodi, banke, kupčijska zbornica, vseučilišče in druge šole, muzeji, knjižnice itd. V muzejih so lepo urejene zbirke vsega, kar ima Avstralija zanimivega.

Svoj nenavadni hitri razvitek in sedanjo svojo veljavo med najimenitnejšimi mesti sveta ima Sidnij zahvaliti svoji preimenitni legi med starim in novim svetom.

Sidniško pristanišče je največje in najlepše vseh pristanišč ob Velikem oceanu. Redno odhajajo ladije iz Sidnija v najmenitnejša primorska mesta na zemlji, v London na Angleškem in v San Francisco v Severni Ameriki, v Marselj na Francoskem, v Hongkong na Kitajskem in v Tokio na Japonskem, v Kalkuto v Indiji in v Rio de Žanéro v Južni Ameriki.

Razun Sidnija je v Novem Južnem Uelsu malo večjih mest, jedno samo, ki šteje še 13.000 ljudi. To je Njukestl (Newcastle), za Sidnijem največje primorsko mesto. Vsa druga so manjša in se ne odlikujejo s kako posebnostjo. Med njimi jih je mnogo, ki so zavoľo tam najdenih zlatih žil in jam nastala v silno kratkem času, takorekoč čez noč, a ravno tako hitro so zopet opešala, ko je zmanjkalo zlata.

2. Naselbina Viktorija.

a) Prebivalci.

Ta naselbina je razun Tasmanije najmanjša, a je najbogatejša in najbolj cvetoča od vseh. K večjemu se more meriti z njo Novi Južni Uels. Prebivalstvo se ni množilo v nobeni drugi tako hitro, kakor tu. Če prav meri samo 230.000 štirijaških kilometrov in je torej več kakor trikrat manjša od prejšnje, od naselbine Novi Južni Uels, vendar ima skoro ravno toľiko prebivalcev, 1,140.000. Prvo selišče Port Filip so bili v tej naselbini zasnovali leta 1834. nekteri ribiči in ovčarji, in sicer na tako pustem in zanikarnem svetu, da se angleški vladi celó za kaznjence ni zdel prikladen. Zavoľo tega ta kolonija sploh nikoli ni imela kaznjencev. Leta 1836. je Port Filip štel samo 177 ljudi in več let se nikakor ni mogel uspeli kvišku. Ko pa so leta 1851. našli prebogate zlate žile in jame, rastlo je prebivalstvo nezaslišano hitro, in dandanes se v Viktoriji nahaja največ mest in tudi največje avstralsko mesto, Melburn (Melbourne), ki je s številom svojih prebivalcev prekosilo že celó Sidnij, glavno in stolno mesto vse Avstralije.

Tudi v Viktoriji so prebivalci (1,140.000) skoro sami Angleži; za njimi najštevilnejši so Kitajci, kterih je le par tisoč manj, kakor v Novem Južnem Uelsu, 11.300. Nemcev je samo 2000; domačinov, avstralskih divjakov pa je le še kakih 750, najmanj od vseh naselbin.

b) Narodno gospodarstvo.

Rudarstvo, v prvi vrsti kopanje zlata je v Viktoriji še tudi dandanes najmenitnejši opravek, za njim pa živino-

reja. Odkar so začeli napeljavati vodo na pusto zemljo, pospelo se je tudi poljedelstvo, in Viktorija je danes prva žitna dežela v Avstraliji.

Ta naselbina ima tudi največ železnic.

c) Mesta.

Glavno mesto je **Melburn**, ki je leta 1891. štelo 490.000 ljudi. Prve melburnske kočice so gradili leta 1835., in to selišče so tedanjemu angleškemu ministerskemu predsedniku v čast imenovali Melburn. Leta 1851. je bil Melburn še prav skromno mestece. A to leto najdene zlate žile so ga povzdignile čudovito hitro. Dandanes je največje mesto petega dela sveta. Okoli Melburna je zgnetena večina vseh prebivalcev te naselbine; notranji kraji so skoro popolnoma zapuščeni.

Melburn je prav posebno mesto, prav za prav le skupek mnogih, čez velik prostor raztresenih mestec ali gosposkih krajev, ki so drug z drugim zvezani z lepimi vrti in nasadi. Največje teh mest stoji ravno v sredi, in to je Melburn. Zavoljo tega je silno prostorno mesto. Kakor Sidnij odlikuje se tudi Melburn z velikim številom lepih in dragocenih palač. Najlepša utegne biti knjižnica, ki šteje 110.000 zvezkov.

Med največje in najlepše zgradbe je šteti tudi katoliško škofovsko cerkev sv. Petra. Veličastno poslopje je vseučilišče, obdano s hišami, v katerih stanujejo dijaki, in za ktere je bogat ovčarski baron podaril nad 300.000 goldinarjev.

A bolj, kakor s temi poslopji, se Melburnčanje ponašajo s svojimi lepimi vrti; ne jedna hiša ni menda brez njega. Po vsem znanstvenem svetu slovi melburnski botanični vrt.

Od drugih mest utegne biti imena vredno mesto Ballarat, nekdanje središče najbogatejših zlatih jam, kjer kopljejo zlato še dandanes prav pridno. Nastalo je zgolj po rudarjih, kakor tudi vsi drugi še večji kraji v Viktoriji.

3. Zapadna Avstralija.

To je največja naselbina, ki obsega skoro tretjino vse Avstralije (2.527.000 štirijaških kilometrov), a zavoljo pre-suhega podnebja in ker jo pokrivajo najgrše puščave, je najmanj obljudjena od vseh ter ne šteje niti prav 50.000 ljudi, a še ti bivajo le na obrežju v glavnih dveh mestih, v Pertu in Frajmantlu ter v njiju okolici.

Da so prebivalci te naselbine jako podjetni ljudje, priča jasno dovolj to, da imajo, če tudi jih niti 50.000 ni, tri železnice in blizu 5000 kilometrov brzozavnih žic.

Glavno mesto **Pert** šteje 7000, **Frajmantel** 6000 ljudi.

4. Južna Avstralija.

Za Zapadno Avstralijo največja naselbina je Južna Avstralija. Dokler niso leta 1870. odločili od nje Severnega ozemlja, bila je le za nekaj malega manjša od Zapadne. Sedaj meri le 985.000 štirijaških kilometrov, a vendar je še zdaj trikrat večja, kakor naše cesarstvo (brez Ogorskega). Tudi ta naselbina se peča v prvi vrsti z ovčjo rejo. Precejšnje je tudi rudarstvo, najslabše pa poljedelstvo.

Prebivalcev šteje samo 315.000, največ Angležev. Primeroma veliko je število Nemcev, 30.000, katerih ne živi nikjer toliko, kakor v tej naselbini. Vseh Nemcev v Avstraliji so leta 1891. našteali 80.000. V mnogih vaseh živé samo Nemci. Kitajcev je kakih 6000 in nekako toliko tudi še črnih domačinov.

Prvi naselniki so prišli v Južno Avstralijo leta 1836. ter ustanovili **Adelajdo**, imenovano po tedanji angleški kraljici. Prebivalstvo se je primeroma hitro množilo, a na enkrat se je silno skrčilo, ko so leta 1851. našli v sosednji Viktoriji zlato, zakaj vse je drlo le tjakaj. Ko pa je minila razburjenost, katero je ta najdba povzročila, vrnili so se rudarji zopet v svojo naselbino.

Adelajda, glavno mesto, šteje sedaj 133.000 duš. Lepo mesto je s širokimi, ravnimi cestami in ulicami, veličastnimi javnimi poslopji, cerkvami in trgovskimi hišami; celó velikih tovarn se vidi že mnogo. V okolici se nahaja veliko in zeló ličnih gosposkih hiš ali vil.

5. Kraljičina dežela.

Ta naselbina se razprostira po vročem pasu Avstralije. Na tem velikanskem, 1,730.000 štirijaških kilometrov obsegajočem svetu živi blizu 400.000 ljudi, ki so tudi sevéda večinoma Angleži. Razun njih je še tudi kakih 10.000 Kitajcev in blizu toliko Polinezov, delavcev z otokov Velikega oceana. Tudi se je v Kraljičini deželi ohranilo največ črnih domačinov, divjakov. Cenijo jih še na 12.000 do 15.000 duš.

Tudi v Kraljičini deželi je volna glavni pridelek, dasi-ravno ovcam podnebje tu zavoljo obilega deževja ne ugaja

tako, kakor drugod po Avstraliji. Zato redijo vedno bolj govejo živino in konje ter pričakujejo, da se jim bo ta reja sčasoma izplačala jako dobro.

Zraven živinoreje se vedno bolj povzdiguje poljedelstvo, kteremu obilo tropično deževje ugaja jako dobro. Vročemu podnebjju primerno so se poljedelci oprijeli v prvi vrsti nasajanja sladkornega trsa.

Tudi rudarstvo daje obilo dobička, v prvi vrsti sevéda zlato.

Mest ima Kraljičina dežela najmanj, in še ta so majhna.

Glavno mesto **Brisben** (Brisbane) šteje pač 93.000 duš, a je bolj vasi, kakor mestu podobno. Prvi prebivalci tega kraja so bili kaznjenci, in sicer najhujše vrste. Angleška vlada jih je naselila tu leta 1824. Uspevati pa je jel Brisben še le, ko so se našli v bližini zlati rudniki. Takrat so se zgradile one lesene hiše, ki jih je še sedaj mnogo videti po mestu. Vendar pa svetijo s plinom in najdajst kilometrov daleč so napeljali prav močen vodovod.

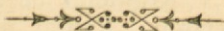
Drugih važnejših mest v Kraljičini deželi ni.

6. Otok Tasmanija.

Tudi tukaj so bili prvi naselniki kaznjenci. Iz te, leta 1802. zasnovane naselbine se je razvilo sedanje glavno mesto **Hobart** s 30.000 ljudmi.

Tasmanski otok je najmanjša avstralska naselbina. Leta 1892. je štela 153.000 ljudij. Sprva je spadala k Novemu Južnemu Uelsu, a leta 1825. se je odcepila od njega kot samostalna naselbina. Prebivalstvo se je tu množilo primeroma počasi, če prav je otok ugoden za poljedelstvo in živinorejo in tudi rudarstvo se izplačuje prav dobro. Najdba zlatih žil v sosednjem Novem Južnem Uelsu je naseljevanju na Tasmaniji močno škodila, ker je velik del njenih prebivalcev odšel v zlate jame, nazaj pa jih ni bilo več.

Drugo največje tasmansko mesto Lanstön (Launceston) šteje še čez 18.000 duš, sicer pa ni nobenega, v kterem bi se naštelo čez 2000 prebivalcev.

II.

Avstralski otoki

ali

Oceanija.

I. Zemlja in tla avstralskih otokov.

Proti vzhodu in severovzhodu od Avstralije je po Velikem ali Tihem morju raztresenih skoro neštevilno, večinoma majhnih otokov, ki jih s skupnim imenom nazivljemo »Oceanija«. Podobni so po neizmernem morju razmetanim in razpršenim drobtinam naše zemlje. V večje in manjše skupke ali otočja zvrščeni, nahajajo se med Azijo, Ameriko in Avstralijo. Štejejo se pač k Avstraliji, a mnogo bi jih z ravno tisto pravico smeli prištevati tudi Aziji, ali pa Ameriki, tako oddaljeni so od Avstralije.

V obče so vsi ti otoki le majhni. Vsemogočnemu stvarniku se je dopadlo, ustvariti ravno sredi največjega morja najmanjše otoke. Velika sta samo dva: Nova Gvineja, pa Nova Zelandija. Nova Gvineja, na severu od Avstralije in ločena od nje le po Torezovem prelivu, je sploh največji otok na zemlji in izdatno večji od naše avstro-ogerske države, ki meri 624.000 štirijaških kilometrov, Nova Gvineja pa 785.000 štirijaških kilometrov.

Nova Zelandija ni tako velika, ampak več kakor dve tretjini manjša.

Razun teh dveh otokov pa niti jeden ni tolik, kakor na pr. kranjska dežela, če prav jih je vseh skupaj več kakor tisoč.

Po zunanji obliki so avstralski otoki ali visoki, ali pa nizki. Visoki so večji od nizkih. V naslednjem se sevéda ne moremo pečati ne s temi, ne z onimi — preveč jih je — ampak izbrali si bomo iz večjih samo nekaj največjih. Kar se bo povedalo o njih, to velja v obče tudi o vseh drugih. Zavaljo tega se bo obračala naša pozornost samo na Novo Gvinejo in Novo Zelandijo, in sicer zavaljo njune

velikosti; razun teh dveh pa tudi še na havajske otoke, zato ker so med vsemi avstralskimi otoki morebiti že danes najvažnejši, vsekako pa postajajo od dne do dne imenitnejši. Druga otočja bomo omenjali le prilično.

Z nizkimi otoki pa ne kaže tu izgubljeni časa, ne prostora, zato ker so brez razločka vsi tako majhni, da na mnogih od njih ni prostora ne za ljudi, ne za živali. Celó njih rastline so zanikarne in siromašne. Vzpeti so le nekaj pednjev ali komolcev nad morskó gladino. O hudih viharjih jih morje rado zalije in poplavi črez in črez. Ko ne bi bili z drevjem, grmovjem in trdo travo porasteni, odneslo bi morje ob takih prilikah vso rodovitno zemljo z njih, ktere že itak ni veliko, komaj jedno ali dve pedi na debelo.

Ti otoki so iz vapnenskih skal sestavljeni, na več krajih presekani ali preglodani obodi, ki v svoji sredi oklepajo manjše ali večje latvice morske vode. Pravijo jim koralni otoki, ker so jih napravile korale, jako majhne in nežne morske živalice (glej stran 122.).

Drugačni so visoki otoki, ki so vsi gorati, tudi če niso veliki. Nekteri niso nič drugega, kakor posamezni, visoko črez morskó gladino vzpeti vrhovi podmorskih gorá s silno strmimi, tu pa tam kar navpično izpod morja vzdigajočimi se stenami. Po večjih teh otoko vse nahajajo tudi visoke gore, celó višje, kakor so naši snežniki. Sklepajo se v gorske vrste, iz kterih molijo tu pa tam visoki ognjeniki ali vulkani, ognjene gore, izmed kojih nektre še bljujejo, druge pa so že davno ugasle.

Ognjeniki niso kar si bodi. To so gore, ki imajo največkrat na vrhu, ali pa tudi v pobočjih ali rebrih žrela, ki držé globoko dol prav do droba naše zemlje. To jedro in ta drob pa nista trda, kakor površje, na katerem bivamo. V neki globočini pod površjem naše zemlje vlada namreč taka silna vročina, da je tam vse raztopljeno; kovine in najtrše kamenje so le jedna sama raztopljena brozga in mešanica, ktero od vseh stranij obdaja trda in mrzla skorja naše zemlje. V primeri z raztopljeno brozgo in mešanico je pa ta skorja prav tanka; zato ni nič čuda, da raztopljeni drob naše zemlje s svojo nepopisno silo in močjo zlomi in zdrobi včasi tu pa tam tanko zemeljsko skorjico, privre na dan in se razlije po njej. Ta iz zemljinega droba na površje prihajajoča tekočina se imenuje lava. Silno je vroča. Na takih krajih, kjer se je nabere jako veliko, v

Največkrat si lava poišče pot iz podzemeljskih globočin skoz gore. Napravi si žrelo do vrha gore, ali pa bruhne včasih tudi že iz gorskih pobočij, dostikrat celó iz več žrel na dan ter se poliva po gorskih rebrih v doline. Razun lave pa prihaja iz zemeljskega droba tudi kamenje in pepel. Leta 79. po Kristovem rojstvu je italijanski ognjenik Vezuv nabruhal toliko pepela iz sebe, da je zakril z njim tri rimska mesta več komolcev črez najvišja poslopja v njih. Včasih se žrela po izbruhu zapró zopet za vselej, največkrat pa bruhajo tudi pozneje še iz sebe lavo, kamenje, pepel in dim, dostikrat celó v prav velikih presledkih. Vemo za ognjenike, ki so bili več stoletij kakor ugasli, a na enkrat se je žrelo zopet odprlo ter začelo bruhati z nova.

Vulkanski ognjeniški sledovi se opazujejo po vseh visokih avstralskih otokih, ne samo po velikih, ampak tudi po malih. Po nekod bruha iz širokih žrel vrh gorá še ogenj in pepel, ali pa se vali grd črn dim iz njih. Drugod zopet prihajajo iz gorskih rebrij in pobočij kakor krop vroči studenci na dan, poceja se iz njih po žveplu smrdeče vroče blato, ali pa puhté iz lukenj in razpok razne soparice.

Največji visoki otok je **Nova Gvineja**; doslej so jo še malo preiskali in prepotovali. Vzrok temu so deloma še jako divji prebivalci, Papua nazvani, deloma pregosti in predebeli gozdovi, silno strme gorske stene in ozke, globoko v skalnati svet vdrte grape, razpoke, po katerih se drvé hudournikom podobne reke brez ravnega sveta ob svojem obrežju. O novogvinejskih gorah se vé le toliko, da je vsa Nova Gvineja na gosto preprežena z njimi, in da so nenavadno visoke, 4000 do 5000 metrov, torej celó višje kakor najvišje evropske gore. Nekteri vrhovi so neki celó z večnim snegom pokriti.

Rek se nahaja mnogo, tudi velike so, a od izliva pa gor do izvirka ni doslej znana še nobena. Predno se izlivajo v morje, pretakajo se večinoma po velikih, gosto zarastlih močvirjih.

Skoro do dobra znana pa je **Nova Zelandija**.

Nova Zelandija je za Novo Gvinejo največje avstralsko otočje. Sestavlja se iz dveh velikih, po ozkem Kukovem prelivu ločenih otokov in iz več prav majhnih, katerih pa je le jeden ali drugi obljudjen. Velika otoka sta oba podolgovata, dolga, toda ozka in po svoji podobi spominjata

živo na Italijo. Tudi sta le nekaj manjša od nje, in tudi njuno podnebje je skoro tako gorko, kakor italjansko. Preprežena pa sta z mnogo višjimi gorovji. Novozelandske gore so celó mnogo višje, kakor naš Grintovec. Nekteri velikani so baje celó z večnim snegom pokriti, ali pa leži sneg vsaj večino leta po njih. Najvišja gora Maunt Kuk je dobrih 1000 metrov višja od našega Triglava, ki meri

Obrežje visokega otoka na Novi Kaledoniji.

2864 metrov, in tudi nje pečine in strmine, prepadi in stene so dosti bolj divji in strahoviti, kakor v naših gorah. Visokih gor je pa tudi še sicer mnogo po Zelandiji; z njih vrhov se odpirajo krasni razgledi po vsem zelandskem otočju. Nekteri teh najvišjih vrhov so bili nekdam ognjeniki, a so že zdavna ugasli, nekteri pa bljujejo še sedaj iz sebe ogenj, dim in pepel. Nahajajo se na severnem otoku. Iz njih stranij in rebrij puhti na sto in sto krajih soparica in

dim, na vznožju pa prihajajo kakor krop vroči studenci na dan, katerih so na jednom kraju našeli nad tisoč. Njih voda je tako vroča, da se meso skuha v njej. Na nekem drugem kraju se poganjajo iz zemlje močni curki vode kvišku v prenehljajih, zdaj jeden, zdaj drugi, včasih pa vsi ob jednom. Nekteri brluzgajo svojo vodo više, drugi niže, kakor bi se igrali in izkušali drug drugega prekositi (glej stran 124).

Površje nekterih novozelandskih ognjenikov je tako gorko, da se staja sneg celó pod vrhom gore, in da sneg tudi najhujše zime ne prebije.

A prav tik ogenj bljuvajočih velikanov stojé gore, na katerih se v solnčnem svitu blesketa sneg in se po grapah in prepadih zvijajo ogromni ledniki, velikim zamrzlim rekam podobni skladi ledú. Gotovo zanimiv pogled! Zraven ognja in dima — sneg in led, ki se spomladi otaja, in snežnica v mogočnih potokih drvi in bobni v nižavo, kjer se na vznožju zbirajo reke. Teh je sicer mnogo, tudi jim vode vse leto ne zmanjka, zato ker je na najvišjih hribih vedno dovolj snega, a velika ni nobena novozelandska reka, zato ker sta otoka ozka in vode že po kratkem teku pri drvijo v morje. V širokih dolinah med gorami se ustavlja s hribov bobneča voda in nabira v jezerih, izmed kojih so nektera švicarskim, bavarskim, koroškim in drugim našim jezerom podobna. Po nekterih se vozijo celó parobrodi.

Od drugih avstralskih otokov so najbolj zanimivi in važni **Havajski**, ki se tako zovejo po Havaju, ki je največji med njimi. Vseh je petnajst, osem večjih in sedem majhnih, ki merijo skupaj 17.000 štirijaških kilometrov, torej precej manj, kakor štajerska dežela (z 22.450 štirijaškimi kilometri).

Havajski otoki so najbolj osamljeni izmed vseh otokov na zemlji. Še najbliže so Ameriki, kamor je sedem dnij morske vožnje; do Azije, Avstralije ali Nove Zelandije pa je še enkrat tolika daljava. Zavoljo tega so imeli Amerikanci vedno največ vpliva do njih ter so se jih naposled tudi polastili. Zgodilo se je to pred kratkim, leta 1898 Zavoljo svoje osamljene lege med Azijo, Ameriko in Avstralijo so Havajski otoki že sedaj preimenitna morska postaja sredi velikanskega Tihega morja. Prihajali pa bodo od leta do leta imenitnejši, čim bolj se bosta po Velikem oceanu razvijala mornarstvo in trgovina. Morje je daleč okoli njil globoko, brez sipin in skalnatih klečelij, na njih obrežju pa je mnogo varnih in prostornih pristanišč.

Vsi havajski otoki so zeló gorati; na njih se nahajata dve jako visoki gori, ki sta v nekem oziru brez vsakega ugovora pač najznamenitejši gori na zemlji. To sta velikanska, po 4200 metrov visoka ognjenika, Mauna Loa in Mauna Kea. Naš Triglav ju s svojo višino daleč ne doseza. Mauna Kea je že zdavna ugasnil, morebiti že pred več stoletji. Mauna Loa pa gori in bruha še sedaj ter je pač najbolj velikanski, če tudi ne najvišji ognjenik na zemlji. V Ameriki je več višjih, na pr. Cimboraso, Koto-paksi, Akonkagua in drugi, a tako oblastno široko ne stoji brž ktera gora na zemlji. Silno širok podstavek ima; nje vznožje je prè sedemdeset milj dolgo. Pobočja ali stranice pa niso strme, ampak tako položne, da človek skoro ne čuti, kako in kdaj pride na vrh. Neprijetni so le tu pa tam kupi in kosi strjene lave. Po nekterih krajih so tako visoko nagromadjeni, da se prekobaca človek le z velikimi težavami črez nje. V obče pa je, kakor rečeno, pot na goro Mauna Loa zložna in ne utrudljiva. Tudi ni potreba iti do vrha, če hočeš videti žrelo, zakaj nahaja se le nekoliko nad pol pota na goro.

Prva znamenja, ki popotnika opominjajo, da se bliža žrelu, so mali oblački soparice, ki puhté iz zemeljskih razpok ob stezi. Sprva je videti le tu pa tam kateri, višje gori pa se pokazujejo vedno pogosteje, zdaj na levi, zdaj na desni, zdaj spredaj, zdaj vzadi. Na enkrat pa zazija pred očmi osuplega popotnika velikansko žrelo. Nepričakovano ga je pripeljala pot do njegovega roba, na kakih trideset do štirideset metrov visoko steno, pod katero se odpira velikansko žrelo, okrogličast kotel, več kot uro dolg in dobre pol ure širok. A ni prazen, ampak napolnjen je z raztopljeno lavo. To je jezero, kakoršnega ni nikjer več na svetu. Namesto vode žene raztopljena lava svoje grozne valove. Jezero je po navadi mirno, dostikrat pa se raztogoti. Velikanski, kakor kri rudeči valovi raztopljene lave butajo ob stene na obrežju, z divjo silo se valé in prekopicujejo drug črez drugega, vzpenjajo se ob skalah in brluzgajo svoje žareče pene visoko kvišku v zrak. Tako čudovitega in velikanskega pogleda ni po vsem širokem svetu več.

V razbeljenem jezeru se nahaja tudi majhen otok, v kterega se plamteči valovi zaganjajo z divjo silo. Vedno z nova se zaletavajo vanj, kakor da bi ne hoteli poprej odjenjati, dokler ga ne odplavijo ter potegnejo s seboj v žuborečo globočino.

Na nekem drugem kraju zija v strmem obrežju velika luknja. Bobneč in rjoveč se zaganjajo valovi vanjo ter lomijo in krušijo kamenje iz nje. Vsak trenutek nov pogled, vsak trenutek nova prikazen!

Celó veličasten in strahovit je ta pogled po noči. Brez prenehanja brozga in cvrči, zdaj tu, zdaj tam. Zdaj se napravi v valovih globoko žareče brezдно, zdaj zopet se napne, kak mehur, ki se razpoči in požene iz sebe plamteče curke kvišku, ki se visoko nad površino razbeljenega jezera razpršijo ter v milijonih in milijonih zvezdic padajo nanj nazaj.

Koralni otok.

A na strmem robu groznega kotla stoječemu človeku se ni treba bati nobene nevarnosti. Bregovi čudapolnega jezera so tako visoki, in raztopljena brozga se nahaja tako globoko doli, da ne prifrči lahko goreča kapljica kvišku. Kotel se nikoli ne prenapolni, če je jezero mirno, ker odteka lava po razpokah in žrelih v jezerskem dnu nazaj v podzemeljske globočine. Druga pa je, če začne žrelo zopet bruhati, če si lava napravi v kotlovi steni luknjo, po kateri zbobni in zgrmi navzdol po rebrih silne gore ter bliskoma pokonča, kar se ji stavi na pot: gozdove, vasi, ljudi in

živali. Kaj takega se je prigodilo na pr. leta 1840., ko se je tak velikanski goreč hudournik razlil po gori navzdol. Tekel je cele tri tedne; lava je bila na nekterih krajih trideset do petdeset metrov globoka. Žareči valovi so se pridrvili celó do morja, dasiravno stoji gora Mauna Loa od morskega obrežja nad 44 kilometrov oddaljena.

Ker so Havajski otoki le majhni, zato po njih ni velikih rek, pač pa precej lepih in tudi velikih jezer.

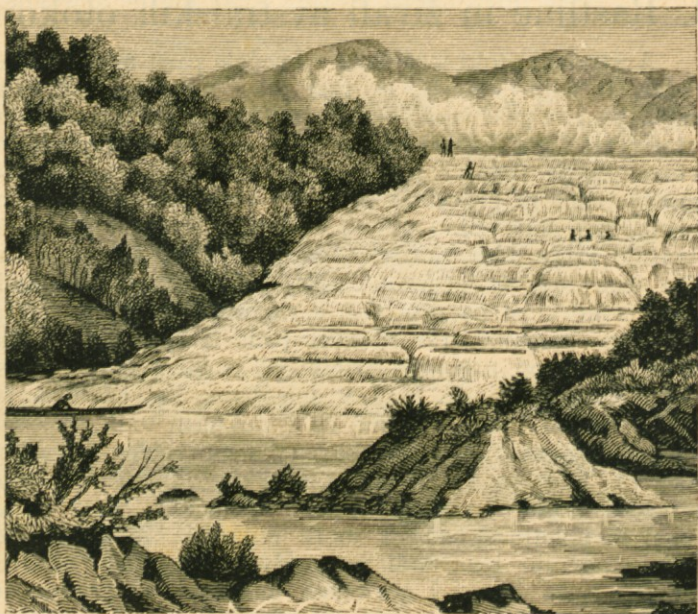
II. Rastline in živali avstralskih otokov.

Avstralski otoki leže sicer v vročem pasu naše zemlje, vendar so najprijetnejši, za rast jako ugodni kraji naše zemlje, pravi rajski otoki z jako milim, po večjem vlažnim podnebjem; nekoliko presuho je le po notranjih krajih Nove Gvineje tu pa tam. Nova Zelandija pa ima celó ugodno podnebje; ker ni prevelika in je od vseh stranij z morjem obdana, zato ima vedno dovolj vlažnosti. Prihaja ji z gorá, prinašajo jo pa tudi vetrovi z morja. Nova Zelandija zavoljo tega tudi ni prevroča. Najhladnejši mesec je mali srpan, najgorkejši pa prosinec, a razlika v gorkoti je med njima prav majhna. Po ravnem pade le redkokdaj sneg, ampak samo po najvišjih hribih; po ravnem pobeli včasih večjemu najjužnejše hladne dele Nove Zelandije, a še tam ne obleži, ampak izgine že v nekterih urah. V obče so zime tako mile, da rast kar nič ne preneha. Cvetlice cvetó vse leto, in setve in travniki so tudi po zimi tako lepo zeleni, kakor pri nas v pozni pomladi. Sicer pa se o zimi in poletju skoro ne more govoriti. Zelandci razločujejo zavoljo tega tudi samo dva letna časa, sušo in deževje. Sušo imajo v gorkejših mesecih, od grudna do malega travna, deževje pa meseca majnika, rožnika, malega in velikega srpana. Sicer pa dežja tudi v suhih mesecih ne manjka, le da se ne vlivajo take silne plohe, kakor v deževnih mesecih samih. Jediná neprijetna vremenska prikazen so hudi viharji, ki včasih med silnim gromom in treskom prihajajo nad otok ter radi povzročajo veliko škodo.

1. Rastlinstvo avstralskih otokov.

Nova Zelandija se nahaja primeroma blizu Avstralije, še dobrih pet dnij morske vožnje ni do nje, in vendar kaka razlika! Tam zgolj zanikarnost in siromaštvo, tu pa

razun živalstva neizmeren blagoslov božji. Na dveh, tako malo narazen ležečih zemljah je božja roka ustvarila tu najbogatejšo lepoto, tam pa zgolj bedo in revo. Na primeroma tako majhnem prostoru, kakor je Nova Zelandija, je nakopičene malokje na zemlji toliko lepote, toliko razlike in posebnosti, kakor ravno tu — Avstraliji nasproti res pravi raj. Ker ima Nova Zelandija dežja celó o suši, v suhem letnem času, dovolj, zato je rastlinstvo jako bujno in bogato. Puščav ali pustinj zavoljo tega na Novi Zelandiji ni in tudi

Vroči studenci na Novi Zelandiji.

ne takega zanikarnega drevja, kakor na pr. v Avstraliji, če prav je novozelandsko rastlinstvo sicer avstralskemu še najbolj podobno. Akacij in evkaliptov tu ni; če pa se presadé iz Avstralije semkaj, uspevajo izvrstno. Novozelandski gozdi so debeli in gosti, in po njih raste najrazličnejše drevje, bolj mešano, kakor kjerkoli drugje na zemlji. Gozdi so vse leto zeleni. Posebno veliko je po njih borovja, kavri imenovanega, ki je sploh najvišje (do petdeset metrov) drevje na Novi Zelandiji. Kavrov borovec je

najkoristnejše gozdno drevo ter je Zelandcem to, kar so nam smreka, borovec in jelka. Kavrov les se rabi za železniške prage, za deske, skodle, jambore, za hišno opravo itd. ter daje obilo smole, ki se dobro spečava v denar. Leta 1891. so iztržili Zelandci čez tri milijone goldinarjev za njo.

Tla novozelandskih gozdov so gosto porastena z najrazličnejšim grmovjem in visoko praprotjo. Tudi raznega srobota in trtja je po drevju in grmovju toliko, da se človek skozi te gošče prerije le z velikimi težavami.

Gozd na Novi Zelandiji.

A tako prijazni in mikavni, kakor naši gozdi, pa zelandski vendar le niso, ker po njih skoro nikjer ni videti cvetja. Ker jim manjka tudi živalij, je tiho in mrtvo po njih. Niti metuljev ni videti, celó pa ne čuješ po njih petja in žvrgolenja ptičev, ki nam delajo naše gozde tako prikupljive.

To, kar o Novi Zelandiji, velja več ali manj o vseh avstralskih otokih. Koder jih niso ljudje izsekali, so povsod z velikanskimi gozdi pokriti. Vsa velika Nova Gvineja je

le kar jedna sama šuma, tako gosta, da bi jo naša veverica po vejah njenega drevja prepotovala lahko vso, ne da bi ji bilo treba enkrat skočiti na tla.

Res je, da tudi v Avstraliji raste visoko drevje, avstralski evkalipti so celó izmed največjega drevja na zemlji, toda kako zanikarni so! Listja je po njihovih vejah malo, kakor bi bile grintave, a še to listje je trdo kakor usnje in skoro brez vsega soka. Drevje avstralskih otokov pa je neznansko bujno in rastljivo ter daje bogate pridelke užitnih sadov, ki ne služijo samo ondotnim prebivalcem za hrano, ampak se tudi v trgovini dobro spečavajo v denar. Tega drevja se nahaja v toliki obilici, da bi prebivalci marsikterega otoka izhajali jedino le s sadeži, ki jih daje to njih drevje, in če bi sicer pri njih ne zrastle in se rodilo prav nič drugega.

Najkoristnejše, kaj bi človek drugače dejal, neprecenljivo drevo za avstralske otoke je kokosova palma, lepo vitko, dostikrat čez dvajset metrov visoko drevo, ki nosi le na svojem vršičku gost čop velikega in trdega perja, sredi kterega čepi cela kopa sadú, kakor otročja glava debelih orehov. Vsak del te palme je poraben. Iz lesa delajo koče in čolne, a močno ličje se rabi za pletenje debelih vrvij. Z listjem pokrivajo koče in iz njega pletó štorje, jerbace, koše in drugo hišno opravo. Najimnitnejši pa je sad sam, kokosov oreh. Če ga še zelenega navrtaš, poceja se iz njega mleku podoben sok, ki daje hladilno in prijetno pijačo. Če se skisa, dobi opojno moč. Jedro dozorelega oreha je tečna in redilna jed in takorekoč vsakdanji kruh ondotnim prebivalcem. Če oreh izprešajo, nacedi se iz njega palmovo olje, s katerim si ondotni prebivalci mažejo svoj život. Lupina se rabi za posode, lakno pa, ki obdaja lupino, se posuče v močno prejo in pletenino.

Odkar so raztegnili Evropci svojo trgovino tudi čez te otoke, je postala kokosova palma še imenitnejša rastlina, kakor je že sicer bila. V velikanski obilici skupujejo nje lakno in posušene, na male kose razrezane orehe, katerim v trgovini pravijo kopro. V novejšem času nasajajo in gojijo kokosove palme Evropci sami. Rodé jim jako dobro.

Ravno tako koristna je sagova palma, ki pa ne vzraste tako visoka kakor kokosova, k večjemu do deset metrov. Sprva je podobna močnemu grmu, ki poganja svoja široka in do sežnja dolga peresa kar naravnost iz tal.

Sčasoma pa se začne razvijati tudi deblo, ki je prva leta z močnim trnjem obdano. Z njim se palma varuje pred divjimi prašiči, da je ne obžró. Kedar pa je dovolj močna, odpade ji trnje. To je za prebivalce znamenje, da jo je treba posekati ter dobiti iz nje obilni užitni mozeg, ki daje posušen moko, ki je v marsičem podobna naši moki. Pridelava se je toliko, da jo dobiš dandanes tudi pri nas že v vsaki boljši prodajalnici, celó po kmetih.

Jezero (Tavpo) na Novi Zelandiji; v ozadju ognjenik.

Tretje najimennitnejše drevo je krušno drevo. Ob takih drevesih more živeti cela rodovina, če jih ima na pr. le pet ali šest, kajti sadje, iz kterega delajo lepo moko, ne dozori vse ob jednem, ampak drugo za drugim. Obira se po trikrat v letu. Jedó ga tudi svežega. Sveži (frišni) sad je dinji podoben, je sočnat in tehta po pet do štirideset kilogramov. Razun tega se pa tudi kuha ali peče in je torej v istini kruh za ljudi po avstralskih otokih. Kedar posebno dobro obrodi, pusté ga, da se skisa in zavre, in

iz njega narejajo kaj priljubljeno jim slaščico. A za evropska grla ta slaščica ni, ker diši, kakor kakšna zmes iz smrdljivega sira in gnilega zelja. In tudi okus je sevéda po tem.

Našteti pa je še mnogo drugih koristnih sadežev. Banane (ali pisangi), ki rastó na grmih, po dva do deset metrov visokih, zaležejo po avstralskih otokih toliko, kakor pri nas krompir. Ob bananah živi večina ljudstva. Uživajo se zrele in nezrele, presne in suhe, prazne in pečene. Mlado listje daje dobro sočivje, s starim pa pokrivajo kože.

Jednako vrednost ima za prebivalce avstralskih otokov tudi p a n d a n u s, čegar sadú Evropci sicer ne marajo, otočanom pa gre zeló v slast, in na marsikterem otoku je jedini sadež, ob katerem živé v slabih letinah.

Sevéda, odkar se naseljujejo Evropci vedno pogosteje po teh otokih, rastó tod že tudi vsi taki sadeži, kakor pri nas.

2. Živali avstralskih otokov.

Vroči pas je sicer domovina največjih, najbolj divjih in najbolj strupenih živalij, toda po avstralskih otokih ni divjih zverij. Pa saj še drugih večjih živalij ni; posebno zeló primanjkuje četveronožnih, in sicer ne samo po malih otokih, ampak tudi po tako velikih, kakor sta Nova Gvineja in Nova Zelandija. Celó uboga Avstralija je v tem bogatejša. O živalih, ki so jih še le Evropci pripeljali na te otoke, sevéda tu ne govorimo, ampak samo o pravih prvotnih živalih, o takih, ki so se ondí nahajale, še predno so prišli Evropci tjakaj. Štirinogate seštejemo lahko že na prstih jedne same roke. Ko so na pr. prvi Evropci prišli na Zelandijo, so našli od štirinogatih samo neke majhne podgane, neke vidri podobne živali, pa netopirje in pse, katerih pa zdaj tam že tudi več ni videti. Največje živali avstralskih otokov so prašiči in psi, ki se pa tudi ne nahajajo po vseh otokih. Le podgan je povsod dosti.

Precej več pa je ptičev, katerih je skoro vsaka ptičja vrsta zanimiva, bodi si zavoljo te, bodi si zavoljo one posebnosti. Nekteri ptiči se odlikujejo s prekrasnim perjem in so tako dragi, da nosijo na pr. bogate londonske gospe za več sto goldinarjev tega lepotičja na svojih klobukih. Na Novi Gvineji in morebiti tudi še na kakem drugem bližnjih tamošnjih otokov živé najlepše ptice na zemlji rajčice, katerih je več vrst in različnih velikostij. Nekteri

niso večje, kakor škrajanci, druge pa celó večje, kakor naše vrane; vse pa imajo čudovito lepo perje. Le njih noge so jako grde, tako grde, da prinašajo ptičarji rajčice brez nog na prodaj, zato da ne kazé kupa in cene. Premeteni prodajalci trdijo, da rajčice nog sploh nimajo ne. Kdaj pa je videl še kdo katero čepeti na tleh ali sedeti na veji? Vedno letajo le po zraku, in če se kterikrat odpočijejo, ne sedajo na veje, ampak se obešajo na nje s svojimi dolgimi ukrivljenimi peresi, ki jih imajo v repu. Stare pravljice novogvinejskih prebivalcev trdijo, da prihajajo rajčice iz raja, se mudé nekaj časa po njih gozdih, potém pa odleté zopet nazaj, odkoder so prišle. Ker so nekako božja bitja, ni jim treba sedati na zemljo, in hrana jim je sama jutranja rosa.

Znamenite ptice ima tudi Nova Zelandija. Papiga, nestor notabilis imenovan, laja skoro tako, kakor pes. Ponočni papiga kak po živi v podzemeljskih luknjah, v skalovju, ali med drevesnimi koreninami. Po dnevu se pokaže le redkokdaj. Perotnice ima pač, letati pa ne zna. Ker so ga preveč zalezovali, ni ga sedaj že skoro nikjer več videti. Malo je tudi ptic pevk. Pojó pa neki neznansko lepo. O zelenem poeju trdijo, da je neki najboljši pevec vseh avstralskih otokov; trdi se celó, da ga sploh ni boljšega pevca na zemlji. Zelandska sraka, veka imenovana, krade vse, kar se sveti, ter izpija kokošim jajca po gnezdih.

Največji čudak med ptiči je novozelandski noj, kivi, ki je nekako tolik, kakor dobra kokoš, a nima ne perotnic, ne repa, ne perja, ampak je porasten s črnkasto dolgo žimo. A ravno zavoljo tega, ker je tak čudak, ga zalezujejo tako hudo, da kmalu ne bo nobenega več na Zelandiji, kakor že tudi davno ni nobenega moa več. Samo njegove kosti najdejo še tu pa tam kterikrat. Po teh soditi, bil je moa tri do štiri metre visok ptič. Tudi jedno jajce so našli, bilo je nad poldrugi čevelj dolgo in je merilo 69 centimetrov v obodu.

Kač in želev pa ni na Novi Zelandiji prav nič; ribe se nahajajo po sladkih vodah, rekah in jezerih, a jih je malo, veliko pa je morskih živalij ob obrežju. Celó žuželk ni mnogo razun komarjev.

Domačih živalij, pripeljanih s tujega, pa redijo sedaj po vseh avstralskih otokih že precej. Najpoprej se je udomačil prašič, ki ga je na Novo Zelandijo prvi pripeljal slavnoznani mornar in morski kapitan Kuk. Pozneje so

Rajčica.

evropski naselniki udomačili po raznih otokih govedo, konje in domače zajčke, ki so se tako pomnožili, da so tudi na Novi Zelandiji skoro taka nadloga, kakor v Avstraliji. Tudi podivjanih prašičev, konj in podivjane goveje živine je veliko, a je tako plašna, da ji prihajajo lovci kaj težko do živega. Podivjana goveja živina se skriva le po

najvišjih gozdih, in prašiči so tako urni, da jih lovci dohajajo le z najhitrejšimi konji.

Najkoristnejša domača žival je na Novi Zelandiji sedaj ovca, kakor v Avstraliji; po drugih otokih pa ovac še ni mnogo.

III. Prebivalci Oceanije.

Prebivalci Oceanije ali avstralskih otokov pripadajo istemu človeškemu rodu, kakor avstralski divjaki, vendar pa je med temi in onimi toliko razlik, duševnih in telesnih, da jih moramo ločiti vsaj v dve vrsti.

Telesne razlike se kažejo posebno očividno v barvi života. Temu se ni čuditi, saj bivajo ti ljudje razseljeni in razkropljeni po velikanskih prostorih Tihega ali Velikega oceana. Prebivalci Nove Gvineje, najzapadnejšega avstralskega otoka, in prebivalci recimo Velikonočnih otokov živé nad 10.000 kilometrov narazen, to pak je najmanj tolika daljava, kakor iz Evrope v Ameriko in nazaj. Da pa so po tako velikem prostoru razkropljeni ljudje, če prav so istega rodú, po zunanje jako različni med seboj, je pač samo po sebi umevno.

Zavoljo tega jih delimo v dva razreda, v Melaneze in Polineze. Temu prikladno se tudi otoki, po katerih živé, skladajo v dve veliki skupini, v Melanezijo, ki obsega zapadna, in v Polinezijo, ki obsega vzhodna avstralska otočja.

Vseh prebivalcev skupaj cenijo na avstralskih otokih nekaj nad poldrugi milijon duš, in sicer je Melanezov precej več, nad 1,300.000, Polinezov pa menda še dobro 300.000 ne.

Vmes med te domačine, katerih število pa od leta do leta pojema, naseljujejo se, začeni od konca minulega stoletja, tudi Evropci. Vendar doslej domačinov niso še povsod izpodrinili in jih ne še tako zatrli, kakor na pr. v Avstraliji. Več Evropecev kakor domačinov je sedaj menda samo še na Novi Zelandiji in po havajskih otokih. Po drugih je tujcev le malo, po nekterih še celó prav nič.

Evropski naselniki prihajajo tudi semkaj ponajveč z Angleškega, a tudi Nemci hodijo v precejšnjem številu v te oddaljene kraje — s trebihom za kruhom. Francozov in Italijanov je prav malo, drugih narodnostij pa nič.

A tudi iz Azije se po avstralskih otokih naseljujejo tujci: Indi, Kitajci in Japonci.

Sreča za ondotne domačine pa niso ne ti, ne oni. Kamorkoli ti izobraženi in duševno zelo razviti narodi prihajajo med razrode, stoječe na nizki stopinji omike, povsod se vidi, kako hitro in očitno se krči število domačinov. Konec bode tudi po avstralskih otokih naposled tak, kakor v Avstraliji in je bil za domačine tudi drugod po svetu, na pr. v Severni Ameriki, kjer je od nekdanjih, mnogo milijonov broječih Indijanov v Zjedinjenih državah sedaj morebiti le še kakih 200.000 revnih in zanikarnih ostankov. Tujci bodo domačine zadušili in zatrli tudi po avstralskih otokih deloma s silo, deloma z boleznimi, ki jih zanašajo med nje, največ pa jih bo zastrupilo žganje, ki ga Melanezi in Polinezi pijó s tisto strastjo, kakor sploh vsi, na nizki stopinji omike stoječi ljudje na zemlji — bôdo si ti neomikanci že črni divjaki avstralskih samot, ali pa naši rojaki.

Na nizki stopinji omike pa se nahajajo Melanezi in Polinezi pač še. Toda tako kakor Avstralci niso zaostali v njej pač nikakor. Avstralski divjaki nimajo niti stalnih bivališč, niti se ne pečajo ne s poljedelstvom, ne z živinorejo. Po avstralskih otokih pa je poljedelstvo skoro jedina podlaga vsega ondotnega življenja in blagostanja. Žita sicer res ne pridelujejo mnogo, tem pridnejše pa zasajajo in gojé prej našteto drevje, kokosove in sagove palme, pandanus, krušno drevje, banane itd. Tudi z živinorejo se ukvarjajo, če prav je ta doslej le še skromna, zato ker nimajo razun prašičev in kuretnine nič domačih živalij. Po večjih otokih pa uvažajo Evropci polagoma vedno več naše goveje živine in ovác.

1. Melanezija in nje prebivalci.

Melanezija se zove zapadna polovica avstralskih otokov, ki se sestavljajo v manjše ali večje skupke, otočja zvane. Najzapadnejši teh otokov je Nova Gvineja, ob enem tudi največji od vseh, izdatno večji, kakor naša avstro-ogerska država. Proti vzhodu od nje pa se razprostirajo: Admiralski in Bismarkovi otoki, Lujizijadi, Salomonovi, Svetokriški, Novohebridski, Novokaledonski in Fičijanski otoki. Na jugu teh otočij leži Nova Zelandija, na severu od njih pa se razprostira daleč tja po Velikem oceanu otoški drobiž: Karolini, Marijani ali Tatinski in Maršalovi otoki — skoro same skalnate špilje in kleči, ki obodom

jednako obdajajo strmo iz morja ven kipeče vrhove podmorskih gorá. Večinoma so neobljudjeni, zato ker so premajhni.

Razun Nove Gvineje in Nove Zelandije, ki sta sploh največja avstralska otoka, so samo trije melaneški otoki večji od kranjske ali koroške dežele.

Njih prebivalci, Melanezi, katerim pa pravijo tudi Papuanci, so skoro tako črni, kakor afriški zamorci, in nikakor ne lepi ljudje, temveč so grdih, ostudnih obrazov. Roke, noge in vrat so tanki in šibki, debela pa sta glava

in trebuh. Na glavi ni razun velikih očij svetlega in odkritega pogleda, in razun zob, belih kakor sneg, prav nič lepega. Usta so velika, čeljusti močne in naprej moleče, ustnice pa debele kakor zamorčeve. Lepi tudi njih črni in krotovičasti lasje niso, dasiravno so Melanezi silno domišljavi na nje ter si dajo z njimi mnogo opravka. Barvajo si jih belo ali rudeče ter napravljajo iz njih velike kodelje, ki jih podpirajo, da se jim ne pobesijo, z dostikrat prav umetno narejenimi glavniki. Prebivalcem Fičijanskih otokov so lepo urejeni lasje največji ponos.

Čim večjo in višjo kodeljo si more kdo napraviti, tem srečnejši je. Imenitniki so imeli, zdaj morebiti ne več, pač pa v prejšnjih časih, lasarje v službi, katerih roke se za Boga niso smele dotakniti nobene druge stvari, kakor samo njih las; dotikati se celó jedi niso smele. Lasarje so pitali, kakor otroke. Frizura napravlja papuanskemu gizdalinu mnogo sitnostij. Z velikim trudom napravljeno kodeljo je treba varovati, da se ne pohabi, kar se najlažje zgodi v spanju. Škoda bi bilo za njo in škoda truda, kajti najspretnější lasar potratí po šest ur in še več, da jo izgotovi. Po noči, v spanju, podstavlja divjaški gizdalini lesene stoličke pod vrat, zato da se lasje ne dotikajo ležišča in se frizura ne pohabi. A tudi po dnevu je treba paziti na lase ter se ogibati

Papuanec z Nove Gvineje.

vode, posebno pa se v gozdu umikati grmovju — vse zaradi lepe in čislane frizure, ki jo na pr. na Novi Gvineji nekteri po več let ne izpremenijo.

Od črnih, krotovičastih in kodeljastih las prihaja tudi ime Papua ali Papuanci, s katerim se zaznamujejo oni Melanezi, ki so najbolj temne, skoro popolnoma črne polti.

Brade pa ti ljudje ne nosijo radi, ampak gladke obraze, zato si po nekterih otokih populijo celó obrvi.

a) Obleka in lepoticje.

Obleke Melanezi ne nosijo mnogo, ker je ne potrebujejo, saj živé v vročem pasu. Širok, iz listja, dolge trave ali mehkih skorij spleten pas jim zadostuje popolnoma. Le tam, kjer so se izpreobrili h krščanski, ali pa k mohamedanski veri, oblačijo se v dolge, iz bombaža tkane halje. Silno radi pa se lišpajo, posebno glave, ki jih pokrivajo s čepicami iz bičja ali protja. Na Fičijanskih otokih nosi vsak, kdor se le količkaj šteje, iz bele trave spleteno in turbanu podobno pokrivalo. Tu in tam se kak odličen vojniki pokrije tudi z velikim čopom ptičjega perja, ali si pa posuje v znamenje svojega dostojanstva vso glavo z drobnim ptičjim mahom.

Po obilnosti tega lepoticja se sodi sploh bogastvo ali revščina dotičnega človeka. A tudi pri Melanezih velja isto pravilo, kakor pri Avstralcih, da se namreč moški lepoticijo obilneje, kakor ženske, od teh pa mlade zopet bolj, kakor stare, ki so navadno brez vsega lišpa. Tudi si prebadajo Avstralcem jednako ušesa, nos in ustnice ter si vtikajo vánje steklene jagodice, obročke iz srebra, medí, železa in drugih kovin, na vrvice nabrane školjke, iz trave spletene vence itd.

Okoli vratú, rok in nog si obvezujejo trakove, spletene iz slame ali ličja razne barve, in nosijo preveze za pestmi, nad komolcem in pod koleni.

Kakor pri Avstralcih je tudi pri Melanezih tetoviranje in barvanje vsega života še zeló v čislih. Na nekterih otokih se tetovirajo le moški, na drugih pa le ženske, zadnje na pr. na Novi Kaledoniji.

Tudi barvajo se radi po životu, a ne vsak dan, ampak samo o slovesnih prilikah, kakor avstralski divjaki. Po nekterih otokih je rudeča, po drugih črna barva posebno priljubljena. S črno barvo se lepoticijo ravno oni Melanezi

najrajši, ki so že po naravi najbolj črni. Da je život še temnejše barvan, mažejo si ga in drgnejo z mastjo.

Po zunanje se Melanezi torej od avstralskih divjakov ne ločijo mnogo. Pač pa je veliko razlike v njih značaju. V obče so Melanezi bahačasti in silno domišljavi. Tako samih v sebe zaljubljenih ljudij menda ni, kakor so na pr. Fičijanci. Fičijanec, ki ima okoli ledij ovit par metrov daljši pas, kakor njegov sosed, stopa po koncu, kakor bi bila najmanj polovica Fičijanskih otokov njegova. A ravno tisti ošabnež se ti spusti takoj v jok, kakor pri nas otroci, ako ga le količkaj užališ. Užaliti pa je Melaneza kaj lahko. Samo neprijazno ga poglej, ali grajaj to ali ono njegovih lastnostij, reci kako žal besedo o njegovih otrocih, njegovem orožju itd. Najmanjše razžaljenje mu že posili solze v oči. Tako ravnanje je res zelo otročje, a motil bi se, kdor bi menil, da so Melanezi krotki in nedolžni kakor otroci. Če je razžaljenje res veliko, ne pozabijo ga tudi leta in leta ne ter kuhajo jezo toliko časa, da se jim ponudi prilika, ko jo razlijejo na svojega razžaljivca.

Grdi lastnosti sta tudi njih lažnivost in hinavstvo. Lažejo tako splošno, da jih morajo Evropci, če hočejo zvedeti od njih čisto resnico, vselej poprej opomniti, naj jim povedó to, kar mislijo, po evropsko, ne pa po melaneško.

O nadarjenosti Melanezov so bile sodbe popotnikov dolgo časa kaj različne. Nekteri so jih primerjali v tem opicam ali k večjemu Avstralcem. Drugi pa bi jih bili najrajši uvrstili med omikane narode. Dandanes ne velja ne jedna, ne druga sodba, marveč vemo, da so Melanezi po svojem duhu in razumu vsekako mnogo bolj razviti, kakor Avstralci. Že to, da ljubijo petje in godbo, stavi jih mnogo nad nje. Otoki odmevajo od njihovega prepevanja, in povsod so videti godčevske priprave, dromlje, piščalke, nekaki bobni itd. Na Salomonovih otokih se o slovesnih prilikah sestavljajo celo godčevske družbe do dvajsetih mož. Kako oddaljeni so od tega še Avstralci!

b) Kako Melanezi stanujejo.

Za koliko da so Melanezi pred Avstralci, kaže se najbolj pač že v tem, da živé po stalnih hišah ali vsaj kočah, in da se ne potikajo, kakor Avstralci, brez podstrešja in domovja, brez namena in konca sem in tja po

svetu. Melanezi so vsi naseljeni po manjših in večjih vaseh. Pravi se, da šteje na Novi Gvineji neka vas, Anapata, nad 1500 koč. Te kočé so si po melaneških otokih skoro povsod podobne in največkrat niso nič drugega, kakor le velika, podolgovata podstrešja na kolih, ki stojé ali na suhem, ali pa jih stavijo še rajši na vode, na reke in jezera. Strehe so ali take, kakor naše, ali pa so podobne velikim senenim stogom, ali pa poveznjenim čolnom. Pokrivajo jih

Papuanska vas na kolih.

s travo in palmovim listjem. Največje hiše se vidijo na Novi Gvineji, kjer so nekatere po sto metrov dolge in tolike, da živé po njih vse rodovine jednega rodú. Po sredi drži dolg hodnik; na levi in desni se odpirajo vrata v posamezne, čisto temne sobice, katerim vsa svetloba prihaja le iz obeh odprtih koncev.

Posamezne sobice so predeljene s ploti iz protja in bičja. V hiše plezajo po tramovih, v ktere so zasekane surove zaseke, ali pa po lestvah iz bambusovega trstja; zaradi varnosti jih potegnejo zvečer za seboj gor v hišo.

Ravno taka so tudi svetišča in občinske hiše, ki se ločijo od navadnih le po svoji velikosti.

Najbolj nenavadne so vasi na Salomonskih otokih. Nahajajo se namreč na drevju — marsikje celó po 25 do 30 metrov od tal. Do te višine je drevje do golega obsekano. Do koč plezajo po lestvah, spletenih iz srobota. Pri tleh imajo koč luknje, skoz ktere mečejo, če je treba,

Novogvinejska vas na kolih.

kamenje in sulice na sovražnika. A po dnevu ne bivajo v njih, ampak hodijo vanje le spat, ali pa se umikajo vanje, če se bliža nevarnost.

c) Njih orodje in razni izdelki.

Melanezi so spretni rokodelci ter izdelujejo jako lične jerbasčke, torbice, raznovrstno leseno posodo in druge take stvari, ki jih radi olepšavajo z barvami, ali pa jih izrezljavajo. Velike plahte in iz bičja spletene štorije kupujejo celó Evropci radi od njih. Z njimi se Melanezi odevajo, pokrivajo

svoje kože ter jih porablajo tudi za jadra na ladijah. Potniki so videli pri njih že po sto in več metrov dolge, s ptičjim perjem, travo ali pisanim evropskim blagom prepletene take plahte in štorije.

Lončeno posodo izdelujejo s prosto roko brez lončarskega kolovrata, a je istotako lično narejena in lepo opisana. Predno jo žgó, vtiskajo in vrezljavajo v njo najrazličnejše črte in podobe. Dokler je posoda še nežgana, odrgnejo jo vrh tega še s smolo kaurijeve smreke, da se sveti, kakor bi bila pocinjena.

Za rezljanje imajo veliko veselja in so v tem čudovito spretni. Ni je lesene stvari, bodi si posoda, bodi si orožje, bodi si čoln ali kaka druga stvar, da ne bi bila črez in črez lepo izrezljana, vrh tega pa še belo, rudeče, črno ali modro (plavo) pobarvana. S posebno pridnostjo izrezljavajo rivce in stranice na čolnih. Zareze so tako spretno zavite in zamotane, da spoznaš še le črez nekaj časa nalašč popačene podobe živalij, rastlin in ljudij. Sploh ljubijo vsi ti otočani take okraske, ki delajo nenavadno ali celó strašljiv vtisk. Posebno velja to o lesenih krinkah ali šemah, ki si jih natikajo pri slovesnih plesih na obraze. Bolj ko je krinka spačena in strašna videti, bolj jim ugaja. Nahaja se jih po vseh otokih obilo.

Največje bogastvo Melanezov pa je orožje. Izdelano je tako lepo in s toliko spretnostjo, da si ne moremo misliti lepšega. Najbólj cenjeno orožje je bojni båt, pa kopje, do tri metre dolga, močna sulica, namenjena za metanje. Nobenega orožja ne izdelujejo s toliko spretnostjo in potrpežljivostjo, kakor to. Vse pa olepšavajo na najrazličnejše načine. Osti (špice) za sulice delajo ali iz trdega kamenja, ali pa iz izbrušenih školjk, ki so po nekod tako ohlapno pritrjene konec droga, da obtičé v rani zadetega sovražnika. Nekteri Melanezi imajo grdo navado, da te osti zastrupljajo.

Brez kopja in bata, ki je majhnemu, a težkemu veslu podoben, ni noben Melanez. Po nekod imajo tudi še kamenite sekire, ki jih pritrjajo na toporišča z močnimi prevezami ter jih zakápajo z gumijevo smolo tako trdno, da se sekira prej odkrušči, kakor pa odjenjata preveza in smola.

Pušice in loke rabijo le po nekterih otočjih. Na Novi Britaniji so tudi frače v navadi.

Za boj v bližini služijo Melanezom noži in bodalca, po največ narejena iz močnih ptičjih kostij.

Za obrambo pa nimajo nobenega orožja, še ščitov ne. Železa ali kake druge kovine Melanezi ne poznajo. Vsa hišna oprava in vse nevarno orožje je leseno ter izdelano in izrezljano brez železnega orodja, ampak le s kamenitim.

Jedino le s kamenitimi sekirami sekajo drevje in tešejo tramove in deske. Tudi za rezljanje jim služijo le ostro izbrušene lupine velikih morskih školjk ali zobje raznih živalij. Les vrtajo z iglami morskih ježev ali z žarečimi živalskimi kostmi ter ga gladijo z ostro kožo morske ribe rašplje (Roche), s koralami, s kamenom votličem itd.

Nališpan in zrezljan čoln za boj.

č) Hrana Melanezov.

Najprimernejša hrana Melanezov so sadeži, ki rasto ali divje, ali pa si jih pridelujejo. S poljedelstvom se pečajo povsod. Sicer ne umejo dosti o njem, vendar znajo prebivalci nekterih otokov celó orati. Sevéda je oboje, oranje in drevo, s kakoršnim orjejo, kaj priprosto, kriv les, s katerim zrahljavajo samotěž zemljo, kajti živine nimajo in zaradi tega tudi ne gnoja.

Melanezi živé sicer po največ od sadežev, vendar se pa tudi ne branijo mesa. Nekatere jedi si znajo pripraviti tako dobro, da dišijo celó evropskim grlom. Uživajo jih ali kuhane, ali pa pečene, ne solijo pa nobene, k večjemu jih po nekterih otokih polivajo z morsko vodo.

Dokler se Melanezi niso seznanili z Evropci, niso uživali opojnih pijač in tudi duhana niso kadili. Odkar pa so jeli med nje zahajati Evropci, privadili so se ga tako, da se jim zdi potrebnejši, kakor jed in pijača. Njihova najbolj čislana pijača je bila in je navzlic žganju še danes sok kokosovega oreha.

Ali ljubše, kakor vsi ti užitki, je Melanezom še danes človeško meso; niti jeden otok se v tem oziru ne more izvzeti. Na Salomonovih otokih velja pravilo: vsakega tujca, ki stopi na njih tla, kolikor mogoče hitro pobiti in požreti. Navzlic temu, da so na pr. Novokaledonski otoki že več let pod francosko oblastjo, ni se še Francozom posrečilo, odvaditi svojih podložnikov te grozne navade. Drzé se je na pr. še celó na Fičijanskih otokih, ki so vendar že menda vsi pokristjanjeni.

Z lovom se sicer pridno pečajo, vendar pa lov tod nima tolike važnosti, kakor v Avstraliji, zato ker tukaj ni velikih, ali vsaj ne večjih četveronožnih živalij. Pač pa pridno zasledujejo ribe.

Koliko bolj razviti da so Melanezi, kakor pa avstralski divjaki, kaže tudi to, da imajo po nekterih otokih celó nekak denar; to so na pr. školjke, črepinje, kosi porcelana, in temu podobna šara, na vrvice vrstoma nabrane bele in črne pločice iz kokosovih lupin itd.

Pri prebivalcih Karolinskih otokov je neki silno velik denar v navadi, lahko rečemo, da je gotovo največji denar na svetu. To so veliki beli ali rumeni težki kameni, skoro taki, kakor so naša mlinska kolesa. Po sredi merijo $\frac{1}{3}$ do dva metra ter so 30 do 50 centov težki, ali pa še težji. Nekteri plačajo toliko, kakor pri nas 2000 gl.; ker jih ni mogoče ukrasti, zloženi so varno zunaj pred občinskimi hišami v vrste.

d) Rodovinsko in javno življenje Melanezov.

Melanezi ne živijo dosti drugače, kakor Avstralci. Otroke moré tudi tod precej po rojstvu, fantiče rajši, kakor deklice. Če pa jih pusté žive, ravnajo z njimi ravno tako skrbno in ljubko, kakor pri Avstralcih. A tudi njim vzgoja otrok ne dela dosti skrbi.

Tudi ženitovanjske šege in navade so avstralskim podobne, in bogataši imajo tudi tu po več žen.

Zakoni se sklepajo sicer za vse življenje, a če Melanezu žena ni več povšeči, ali če se mu je kako zamerila, sme jo ob vsaki priliki poslati nazaj starišem. Sploh se godi ženskam tudi pri Melanezih jako slabo, ter so povsod zaničevane sužnice. Najtežja dela pripadajo njim. Malokje jim je dovoljeno prihajati v svetišča; mnoge jedi so jim vse življenje prepovedane.

V družabnem življenju pa se Melanezi v drugih ozirih močno ločijo od Avstralcev, katerim je na pr. razloček med posameznimi stanovi popolnoma neznan, pri Melanezih pa je ta razloček celó še jako strog. Melanezi dobro ločijo imenitnike, recimo plemenitaše, od priprostih ljudij, te pa zopet od sužnikov. Nikoli se imenitnik ne oženi z nevesto nižjega stanú. Tudi v vojski iščejo bojniki po stanu njim jednake ljudi med sovražniki; nikoli se imenitnik ne bojuje s prostakom. Spoznavajo se po posebnih znamenjih; na Karolinskih otokih nosijo celó neki (Kliltov) red.

Posameznim rodovom gospodujejo glavarji, možje iz odličnih rodovin. Glavarstva pravica pristuje ali posebnim rodovinom, ali pa si voli glavarje ljudstvo. Glavarjem se izkazuje velika čast. Na Salomonovih otokih na pr. zapade smrtni kazni, kdor stopi na senco glavarjevo.

Po zunanje se glavarji v svojem vsakdanjem življenju prav nič ne ločijo od podložnikov, vendar se jim smejo ti približati le priklonjeni. Le o slovesnih prilikah nosi glavar to ali ono reč, ki je vsakemu drugemu prepovedana, na pr. lepo ozaljšano kamenito sekiro, po kateri ga je lahko spoznati in ločiti od drugih. Če Karolinci govore z glavarji, zakrivajo si obraze, ali se obračajo proč od njih, počepajo na tla in držijo roke na hrbtih.

Glavarjem so podrejeni plemenitaši. Zemljišča smejo imeti samo oni; njihovo je vse drevje, posebno vse sadosno drevje, kokosove in sagove palme. Na Novi Kaledoniji na pr. nimajo priprosti ljudje ne pedi svoje zemlje, ampak so pravi tlačani, ki obdelujejo svojim gospodarjem zemljišča; kar pridelajo, je sicer njihovo, a od tega dajó hudo desetino.

K sreči za Melaneze pa se nahaja tako tlačanstvo le še malokje, najbrž samo na Novokaledonskih otokih. Razločki med posameznimi stanovi so pa videti povsod. Po nekterih otokih se dela ta razloček po opravkih. Razloček stanov se kaže tudi v poklicu; nekteri rodovi so zgolj ribiči, drugi zgolj čolnarji, zopet drugi le tesarji, lončarji itd. Nekteri stanovi so zeló v čislih, posebno ribiči in tisti rokodelci, ki izdelujejo za ribji lov potrebno orodje, nektre pa zaničujejo. Na Fičijanskih otokih je na pr. kuharski stan najbolj zaničevani stan.

Zraven svobodnih ljudij se nahajajo po melaneških otokih povsod tudi sužniki — v vojski ujeti ljudje, ali pa dolžniki, ki svojih dolgov niso mogli plačati. Po naše

računjeno, je cena jednega človeka po teh otokih trideset do štirideset goldinarjev. S sužniki ravna jo povsod še precej lepo, celó lepše, kakor s svojimi ženami.

Melanezi živé Avstralcem jednako v večnih bojih med seboj; med vsemi so boja najbolj željni Fičijanci. Toda bojeviti in pogumni niso, kakor tudi Avstralci ne, proti premagancem pa so silno grozoviti. Njih boji se vrše skoro jednako, kakor avstralski, ter se tudi končujejo tako. Po boju posedejo namreč k obedu, pri katerem pa ne delajo nobenih razločkov ter požró ali v boju padle sovražnike, ali pa tudi svoje rojake.

Sicer se pa uživa človeško meso o slovesnih prilikah sploh. Tudi Melanezi prirejajo radi veselice, pri katerih se veliko poje, gode in pleše. Pri slovesnih plesih, katerih se smeje udeleževati le moški, devajo si na obraze že prej imenovane lesene pošastne krinke ali šeme, rudeče, črno in belo pobarvane. Te krinke si natikajo na glave, tako da zakriva obraz capa, ki visi od krinke dol, ali pa si zakrivajo obraz z njimi popolnoma.

Svoje mrličé pokopavajo Melanezi kakor Avstralci, ali v jame, ali pa jih pokladajo na visoke odre. Tukaj ali popolnoma segnijó, ali pa se posušé, in za tem jih še le pokopljejo. Glave umrlih, zlasti glavarjev sušijo ter jih časté po svetiščih.

Kakor Avstralci so tudi Melanezi zeló babjeverni. Duhov se silno bojé, posebno jih je strah umorjenih oseb. Zato ubitega človeka, če ga najdejo, ne pokopljejo, ampak ga iz strahú pusté, da segnije tam, kjer je umrl. Na Novi Gvineji se zbirajo okoli takega mrliča vsi vaščani po več večerov zaporedoma in neznansko kričé nad njim, češ, da odpodé dušo rajncega, ako bi se hotela vrniti v vas. Če se podere kaka hiša v vasi, pripisuje se taka nesreča jezi kake umorjene osebe.

Da pa se obvarujejo takih nesreč, nosijo moški lesene, v cape zavite kline okoli vratú. Če imajo koga na sumu, da je storil kako hudodelstvo, prisilijo ga k »sodbi božji«. Dadó mu na pr. žareče oglje v roko, ali mu rekó z golo roko vzeti mali kamenček z dna lonca vrele vode, ali mu velijo jednakega kaj. Če se pri tem ne poškodi, je znamenje, da je nedolžen.

* * *

Iz tega sicer kratkega in zeló stisnjene ga popisa Melanezov, njih šeg in navad, nam ni težko posneti, da so

tudi Melanezi še jako grdi divjaki. Po skromni svoji izomiki se vrsté precej za Avstralci, katerim pripadajo tudi po svoji krvi in svojem rodu. Po nekterih otokih so še celó bolj bojeviti, bolj divji in sovražnikom nasproti bolj grozoviti od Avstralcev. Najbolj razvpiti so Novogvinejci, Fičijanci in Novokaledonci. Obleke nosijo ravno tako malo kakor Avstralci, zato pa se tetovirajo tem rajši in barvajo svoj život z najrazličnejšimi barvami. Tudi v jedi niso do malega nič bolj izbirčni kakor Avstralci ter uživajo še mnogo najgnusnejših stvari. Cloveško meso jedó menda še prav po vseh melaneških otokih, vendar izginja ta grozovita navada od leta do leta bolj. Tudi v veri se Melanezi od Avstralcev skoro ne ločijo mnogo, ali pa nič.

Toda v mnogih drugih stvareh je razlika med avstralskimi divjaki in Melanezi vendar le jako velika. Melanezi se odlikujejo pred Avstralci že po barvi svojega života, ktera je sicer pač še zeló temna, vendar pa dosti svetlejša od polti avstralskih divjakov. Popolnoma črnih, tako črnih Melanezov, kakor so Avstralci, ni, marveč njih polt je temnorjava, po nekterih otokih celó rumenkasto-temna. Avstralcem se razum še ni toliko razvil, da bi si napravljali kočé, bodi si še tako skromne, Melanezi pa živé, kakor smo slišali, vsi po kočah, dà, celó po hišah, ki so po nekod jako velike, prostorne in ne samo za danes ali jutri zgrajene. Melanezi ne prehajajo več iz kraja v kraj, ampak imajo že stalna bivališča, kar je prva podlaga vsaki človeški izomiki. Celó visoko pa so se povzpeli nad Avstralce v izdelovanju in, kar je še važnejše, v olepšavanju najrazličnejšega orodja. Avstralskim divjakom je razloček med tem, kaj je lepo, kaj pa grdo, popolnoma neznan. Res je, da se lišpajo tudi oni, a lepega ni na njih lišpu nič, pri Melanezih pa je ta čut že močno razvit. Čedno, celó lepo izrezljano je njih orožje in vse njih orodje; lepo izrezljane so celó njih hiše, pred vsem pa njih čolni.

O državnih naredbah se tudi pri Melanezih še ne more govoriti, a vendar se kažejo pri njih že vsaj pričetki za to. Po nekod je razloček med stanovi precej velik. Melaneški glavarji uživajo po nekterih otokih veliko, skoro božje spoštovanje. O vseh teh razmerah ni pri avstralskih divjakih opaziti doslej še nič.

A še večji razloček, kakor je v duševnem razvitku med Avstralci in Melanezi, kaže se razloček med Melanezi in Polinezi.

2. Polinezija in nje prebivalci.

Polinezija se zove druga, vzhodna polovica avstralskih otokov, ki se v malih skupkih razprostirajo po še večjem delu Tihega morja, kakor melaneški otoki. Takih skupkov je baš dvanajstero, a razun imenitnih Havajskih otokov so tako majhni in tako neznatni, da se ne izplača niti njih imen naštevati. Samo en vzgled za dokaz temu. Feniksovih otokov je deset, a vsi skupaj še petdeset štirijaških kilometrov ne merijo. Dosti večja tudi druga polineška otočja niso, temveč tako majhna, da brez Havajskih otokov vsa skupaj še toliko ne merijo, kakor kranjska ali koroška dežela, ampak samo 9270 štirijaških kilometrov. Le Havajski otoki merijo sami 17.000 štirijaških kilometrov, t. j. nekaj manj, kakor Kranjska s Primorskim.

Če torej povemo, da so Samoanski otoki, Tahitiji in Markezi razun Havajskih otokov največja polineška otočja, storili smo več, kakor treba. In vendar se nahajata na dveh teh otočij, na Samoi in na Tongi, kterima zavoljo njiju malenkosti in neznatnosti niti imenovanja nismo privoščili, dve domači samostalni državi, dve kraljestvi, na Havajskih otokih pa so Amerikanci odpravili kraljevanje domačega ondotnega kralja še le pred nekolikimi leti.

Prebivalci teh obilnih, a skoz in skoz majhnih otokov se zovejo Polinezi.

Polinezi pripadajo istemu malajskemu plemenu, kakor avstralski divjaki in Melanezi. In vendar, kaka velika razlika med temi in onimi! Polinezi spominjajo le še s to ali ono, ne še popolnoma pozabljeno staro šego in navado, da so Melanezom ali celó Avstralcem v sorodu. Toda te šege in navade so že tako prikrite, ali pa tako malo razširjene med njimi, da jih zasledi le prav natančen in premišljen opazovalec. Pač se tudi Polinezov drži še ta ali ona grda navada iz starih časov, toda ne kažejo teh grdob, celó pa se ne ponašajo z njimi, ampak jih posebno tujcem prikrivajo in, če morejo, popolnoma utajé. Po nekterih otokih so se v razvitku svojega duha povzpeli tako visoko, da se je med evropskimi učenjaki vnel prav resen prepir o tem, je li so Polinezi res tistega plemena, kakor Avstralci in Melanezi, ali ne. Nekteri pravijo, da so, drugi pa to odločno zanikavajo ter kažejo na velikanske razločke med Polinezi in Melanezi.

Na sorodstvo z Avstralci in Melanezi spominjajo pri Polinezih pač njih debele ustnice in precej široki, skoro

potlačeni nosovi. Toda sicer niso Avstralcem in Melanezom skoro nič več podobni. Barva njih života je svetlorujava ali temnorumena. Posebno svetle barve so plemenitniki in ljudje boljših rodovin. O prebivalcih Tahitijev ali Družbinskih otokov pripovedujejo, da se v tem oziru celó od nas belih ljudij ne razločujejo mnogo. — Lasje Polinezov so večinoma črni, toda ne tako trdi in ne žimi ali konjski grivi podobni, kakor lasje Avstralcev in Melanezov, marveč mehki, valoviti, ali pa se jim zvijajo celó v polžke. Mnogo pa se vidi tudi lás kostanjeve in rudečkaste barve. Čelo Polinezov je visoko, obradek lepo okrogličast, oči žive in črne, zobje lepo beli, ušesa pa majhna. Jedino, kar jih nekoliko kazi, so velike, močne in iz obraza malo preveč navzven moleče kosti v licih.

Života so krepkega in visokega. Po seženj visoki ljudje niso nič nenavadnega. Udje so krepko razviti, noge in roke celó še nekoliko prevelike. Najlepše ustvarjeni Polinezi so prebivalci Družbinskih otokov, kar tudi sami dobro vedó, zato Polineza ne razžališ brž s kako stvarjo bolj, kakor če ga zamenjaš z Melanezom, s katerim nočejo imeti nobene podobnosti.

Zato so opustili tudi kodeljaste frizure, ki so si jih še pred ne dolgim časom delali. Prav na tak način, kakor Melanezi, so si vtikali v lase, kar so dobili, ter obešali okoli vratov trakove, koralde in drugo temu podobno lepoticje.

Lišpajo se pa vendar tudi oni radi, zaljšajo lase z venci, spletenimi iz izbranih cvetlic, ter si ovijajo glave z živo pisanim lahkim blagom.

Velik napredek nasproti Melanezom kažejo tudi v obleki. Veliko obleke sicer tudi oni ne devajo radi náse, saj bi zavoljo velike gorkote tudi njih zdravju ne ugajala, toda popolnoma golih, le s širokim pasom črez ledja prepasanih Polinezov ni videti nikjer več. Oblačijo se v široke, ohlapne in živo pisane halje, ki jim segajo do pet. Obleke so jih privadili krščanski misijonarji. Melanezi so večinoma še pogani, Polinezi pa so sprejeli menda do malega že vsi krščansko vero. Bolj ko se je na kakem otoku krščanstvo ukoreninilo, tem več nosijo ondotniki obleke. Obleko si delajo zdaj iz evropskega blaga, iz bombaževine, ki pa ni dosti vredna, ker privažajo tja evropski trgovci le najbolj capaste tkanine, ktere pa navzlic temu prodajajo Polinezom prav drago. Vendar pa je to blago še vedno cenejše, kakor

domača »tapa«, ker daje nje pripravljanje mnogo, mnogo dela. Za »tapo« jemljó Polinezi do dvajset centimetrov široko in jeden meter dolgo ličje in lakno različnih dreves. V vodi zmeščano tolčejo z lesenimi kladivi, da se stanša in razleze ter se naposled sprime v velike kose, iz katerih si napravljajo obleko. Tako pripravljeno blago je dostikrat čudovito fino in tako nežno, kakor najlepši muslin. Navzlic temu je pak tuje blago vendar le še bolj v čislih, kakor domače, posebno pri bogatih in imenitnih rodovinah. Kra-

Polineška deklica, ozaljšana s cvetjem.

ljica Pomare na Družbinskih otokih se je že pred petdesetimi leti o slovesnih prilikah oblačila v svilo in žamet. Oblekla je bila tudi nogavice in obula čevlje, a videlo se ji je, da jih je bila še malo vajena in jih najbrž ni rada obula, zakaj krščanstvo se je takrat na teh otokih še le bilo jedva pričelo. Tudi kralj Pomare se je za take plesje po evropsko oblačil, a kazal je jako malo razuma za evropsko nošo ter ni imel nič drugega evropskega na sebi, kakor bele hlače in rumeno suktnjo, sicer pa se je kretal bos in gologlav po plesišču.

Toda od takrat je minilo že petdeset let, in v tem se je marsikaj izpremenilo. Plemenitniki so se evropske noše privadili že kar do dobra, ljudstvo pa se drži še rado stare noše, ki pa navzlic temu izginja od leta do leta bolj. Zato skrbijo že evropski trgovci, ki delajo po polineških otokih velike dobičke.

Najbolj se je stara noša opustila na Havajskih otokih in pri Maórcih na Novi Zelandiji. Tam se nosijo po evropsko tudi že priprosti in revni ljudje, plemenitnikov in gospode pa po ulicah novozelandskih mest od evropske gospode

skoro več razločiti ni. K večjemu jih izdajajo njih rujavi obrazi. Vozijo se v evropskih kočijah ter jezdarijo na lepih konjih prav v taki opravi, kakoršno nosijo naši gosposki jahalci in jahalke. Gospe imajo na klobukih celó pritrjene dolge pajčolane, s katerimi si po evropsko zakrivajo svoje obraze.

Med takimi prikaznimi novega časa delajo tem čudnejši vtis temeljito tetovirani obrazi starih maorskih velikašev in poglavarjev, takozvanih nekdanjih kraljev.

Tetoviranje se med Polinezi v naših časih opušča vedno bolj; z razširjenjem krščanstva bo izginilo popolnoma. Nekdaj so se tetovirali po vseh avstralskih otokih, a drugače kakor Avstralci (glej stran 41.). Tu je bilo tetoviranje mnogo ličneje. Iz drobnih in finih črt, pičic in obročkov napravljene risarije po životu, in sicer po vsem životu, so bile včasi res lepo, prav umetniško izvedene.

Tetoviranje se je vršilo na ta način, da je za to poklicani umetnik, navadno čarodejec, z raznimi barvami — rudeča in plava sta bili

Ko so se barve posušile, nastavljal je majhen, ali sila ostro zbrusen glavnik s prav šivankastimi zobci iz školjke lupine, udaril nanj s kratko, a težko palčico ter potisnil tako barve pod kožo. Vršilo se je to tem počasneje, čim finejše in gostejše so bile črte in slike.

Tetoviranje je bilo torej zamudna, zraven pa tudi zelo boleča stvar za tetoviranca, ki je med tem opravkom od bolečin marsikterikrat omedlel. Zato se je moglo le polagoma in v daljših prestankih vrezavati le zdaj pa zdaj nekaj črt

Tetoviran novozelandski velikaš, Maorec, ogrnjen s plaščem, narejenim iz tape.

pod kožo. Ko se je tetoviranec zopet odpočil in okrepljal, lotil se ga je čarodejec z nova. Zavaljo tega je trajalo tetoviranje pri celó odličnih ljudeh od zgodnje mladosti, od osmega leta, pa prav do sive starosti. A kedar je bilo dovršeno, je bil dotičnik videti, kakor bi imel tesno, iz najličnejšega blaga narejeno obleko na sebi, kajti tetovirali so ves život, celó ustnice in konec jezika. Pri slikah na životu so gledali na ličnost, na obrazih pa na to, da so črte dajale licu kolikor mogoče junaški, dà, divji pogled. Posebno so se odlikovali v tem Maorci na Novi Zelandiji.

Trdi se, da je bilo tetoviranje verska zahteva, in zavaljo tega so opravljali ta posel čarodejci in vedeži. S tem se zлага tudi, da so vedeži med tetoviranjem prepevali stare svete pesni.

Mladi rod se zdaj ne tetovira več; tetovirane vidite zdaj le še stare ljudi. S krščanstvom pa bo ta šega, kakor že rečeno, izginila popolnoma.

Hiš in stanovanj po evropski šegi so se Polinezi privadili še prav malo, kar prihaja odtod, da zavaljo milega in v vseh ozirih jako ugodnega podnebja prebijejo večino svojega življenja na prostem pod milim nebom. Tudi krščanski misijonarji gledé na stanovanje ničesar ne predpisujejo. Zavaljo tega so polineške hiše še dandanes priproste in skromne, melaneškim podobne zgradbe z velikimi strehami, ki so v nekterih krajih le kar na tla poveznjene, ali k večjemu vzdignjene malo od tal. Napravljene so iz drobnih tramov, ki so med seboj zvezani z močnim kokosovim laknom, ter pokrite z listjem raznih palm in drugega drevja. Stene so iz protja in ličja spletene. Zidane hiše imajo le na Velikonočnih otokih. Oken ni videti nikjer, vrata le malokje. Zadostujejo jim majhne luknje, skoz ktere hodijo pripognjeni v svoje kočé, ali pa lazijo kar vánje. Kočé so sicer majhne, a povsod čedne, zračne in hladne. Velikih hiš ne potrebujejo, ker hodijo samo spat vánje. Velika so le svetišča, pa glavarske in občinske hiše, ki jih radi okusno ozaljšajo ali s tem, da izrezljajo posamezne njih dele, posebno vhode, ali pa da jih živo pobarvajo. Po onih otokih pa, kjer vladajo kralji, na pr. na Tongi in Samoi, ali tam, kjer so kralji vladali še pred ne dolgim časom, pa so videti velika, po evropskih šegah zgrajena poslopja.

Palača tonganskega kralja je posneta po hišah, v kakoršnih stanujejo bogati skvaterji v Avstraliji. Palača jednega njegovih namestnikov je morebiti celó še lepša,

kakor kraljeva. Narejena je vsa iz zgolj tujega gradiva. Stene so opažene z dragocenim lesom, in po tleh je položen parket. Krasna in draga je tudi hišna oprava, katero si je dal pripeljati iz Avstralije, iz Sidnija. V oknih velike dvorane, ki služi tudi za jedilnico, je vdeleno raznobarvno evropsko steklo. Pri slovesnih obedih je razložena po mizah jedilna oprava, kakoršna se nahaja pri nas le po hišah najbogatejših ljudi.

Sevéda po hišah priprostih ljudi se ne nahaja mnogo hišne oprave, toda vsa, kar se je nahaja, je lična in okusno napravljena. Lične so posebno plahte in štorije, ki jih pogrinjajo po tleh, da legajo nanje spat. Drugačnih postelj nimajo; tudi miz in stolov ne. Lončenih posod ne delajo, ampak njim služijo le lesene, ali iz protja spletene, ali pa po največ napravljene iz lupin kokosovega oreha, in so lepo izrezljane. Jedi pokladajo pri obedih na velike in močne palmove liste. Nesnage ne trpijo ne po svojih kočah, ne na sebi.

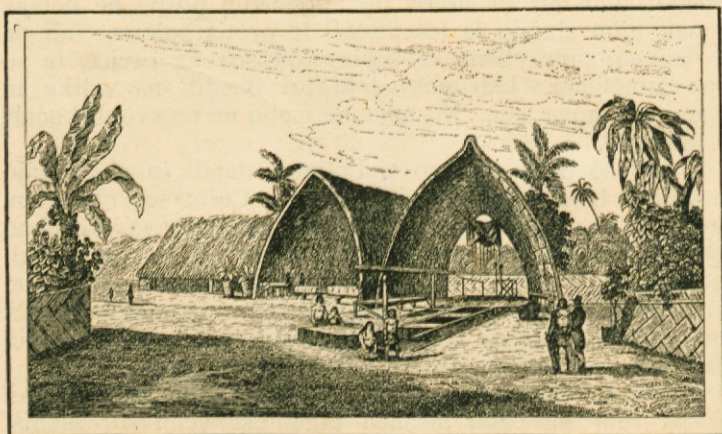
Največ truda pak so si Polinezi dajali in si ga dajo še sedaj z izdelovanjem svojih čolnov. Čolni so Polinezom, ker bivajo po otokih, pač najmenitnejša priprava. Posebno potrebni so jim bili v prejšnjih časih, ko so se pečali večinoma le z ribjim lovom. A še danes so Polinezi izvrstni brodniki in mornarji, nekteri od njih pravi mojstri na vodi. Otočje Samoa zovejo zaradi brodarske spretnosti njegovih prebivalcev tudi Brodarsko otočje.

Da se Polinezu čoln ne prevrne, pritrjen je na jedni, ali pa tudi na obeh straneh pomólek, večji ali manjši mostiček, ki se vozi po nekterih otokih na majhnem čolničku, po drugih pa le samo na kakem tramu. Vozijo pa se tudi z dvojnati čolni. Polineški čolni niso majhni, na Tahitiju (ali Družbinskih otokih) imajo celó po šest sežnjev dolge. V novozelandskih čolnih je za 80 do 150 ljudi prostora. Gonijo jih veslači. Ravnati pa znajo tudi z jadri, ki jih pletó iz bičja, iz protja palmovega listja in enakih stvari.

Na morju so Polinezi kakor doma. S šibkimi svojimi čolni se spuščajo daleč na morje ter obiskujejo daleč narazen ležeče otoke, katerih tudi z najvišjih svojih hribov ne morejo videti. Kažipot po morju so jim solnce, zvezde, vetrovi, morski tokovi itd. Še dandanes vedó viharje na morju bolj zanesljivo prorokovati, kakor najbolj izurjeni evropski mornarji, če prav so le-ti preskrbljeni z najboljšim vremenskim orodjem.

Orožja pri Polinezih ne vidiš že skoro nič več. Pač so bili tudi Polinezi nekdanj bojeviti in pogumni, nikoli pa ne grozoviti, kakor Avstralci ali celó Melanezi. Zdaj pa so hudi in krvavi boji prenehali že tudi po najbolj oddaljenih in samotnih otokih, in Polinezi se pečajo povsod s poljedelstvom, živinorejo in ribištvom.

Ribištvo je bilo v prejšnjih časih sevéda najmenitnejši opravke ter je po nekterih otokih še tudi dandanes. Vse se peča z njim: stari in mladi, ženske in moški, bogati in reveži, plemenitniki in prostaki. Za lov jim služi najrazličnejše ribiško orodje. Najmenitnejše pa so sevéda mreže. Novozelandci imajo celó po tisoč metrov dolge.

Polineške kočé na otočju Tonga.

Ribiči in taki rokodelci, ki so napravljali za ribji lov potrebno orodje, bili so v prejšnjih časih najbolj čislani stanovni. Dandanes pa niso več, zato ker so se Polinezi že povsod poprijeli poljedelstva. Ribištva zavaljo tega sevéda niso opustili popolnoma, ampak použijejo še zdaj mnogo rib, morskih rakov, školk, želv in druge morske golazni. Toda glavna hrana jim morske živali niso, kakor jim tudi poprej niso bile. Glavna hrana so jim, kakor že tudi v poprejšnjih časih, poljski pridelki, največ sadje z drevja. Mesa četveronožnih živalij so Polinezi malo použili, zato ker ni večjih živalij po njih gozdih. Dandanes celó ne marajo zanj, ampak ga dajó le sužnikom in revnim ljudem.

Kaj pak človeško meso? Ali tudi za tega niso marali? O pač, pač! V tem se niso do malega nič razločevali od Avstralcev in Melanezov. Toda dandanes je ta grozoyita navada vsled krščanstva popolnoma zatrta pri njih.

Skoda je le, da se je ob jednom zaneslo med nje tudi žganje. Na to strupeno pijačo so Polinezi kakor volkovi. S strastjo jo pije vse, od najpriprostejšega človeka do prvega plemenitnika. Že zdaj razsaja ta strup strahovito med njimi, in če se misijonarjem ne bo posrečilo prepovedati jim in pristuditi te peklenske pijače, bati se je, da bo pomorila in v ne dolgem času podavila ves polineški

Koče na otočju Tonga.

rod. Dokler se niso seznanili z Evropci, niso poznali druge pijače kakor vodo, kokosovo mleko in neko opojno, iz drevesnega soka napravljeno pijačo, a še ta je bila po nekterih otokih dovoljena samo plemenitnikom in velikašem. Dandanes pa jo smejo uživati vsi. Imenujejo jo *ava* ali *kava*, a ni z našo kavo v nobeni zvezi. Pripravljanje te pijače ni posebno okusno, zato rajši molčimo o tem. A čudno je, da so se te gnusne pijače privadili celó evropski naselniki, če prav so vedeli, kako se pripravlja.

Dobra in slastna pijača pa je kokosovo mleko, sok iz mladih, še zelenih kokosovih orehov. Znani angleški prirodoslovec Darwin trdi, da je ni pil slastnejše pijače.

Evropci so prinesli Polinezom tudi tobak. Kakor žganje se je tudi tobak povsod tako prikupil, da so že pet- in šestletni otroci preskrbljeni s pipami, in ženske ga kadé menda še rajši, kakor moški.

Krščanstvu se je umaknilo tudi prejšnje divje in grdo družinsko življenje. Dandanes živijo Polinezi, kakor zahteva krščanska vera od njih.

Krščanstvo je odpravilo tudi velik razloček med posameznimi stanovi. Pri vseh Polinezih so se plemenitniki ostro ločili od priprostih ljudij. Povsod so se nahajali po štirje stanovi. Prvi so bili glavarji. Najmogočnejši med njimi je bil kralj, gospod vseh drugih, ter je ukazoval vsem otokom dotičnega otočja. Kralji in knezi so uživali božje časti, bili so sinovi bogov in njih namestniki na zemlji. Kralji in glavarji so se po prepričanju Polinezov zadrževali le mimogredé na zemlji, prišli so z nebes ter so se vrnili kmalu zopet tjakaj.

IV. Iz zgodovine avstralskih otokov.

Z avstralskimi otoki, ktere zovemo tudi Oceanijo, so se evropski mornarji — čuden slučaj! — seznanili mnogo poprej, kakor z Avstralijo samo. Prvi je skozi nje in mimo njih jadral španski mornar Magaljan, tisti neustrašeni morski kapitan, ki je med letom 1519. in 1521. prvi objadral našo zemljo in s to svojo vožnjo brezdvomno in neovržno dokazal, da je naša zemlja res obla.

Magaljan je prvi prejadral Veliki ali Tihi ocean, ono velikansko morje, ktero samo je večje, kakor vsa druga morja vsega sveta skupaj. Mogočno se razliva in razteza med Azijo in Avstralijo na jedni in Ameriko na drugi strani. Po njem so raztrošeni oni, skoro bi človek rekel neštevilni avstralski ali oceanski otoki, s kterimi se pečamo tu.

Na to morje je Magaljan zajadral v početku meseca grudna leta 1520. ter se vozil cele tri mesece po njem, predno ga je prejadral. Čudno pa, ali vsaj na prvi pogled se človeku vidi čudno, da je na vsej tej dolgi vožnji zadel samo na jedno otočje, na Ladrone ali Tatinske otoke, pa še na te stoprav tedaj, ko je prejadral že skoro ves Tihi ocean. Vozil se je najbrž ravno mimo najmanjših nizkih otokov, kterih zavoljo njih neznatnosti z ladij ni bilo mogoče opaziti.

Pozneje so odkrili Španci in Portugalci zdaj to, zdaj ono oceansko otočje, a naselili niso ne jednega. Saj jih še celó v svojo posest niso vzeli. Seveda, kaj pak naj bi bili iskali tudi na njih? Morebiti zdravega zraka in rodovitne zemlje? Kaj sta jim bila zrak in zemlja mari! Njih srce je koprnelo po zlatu in srebru, takega blaga pa v Oceaniji ni bilo. Zato so Portugalci in Španci obračali svojim ladijam rivec rajši proti zlati Ameriki in proti rajski Indiji. Po Magaljanovem času se je v Oceanijo izgubila le redkokdaj kaka ladija, gotovo pa nobena ne zavoljo tega, ker se je država, ki jo je poslala tjakaj, želela z oceanskimi otočji seznaniti natančneje. Še največ španskih in portugalskih ladij so prignali hudi viharji na otoke, katerih si dotični mornarji gotovo nikoli niso želeli videti.

Neizmerni zakladi ameriškega zlata pa Špancev ni kakor niso bili v blagoslov, ravno tako ne, kakor tudi dragoceni sadeži preblažene Indije Portugalcem niso prinesli sreče. V nepopisnem bogastvu živeči, so se Španci v primeroma ne dolgem času popačili in pomehkužili kar popolnoma. To se je pač najbolj očito pokazalo, ko so se jim uprli le prehudo tlačeni in zatirani Nizozemci. Nizozemci so bili majhen narod, a Španci jih niso mogli ukrotiti, če prav se je njih velikanska država raztezala čez več kakor čez polovico takrat znanega sveta. Nizozemci so Špancev odpovedali pokorščino, potem pa so vse svoje sile zastavili v to, da jih povsod na tujem preženó z njihovih posestev ter se sami vrinejo na njih mesto. Nizozemci so prijadrali celó do Avstralije, a tudi oni se niso zmenili niti za njo, niti za druge obilne otoke, ktere so odkrili. Čez nekaj let so tudi nizozemske ladije prihajale vedno bolj poredkoma v Oceanijo, potem pa so popolnoma izostale.

Oceanski prebivalci zatém zopet blizu poldrugo stletje niso ugledali nikoli nobene evropske ladije na svojih obrežjih. V drugi polovici minulega stoletja pa je po Oceaniji postalo zopet prav živahno. Prihajati so jele angleške ladije, ki pa tod niso iskale zlata in srebra, kakor njih španske, portugalske in nizozemske prednice, marveč njim je bilo do tega, da se natančneje seznanijo z oceanskimi otoki. Toda Angleži so morali pričeti z nova. To najbolje kaže, da je Špance, Portugalce in Nizozemce vodila po Oceaniji jedino le dobičkoželjnost. Angleži so pozneje zvedeli, da so imenovani narodi poznali nekdanje že prav vse oceanske otoke, toda zamolčali in utajili so jih popolnoma ter skrbeli

za to, da ni prišlo o njih nič med svet. To se jim je tako dobro posrečilo, da so Angleži morali avstralske otoke odkriti zopet vse kar popolnoma z nova.

Največ se je za to trudil sloveči Džems Kuk, ki je našel in odkril zopet Avstralijo in Novo Gvinejo, objadral Novo Zelandijo, zadel na Novo Kaledonijo, na Fičijanske, Havajske in še mnoge druge otoke, tako da se lahko reče: ob Kukovi smrti — pobili so ga bili leta 1779. divjaki na Havajskih otokih — so bila oceanska otočja po večjem že vsa zopet odkrita. Seveda večinoma le po obrežjih. Z njih notranjimi kraji so se Angleži seznanjali še le pozneje in jako počasi. Deloma so to seznanjanje zavirali divji njih prebivalci, deloma pa tudi hude vojske, v ktere je v početku našega stoletja glasoviti Napoleon vpletel evropske države. Angleži so bili prisiljeni na Avstralijo in Oceanijo pozabiti za dalje časa. Ko pa je bil Napoleon ugnan in se je v Evropo povrnil zopet mir, pričelo se je preiskovanje oceanskih otokov z nova. Udeleževali so se tega dela razun Angležev tudi Rusi in Francozi, a v novejšem času so se jim pridružili tudi Nemci. Leta 1857. je poslala celó naša država zgolj iz znanstvenih nagibov v Oceanijo veliko ladijo »Novaro« ter dala zlasti temeljito preiskati Novo Zelandijo.

In kako je dandanes z znanjem Avstralije in njenih otokov?

O Avstraliji smo že ob priliki povedali, da so njena obrežja znana in preiskana do dobra; le po notranji Avstraliji je še mnogo, in sicer velikanskih prostorov, o katerih ne vemo še skoro prav nič.

Še bolj nepoznani so notranji kraji velikanske Nove Gvineje. Do leta 1885. so se seznanjali z njo le misijonarji in učenjaki, ki so se zanimali za ondotno živalsko in rastlinsko življenje. Toda od leta 1885. se vedno hitreje odgrinja zagrinjalo, ktero je dotlej pokrivalo Novo Gvinejo. Leta 1885. so si namreč razkosali in razdelili Novo Gvinejo Angleži, Nemci in Nizozemci, ki se vsi sedaj prav iskreno trudijo, da se kar najhitreje in kolikor mogoče temeljito seznanijo vsak s svojim deležem ter zvedó, kaj je vsak z njim pridobil.

A daleč noter v Novo Gvinejo niso še nikjer prodrli ne ti, ne oni. Tudi se doslej ni še nikomur posrečilo prepotovati ta velikanski otok od jednega obrežja do drugega, zato ker je pregosto zarastel in je tudi sicer potovanje po

njem zavoljo silnih gorá in globoko vdratih dolin jako mučno, zamudno in zavoljo divjih prebivalcev tudi nevarno. Bolj znani pa so drugi melaneški otoki, na pr. Nova Kaledonija, ki je že od leta 1853. v francoski posesti. O Fičijanskih otokih se lahko reče, da so popolnoma znani. Isto velja tudi o Havajskih otokih, ki so s svojimi vulkanskimi čudeži vlekli že precej od prvih časov učenjake in vedoželjne popotnike náse.

Kar se pa tiče malih otokov — in njih število je mnogo izdatnejše, kakor število velikih — preiskali so jih deloma misijonarji, še bolj temeljito pa trgovci, ki so stikali po njih za blagom in za pridelki, od katerih so si obetali dobrega dobička. Mnogo so storili za seznanjenje z oceanskimi otoki tudi učenjaki, ktere je vednostna gorečnost zvbila daleč vánje navzlic temu, da so jim dostikrat pretile smrtne nevarnosti.

Za avstralske otoke se dandanes zanima mnogo evropskih držav, v prvi vrsti Angleži, Francozi in Nemci, pa Amerikanci. Toda ne zanimajo se zánje več iz znanstvenih ozirov, kakor so se zanimali Angleži v začetku našega stoletja, ampak zato, ker jim je do gospodstva v Velikem oceanu. Vedno bolj upoznavaajo, kako važni so nekteri polineški in melaneški otoki za mogočnost te ali one države že sedaj, in da utegnejo postati še važnejši. Zavoljo tega so Evropci in Amerikanci razun treh malih otočij spravili že vso Oceanijo pod svojo oblast, ali pa se pisano gledajo zavoljo otočkov, za ktere se pred štiridesetimi ali petdesetimi leti ni zmenil nikdo v Evropi.

V. Nekaj o razmerah tujih držav na avstralskih otokih.

Sicer smo se pri opisovanju Avstralije in njenih otokov doslej ves čas ogibali prenatánčnega in predrobnega popisovanja ondotnih razmer. Tu pa se nam ponuja prilika, ko lahko pojasnimo, zakaj se tako veljavne države, kakor so ravnokar imenovane, potegujejo za tako majhne in tako daleč od njih domá ležeče kepice suhe zemlje.

Jedini pravi vzrok temu je dobičkoželjnost.

Ker se število državljanov po vseh naših državah množi od leta do leta bolj in je vedno trša za vsakdanji kruhek, skrbeti je državam za to, da si ga njih podložniki

priboré na tujem kje, bodi si že kjerkoli, če prav še tako daleč od doma.

V prvi vrsti jim je skrbeti za to, da njih podložniki izpečajo v denar svoje obilne tovarniške izdelke, katerih napravijo mnogo, mnogo več, kakor jih potrebujejo. V Evropi je to nemogoče. Tu ima takih izdelkov vsaka država sama preveč. Ugodne pa so za to dežele še neizobraženih narodov po Aziji, Afriki, Ameriki in Avstraliji. Čim bolj se ti narodi razvijajo, tem več potrebščin si napravljajo, tem več si želé in pokupijo evropskega blaga, o kakoršnem se njihovim prednikom niti sanjalo ni. Sevéda ga ne kupujejo za denar, ampak primenjavo ga za svoje domače pridelke, kar je evropskim trgovcem še tem ljubše zato, ker ti ljudje v svoji priprostosti ne razumejo ceniti razmerja med vrednostjo svojega in od Evropecev ponujanega blaga. Zavaljo tega je trgovina s še neomikanimi narodi celó dobra, in več ko ima ktera država tuje posesti, tem boljše dobičke prinaša ta trgovina njenim podložnikom in torej tudi njej sami.

To je jeden vzrok, zakaj se izobražene države potegujejo za vsak košček zemlje.

A tudi do rodovitne zemlje same jim je!

Vročé dežele so namreč jako rodovitne, sevéda če jim moče ne manjka. Zemlja tam še ni izpita in izsesana, kakor pri nas, kjer si mnogo, mnogo ljudij le z naporom vseh sil in res s krvavimi žulji služi svoj skromni košček vsakdanjega kruha. Koliko pa je zraven teh še takih, ki tega ne zmorejo tudi pri najboljši volji ne. Naši kraji so pač skoro da vsi že preveč obljudjeni, zato hajdi po svetu s trebuhom za kruhom! Našim Dolenjcem na pr. je ta pesen dobro znana, ki že precejšnjo vrsto let hodijo v Ameriko iskat sreče. Nekteri so jo res našli, drugi pa so si vsaj z neumorno pridnostjo prislužili in prihranili toliko, da so se mogli črez nekaj let vrniti v svojo domovino ter so si s prihranjenimi novci izboljšali svoje stanje. A neprilično je, da je Amerika tuja država, v kateri preminejo za naše slovenske rojake vse državljanske pravice, ki so jih uživali domá. Neprilično pa je to tudi za našo državo samo, ker izgublja s tem mnogo delavnih močij in pridnih rok. Največ koristi imajo od njih vendar le tujci, Amerikanci sami. Kako bi se Avstriji ustreglo, če bi imela na tujem kje kaj svojega svetá, da bi mogli odhajati tjakaj ubožni njeni podložniki ter si tam zopet opomoči. To bi prihajalo sevéda tudi Avstriji sami v prid.

Pa še neki drug pomislek je treba uvaževati. Kaj pa potém, če Amerikanci priseljevanje v Ameriko na enkrat prepovedó in ustavijo? Deloma so to že storili. Popolnoma revnih ljudij, brez krajcarja v žepu, ne puščajo nobenega več izkrcati se iz ladije. Določili so, koliko mora vsak izselnik najmanj imeti s seboj. Ali prigodi se lahko prav v kratkem, da se v Ameriko sploh nihče ne bo smel priseliti. Kaj potém? No Angleži, Francozi in Nemci na pr. niso v tem pogledu prav nič v skrbeh, zato ker imajo posestij po tujih delih sveta povsod dovolj. A navzlic temu se trudijo pridobiti si jih vedno več. Sicer so pri tem v prvi vrsti merodajni pač trgovinski oziri, a po tuji zemlji raztezajo svoje roke tudi zato, da bodo njih državljani vedeli, kam se naj obrnejo, če bi jih lastna domovina prej ali slej ne mogla več preživljati in bi jim bilo treba iti po svetu.

Na kako široki podlagi je v tujini trgovina dostikrat zasnovana, pojasni naj zgodovina bogate nemške trgovske hiše Godfrová (Godefroy) iz Hamburga.

Trgovec Ivan Godfrová je pred kakimi petdesetimi leti s trgovino ob obrežju indijskih dežel neznansko obogatel, največ s tem, da je skupljeval kokosove orehe.¹ Svoje velike ladije — imel jih je nad trideset — je iz Indije razpošiljal daleč na okoli, celó v Ameriko. Tam so se Godfrovájevi služniki in agentje sešli tudi s trgovci, ki so z avstralskih otokov privažali kokosove orehe tjakaj. Zvedeli so od njih, da se nahaja tega blaga tam v velikih množicah,

¹ Kokosovi orehi so v Zadnji Indiji, posebno pa po avstralskih otokih vsekako najiminitnejše trgovsko blago. Kokosovi orehi so sad kokosove palme, ktera raste po vseh vročih deželah, toda najboljše rodi vendar le ob morskih obrežjih, zato ker ji je morska sapa skoro neizogibno potrebna. Kokosova palma zraste dvajset, pa tudi do trideset metrov visoka ter prinese vsako leto poprečno 60 do 70, kakor človeška glava debelih orehov. Lupina je prst debela, silno trda, z gostimi, kakor železna žica močnimi nitimi (laknom) pretkana in prevlečena. Za vrvi ga ni trpežnejšega blaga, kakor je to lakno. Tudi metle, štorije, krtače, klobuke in pletenine vsake vrste delajo iz njega, trda lupina pa dobro služi za strugarska dela. Posebno se veliko gumb (knofov) naredi iz nje. Najiminitnejši kokosov pridelek pa je jedro samo. Za tamošnje kraje so kokosovi orehi tako vsakdanja in imenitna hrana, kakor pri nas krompir, a se ne kuha, ampak uživa se surovo. Toda kokosovih orehov se pridelava mnogo, mnogo več, kakor jih je Oceanem za živež treba. Režejo jih v kose ter jih prodajajo. V trgovini se to blago zove kopra ter je zdaj pri napravljanju sveč in mila neobhodno potrebna tvarina. Trgovina s kopro je zdaj tako razvita, da iztržijo prebivalci avstralskih otokov za njo po več milijonov goldinarjev na leto.

ter so brž spoznali, da se bode dala v Oceaniji napraviti s kopro še boljša kupčija, kakor v indijskih vodah. Obrnili so svojo pozornost na Samoanske otoke ter brž nakupili na njih najrodovitnejše zemlje za kokosove nasade. Nakupili so jo seveda skoro zastonj, pa še te male kupnine ni njih gospod Godfrová izplačal v denarjih, ampak je dal namesto nje starih pušek, smodnika in svinca, evropske kotenine, kamrika in drugih takih, sicer jako živo pisanih, toda izbrano slabih cap. S tako šaro je imel zopet najmanj toliko dobička, kakor je sam dal za njo.

To zemljišče je bilo podlaga drugim poznejšim podjetjem Godfrovájevim. Na isti način je nakupoval zemljišča tudi po drugih otočjih. Kmalu ni bilo količkaj znamenitejšega otoka brez Godfrovájevih služnikov in agentov. Od teh svojih ljudij je Godfrová v prvi vrsti zahteval, da so se dobro seznanili z jezikom, s šegami in navadami oceanških otočanov, s katerimi jim je bilo občevati. Potém jim je odštél in odmeril najrazličnejšega evropskega blaga ter jim določil čas, v katerem so ga morali spečati in zamenjati za pridelke avstralskih otokov, v prvi vrsti za kopro. Seveda jim je tudi natančno določil, koliko kopre da mu morajo za izročeno jim blago primenjati. Plačila jim za njih trud in delo ni dajal nobenega, pač pa natančno določene deleže od dobička, ki so ga vrgli primenjani in pozneje z velikim pridom dalje v denar spečani pridelki.

Godfrová si je samo s to trgovino prislužil več milijonov goldinarjev. Velike dohodke pa mu je prinašalo tudi poljedelstvo.

Po velikanskih svojih zemljiščih je Godfrová dal nasajati in pridelovati sadeže, kakoršne je potreboval v svoji trgovini: razun kokosovih orehov tudi še bombaž, tobak, cukrov trs, riž, indijsko konopljo (juto) itd.

Vseh svojih dobro zastavljenih namer pa Godfrová ni mogel izvršiti. Zamotal se je bil v neke nesrečne kupčije, pri katerih je tako zabredel, da je moral vsa svoja zemljišča in posestva poprodati ter jih prepustiti veliki »Nemški trgovinski in plantažni¹ družbi«.

Ta družba nadaljuje sedaj, kar je Godfrová začel. Središče njenega delovanja je mesto Apija na enem obilih Samoanskih otokov, odkoder odhajajo družbine ladije na bližnje in daljne avstralske otoke. Za to službo vzdržuje družba 21 parnikov.

¹ Plantaže so velika poljedelska podjetja v vročih deželah.

Na velikanskih plantažah te družbe delajo prebivalci avstralskih otokov. Ker Samoanci sami za poljsko delo nimajo veselja, pošilja družba svoje ladije daleč na okoli ter najema delavce, kjer jih more dobiti. Najema jih za tri do pet let. Pri tem pa je jako previdna. Dobro si je bila zapomnila, kako so si na pr. avstralski bogataši v Kraljičini deželi sami škodili, ker so neizkušene in še skoro na pol divje Oceance sleparili in drli. Polinezov zavoljo tega zdaj tudi za dobro plačo ni lahko privabiti v Kraljičino deželo. Takim neprilikam se nemška plantažna družba izogiba s tem, da naroča svojim agentom in mešetarjem pri najemanju oceanskih delavcev poštenost in natančnost. Zato jim ostro prepoveduje najeti kakega delavca brez dovoljenja njegovih sorodnikov; najeti delavci morajo imeti celó od svojih poglavarjev dovoljenje za odhod na tuje. Tudi pazniki in nadzorniki na plantažah so večinoma prebivalci oceanskih otokov, ki spremljajo svoje rojake v tujino na delo. Sicer so tujci, posebno Angleži in Amerikanci za nadzorovanje na velikanskih poljih mnogo sposobnejši, kakor Polinezi, vendar jemlje družba iz previdnosti samo take v službo, ki so živeli že dalje časa po oceanskih otokih ter vedó, kako se mora ravnati s priprostimi avstralskimi otočani.

Najeti delavci imajo natančno določeno, po koliko ur na dan jim je delati; zjutraj od šestih do jednajstih, popoldne od dveh do štirih. Ob nedeljah počivajo, ter je misijonarjem, protestantovskim in katoliškim, dovoljeno jih obiskovati na poljih. Hrano, obleko in stanovanje jim daje družba ter jim vrh tega plačuje sprva še po dva goldinarja na mesec, pozneje pa, ko se dela privadijo in jim gre to bolje od rok, poviša se jim zaslužek do štirih goldinarjev na mesec. Če obolé, zdravijo jih družbini zdravniki zastonj. Ko mine doba, za katero so najeti, spravi jih družba brezplačno, na svoje stroške zopet nazaj v domovino.

Za razširjanje omike med večinoma še precej divjimi Oceanci je ta družba velikega pomena. Kako zanemarjena, umazana, lena in divja prihaja večina teh ljudij na delo! Mnogo se jih nahaja na celó nizki stopinji človeške izobrazbe. A na družbinih posestvih jih spodobno oblečejo, dadó jim dobre hrane, kolikor je potrebujejo, odkažejo jim prikladna stanovanja ter jih privajajo rednemu življenju in vztrajnemu delu. Črez šest mesecev jih že skoro poznati ni več. V večletni dotiki z drugimi, bolj razvitimi in višje

stoječimi tovariši se navzemó tolíke izomíke, da skoro niso kar nič podobni prejšnjim pol divjim Oceancem, kakoršne so družbine ladíje od vseh vetrov Velikega oceana pripeljale na njena posestva in polja. To čútijo tudi Polinezi sami dobro. Ko mine njih najemna doba, ne dopada se jim več, domú prišedšim, med svojimi rojaki. Predivji so jim! Pa tudi sicer jim marsikaj ne ustreza več. Njih kočé so se med tem, dokler so bivali v tujini, ali same podrle, ali pa so jim jih podrli njihovi domá ostali rojaki; tudi njih njive in nasadi so kajpakda popolnoma zanemarjeni, ali so prešli celó v tuje roke. Predno bi dovedli svoje gospodarstvo zopet v staro stanje, bilo bi jim prebiti marsikaj neprijetnega. Zavoljo tega se odpravijo ob prvi prilíki zopet od doma ter gredó na tuje v delo, posebno radi v službo imenovane trgovske in plantažne družbe. Posebno jim ugaja, da smejo jemati s seboj tudi svoje družíne, in na Samoanskih otokih jim je dovoljeno celó možiti in ženiti se.

Tako ravnanje koristi družbi ravno tako, kakor tudi blagodejno vpliva na izobrazbo in razvitek še divjih in na pol divjih Oceancev.

VI. Samostalna otočja v Velikem oceanu.

Brez tujih gospodarjev so dandanes le še:

1. Novohebridski in Svetokriški otoki,
2. otočje Tonga, in
3. otočje Samoa.

Tonga in Samoa imata še vsak svojega kralja, na Novohebridskih in Svetokriških otokih pa gospodujejo še samostalni divjaški poglavarji.

Sicer bi imeli tudi ti otoki že zdavna tuje gospodarje, ko bi se ti le mogli med seboj dogovoriti in sporazumeti za nje. A ne privoščíjo jih drug drugemu.

Na Samoanske otoke na pr. prežé tri države, angleška, francoska in nemška, a nobena se jih ne polasti. Novohebridski in Svetokriški otoki so na pr. samo zavoljo tega še samostalni, ker jih Angleži ne privoščíjo Francozom; Francozi pa Angležem ne. Vendar čútijo ondotni vladarji in glavarji že zdaj prav dobro motvoz, ki ga jim evropske oblasti vedno čvrsteje zategujejo okoli vratú.

Veliki ti otoki kajpakda niso. A tudi dotičnim silam, ki se trgajo za nje, ni do zemlje, saj je imajo vendar

drugod po svetu zadosti. Pomislimo le, kako velikanske so angleške naselbine ali kolonije v Avstraliji; skoro vsaka je večja, kakor naša država, ktera po svoji velikosti med državami na svetu pač ni zadnjih jedna. Do zemlje jim torej ni! Ampak te otoke želijo pod se spraviti samo zavoljo tega, ker so imenitne trgovske in pomorske postaje sredi nepremernega Tihega morja.

1. Novi Hebridi.

Od vseh še samostalnih otočij so Novi Hebridi še največji. Veliki pa tudi oni niso. Vsi skupaj — kakih petdeset jih je — merijo le nekaj več, kakor na pr. kranjska dežela, prebivalcev pa še dobro 70.000 nimajo, torej bi niti dveh ljubljanskih mest ne napolnili. In vendar se trgata za nje taki dve mogočni državi, kakor sta Angleška in Francoska, ki res ne vesta, koliko milijonov podložnikov imata po svetu, po Aziji, Afriki, Ameriki in Avstraliji. In vrh tega, kakšni so ti Novohebridci! Pravi divjaki, črni Melanezi, katerih celó krščanska vera ni mogla dosti pobležiti. Obleke bi najrajši še dandanes ne nosili nič; lase spletajo še zdaj v take velike kodelje, kakor je bila po melaneških otokih nekdanj sploh navada, in na skrivnem požró še dandanes radi kterega v boju ubitega sovražnika. Hišne oprave in orodja imajo jako malo, pa še tisto je nerodno, okorno in zeló skromno izdelano. Zato je skoro res neumljivo, zakaj se mogočna angleška država poteguje toliko za nje. Med drugim morebiti tudi zato, da bi potém njeni podložniki po Avstraliji lažje dobivali delavcev. Dà, dà! Delavcev je evropskim naselnikom po Avstraliji in Oceaniji treba. Delavsko vprašanje je za narodno gospodarstvo v teh oddaljenih krajih naše zemlje jedno najimenitnejših vprašanj, tako imenitno, da vsekako kaže izpregovoriti na tem mestu o tej stvari.

O slabih letinah preti namreč tudi prebivalcem oceanških otokov dostikrat lakota, če prav so skromni in z malim zadovoljni ljudje. Da se ji umaknejo, odhajajo že nekaj časa sem po zaslužku na bližnje otoke, po katerih se evropski naselniki v veliki meri pečajo z živinorejo in poljedelstvom, za kar pa potrebujejo delavcev. A še bolj kakor po otokih je evropskim naselnikom treba delavcev v Avstraliji, kjer na pr. v Kraljičini deželi na velikanskih, skoro nepremernih poljih pridelujejo cukrov trs, bombaž in kavo,

pa tudi še kake druge sadeže vročih dežel. Za tako delo pa evropski delavec ni, ker mu je podnebje prevroče.

Tudi je predrag ter zahteva previsoko plačo za svoje delo. Njim nasproti pa so avstralski bogataši silno skopi plačniki ter plačujejo svoje delavce tako slabo, da se še Kitajci za tak zaslužek niso dali zvabiti z doma. Ljudem avstralskih otokov pa ugaja oboje; ugaja jim podnebje, zato ker so rojeni v njem, ugaja pa jim tudi plača, ker so silno skromni in z malim zadovoljni ljudje, morebiti najskromnejši na svetu.

To skromnost in lakoto, ki jih je trla, izkoristili so samopašni in brezobzirni angleški veleposestniki posebno v Kraljičini deželi ter so z najlepšimi obeti zvabili polineške in melaneške prebivalce v Avstralijo. Sevéda tem skromnim in priprostim ljudem ni bilo znano, da tako samopašnih in neusmiljenih ljudij ni, kakor so Angleži, če jim kaže dobiček. Neusmiljeni pa so tem bolj ter odirajo delavce tem grše, ker vedó, da to lahko storé, in da jim pri izkoriščanju in izžemanju svojega bližnjega nihče ne more preveč natanko gledati na prste. Avstralske kolonije so skoro kakor samostalne države, s svojimi gosposkami, s svojimi postavami in s svojo upravo. Angleška vlada v Londonu jih v njih svobodi ne ovira skoro nič. Seveda imajo tudi po angleških kolonijah bogataši, kakor povsod na zemlji, prvo besedo. Če ukrenejo kdaj kaj, kar ni tako, kakor bi moralo biti, jih je težko klicati na odgovor. To so dobro vedeli tudi avstralski bogataši v Kraljičini deželi, ki so imeli velikanska polja, silno ugodna za bombaž in cukrov trs, nič pa ne delavcev za njih obdelovanje. In kaj so storili? — Najeli so ladije ter svoje mešetarje poslali z njimi na avstralske otoke, da jim od ondod pripeljejo delavcev. Mešetarji so neizkušenim otočanom obetali najlepše zaslužke, prosto vožnjo tjakaj in nazaj, prosto stanovanje, prosto hrano, povrh pa še priboljšek v tobaku in žganju. Otočani so se dali preslepiti ter se odpeljali z njimi z doma. Ko pa so dospeli na cukrova in bombaževa polja, bile so na enkrat pozabljene vse lepe obljube. Presleparjeni so otočani dobivali hrano, da bi še psi ne izhajali ob njej; stanovali so v tesne kolibe zgnečeni, za izgovorjene, krvavo prislužene groše pa so jim sebični gospodarji vsiljevali ničvredne, izprijene in za Polineze tudi sicer ne porabne reči, o priboljšku v tobaku pa ni bilo ne duha, ne sluha. Otočani so navzlic zdravemu in njim prikladnemu podnebjju mrli, kakor bi se bila zanesla kuga med nje.

In ravno Novohebridčani in prebivalci Svetokriških otokov so prvi okusili te bridkosti, ktere so se ponavljale od leta do leta, in to v vedno hujši meri. Toda stvar je dospela naposled vendar le do ušes angleške vlade v Londonu, ktera sicer ne posluša rada pritožeb proti svojim rojakom in podložnikom v tujini. Tú pa je morala vendar le poseči vmes; godile so se Polinezom vnebovpijoče krivice. Zato se je gosposkam v Kraljičini deželi iz Londona zaukazalo, da imajo izdati natančne postave o najemanju Melanezov in Polinezov za delo na velikih svojih posestvih. Dogovoriti se morajo z njimi za plačo, za obleko, hrano in o tem, kako jih bodo spravili zopet nazaj v njih domovino.

A s temi ukazi je naletela angleška vlada jako slabo. Samopašni bogataši v Kraljičini deželi so se delali silno razžaljane, češ, kako se more njim, angleškim naselnikom, izobraženim in tako bogatim ljudem, očitati taka krivica nasproti ubogim, pomilovanja vrednim Melanezom. Toda angleška vlada se ni dala preslepiti ter je pri najemanju otočanskih delavcev polagoma vsaj za silo napravila nekoliko reda. Zagotovila je na pol divjaškim revam vsaj nekoliko varnosti in pravice. Med drugim je na pr. določila, da se mlajši, kakor šestnajst let stari Oceanci ne smejo najemati in privazati v Avstralijo. Tudi ne smejo najemniki nikogar vezati za dalje, kakor za tri leta, potem pa jih morajo na svoje stroške prepeljati zopet nazaj v njih domovino. Izgovorjeni zaslužek jim morajo izplačevati v denarjih, ne pa v blagu itd.

Navzlic temu se neizkušnim in priprostim Oceancem zgodi še dandanes marsiktera krivica, ktera pa največkrat ne pride na dan.

Pa ko bi bilo samo to! Godijo se še drugačne, veliko hujše stvari.

Navzlic ostrim ukazom in navzlic natančnim postavam razpošiljajo avstralski veleposestniki na skrivnem še dandanes svoje ladije na oceanske otoke, kjer njih mešetarji ondotnih prebivalcev ne najemajo samo, ampak jih tudi lové ter jih s silo odvažajo daleč proč od njihove domovine v avstralsko tujino.

To je rés pravi sužniški lov. In z njim se mažejo Angleži, najmogočnejši in — ne dá se oporekati — najbolj izobraženi narod na zemlji.

Ta prikazen osupne človeka tem bolj, če pomisli, da so bili Angleži tisti, ki so v početku tekočega stoletja prvi

izdali geslo, da mora suženjstvo prenehati po vsej zemlji. V dosego tega namena je razposlala angleška vlada ladije po morjih vsega sveta ter dala posebno pazno stražiti po onih obrežjih, o katerih je bilo znano, da prihajajo nánja prekupovalci sužnikov. Gorjé mu, na čegar ladiji so zasačili sužnike! In še dandanes je angleškim kapitanom ukazano, da na svojih vožnjah po daljnih morjih ne pozabijo te človekoljubne dolžnosti. Da bi se suženjstvo zatrló, potrosili so Angleži že velike svote ter si napravljajo še zdaj ne malih stroškov z izvrševanjem te hvalevredne naloge. — Kaj pa se godi na njih lastnih avstralskih obrežjih? Tam je suženjstvo v najlepšem cvetu, in podložniki angleške krone se kar nič ne sramujejo, na najgrši način izkoriščati nevednost in priprostost oceanskih otočanov.

In kaj je posledica tega? Razdraženi, vsi divji se vračajo osleparjeni in onemogli Oceanci nazaj domú med svoje rojake. S strupeno jezo v svojih srcih prežijo na prvo priliko, da jo razlijó na bele ljudi, in komaj čakajo, kdaj bo, nič slabega ne sluteč, prijadrala do njih obrežij kaka evropska ladija. Se je li čuditi, če planejo »divjaki« na njo ter umoré vsakega, kogar dobé v pest? Takim vnebovpijočim krivicam je pripisovati, da se po oceanskih otokih še zdaj vsak čas dogajajo napadi na evropske ladije, in da se še dandanes čuje o krvavih grozovitostih, ki jih doprinašajo oceanski divjaki. Ne pomisli pa se, da so tega jedino le Evropci sami krivi, in da ni nič čuda, če Polinezu naposled zavre kri, in če se zopet v njem gane nekdanja divjost in krvoločnost. Takemu ravnanju je dalje tudi pripisovati, da se po nekterih otokih, tako na pr. ravno po Novohebridskih otokih razširja krščanstvo jako počasi, in da se je navzlic dolgoletnemu prizadevanju misijonarjev ponekod še le komaj začelo prikazovati.

Zato je tudi po Novohebridskih in Svetokriških otokih doslej še jako malo Evropecev, a še ti se zadržujejo tod le malo časa; ko so opravili, kar so se bili namenili, odhajajo prav radi zopet dalje ter se prej ko mogoče poslové od neprijaznih teh obrežij.

Novohebridske in Svetokriške otoke so prve odkrili španski mornarji, kakih dve sto let pozneje pa Džems Kuk. Ta jih je tudi z nova krstil tako, kakor se imenujejo sedaj. Dandanes živi po Novohebridskih otokih kakih 70.000 duš. O Kukovem času so bili ti otoki mnogo bolj obljudjeni. Nahajalo se je na njih gotovo nad 200.000 ljudij. Boji

med Novohebridci samimi, pa bolezní, ki so jih Evropci zanesli med nje, bili so vzrok, da se je do današnjih časov število Novohebridcev tako močno skrčilo.

Mesta ni na teh otokih nobenega, ampak nahajajo se po njih le majhne, daleč narazen stoječe vasi, katerim go-spodujejo divjaški poglavarji. Skupnega vladarja nimajo niti Novohebridci, niti njih sosedje Svetokrižci. Z belimi ljudmi prihajajo malo v dotiko, zadnje čase celó manj, kakor poprej, zato ker se beli ljudje zavoljo divjosti Novohebridcev radi izogibljejo tem otokom. Včasi pa se vendar ustavi kaka ladija tu, da primenja za tobak, za evropsko tkano blago, za železnino, posebno za stare, ne več porabne puške, kokosovih orehov, prašičev, pomaranč in drugih takih pridelkov.

Imenitnejši pa, kakor Novohebridski in Svetokriški otoki, sta otočji Tonga in Samoa, na katerih vladata še dva kralja domačina.

2. Tongansko kraljestvo.

Tongansko kraljestvo obsega sicer nad poldrugi sto otokov, ki pa vsi skupaj še 1000 *km*² ne merijo; niti toliki torej niso, kakor desetina kranjske dežele. Tudi prebivalcev nimajo več kakor 22.000. Ko jih je Džems Kuk z nova zopet odkril, mudil se je štiri mesece na njih. Tonganci so bili tako priljudni in prijazni proti njemu, da je Kuk njih otoke zval Prijateljske otoke, in še danes imajo Tonganci med vsemi Polinezi največ lepih in prikupljivih lastnostij. Lep in čvrst rod so, kostanjeve ali temnorumene polti. Po potezah svojih lepo umerjenih obrazov se skoro kar nič ne ločijo od Evropcev. Ponosni in samovestni ljudje so, ki ljubijo svobodo nad vse. Po svoji veliki telesni moči in neustrašni hrabrosti so se že od nekdanj odlikovali pred vsemi drugimi Polinezi. V prejšnjih časih, ko niso bili še kristjani, bali so se jih sosedje daleč na okoli, toda ne zaradi tega, ker so bili morebiti bolj divji od drugih, ampak bali so se jih zavoljo njih hrabrosti. Človeškega mesa Tonganci menda sploh niso nikoli uživali.

Že o Kukovem času je Tongancem vladal kralj. Bil jim je ob jednem vladar in veliki duhovnik. Imel je neomejeno oblast nad vsem, kar se je nahajalo na Tonganskih otokih, nad ljudmi in živalimi, nad vsem premičnim in nepremičnim posestvom na Tongi. Bil je sveta in skoro

bogovom jednaka oseba; plemenitniki in glavarji so se mu uklanjali brez ugovora.

Poznejšim kraljem so se začeli plemenitaški mogočniki polagoma postavljati po robu. Pritiskali in drli pa so tudi priprosto ljudstvo vedno bolj in bolj. Zato so jeli polagoma presedati obema, kralju in ljudstvu.

Ko je leta 1845. prevzel vladarstvo še sedaj živeči kralj Jurij, sklenil je, otresti se premogočnih in preošabnih plemenitnikov s pomočjo svojega udanega mu ljudstva in s pomočjo angleških misijonarjev. Jurijevi predniki niso hoteli o krščanstvu nič vedeti. Ko pa so se sredi našega stoletja začele ob tonganskih obrežjih vedno pogosteje ustavljati evropske ladije in je kralj Jurij vedno bolj prihajal v dotiko z Angleži, Nemci in Francozi, zvedel je od njih, da živé beli ljudje popolnoma drugače, kakor on in njegovi podložniki, pozvedel je, kakšne postave imajo, kako se plačujejo pri njih davki itd. Vse, kar je čul, mu je tako ugajalo, da je sklenil uravnati tudi svoje kraljestvo tako. Prvi korak je storil s tem, da je krščanskim misijonarjem dovolil po svojih otokih razširjati krščansko vero.

Ko je preustrojal in prenarejal državo, ravnal je po nasvetih Angležev, ki so ga učili, kako naj to stori. Odpravil je na pr. tlako ter namesto nje uvedel davek; razglasil je svoje podložnike za svobodne ljudi ter jih s tem odtegnil plemenitašem, ki so jih dotlej grdo odirali. Dal je nove postave po angleškem vzgledu. V kratkem času so dobili Tonganci popolnoma po evropsko urejeno državo. Zdaj je tonganski kralj najvišji gospod in poveljnik v vojski. Toda vezan je na sklepe svojega ljudstva ter na pr. ne sme vojske ne pričeti in je ne končati brez državnega zbora. Ta šteje štirideset glav; dvajset si jih izbere kralj, dvajset poslancev pa si izvoli ljudstvo samo. Shajajo se v glavnem mestu ter sklepajo tu postave, ki veljajo za vse in ne delajo razločka med imenitniki in neimenitniki, med reveži in bogataši. Državni zbor določuje tudi davke, ktere začne Tonganec plačevati, ko izpolni šestnajsto leto.

Kralj je ljubezniv in spoštljiv mož velike postave in zdaj že čez osemdeset let star. Govori malo, a vedno premišljeno. Pri vladanju mu pomagajo trije ministri: vojni, pravosodni in minister za javna dela, v prvi vrsti za ceste. Evropce čišla kralj zeló ter jih zbira okoli sebe. Njegov tajnik, njegov zemljemerec in njegov zdravnik so vsi trije Evropci. Tudi se nahaja na njegovih otokih mnogo evropskih rokodelcev.

Vojakov nima veliko, ne več kakor pet sto; vendar mora svojo vojaško dolžnost opraviti vsak Tonganec. Izvežbujejo in vadijo jih dosluženi nemški, angleški in ameriški vojaki, in sicer popolnoma po evropskih predpisih. Če je sila, pokličejo se vsi v orožje, ki pa ni Bog si ga vedi kako strahovito. Oboroženi so s starimi puškami, ki v Evropi niso več za rabo. Celó nekaj topov ali kanonov imajo, ki pa jih rabijo le za streljanje o slovesnih prilikah, o kraljevem godu, kedar se snide državni zbor itd.

Evropsko lice imajo tudi mesta, trgi in poslopja tonganska. Glavno mesto je Nukalofa, lep kraj ob morskem obrežju sredi kokosovih palm in krušnih dreves. Malo od obrežja stojé kraljeva palača, guvernerjevo poslopje in hiše evropskih trgovcev. Od teh nekoliko odmaknjene se skrivajo v zelenju lahke kočice domačinov. Na najvišjem kraju otoka, na malem holmcu, stoji ona velika in, če prav je lesena, vendar lepa krščanska cerkev, katero smo že enkrat vzeli v misel, in v kateri je prostora za najmanj 800 ljudij. Kako vneti da so Tonganci zdaj za krščansko vero, priča najbolje požrtvovalnost, s katero so stavili to cerkev. Veljala je nad 100.000 glđ., če prav je lesena. Ker ljudstvo ni imelo toliko denarja, posodila mu ga je velika nemška trgovska družba Godfrová. Posodila ga pa je pod tem pogojem, da ji bo dajal vsak Tonganec, dokler ne bo cerkev plačana, vsako leto za 5 glđ. kopre ali izrezanih kokosovih orehov, najiminitnejšega pridelka na Tongi. (Glej tudi str. 201.)

Za šole in cerkve skrbé misijonarji. Šole, v ktere zahaja kakih 5000 otrok, nahajajo se po vseh večjih otokih. Tudi cerkvá je že precej. Samo na malem otoku Valizu so tri župnije, tri cerkve in tri šole. V jedni od njih pripravljajo celó mlade Tongance za misijonski poklic.

Kdo bi si bil pred petdesetimi leti mislil, da se bodo še pred koncem našéga stoletja izvršile na Tongi, pri še na pol divjih ljudeh take velikanske izpremembe! Povzročil jih je kralj Jurij. Ko je dovršil, kar je namerjaval, dal je preosnovo svoje države praznovati z velikim obedom, pri katerem so velikaši pri kraljevi mizi jedli po evropski šegi iz porcelanastih skled in krožnikov s srebrnimi žlicami in noži ter iz evropskih kozarcev pili italijanska in francoska vina. Gotovo je bil nenavaden pogled, v daljnem Tihem morju, pri kraljevem omizju, na dragocenih žimnatih stoli, v črnih evropskih frakih videti rujavkastorumene gospode,

kojih očetje so še pred petdesetimi leti hodili skoro popolnoma goli, le s pasom, iz trave ali bičja spletenim, okoli ledij.

3. Samoa.

Drugo samostalno kraljestvo je Samoa. Sicer je trikrat večje od prejšnjega (2787 km^2) ter živi tudi nekaj tisoč ljudij več na njem (leta 1887. se je štelo 35.565 ljudij). Veliko pa tudi to ni ter ne obsega niti tretjine kranjske dežele. Vendar se tudi za to otočje trgajo tri mogočne države med seboj: angleška, nemška in ameriška. Samoansko kraljestvo je zato pač podobno zreli hruški, katero bo danes ali jutri jedna teh treh držav sklatila z veje. Za peščico majhnih otokov, katerih je samo deset obljudjenih, pričkajo se te države že dobrih petindvajset let.

Dandanes gospodari na Samoanskih otokih pač en sam vladar. O Kukovih časih so tem otokom gospodovali še posamezni glavarji, katerih sicer nobeden ni imel posebne moči, vendar so uživali pri ljudstvu skoro božjo čast. Pogubno pa je bilo za nje, da so se iz častilakomnosti in, ker je njih vsak želel drugim gospodovati, v jednomer vojskovali med seboj. To priliko so Amerikanci porabili ter leta 1873. po svojem zastopniku Steinbergu pregovorili Samoance, da so jih prosili, naj jih sprejmó pod svoje varstvo. Vse to se je godilo na skrivnem in kajpakda po tihem, zato da ne bi tudi drugi, Nemci in Angleži, kaj čuli o vseh teh spletkah. Od tega časa dalje je Samoanske otoke vladal pač ondotni kralj, toda le na videz. V resnici je imel Steinberg vso oblast v svojih rokah, kar je povzročilo toliko zdražeb, da so posegli Angleži in Nemci vmes, Steinberga pregnali ter s Samoanci sklenili trgovske pogodbe, ktere so jim zagotovile pri trgovini prednost pred vsemi drugimi evropskimi državami.

Na ta način se je Amerikancem njih načrt popolnoma zmešal; zato so na skrivnem samoanskega kralja podpihovali tako dolgo, da je začel leta 1887. res delati Nemcem in Angležem sitnosti. Toda Nemci so ga zgrabili, odpeljali za nekaj časa z doma v Afriko ter ga še le čez dve leti pripeljali zopet nazaj na Samoo. Posadili so ga zopet na prestol; toda še le potém, ko so sklenile prepirajoče se tri države, angleška, nemška in ameriška, nove in vsem trem ugodne trgovske pogodbe.

Zdaj so Samoanski otoki sicer samostalno, toda pod nadzorstvom in varstvom Angležev, Nemcev in Amerikancev

stoječe kraljestvo, v katerem pa samoanski kralj nima dosti, ali pa nobene besede. Niti sodnijske oblasti nima nad svojimi podložniki. Na Samoanskih otokih dela pravico ne samoanski kralj, ampak pravosodni minister, kterega imenuje kralj švedski.

Iz tega lahko posnamemo, kakšno usodo ima samoansko kraljestvo v nedolgem času pričakovati.

Najvažnejše mesto Samoanskih otokov je Apija, kjer je naseljenih največ evropskih in ameriških trgovcev in njih služnikov. To ne ravno veliko mestece leži ob obrežju precej velikega in daleč noter v suho zemljo zajedenega morskega zatona. Dve reki, ki prihajata s hribov ter se tu izlivata v morje, delita ozko obrežje na tri dele. Na prvem stojé lična poslopja in vile evropskih trgovcev, njih prodajalnice, skladišča (magacini) in obile gostilne, znamenje, da se razvija tu živahno življenje. Na drugem oddelku stojita poslopji angleških in ameriških gospod (konzulatov), jedno tik drugega, zraven nju pa angleška cerkev in poslopje angleške misijonske družbe. Tretji mestni oddelek se prav lahko zove nemški oddelek. Tu se nahaja namreč nemški konzulat, zraven njega poslopje velike nemške trgovske in plantažne družbe, pa cerkev za katoličane. Nekoliko proč od obrežja in že na rebrih in pobočjih vzadi za mestom vzdigajočih se gorá pa se je naselila francoska misijonska družba. Vzadi za temi zgradbami še le stojé, skrite med gostim drevjem in rodovitnimi nasadi, kočé avstralskih domačinov.

Apija je v Oceaniji jedno najiminenitnejših središč za razširjanje evropske izomike po avstralskih otokih. Ob jednem je tudi važna postaja, s ktere razširjajo Angleži, Amerikanci, Nemci in Francozi svoj vpliv in svojo oblast ne samo po Samoanskih, ampak tudi po drugih otokih tam na okoli. Jedna oblast bi rada izpodrinila in prekosila drugo. Ktera bo naposled zmogla, se zdaj še težko reče, a skoro kaže, da se bodo Samoanskih otokov polastili naposled vendar le Nemci, ker imajo že zdaj nekoliko, če ravno ne največjih in najvažnejših otokov. Vrh tega pa so nakupili tudi Nemci tođ jako mnogo zemljišč v last, več, kakor podložniki vseh drugih izobraženih držav skupaj. Tudi se nemška država za svoje podložnike v daljni tujini zanima kaj živo, posebno je zavzeta za veliko in bogato trgovsko in plantažno družbo. Že pred več leti, ko je bil še bogati Godfrová lastnik zemljišč in posestev, ki jih ima zdaj ta

družba, sklenila je nemška država s samoanskim kraljem jako ugodne trgovinske pogodbe. Te so zagotovile vsem po Samoanskih otokih naseljenim Nemcem popolno varnost za njih življenje in vse njih imetje. Samoanski kralj je tudi obljubil, da Nemcev v trgovinskih zadevah ob nobeni priliki ne bo preziral, celó pa nikoli nobeni drugi državi ne pripoznal takih, ali pa celó še večjih pravic, kakor jih ima Nemčija. Iz strahú pred Amerikanci pa samoanski kralj teh obljub ni mogel držati. Ali prej, kakor se je nadejal, priplula je na njegove otoke velika nemška bojna ladija, zasedla več imenitnih krajev na njih ter kralja prisilila, da je podpisal nove in Nemcem še bolj ugodne pogodbe, kakor so bile že poprejšnje.

Dandanes imajo na Samoanskih otokih torej Nemci brezdvomno prvo in veliko besedo. Toda za njih hrptom delajo Angleži, Amerikanci in od daleč tudi Francozi. Iz vsega, kar smo povedali o političnih in gospodarskih razmerah na Samoanskih otokih, vidi se menda dosti jasno, da je tam že zdaj vse zeló, zeló napeto, da so dnevi samoanskega kraljestva že davno šteti, in da se ne bomo čudili, če si skočijo tam prej ali slej Angleži, Amerikanci, Nemci in Francozi v lasé. Seveda tedaj pa ne bo šlo jedino le za Samoanske, ampak tudi za marsiktere druge otoke.

VII. Še le pred kratkim podklonjeni otočji.

Izmed obilega števila oceanskih otokov so torej Tonganski in Samoanski otoki jedini, ki so si ohranili svojo samostalnost do današnjega dne.

Še pred ne dolgim časom pa sta se v Velikem oceanu nahajali še dve drugi samostalni kraljestvi: kraljestvo Havajskih in kraljestvo Družbinskih otokov.

1. Havajsko otočje.

Havajski otoki so dandanes brezdvomno najimenitnejše polineško otočje. Seveda ne prihaja ta imenitnost od njih velikosti. Pač je Havajskih otokov nad petdeset, a le osem med njimi jih je nekaj večjih. Glavni otok Havaj, po katerem so imenovani vsi drugi, je še celó nekaj večji od kranjske dežele, toda drugi so le majhni ter vsi

skupaj niti štajerske dežele ne odmerijo. Mnogo avstralskih otokov je večjih, kakor na pr. Nova Gvineja, Nova Zelandija, tudi Fičijanski otoki in Nova Kaledonija, ali nobeno avstralskó otočje nima niti od daleč tako svetovno važne lege, kakor jo imajo Havajski otoki, sredi velikanskega Tihega morja in sredi med tremi deli sveta, med Azijo, Ameriko in Avstralijo.

To važno lego so čutili morebiti že Spanci, prvi mornarji, ki so pred več kakor 350 leti (leta 1542.) zadeli ob te otoke, a so jih ravno zavoljo presamotne njih lege utajili drugemu svetu. Bali so se, da bi utegnili postati zavetje in skrivališče morskim tolovajem. Ostali so tako nepoznani, da jih je Džems Kuk zasledil zopet še le na tretjem svojem potovanju okoli sveta leta 1778.¹

O Kukovem času je kraljeval Kamehameha I., ki je spravil polagoma vse Havajske otoke pod svojo oblast. Umril je leta 1819. Njegov naslednik Kamehameha II. je že čutil, da se za njegove otoke zanimajo Rusi in Amerikanci. Zato se mu je videlo umestno, da se nasloni na Angleže. Zato je dovolil, da so že leta 1820. prišli krščanski misijonarji, in leta 1823. se je odpeljal na Angleško, kjer je s svojo mlado kraljico vzbudil občno pozornost. Ves

¹ Na Havajskih otokih je storil tudi Kuk nesrečni svoj konec. Havajci so bili takrat taki divjaki, kakor vsi drugi Oceanci. Ko se je Kukova ladija na Havaju ustavila, bilo je ljudstvo uverjeno, da Kuk ni človek, ampak bog, ter so tudi brž uganili, kateri njihovih bogov je. Bog Ron je bil, ki jih je prišel obiskat, in ki so ga že dolgo časa pričakovali. Kjerkoli se je Kuk pokazal, popadali so Havajci pred njim na kolena in mu izkazovali božjo čast. Peljali so ga v Ronovo svetišče ter ga tam pokazali in predstavili svojim grdim lesenim malikom. Darovali so mu, mazilili ga ter ga oblekli v sveta oblačila Ronova. Črez nekoliko dnij ga je obiskal havajski kralj sam, obdan z vsemi svojimi velikaši in glavarji, ter mu ogrnil svoj lastni plašč. A z nepremišljenim ravnanjem so se Kuk in njegovi mornarji divjakom tako pristudili, da ti od veselja niso vedeli kaj početi, ko so videli, da se pripravlja odurni bog Ron za odhod. In rés je odjadral, toda zavoljo hudih viharjev se je moral črez nekoliko dnij vrniti zopet. Toda našel je Havajce popolnoma izpremenjene. Zasedrati je mogel svoje ladije še le po hudem boju. V svoji zadregi si ni vedel pomagati drugače, kakor da je dal havajskega kralja zgrabiti ter ga je kot poroka odvedel na ladijo. To pa je bila velika napaka. Vrh tega so tudi še Kukovi mornarji ustrelili jednega najjemenitnejših havajskih poglavarjev. To pa je bilo za potrpljivost divjakov vendar le preveč. Ob ugodni priliki so planili na Kuka ter ga ubili. Vere v božjo njegovo naravo pa tudi sedaj še niso izgubili, kajti njegove ostanke so z veliko častjo prenesli v Ronovo svetišče ter jih vsako leto v slovesnem izprevodu nosili okoli.

London je bil po koncu. Takih čudnih kraljevih veličanstev celó v Londonu še niso videli dotlej nikoli. Tedanji angleški kralj Jurij III. je sprejel havajske goste z največjo prijaznostjo. V domovino vrniti se, pa jim ni bilo odmenjeno. Oboleli so in večinoma vsi pomrli. Umrla sta tudi kralj in kraljica. Angleži so ju dali na državne stroške odpeljati v nju domovino, kjer so ju pokopali v kraljevi rakvi.

Od tega časa dalje so se začele v havajske zadeve polagoma vtikati tuje države druga za drugo, posebno angleška, francoska in ameriška — tako imenujemo zavoľjo kratkoce Zjedinjene države Severne Amerike. Posebno Amerikanci so od dne do dne bolj spoznavali važnost Havajskih otokov.

Kamehamehu so sledili še trije kralji tega imena: Kamehameha III., IV. in V. Vladali so pač, tudi kraljevo ime so nosili, a bili so le igrača v rokah tujcev ter morali storiti, kar je hotela zdaj ta, zdaj ona oblast, ktera je imela tisti čas ravno največ vpliva in največ moči na Havajskih otokih. Najbolj so ti lepi otoki mikali Amerikance, ki so takoj iskali potov, kako bi si jih sčasoma pridobili. Zato so postopali jako previdno. Pričeli so s tem, da so njih misijonarji leta 1840. uvedli na Havaju po vzgledu izomikanih držav posnete državljanske naprave. Priporočili so kralju Kamehamehu III., naj si za pomočnike pri vladanju izbere pet ministrov, kakor je to pri izobraženih narodih navada. Kajpakda je kralj Kamehameha III. ta navet točno izpolnil, kajti evropske naprave imajo do kraljev in poglavarjev divjaških razrodov neko čudovito moč, ktere se ne morejo ubraniti. Izomikanim narodom in izomikanim kraljem prištevanim biti, je neko sladko mamilo, kteremu se za dalje časa težko odteguje kateri divjaški rod. Ko pa tujci take »izomikance« toliko daleč privedó, ovijejo si jih okoli prstov, kakor si jih sami hočejo. Tako so računali tudi Amerikanci. Toda Angleži in Francozi so bili brž spoznali njih nakane ter so posegli vmes.

Naslednja leta sta kralja Kamehameha IV. in Kamehameha V. v jednomer preminjala in popravljala državno osnovo Havajskih otokov, zdaj Francozom, zdaj Angležem, zdaj Amerikancem na ljubo. Takim pôtem so Havajci dobili celo vrsto novih državnih naprav; dobili so ministre, dvorne svetovalce, dobili državni zbor in državne poslance. Havajsko kraljestvo si je omislilo svojo zastavo, svoje državne barve, svoj državni grb, zraven tega pa tudi davke, carino na tuje blago in raznovrstne pristojbine. V državne službe

so se vsiljevali sevéda tujci, večinoma Angleži in Amerikanci. Havajci so dobili dalje tudi svojo stalno vojsko, ki pa ni velika, zakaj ista ne šteje več kakor kakih dvajset ali trideset lepo po evropsko opravljenih vojakov, ki nimajo drugega posla, kakor da opravljajo straže po državnih poslopih, pa kakih štiri sto prostovoljcev: pešcev, konjikov in topničarjev. Se najimenitnejši oddelek havajske vojske so morebiti godci, ki vsako nedeljo in vsak praznik z največjim veseljem svirajo na najlepšem kraju glavnega havajskega mesta Honolulu. Bojnih ladij nimajo. Kralja Kamehameha III. je bojno brodovje sicer zelo veselilo, ter si je tudi res omislil nekaj bojnih ladij, a moral se je temu veselju odpovedati, ker je bilo predrago. Njegovo kraljestvo ni moglo zmagovati stroškov za bojne ladije.

Med temi izpremembami v državnem življenju so Havajci nekega leta (1853.) ponudili sebe in svoje otoke varstvu Zjedinjenih držav Severne Amerike. A skoro bi bil zavoljo tega nastal ogenj v strehi. Zaropotali so Angleži in Francozi, in Amerikanci so morali odjenjati ter se niso upali Havajcev sprejeti v svoje varstvo.

A od leta do leta se je bolj kazalo: če se bo sploh kdaj ktera država polastila Havajskih otokov, utegne biti naposled to vendar le ameriška.

S Kamehameho V. je l. 1872. izumrla kraljeva rodovina. Za izpraznjeni prestol so nastale velike homatije, ktere pa so angleške in ameriške bojne ladije potlačile in posadile kralja Kalakavo na prestol. Vladal je sedemnajst let, toda vladati je mogel le, ker se je naslanjal na tujce. Med njegovimi ministri je bil Havajec samo jeden, vsi drugi pa tujci.

Po Kalakavovi smrti (leta 1891.) je sledila njegova sorodnica kraljica Liliokalani, a vladala ni dalje, kakor tri leta. Ameriški pristaši niso mirovali prej, dokler ni nastal upor. Kraljica se je morala vladanju odpovedati, Havajski otoki pa so se razglasili za republiko. Seveda je bilo že tedaj očitno, da ne bo trajalo več dolgo, pa bodo Havajske otoke zasedli Amerikanci. To se je leta 1898. tudi rés zgodilo.

Na Havaju gospodujejo sedaj tujci. Domačini, pravi Havajci, lepo čvrsto pleme temno-rumene in kostanjevorujave polti, izmirajo strahovito naglo, in to ne samo po mestih, ampak tudi po kmetih in celo po takih otokih, kjer se ni naselilo še nič, ali pa le še prav malo tujcev. Leta 1788. je Kuk cenil število Havajcev na 400.000 duš, jeden

poznejših mornarjev celó na 500.000. Sto let pozneje, leta 1888, pa so jih našteli le še 34.500. Tem več pa nahajaš na Havajskih otokih tujcev, ki prihajajo na nje od vseh vetrov sveta. Največ je Japoncev (blizu 20.000) in Kitajcev, katerih samih je več kakor vseh belih ljudij našega rodu in naše krvi. Leta 1895. so jih našteli 13.200 duš. Sicer za Kitajce tudi na Havajskih otokih ne marajo in niso marali nikoli zánje. Do leta 1852. ni smel sploh priti noben Kitajec tjakaj in se naseliti na njih. Takrat pa so Havajci začeli namesto prejšnjih domačih sadežev nasajati cukrov trs, riž in kavo, zato ker so ti pridelki obetali mnogo boljše dohodke, kakor dotedanji domači. A za pridelovanje teh sadežev je bilo treba tujih ljudij klicati na Havaj, deloma zato, ker se je število Havajcev od leta do leta bolj krčilo, deloma pa tudi zato, ker Havajci niso vedeli, kako je ravnati z novimi sadeži. Havajske gosposke so morale rade ali nerade poklicati Kitajce, ki so ravno cukrovega in riževega poljedelstva posebno večji in v tem nenavadno spretni delavci. Z njimi pa so prišli tudi kitajski rokodelci in obrtniki, kitajski črevljarji, mali kramarji, krčmarji majhnih in umazanih kitajskih gostilen itd. Zdaj ga na Havajskih otokih skoro že ni večjega kraja brez Kitajcev in Japoncev. Amerikancem to ni bilo po godu. Kitajci so jim povsod na poti, ker kazijo cene in zaslužek, dobička pa zavoljo njih varčnosti nima nikjer nihče od njih. Zato so jih želeli odpraviti tudi s Havajskih otokov ter so havajsko vlado opozorili, da so Kitajci povsod, kamor prihajajo, velika nesreča za dotično deželo. Zavoljo tega se je napotil leta 1881. havajski kralj Kalakava nalašč zato na Angleško, da bi Havajci smeli najemati angleške podložnike v Indiji in na Malajskih otokih. A tega mož ni mogel izposlovati, zato ker primanjkuje Angležem delavcev v Indiji sami. Kalakava se je odpotil zato na Portugalsko. Tam pa so mu to željo radi izpolnili. Zavoljo tega se na Havajskih otokih med belimi ljudmi nahaja dandanes največ Portugalcev (1895. leta 8602), celó več kakor Amerikancev, katerih je bilo leta 1895. blizu 2000, Angležev (1350) in Nemcev (nekaj čez 1000).

Vzrokov, zakaj da se število domačinov, Havajcev, tako hitro krči, navaja se več. Naposled utegne biti tá-le vendar najbolj prava, da drvi Havajce v prvi vrsti v pogin nasladnost, nezmernost in popačenost, ktere so se navzeli seveda od Evropecev. Havajci so namreč jako brezbrizni, veselju in uživanju do skrajnosti udani lahkoživci. Zato

pa so se tudi med vsemi Oceanci najhitreje oprijeli vsega, kar so jim prinesli Evropci, posebno pa tistega, kar kolikor toliko osladi in olepša človeku življenje. Dela se bojé in se ga izogibajo na vso moč. Dobrih delavcev med Havajci ni dobiti, k večjemu so porabni kot vojaki ali mornarji. Nihče si ne prizadeva postati kaj več, kakor je. Hrepenenje po slavi, časti, celó po premoženju jim je neznana stvar. Zato obubožajo celó nekdanj najbogatejše rodovine kaj hitro. Havajci mislijo menda, da so samo zato na svetu, da se veselijo ter uživajo življenje, dokler jim sije solnce. Kaj bo potém, ko bodo zapravili, kar še imajo, jih ne briga. Zato vidiš dandanes havajske rumene gospe, da se vozijo v krasnih kočijah, v ktere so vpreženi najlepši angleški konji. Napravljene so po najnovejši pariški modi, kakor ljubljanske gospe in gospodične, ko se pridejo v »Zvezdo« ali »pod Tivoli« izprehajat in kazat, koliko lahko potrosijo in utrpé njih može in očetje za lepe obleke. Še rajši pa jezdarijo na lepo osedlanih, z rudečim jermenjem bogato obrzdanih konjih. O slovesnih prilikah se havajski ministri, guvernerji in drugi visoki dostojanstveniki radi kažejo v krasnih, z zlatimi vrvicami in trakovi prešitih oblekah. Kralj Kalakava se je nosil najrajši popolnoma po evropsko. Oblačil se je v črn francoski frak, kakoršne nosijo v Parizu, pripenjal si na prsi red havajske zvezde ter deval svetel francoski cilinder na glavo. Po evropsko seveda, pa zeló priprosto in ondotnemu podnebjju primerno se rado oblači tudi navadno priprosto ljudstvo. Dolga bela ali plava gladka halja do petá je vsakdanja noša Havajčeva. Od nekdanjih starih šeg in navad, katerih so se še pred tridesetimi leti držali imenitniki in neimenitniki, ne opaziš zdaj že nobene več, k večjemu si venčajo tudi še zdaj radi glave z dišečim cvetjem, in sicer moški ravno tako radi, kakor ženske.

O priliki smo bili že povedali, da so med Oceanci Polinezi najbolj bistrega duha, med Polinezi pa presegajo zopet Havajci vse druge. Evropskih šeg in navad se ni noben polineški razrod oprijel tako hitro in se tako popolnoma uživel vánje, kakor ravno Havajci. Kaka izprememba tekom sto let! Ravno isti razrod, ki ga dandanes prištevajo najprijaznejšim in najljubeznivejšim ljudem na zemlji, žrl je o Kukovem času še ljudi, še več pa jih je daroval svojim strahovito grdim bogovom. Ta grozna navada je bila tako razširjena, da so ljudje bežali v gore, če se je blagoslavljalo kje kako novo svetišče.

Žalibog, da so se Havajci z evropsko naobraženostjo navzeli tudi vseh strastij in pohujšljivostij, ki so jih opazovali pri tujcih. To je njih neizogibna poguba. Ves svet je o tem prepričan: če bodo izmirali Havajci v tistem razmerju hitro, kakor se je godilo to doslej, nesli bodo zadnjega Havajca k pogrebu, predno mine dvajset let. Škoda bo za ta leporastli, ljubeznivi in jako nadarjeni razrod človeški. Na Havajskih otokih se vidi jasno, kakor malokje drugod, da je beli človek, naj zaide med katerokoli človeško pleme na zemlji, zanje povsod nesreča in poguba; k večjemu smemo morebiti iz tega občnega pravila izvzeti doslej še Kitajce. Sicer pa bo izkušnja v kratkem pokazala, če je temu res tako, kajti na Kitajskem se pletó ravno sedaj reči, ki utegnejo tudi Kitajce ukloniti v jarem belih ljudij. Kdo vé, ali ne bodo tudi Kitajci izkusili, kar so doslej izkusili narodi po vsej zemlji, da zraven belega človeka ne more izhajati nobeno drugačebarvno človeško pleme, ne bakrenorudeči ameriški Indijanec, ne črni zamorec ali Avstralec, ne temnorujavi Malajec, ne svetlorumeni Polinez. Belopolti človek vpliva na prvotne narode, kakor bi bil strupen.

Evropcem in Amerikancem se gotovo ne more očitati, da bi bili delali Havajcem ali drugim Polinezom kdaj silo, ali jih celó preganjali in zatirali. Ravno nasprotno. Povzdignili so blagostanje Havajskih otokov na visoko stopinjo. Namesto prejšnjih domačih, za veliko trgovino neporabnih pridelkov so uvedli cukrov trs in riž ter dovolili, da se to blago sme v Ameriko uvažati, ne da bi se tam pobirala od njega carina (colnina). V pojasnilo samo nekoliko števil! Pred 35 leti (leta 1862.) so iztržili Havajci za vse svoje, na tuje prodano blago nekaj nad 800.000 dolarjev, leta 1890. pa že čez 20 milijonov. Leta 1842. so iznašali vsi dohodki havajske države samo 41.000 dolarjev, leta 1894. pa že štiri milijone. Za povzdigo prometa in trgovine so po ameriških nasvetih Havajci dali izboljšati ceste, napraviti več železnic ter so imenitnejše kraje zvezali med seboj s telegrafi in telefoni. Od leta do leta se ustavlja več ladij ob havajskih obrežjih.

Tudi sicer je Amerikancem blagor Havajcev na mari. Ker dobro vedó, kako strastno se vsi neizomikani narodi vdajajo pijači, zato je privažanje opojnih pijač na Havajske otoke ostro prepovedano. Naročati si jih smejo jedino le tujci, toda samo za svojo domačo porabo.

Toda navzlic vsem še tako dobrim namenom je pogin Havajcev neizogiben.

Mesta havajska. Najimnitnejše mesto ne le Havajskih, ampak sploh vseh polineških otokov je Honolulu, ki kaže skoro popolnoma evropsko lice. Honolulu je izmed najimnitnejših tržišč in pristanišč v Tihem oceanu. V Honoluluju se ustavljajo ladije vseh mornarskih narodov, najpogosteje pa prihajajo vanj pač ameriške. Veliko mesto Honolulu ravno ni — šteje samo 24.000 ljudij — a je lepo zgrajeno in skoro popolnoma v zelenem drevju skrito, čez katero molé k večjemu najvišja državna poslopja in zvoniki raznih krščanskih cerkvá. Hiše domačinov so pač večinoma lesene. Velike in bogato opravljene so prodajalnice tujih trgovcev, skladišča, hôteli in javna poslopja: muzej, sirotišnica, šole, tiskarne itd. Državna vladna palača je največja zgradba v mestu.

Vsi drugi kraji na Havaju pa so le neznatni.

2. Tahiti ali Družbinski otoki.

Z njimi se pečamo v naslednjem (VIII.) poglavju.

VIII. Posestva tujih držav po oceanskih otokih.

Razun Novohebridskih, Svetokriških, Tonganskih in Samoanskih otokov je vsa Oceanija zdaj že v oblasti tujih, po največ evropskih držav. Kakor povsod drugod na tujem, imajo tudi po Oceaniji Angleži največ posestev in prvo besedo, če prav so začeli zasedati avstralske otoke še le v najnovejšem času.

Avstralske otoke so si razdelile posamezne oblasti takó-le:

1. angleška	posestva (brez Avstralije)	merijo	542.150	km ²
2. nizozemska	»	»	404.524	»
3. nemška	»	»	251.420	»
4. francoska	»	»	24.187	»
5. ameriška	»	»	17.000	»
6. španska	»	»	2.580	»

Španci imajo torej v Oceaniji najmanj posestev, imeli pa bi jih lahko največ, ali pa vsa, kajti njih ladije so prve zajadrale v ta svet in že pred tremi stoletji odkrile skoro

do malega vse otoke. A Španci se niso brigali za nje ne takrat, ne pozneje, a dandanes je to prepozno. Zasedli so bili jedino le Karoline in Marijane (ali Tatinske otoke), ki pa so tako neznatni, da jih skoro niti omenjati ni vredno.

Ameriški so samo Havajski otoki.

1. Francoska posestva.

Francozi imajo sedem otočij, med katerimi so

a) Novokaledonski otoki

najvažnejši in največji. Polastili so se jih leta 1853. Posebne vrednosti pa nimajo. Novokaledonci so še na pol divji črni Melanezi, s katerimi si Francozi ne bodo dosti opomogli. Nova Kaledonija je izmed onega malega števila avstralskih otokov, kjer živi še zdaj več domačinov prvotnikov, kakor pa tujcev. Teh je kakih 20.000, onih pa še nad 42.000, ki pa izumirajo ravno tako hitro, kakor po drugih oceanskih otokih. Ker se francoska vlada ne briga dosti za povzdigo Nove Kaledonije, ne pridelajo žita niti toliko, kolikor ga potrebujejo, če prav je novokaledonska zemlja prav rodovitna. Za Francoze imajo največjo vrednost ti otoki zavljo tega, ker odpeljavajo nanje svoje zločince. Nova Kaledonija služi Francozom torej tako, kakor Sibirija Rusom. Kaznjence so Francozi začeli odvažati semkaj leta 1864. Sedaj se jih nahaja kakih 10.000, med katerimi je 150 žensk. V obče držé Francozi vse jako ostro, delajo pa vendar med njimi razločke. Najhujše kaznjence imajo vedno v ječah zaprte, manj nevarne pa porablajo za najrazličnejša dela v rudnikih, pri napravljanju cest, vodovodov, javnih nasadov itd. Večina kaznjencev je obsojenih na pet let, a po prebiti tej kazni se ne smejo še precej vrniti domú na Francosko, ampak morajo ostati na Novi Kaledoniji še drugih pet let, da v tem času dokažejo, so se li res poboljšali ali ne. Več kakor na pet let obsojenim pa je vrnitev v domovino sploh prepovedana. Za straženje hudodelcev vzdržuje francoska vlada 1100 vojakov in mnogo uradnikov, kar ji povzroča prav občutne stroške.

V korist in srečo Nove Kaledonije pa kaznjenci niso, zato ker se zavljo njih svobodni ljudje ne naseljujejo radi ondi. A tudi sicer ondotne razmere ne mikajo k naseljevanju. Zaslužki so slabi, trgovine in obrtnosti ni, gore so gluhe, brez rudnin, vrh tega pa tudi francoska vlada ne gospodari

najboljše. Zato je tudi število belih naselnikov jako majhno, če odštejemo kaznjence, vojake, stražnike, uradnike in njih rodovine; ni jih več, kakor k večjemu 2500 duš.

Največji kraj novokaledonskega otočja je Numeja, ki ima sicer jako lepo in ugodno lego ob morskem obrežju, a ne kaže, da bo kdaj kaj iz njega. Zadržek za razvitek Numeje so ravno kaznjenci, ki jih je francoska vlada več tisoč nastanila v najbližji okolici tega mesta. Kaznjenca pa se izogiblje, kdor more. Prave pogoditi Francozom tu ne bi bilo težko. Učili bi se naj od Angležev. Tudi Angleži so odvažali sprva kaznjence v Avstralijo. Ko pa so se angleški rojaki v vedno večjem številu iz proste volje naseljevali v Avstraliji ter zahtevali, da jim vlada spravi kaznjence s poti, kamor vé in zna, ni se obotavljala dolgo. Brž je upoznala, da bodo svobodni naselniki narodnemu gospodarstvu v neprimerno večjo korist, kakor kaznjenci. Zato je ustavila njih privažanje najpoprej, leta 1839., v Novi Južni Uels, od leta 1868. dalje pa jih sploh ne odvažava več v Avstralijo. — Francozi se niso iz tega naučili nič, ampak so napravo, o kateri so se Angleži uverili, da nikakor ni koristna, še le uvedli skoro isti čas, leta 1864.

Razun Nove Kaledonije so zasedli Francozi še nekaj drugih majhnih otokov, od katerih so najvažnejši in zlasti po svoji minulosti zanimivi

b) Tahiti ali Družbinski otoki.

Tahiti so tisti otoki, na ktere je bil po povelju angleške kraljeve družbe za znanost leta 1769. pripeljal Džems Kuk učenjake, da so opazovali na njih prehod večernice mimo solnca (glej stran 10.).

Tudi te, sicer že več ko poldrugo stoletje poprej najdene otoke je Kuk zopet znova odkril. Prebivalci so bili takrat pravi popolni divjaki; žrli so ljudi ter jih ob vsaki priliki v velikem številu darovali grdim svojim bogovom. Gospodoval jim je kralj Pomare I., kteremu so pozneje sledili še trije kralji in jedna kraljica tega imena. Pomare II. je uvedel krščanstvo, ktero so oznanjali protestantovski, pa tudi katoliški misijonarji. Ti so se v jednomer pričkali med seboj, ker so si bili drug drugemu na poti. Ko je ob neki taki priliki dala kraljica Pomare IV. pregnati francoske jezuite s Tahitskih otokov, potegnil se je francoski kralj Lui Filip zánje ter se leta 1843. polastil Tahitskih otokov. Kraljica Pomare IV. je vladala sicer potem še

mного let, do leta 1877. Tudi njen naslednik Pomare V. je nosil nekaj let ime navideznega tahitskega kralja, leta 1880. pa je odstopil ter je svoje otoke popolnoma prepustil Francozom.

Toda sreča za Tahite to ni bila.

Tudi na teh otokih so Francozi dokazali, kako malo razumejo rodovitna in bogata posestva v tujini obračati v svoj prid, celó pa da ne razumejo povzdigniti njih blagostanja. Tahitski otoki so nenavadno rodovitni ter bi se z njih lahko izvažalo in na tuje prodajalo mnogo prav imenitnih pridelkov, a Francozi ne razumejo tega. Tudi na teh blaženih otokih ni skoro nič trgovine, pa še tista, kolikor je je, nahaja se večinoma v angleških in ameriških, ne pa v francoskih rokah. Zato povzročujejo Tahitski otoki Francozom vsako leto najmanj po en milijon frankov več stroškov, kakor jim prinašajo dohodkov.

Domačini, Tahitje, niso temu vzrok. Pametno vladani, bili bi Francozom lahko izvrstni in zeló koristni podložniki, ker spadajo k najlepšim, najčvrstejšim in najbolj nadarjenim Polinezom, kakor Havajci. Francozi, ki ob vsaki priliki radi pretiravajo, bili so pred kakimi petdesetimi leti, ko so se polastili Tahitskih otokov, vsi očarani od svojih novih podložnikov. Trdili so, da jih ni lepših ljudij, ne samo na avstralskih otokih, ampak na zemlji sploh. To sicer ni res, vsekako pa so Tahitje lepi in čvrsti ljudje, posebno plemenitniki, ki so skoro brez izjeme po seženj visoki, celó ženske niso dosti manjše. Plemenitniki se odlikujejo vrh tega tudi še s svojo le malo rumeno, ampak skoro popolnoma belo poltjo.

Evropsko omiko so Tahitje sprejeli jako hitro, toda sreče jim ni prinesla, kakoršno bi jim bila lahko. Poprej so bili v marsikteri stvari jako spretni. Njih čedne in lične hiše, seveda lesene, so bile polne najrazličnejšega pohištva in orodja. Ko so prišli pod francosko oblast, opustili in zanemarili so izdelovanje teh rečij sčasoma skoro popolnoma. Celó nekdanjih čolnov ne napravljajo več, če prav jim je ribištvo še dandanes najprijetnejši opravek.

Evropski izomiki se je na Tahitskih otokih umaknila pač marsiktera grda šega in navada prejšnjih divjaških časov, napredovali pa Tahitje niso v prav nobeni stvari. Ker so veliki lahkoživci, kakor vsi Polinezi sploh, navzeli so se pač vsega, kar je človeku prijetnega, resnemu delu pa, ki ga zahteva evropska izomika od njih, se upirajo z

največjo odločnostjo. Zato je vse zanemarjeno: poljedelstvo, živinoreja in trgovina. Tahitje le uživajo, truditi pa se ne marajo. Da so tega mnogo krivi Francozi, je obče priznana stvar. Najboljši dokaz za to, kako malo Francozi razumejo svojo in svojih podložnikov korist, je pač to, da na Tahitskih otokih ni prepovedano točiti opojnih pijač.

Tahitje bodo izumrli še poprej, kakor Polinezi po drugih otokih. O Kukovem času, torej pred kakimi sto leti, šteli so Tahite na najmanj 200.000 glav, danes jih niti 10.000 ni več.

Celó drugače pa se za povzdigo svojih posestev trudijo Nemci.

2. Nemška posestva

obsegajo severovzhodni del Nove Gvineje, Bismarkove, severne Salomonove in Maršalove otoke. Nemci so se jih polastili še le pred nekterimi leti ter se trudijo izkoristiti jih na vse strani, a doslej se še ne more reči, kako se jim bodo njih poskusi posrečili. Na Novi Gvineji so na pr. zasadili mnogo tobaka, bombaža, kave, a kako se bodo ti nasadi obnesli, o tem nimajo do zdaj še prave sodbe. A da od živinoreje tam ni dosti pričakovati, je že zdaj več kakor gotovo. Pri poljedelstvu je veliko pomanjkanje delavcev največji zadržek. Niti Kitajcev ne morejo zvabiti na Novo Gvinejo, a domačini, Novogvinejci, niso za nobeno rabo. Predivji so še. Sicer so njih duševne zmožnosti mnogo bolj razvite, kakor pri avstralskih črncih, v primeri z drugimi prebivalci oceanskih otokov pa so vendar le še daleč, daleč za njimi. Novogvinejci živé pač že po kočah in vaseh, avstralski divjaki pa še niti šatorov nimajo, ampak prebijejo vse življenje ali pod milim nebom, ali pa se k večjemu potikajo po podzemeljskih luknjah in grmovju. Novogvinejci napravljajo marsikaj orodja ne samo za svojo porabo, ampak prodajajo na pr. lončenino in čolne celó na tuje svojim bližnjim sosedom; ukvarjajo se sicer tudi s poljedelstvom, a za delo po evropsko obdelane zemlje so še popolnoma nesposobni, in tako delo jih tudi ne mika in ne veseli. Nemci si jih bodo morali za svojo porabo še le vzgojiti, za kar pa jim bo mnogo časa potreba. Se manj pa je pričakovati, da se bodo Evropci naseljevali v Novi Gvineji. Vsaj v kratkem času se to še ne bo zgodilo. Doslej na vsej velikaški nemški Gvineji ni več evropskih naselnikov,

kakor k večjemu sedemdeset ljudij z ženskami in otroki vred, večinoma nemški uradniki in njih rodovine.

Nič boljše ni na Bismarkovem otočju, ki se sestavlja iz Novega Pomorjanskega, Novega Meklenburškega in iz Novega Hanoveranskega. Po teh otokih so Nemci poskusili pridelovanje bombaža, k delu pa domačinov tudi tukaj ni pripraviti. Bombaževi nasadi se morajo obdelovati z dragimi tujimi delavci, a še teh je težko dobiti. Zavaljo tega se peča še tisto malo Nemcev, kar jih je na teh otokih, s tem, da skupljajo od še skoro popolnoma divjih domačinov ondotne pridelke. A mnogo ta trgovina tudi ne prinaša.

Salomonovi otoki so za Nemce še celó malovredno posestvo, s katerim res ne vedó, kaj naj počnó. Nasadov tú niti še poskusili niso in jih tudi najbrž še dalje časa ne bodo, zato ker so prebivalci Salomonskih otokov še prav popolni, k črnemu melaneškemu plemenu spadajoči divjaki. Njih število je primeroma z drugimi oceanskimi prebivalci neki precej veliko. Tako se vsaj pripoveduje. Gotovega o njih številu Nemci še sami ne vedó nič. Salomonovi otoki niti na obrežjih niso povsod znani, kaj še le v notranjih krajih. Ti so menda toliko preiskani, kolikor daleč se more od obrežja in z ladij streljati na suho.

V Oceaniji se kaže torej Nemcem doslej še malo kruha.

3. Nizozemska posestva.

Nizozemci ali Holandci so se polastili v početku našega stoletja zapadne polovice Nove Gvineje, a se niso dosti brigali za njo, niti toliko ne, da bi bili določili meje tega svojega posestva. Zgodilo se je to še le najnovejši čas, leta 1885., in sicer po dogovoru z Nemci in Angleži, ki so pritiskali na Novo Gvinejo, Angleži od juga, Nemci pa od severa.

Nizozemski del Nove Gvineje je veliko posestvo. Večje je kakor naše cesarstvo (brez Ogerskega), koristi pa Nizozemci od njega nimajo dosti več, kakor Nemci od svojega dela. Nova Gvineja se še sedaj po vsej pravici lahko prišteva najmanj znanim kosom naše zemlje. A da bi bila še popolnoma neznana, ne more se reči. Mudilo se je že več holandskih popotnikov in preiskovalcev po njej, ki pa niso zvedeli dosti več drugega, kakor to, da se ljudij po notranjih krajih sicer ne manjka, a da so še zeló divji. Gospodujejo jim samooblastni glavarji, ki svoje podložnike deró na

vso moč. Jednega med njimi so Holandci pripoznali za prvega in najjemenitnejšega ter mu dali pravico, da v njih imenu gospoduje drugim glavarjem.

Stalne naselbine nimajo Nizozemci na Novi Gvineji doslej še nobene, ampak odpošljejo le včasih kako bojno ladijo tjakaj. Mesta ni niti jednega, ampak samo vasi, ktere stavijo Gvinejci najrajši blizu obrežja v morje na kole. Trgovina do zdaj še ne obeta dosti; nizozemski trgovci kupujejo sicer nekaj tamošnjega blaga: želvovine in biserne matice, trepang, ptice rajčice itd., a ta trgovina ne izda mnogo. Trgovskega blaga, ki bi se na debelo nakupovalo in izvažalo, ni se jim doslej posrečilo na Novi Gvineji zaslediti. Da bi pa sami kaj pridelovali na njej, na to zdaj še ne mislijo.

Najobširnejša in z najboljšim gospodarstvom pa so v Oceaniji

4. Angleška posestva.

Angleži so se polastili tu: 1) jugovzhodne tretjine Nove Gvineje, ki meri 230.000 km^2 in šteje 350.000 ljudi; polastili so se 2) Fičijanskih otokov, ki merijo 20.800 km^2 in štejejo 125.000 ljudi. Polastili so se dalje 3) cele dolge vrste polineških otokov (Kukovih, Feniksovih, Tokelavov, otokov Manihiki, Lagunskih otokov itd.), a vsi ti obili otoki so tako majhni in neznatni, da nam ne kaže muditi se dalje pri njih. Vsi skupaj merijo samo 1773 km^2 , in na njih živi le kakih 17.000 ljudi. Razun kokosovih orehov in ptičjega gnoja ni na njih dobiti nobene vrste trgovskega blaga in tudi sicer ničesar, kar bi dajalo tem otokom kaj pomena.

a) Otočje Fiči

je imenitno z dveh ozirov, prvič z ozirom na svojo lego skoro prav sredi Tihega morja in sredi neštevilnih oceanskih otokov, drugič pa je znamenito tudi z ozirom na svojo velikost. Razun Salomonovega otočja ni med obilnimi otoškimi skupki nobenega večjega, sevéda se ne oziramo pri tem na posamezna velika dva otoka, na Novo Gvinejo in Novo Zelandijo. Vseh skupaj je Fičijanskih otokov čez dve sto, a samo dva sta velika; jeden, Vitu Levu, je celó večji kakor kranjska dežela (11.600 km^2), drugi pa skoro polovico manjši (6400 km^2). Na našem zemljevidu (glej zemljevid Avstralija in Oceanija, str. 117.)

sta videti jako majhna, še tolika ne, kakor dve leči, kar bodi prijaznim čitateljem merilo pri velikosti drugih otokov.

Fičijanske otoke je našel in odkril Džems Kuk, in sicer leta 1774. [prvi jih je pa ugledal sloveči Tasman že 130 let poprej (leta 1643.)], a do leta 1797. si ni upal noben bel človek stopiti ondi na suho. Fičijanci so bili namreč razvpiti za najbolj divje, najgrše ljudožrce. Najbrž pa niso bili nič bolj divji, kakor vsi drugi Melanezi. Bolj divji so se Evropecem zdeli najbrž le zavoljo tega, ker jih je bilo jako veliko, zakaj Fičijanski otoki so bili izmed vseh melaneških otokov najgostejše naseljeni. Fičijance so ob Kukovem času cenili na najmanj 250.000 glav. Razvpiti so bili dalje tudi zavoljo tega, ker so se vestno in neomahljivo držali načela, da se pobij in požri vsak tujec, ki stopi na njih tla. Ta dva slučaja sta jih spravila najbrž na tako slab glas, in pa morebiti še to, ker so brezdvomno najbolj nadarjeni izmed vseh Melanezov; imeli so najboljše orožje, in na visokih, težko pristopnih gričih in hribih stoječe vasi so utrjevali z okopi in celó z ozidjem. Steze do njih so si zavarovali z bodečimi in jako ostrimi klini iz bambusa, ki so jih zabijali v tla.

Pa bodi stvar kakoršna že, Fičijanci so bili razvpiti za najgrše divjake. Zato so se pokazali prvi beli ljudje pri njih še le leta 1808. A tudi le-tí — bilo jih je 27 — niso prišli drage volje, ampak ker jih je vihar zanesel semkaj in se jim je ladija razsula ob ondotnih klečutih in skalnatih šibrah, s kterimi so Fičijanski otoki gosto obdani okoli in okoli. Bili so iz Avstralije pobegli kaznjenci. Kajpakda bi bili Fičijanci spekli in požrli tudi te ljudi, a bili so k sreči dobro oboroženi; imeli so puške, orožje, kakoršnega Fičijanci dotlej še niso videli.

A za tem je minila zopet dolga vrsta let, skoro štiri-deset let, predno so se upali zopet beli ljudje blizu. Bili so misijonarji, in sicer protestantovski. Prvi časi so bili zánje grozoviti. Naposled pa so ukrotili tudi te divjake.

Zdaj so se opogumili tudi drugi beli ljudje, in polagoma so se jeli naseljevati na Fičijanskih otokih evropski naselniki iz Avstralije in Amerikanci.

Nekaj let pozneje, leta 1844. in 1850., so prišli tudi katoliški misijonarji.

Fičijancem so vladali takrat poglavarji, po nekterih otokih celó po več ob jednom. Najmogočnejšega med njimi, Takombava, so misijonarji imenovali zavoljo tega tudi kralja.

Ker protestantovski misijonarji niso marali, da bi se zraven njih naselili tudi katoliški, pregovorili so kralja Takombava, da je katoličane pregnal. To pa je sprožilo zmešnjave, katerih konec je bil naposled ta, da so se Angleži leta 1874. polastili Fičijanskih otokov. Za pregnane katoliške misijonarje se je potegnil namreč tedanji francoski cesar Napoleon III. Dobro oborožena bojna ladija je privedla pregnane misijonarje s silo zopet nazaj. Kralj Takombav in mnogo Fičijanskih poglavarjev je spoznalo, da jih čaka taka usoda, kakoršno so bili do tistih dob doživeli že njih sosedje v obližju, na pr. Tonganci, Novokaledonci, Tahitje itd. Ker so se v zmešnjave vtikali tudi še Amerikanci, odločiti se je bilo Fičijancem, v ktere oblasti varstvo se naj zatekó. Po prigovarjanju protestantovskih misijonarjev so se odločili za Angleže.

Tako so leta 1874. postali Fičijanski otoki angleška kolonija.

Angleži so pustili Fičijancem večinoma vse njih stare državljske naredbe. Kralj Takombav je sicer odstopil ter dobival od angleške vlade zató po 15.000 goldinarjev na leto (umrl je leta 1885.); drugi poglavarji, katerih je kakih dve sto, pa vladajo še sedaj neizpremenjeno dalje, kakor so vladali poprej. Snidejo se vsako leto po enkrat k velikemu slovesnemu shodu, kteremu predseduje v vsej svoji mogočnosti angleški guverner, namestnik angleške kraljice. Ta zborovanja so veliki narodni prazniki, pri katerih so poglavarji guvernerjevi gostje. Napravlja jim bogate obede ter jih pri odhodu obdarja z raznovrstnimi darili. V njih vladarstvo se guverner ne vtika dosti in jim pušča vse stare pravice nasproti podložnemu ljudstvu. Angleška gosposka je odpravila samo nekaj prehude tlake, pod katero je dotlej ječalo ljudstvo. Tlako opravljajo Fičijanci sedaj samo še pri delih za občni blagor, ko se gradijo na pr. javna državna poslopja, ko se zasajajo bombaževi, cukrovi, kokosovi in drugi nasadi, ko se delajo ceste itd.

Za državne stroške potrebne davke plačujejo Fičijanci v blagu, v poljskih pridelkih, in sicer v takih, v kakoršnih kdo sam hoče. Ta naprava je imela jako dobre nasledke. Fičijanci so se oprijeli poljedelstva s takim veseljem, da so prinašali mnogo več davkov, kakor je bila njih dolžnost. Ta prebitek se podložnikom ali vrne, ali pa ga vlada proda ter razdeli iztrženi denar med dotičnike.

Na Fičijanskih otokih se giblje sedaj jako živahno trgovsko življenje. Celó v majhnih primorskih mestecih in

krajih vidiš ladijedelnice, velika skladišča, prodajalnice, gostilne itd. Vsak večji kraj ima po jedno ali več zavarovalnih društev, trgovinsko zbornico, razna rokodelska društva, knjižnice itd. V Levuki, mestecu, ki ne šteje več kakor nekaj nad 600 duš, izhajajo štirje časopisi, jeden celó v fičijanskem jeziku. Prebivalci so mešanica od vseh vetrov sveta; največ je pač Angležev in Amerikancev, ne manjka pa tudi Nemcev, Francozov, Kitajcev in Japoncev. Tudi sosednji Polinezi prihajajo radi semkaj. O živahnem trgovskem prometu priča tudi to, da so nastanjeni ondi trije konzulati:¹ nemški, ameriški in italijanski. Tuje ladije prihajajo in odhajajo v jednomer. Na tri strani imajo Fičijanski otoki že zdaj popolnoma redno zvezo: v Novo Zelandijo, v Avstralijo in na Tonganske otoke. Carina (colnina), ki se pobira od ladij, je prav izdaten prispevek k državnim dohodkom.

Priznati se mora, da so Angleži izvrstni gospodarji, ki vedó vsako priliko izkoristiti sebi, a tudi svojim tujim podložnikom v blagor in korist. V tem se ne more primerjati z njimi noben drug narod na zemlji. Fičijanskim otokom se obeta lepa prihodnjost, kajti isti ležijo ravno sredi oceanskih otokov, na meji med Melanezijo in Polinezijo, Avstralijo in Novo Zelandijo. Prostora in kruha je na njih še za nekaj milijonov ljudij, kajti število sedanjih prebivalcev je primeroma jako majhno, ne večje kakor 125.000. Največ je domačinov Fičijancev, črez 115.000. Drugi so beli naselniki, trgovci, veliki posestniki in rokodelci; pri zadnji štetvi leta 1897. so jih našteli blizu 2300. Precej večje (6000 duš) pa je število polineških težakov, ki prihajajo sem po zaslužku. Angleška vlada ostro pazi na to, da se jim ne godi krivica in se ti pridni delavci ne oplašijo. Zato je velikim posestnikom ostro prepovedano, najemati jih za dalje kakor za tri leta, s Fičijanci pa se gospodarji celó ne smejo dogovoriti za dalje časa, kakor samo za jeden mesec. Dovoljeno pa je po preteku tega časa pogodbo ponoviti, ako je Fičijanec zadovoljen s tem.

Še imenitnejši in na vse strani najbolj merodajni otok v oceanskih (avstralskih) vodah pa je

¹ Konzulati so tuje gosposke, katerih dolžnost je braniti in varovati svoje rojake krivic, ki bi se jim utegnile goditi.

b) Nova Zelandija.

O nje ugodnostih, nje milem in srečnem podnebjju, prirodnem bogastvu in nenavadnih prirodnih krasotah smo čitatelje seznanili že ob drugi priliki (glej str. 118. in 125.).

α) Iz novozelandske zgodovine.

Nizozemski kapitan Abel Tasman je leta 1642. prvi ugledal ta lepi otok. Odnesele je z njega jako slabe spomine. Divjaki so ga sprejeli kaj sovražno, na ladiji ga srdito napadli ter mu potolkli več mornarjev.

Za Novo Zelandijo se potém več kakor 120 let ni zmenila živa duša. Ko pa se je leta 1769. prikazal na nje obrežjih Džems Kuk, sprejeli so ga divjaki ravno tako, kakor 127 let poprej Tasmana. A Kuk je bil pameten in previden mož. Raznovrstne izkušnje so ga naučile, da se izhaja z divjaki le tedaj, če se ravna z njimi dobro. Pozneje se je ustavil na Novi Zelandiji še dvakrat. Leta 1777. se je mudil celih šest mesecev na njej ter je prinesel o Novi Zelandiji in nje prebivalcih najugodnejša poročila na Angleško.

Pozneje pa so prihajale z nje same grozne novice v Evropo. O Maorcih — tako so zvali novozelandske prebivalce — je šel glas, da so najgrši divjaki in najsurevješi človeški rod.

Odkod vendar ta hitra in skoro nerazumljiva izpremembra? Ali je bil Kuk tako kratkoviden, da ni spoznal njih pravega značaja, ali pa ga je spoznal, pa Maorcev ni tako opisal, kakoršni so rés bili. Od nekterih stranij so mu očitali to, od drugih ono. Resnice pa ni hotel videti nihče in nihče ne pripoznati, zakaj so se novozelandski Maorci v primerno kratkem času, samo tekom nekterih let iz prijaznih in dobrohotnih ljudij izprevrgli v zagrizene in do skrajnosti razljučene sovražnike belih ljudij. Nihče ni hotel uvideti, da so to sovražnost zakrivali Evropci — surovi mornarji, pa sebični, nikdar ne nasičeni trgovci, ki so drli na pr. v novozelandske gozde ter brez dovoljenja Maorcev, katerih niti vprašali niso, jemali najlepši les iz njih. Kajpakda so se Maorci potegnili za svoje pravice, in tako je postala polagoma dotika med Evropci in Maorci skrajno sovražna.

In kako bi tudi ne bila sovražna! Kapitan neke francoske ladije, ki se je zavoljo pomanjkanja in stradeža morala

tu ustaviti, je odposlal deset svojih ljudij na suho iskat potrebnega živeža. No, in kako pot so ti ljudje ubrali, da dobé potrebni živež? Jeli so streljati na Maorce, češ, da jih prepođe z njih vrto in nasadov ter se polasté njihovih pridelkov. Toda Maorci se niso dali pregnati. Čakali so le, da se sovražniki izstrelé. Potém pa so planili na nje ter jih do zadnjega pobili.

Taka nasilstva so se dogajala ob vsaki priliki. Ali se je bilo čuditi, da so Maorci sovražili Evropce, kakor pisanega gada? Sovrašstvo je bilo tem večje, ker so bili Maorci čvrsti, samozavestni in na svojo moč se zanašajoči ljudje, zakaj njih število je bilo takrat še veliko in Nova Zelandija z njimi gosto naseljena. Le boljše orožje, puške in kanoni so rešili Evropce, da jih Maorci niso vselej uničili do zadnjega. Divji so bili Maorci takrat pač, bolj divji kakor drugi Polinezi. Kanibalstvo je bilo takrat med njimi še splošno razširjeno; to se pravi, žrli so ljudi, a to, da jim Evropci delajo krivice, so čutili navzlic svoji divjosti prav dobro ter hudo povračali s hudim.

Da pa prijazno in pošteno ravnanje ukroti tudi take ljudi, dokazal je avstralski guverner King že v tistih časih, proti koncu minulega stoletja. Zvedel je bil namreč, da raste na Novi Zelandiji neki lan ali neka konoplja, ki daje tako trpežno, zraven tega pa tudi tako lepo lakno, da ga le še svila presega v teh dveh lastnostih. Kaj, ko bi rodil tudi v Avstraliji! Poskusil je ter ga dal presaditi tjakaj. In rés, vzpeval je izvrstno. Pridelovanje pa se vendar le ni izplačevalo, zato ker njegovi kaznjenci niso znali z njim ravnati, drugih ljudij pa takrat v Avstraliji še bilo ni. In kaj je storil? Poslal je dve ali tri ladije na Novo Zelandijo, dal naloviti tam Maorcev ter jih s silo pripeljal v Avstralijo. V Avstraliji pa je ravnal z njimi na vso moč prijazno, hvalil jih, dobrikal se jim ter jih potém, ko so njegove kaznjence naučili, kaj novozelandska konoplja zahteva, naložil zopet na ladije ter jih dal peljati nazaj na Novo Zelandijo. Pohvalil jih je zavoljo njih pridnosti in spretnosti, obdaroval vsakega posebej ter poslal z njimi še raznih daril za njih poglavarje. Maorci so pač dobro čutili, da se jim je godila krivica, ker so jih s silo odvedli v Avstralijo, a brž so pozabili to, ko so videli, da so vsaj tam ravnali z njimi pravično in prijazno ter izkušali odškodovati jih za prizadeto jim nasilstvo.

Posledica tega je bila, da se je kmalu potém smelo na Novi Zelandiji naseliti nekaj belih ljudij. Pač niso bili

to najboljše ljudje, večinoma iz Avstralije pobegli kaznjenci, brezvestni angleški pomorščaki, ki so ušli svojim kapitanom z ladij in iz službe, in drugi taki potepuhi in klateži. Vsa ta sodrga je našla na Novi Zelandiji zavetje ter prav dobro izhajala z Maorci. Pa tudi Maorci sami so jeli vedno pogosteje in vedno z večjim zaupanjem prihajati v Avstralijo nakupovat stvari, ktere je njih srce najbolj pozelelo: železno orodje, v prvi vrsti pa orožje. V Avstraliji so se vsi čudili tem krepkim, možatim in res lepim ljudem. Tako čvrsto rastlega in žilavega rodú v Avstraliji ni bilo videti nikjer. Zavaljo njih ostrega in srpega pogleda so se Evropecem zdeli, da vidijo same junake pred seboj. Posebno so vlekli oči náse plemenitniki, ki so bili izdatno večji, kakor navadni priprosti ljudje, šest do sedem čevljev visoki in tudi mnogo svetleše polti. Tetoviranje, zareze in brazde po obrazu so jim dajale še posebno junaški izraz.

Tamošnji protestantovski škof in misijonar je kar ves gorel za nje ter jih sklenil pridobiti krščanski veri. Že leta 1814. je odposlal prvo misijonsko družbo na Novo Zelandijo, za njo pa pozneje še več drugih, in sicer ravno ob času, ko so razsajale med Maorci samimi hude vojske. Misijonarji so se bili s svojim krotkim in prijaznim postopanjem tako prikupili Maorcem, da jim celó med tako hudimi vojskami ni bilo treba bežati iz dežele.

Maorci torej vendar le niso bili taki divjaki in grozovitneži, za kakoršne so jih bili razvpili Evropci!

Opogumili so se zdaj tudi evropski naselniki ter jeli prihajati na Novo Zelandijo, kjer je trgovina z novozelandsko konopljo obetala in kmalu tudi res donášala velike dobičke. Ko se je to zvedelo v Londonu, osnovali so bogati trgovci tam veliko družbo z namenom, da bodo na Novi Zelandiji na svojo pest in s svojim denarjem naseljevali evropske naselnike. Seveda je morala imeti ta družba zaslombo pri angleški vladi. A ta ni hotela o tem nič vedeti ter za družbo niti toliko ni storila, da bi bila razglasila Novo Zelandijo za svoje (angleško) posestvo ter takim pôtém namerjavano trgovsko družbo vzela v svoje varstvo. Imenitni angleški državniki in ministri so ob tej priliki naglašali, da Nove Zelandije ni treba naseljevati. Vsakemu človeku je dobro znano, rekla je, da so napredki, da je izobraženost belih ljudij za neizomikane narode bila še povsod in vselej gotova poguba. Takrat — okoli leta 1826. — torej tudi na Angleškem ni bilo še tiste lakote

in poželjnosti po tuji zemlji in tujih deželah, kakoršno opazujemo dandanes že v prav vsaki, količkaj veljavni državi. Dandanes so Angleži čisto drugačnih mislij.

Kakih petnajst let pozneje pa je angleška vlada morala Novo Zelandijo vendar le razglasiti za svojo posest, sicer je bila skrajna nevarnost, da storé to Francozi, ki so stikali tisti čas po avstralskih otokih in iskali pripravnega kraja, kamor bi odvajali svoje kaznjence. Še bolj pa je bilo Francozom morebiti na skrbi kako ugodno morsko pristanišče, ki bi naj bilo središče za njih trgovino v avstralskih vodah.

Leta 1839. je pripeljala »novozelandska družba« prve bele naselnike ter od Maorcev v naglici primenjala in nakupila velike kose novozelandske zemlje za stare puške, smodnik, oglekala, žepne robce, rudeče čepice, kresilni kamen, dromlje in drugo tako ničvredno šaro. Seveda v istini to ni bilo kupovanje, ampak pravo pravcato sleparstvo. To še slepe cene niso bile, kajti reči, ki jih je družba dajala za najlepša maorska zemljišča, niso bile do malega ničvredne. Vedno previdni in premeteni Angleži pa so že takrat računali na to, da se utegnejo Maorci slej ali pozneje še kesati in zahtevati ali zemljišča nazaj, ali pa vsaj kaka doplačila. Zavoljo tega niso nikoli nobenega kupa sklenili samo z lastnikom dotičnega zemljišča, ampak so sklicali vselej tudi vse poglavarje dotičnega okraja ter se vpričo njih pogodili za zemljišče. Poglavarje pa so razumeli z darili popolnoma záse pridobiti. O resnem »nakupu« se pri takem početju zavoljo tega niti govoriti ni moglo. To so Maorci tudi v kratkem času spoznali ter se vedno pogosteje in vedno odločneje pritoževali pri angleški vladi, kako jih novozelandska družba slepari. Angleška vlada je posegla sicer večkrat vmes ter storila Maorcem pravico, vendar ni mogla zabraniti, da bi napetost med lahkoumnimi domačini in premetenimi tujimi naselniki ne postajala od leta do leta večja.

Vnemali so se zavoljo tega sčasoma hudi boji, ki so z malimi presledki trajali celih trideset let, do leta 1872. Te vojske so bile jako krvave. Zapleteni so bili vanje vsi Maorci, nekteri kot sovražniki, drugi kot prijatelji in zavezniki naselnikov. Z obljubami in dobro plačo se je naselnikom namreč posrečilo, da so potegnili mnogo Maorcev na svojo stran. Tako je svet na Novi Zelandiji doživel prikazen, ki pri divjakih sicer ni navadna, da so se namreč domačini in rojaki bojevali proti domačinom ter pomagali tujcem uničevati lastni svoj rod.

V teh vojskah so se Maorci izkazovali s tako hrabrostjo, s tako neustrašenostjo, kakoršne Angleži niso doživeli še nikjer pri nobenem neizomikanem razrodu. V mnogih bitkah so Maorci potolkli angleške čete popolnoma, če prav so imeli slabejše orožje, večinoma le sulice, bate in sekire. Se v najnovejšem času se je neki maorski glavar štiri leta s takim junaštvom in tako srečo branil proti dobro oboroženim angleškim naselnikom, da mu nikakor niso mogli do živega, če prav jih je vojska z njim stala nad pet milijonov goldinarjev.

Zadnji maorski upornik se je Angležem uklonil še le pred nekoliko leti (1892).

Nova Zelandija je sedaj samostalna angleška naselbina ali kolonija, ki ima svojo vlado, svoje gosposke in svojo upravo, kakor jo imajo avstralske kolonije Novi Južni Uels, Viktorija, Kraljičina dežela itd. Angleži jo štejejo k Avstraliji kot sedmo avstralsko kolonijo.

Ker Maorci še dandanes ne morejo pozabiti, na kako grde načine so evropski naselniki izsleparili iz njih, ali pa iz njih prednikov večino njih zemljišč, nastane včasih pač tudi še zdaj kaka rabuka, ki pa jo novozelandske gosposke potlačijo, kakor vedó in znajo. V vojske se z Maorci ne spuščajo več, ker se še preveč dobro spominjajo, koliko so jih poprejšnje vojske stale. Sicer jim pa tega tudi treba ni, saj vidijo, kako hitro se Maorcem iztekajo ure, in tudi Maorci sami čutijo to. Ko so še pred ne dolgim časom novozelandske gosposke omahovale, ali naj prično vojsko proti upornemu zadnjemu maorskemu kralju, svetoval jim je neki prijateljski maorski glavar: »Pustite ga, mož je kakor osamljeno drevo sredi izsekanih naših gozdov; če se ne boste brigali zanj, bo ovenel in odmril, da ne boste vedeli kdaj. Zatorej pustite ga v miru!«

Po tem nasvetu se ravnajo Angleži tudi zdaj. Od vsega velikega novozelandskega otoka so Maorci rešili le še prav majhen kos, ki še polovice kranjske dežele ne obsega, kjer imajo še svojega domačega maorskega kralja. A to ne bo trajalo več dolgo. Tudi Maorci izmirajo jako hitro, tako da je Angleže same groza tega. Zato se trudijo na vso moč in skrbé, kako bi rešili ta lepi in čvrsti rod, kako bi ga obvarovali popolnega pogina. A ne bo se jim posrečilo. Tudi Maorci so sprejeli evropske šege in navade, dobre in slabe; a kar je bilo dobrih, pozabili so že vse in jih opustili, krčevito pa se držé slabih in najslabših. Uničila

jih bo mehkužnost, nasladnost, neizmeren užitek tobaka in žganja, pa bolezni, ki so jih Evropei zanesli med nje: jetika, škrofelji, koze, naduha itd.

Pri zadnji štetvi (leta 1889.) so na Novi Zelandiji našli le še nekaj nad 40.000 Maorcev, naselnikov pa prebiva tam že čez 600.000.

β) Veljava in pomen Nove Zelandije.

Nova Zelandija se sme že zdaj prištevati najbogatejšim posestvom angleške krone. Tekom dobrih šestdesetih let — pred tolikim časom so prišli namreč prvi svobodni naselniki tjakaj — povzpelo se je narodno gospodarstvo Nove Zelandije na neznansko visoko stopinjo. Pred dobrimi petdesetimi leti ni bilo na Novi Zelandiji še nobenega kravjega roga in nobenega konjskega kopita in nobenega ovčjega parklja, leta 1891. pa so našli že čez 800.000 glav goveje živine, čez 200.000 kônj in blizu 18 milijonov ovác, torej dobre tri milijone več, kakor se je ravno tisto leto nahajalo te živali v vseh naših avstrijskih in ogerskih deželah, ki so vse skupaj dvakrat večje od Nove Zelandije. No, in naši ogerski bogataši pa tudi niso izmed zadnjih ovčarjev, toda z novozelandskimi se niti od daleč ne morejo meriti. Ovčja reja je tudi na Novi Zelandiji, kakor v Avstraliji, najimenitnejša gospodarska stroka, imenitna za angleške podložnike na Novi Zelandiji, imenitna pa tudi za angleško državo samo. Nova Zelandija zalaga gosto naseljeno Anglijo z dvojnimi važnim blagom: s svežim ovčjim mesom in z volno. Ovčje meso se privaža na angleške trge zmrzlo v nalašč za to narejenih ladijah ter se kupuje v Londonu in drugih angleških mestih cenejše, kakor meso domačih angleških, ali pa po drugih evropskih državah prirejenih ovác. Na Angleško proda namreč mnogo ovčjega mesa in volne tudi Nemčija in Avstrija. Kar pa se novozelandske volne tiče, je angleški tovarnarji sicer ne čislajo tako, kakor avstralsko, pokupijo pa jo vendar vso. Za angleške suknarje in volnene tovarnarje bi bil silno hud udarec, če bi se dovoz avstralske in novozelandske volne po kakoršnihkoli zaprekah na enkrat ustavil; na sto tisoče ljudij bi izgubilo dobri svoj zaslužek. Omajali bi se temelji, na katerih sloni blagostanje angleškega naroda. Zató so tuja posestva zanj neprecenljive vrednosti. Tako si v današnjih časih najrazličnejša gospodarstva okoli vse naše zemlje podajajo roke v prosep in povzdigo človeškega blagostanja.

Manjše važnosti kakor za živinorejo pa je Nova Zelandija doslej še za poljedelstvo. Z njim se še ne pečajo dosti, zato ker se ne izplačuje tako dobro, kakor živinoreja, vendar pa pridelujejo že toliko pšenice, da jo v dobrih letinah že v velikih obilicah prodajajo na tuje.

Velikanski gozdovi, polni vsakovrstnega, celó jako dragocenega lesa, obile vodne sile in bogati zakladi premoga obetajo tudi obrtnosti na Novi Zelandiji lepo prihodnost.

Mesto Kivinstoun ob jezeru Wakatipu na južnem otoku Nove Zelandije.

A doslej se je razvila še malo. Naselniki izdelujejo le toliko in takih rečij, kakoršnih jim je za navadno življenje potreba, in kar daje takoj in že domá, na Novi Zelandiji, gotov in dober dobiček. Največ je tovarov, v katerih se pripravljajo konzerve, to se pravi, v katerih pripravljajo meso tako, da se vzdrži na dolgi vožnji v Evropo, ali če treba, tudi več let. Že zdaj iztržijo za tako blago leto za letom nad deset milijonov goldinarjev. Za domačo porabo pa delajo mlini, pivovarne, žage in livarne.

Kar se tiče bogastva in vrednosti vsakoletnih pridelkov, merita se z Novo Zelandijo zdaj še samo dve avstralski nasebini: Novi Južni Uels, pa Viktorija. Pri tem pa še novozelandskega zlata ne jemljemo v poštev, zato ker daje ta pridelek le nezanesljiv, če prav velik dohodek. Tudi Nova Zelandija ima zlato ter je doživela že tudi prav take vrtoglave čase, kakor avstralske nasebine. Tudi na Novi Zelandiji so nakopali in napravili za več kakor za 510 milijonov zlata. Najbogatejše je bilo leto 1866. Od tedaj pa je zlate rude vedno manj, vendar se je še leta 1886. pečalo s kopanjem in pranjem zlata čez 8000 Evropecev in blizu 3000 Kitajcev.

Imenitnejši in za prihodnost Nove Zelandije več vredni, kakor zlate žile in vse druge rudnine, pa sta v prvi vrsti premog in železo, ktereга je v novozelandskih gorah povsod v ogromnih množinah.

Lepo se razvija tudi trgovina, ktero pospešujejo ceste, železnice, parobrodi in brzojavi (telegrafi). Od novozelandskih bregov sta po morskem dnu položena dva brzojava (kabel) do Avstralije, odtod pa drži brzojavna zveza v Azijo in iz Azije dalje v Evropo. Takim pôtem zve novozelandski ovčar, poljedelec ali trgovec lahko vsak dan sproti, kakšno ceno imata na pr. volna ali pšenica na evropskih tržiščih v Londonu, v Parizu ali na Dunaju; vsak dan zve lahko sproti, ali naj blago drži in tišči s ceno, ali pa naj ga dá v prodaj takoj, ko se oglasi zanj prvi kupec.

Po Novi Zelandiji sopiha zdaj že obilo železnic križem sem in tja. Leta 1893. je bilo izdelanih že 3276 kilometrov. Železnice vseh avstrijskih dežel so ravno isto leto merile 16.000 kilometrov. Pred tridesetimi leti ni bilo na Novi Zelandiji še niti jedne. Rzasajale so takrat ravno hude vojske med naselniki in Maorci. Dandanes pa se tudi Maorci vozijo po železnicah, in mnogo maorskih rodovin si služi svoj kruh v železniških službah. Živ dokaz za to, kako zeló so se razmere na Novi Zelandiji izpremenile, je pač to, da so leta 1875. domovanje zadnjega maorskega »kralja« izpremenili in prezidali za kolodvor.

Tudi z brzojavi so naselniki prepregli Novo Zelandijo že zeló gosto. Leta 1893. so merile telegrafske žice blizu 9000 kilometrov. Največ telegrafskih kolov so pomagali ravno Maorci staviti.

Parobrodi prihajajo na Novo Zelandijo od vseh strani in leto za letom v vedno večjem številu. Leta 1892. se je v novozelandske luke pripeljalo 1375 ladij. Najživahnejši

promet ima Nova Zelandija s Sidnijem, glavnim mestom Avstralije. A tudi San Francisko, preimenitno trgovsko mesto v Severni Ameriki, Honolulu, glavno mesto havajsko, in mnogo drugih, le količkaj važnejših krajev po avstralskih otokih je z Novo Zelandijo v živahni mornarski in trgovinski zvezi.

γ) Novozelandska mesta.

Mest doslej Nova Zelandija še nima znamenitih in velikih. Pa kdo bi se temu čudil, če pomisli, da se v početku tekočega stoletja beli človek na Novi Zelandiji niti prikazati ni smel. Vrh tega pa se tudi angleška vlada sprva in tudi pozneje še precej časa ni dosti, ali pa nič brigala za tamošnje naselnike, saj jih še celó za svoje podložnike dalje časa ni hotela razglasiti, če prav so bili do malega vsi angleški rojaki. Prepustila jih je samim sebi. Naseljevali so se ob novozelandskih obrežjih brez reda, brez gotovega načela in tam, kjer je komu najboljše kazalo. Iz teh selišč so nastali pozneje večji in manjši kraji. Zavaljo tega se nahaja na Novi Zelandiji zdaj sicer že precej mest, a do velikega mesta se ni razvilo še nobeno. Mesta s 100.000 prebivalci na Novi Zelandiji doslej še ni, in samo štiri štejejo več kakor po 10.000 ljudij.

Najstarejše mesto je Ovkland (Auckland), ustanovljeno leta 1840., torej še šestdeset let ni staro. S predmestji šteje blizu 40.000 ljudij, ima obilo cerkev, mnogo javnih in lepih poslopij, veliko knjižnico, več višjih šol, muzej, vodovod, je s plinom razsvetljeno ter ima vse udobnosti, kakor jih nahajamo po naših evropskih mestih. Do leta 1876. je bil Ovkland tudi glavno mesto Nove Zelandije. To leto pa so se gosposke preselile v Uelington, vsled česar je Ovkland že v nekterih letih vidno zaostal za novim glavnim mestom.

Tudi Uelington je bil ustanovljen nekako isti čas, kakor Ovkland, a se je razvijal mnogo počasneje, vendar pa brez prestanka in dosledno ter šteje že tudi blizu 40.000 ljudij. Lep pa ni tako, kakor Ovkland, in tudi bogat ni tako videti. Večina poslopij je še lesenih, celó vladna palača in cerkve so lesene, to pa zato, ker nastajajo tu pogostoma jako hudi potresi.

Najlepše, najimenoitnejše in ob jednem tudi največje novozelandsko mesto pa je Dunedin na južnem obrežju, če prav je bilo pozneje ustanovljeno (leta 1848.), kakor ravnokar imenovani mesti. Do leta 1862. se je razvijalo

prav počasi. Ko pa so isto leto zasledili v njega bližini zlatonosni prod in zlate jame, povzpelo se je v malo letih tako, da je postalo prvo mesto Nove Zelandije. Tako velikih, lepih in dragocenih stavb, kakor se nahajajo v tem mestu, ni videti na Novi Zelandiji nikjer več. Ljudij šteje blizu 50.000.

Skoro ravno tako veliko je četrto novozelandsko mesto, Krajsčerč (Christchurch), ki slovi zavoljo svoje prelepe lege ob morskem zalivu. Njega prve hišice so se stavile

Mesto Uelington na Novi Zelandiji.

še le leta 1850., a dandanes se nahajajo v njem velika stolna in več drugih cerkvá, vseučilišče, muzej, tri gledališča, velike prodajalnice itd. Ta nenavadno hitri razvitek je pripisovati v prvi vrsti temu, da se stekajo vanj najvažnejše in največje železnice ter odhajajo odtod ladije na vse strani sveta.

Novo Zelandijo prištevajo Angleži po pravici k najlepšim biserom angleške krone.

IX. Misijon na oceanskih otokih.

So pa li prebivalci avstralskih otokov sprejeli tudi krščansko vero s takim veseljem, kakor so se oprijeli evropske izolike?

Najbolj natančen in točen bo odgovor na to vprašanje, ako ga naslonimo na telesne lastnosti avstralskih prebivalcev, v prvi vrsti na tisto lastnost, ki najbolj bôde v oči: na barvo njih života. Na strani 131. smo rekli, da so prebivalci avstralskih otokov pač otroci istega rodú in iste krvi, da pripadajo avstralskemu plemenu, da pa je z ozirom na njih telesne lastnosti vendar med njimi toliko razlik, da smo jih delili v dva razroda, v temnobarvne Melaneze in svetlopoltné Polineze. Opazovali smo znamenito prikazen, da so Oceanci tem temnejše polti, čim bliže bivajo Avstraliji. Papuanci, prebivalci Nove Gvineje, onega velikega otoka, kterega loči od Avstralije samo primeroma ne ravno širok morski preliv, so skoro tako črni, kakor Avstralci. Črni ali zeló temni pa so tudi njih bližnji sosedje, prebivalci Bismarkovih otokov, Salomonci, Novohebridčani, Novokaledonci, Fičijanci in celó Novozelandci, dasiravno zadnji dvoji niso več čisti Melanezi, ampak že močno pomešani s Polinezi. Novozelandce (Maorce) prištevajo v obče brezdvomno pravim Polinezom, če prav so precej temne polti. Kolikor bolj pa se oceanski otoki odmikajo Avstraliji, in čim dalje ležé proti vzhodu od nje, tem svetlejša postaja njih polt. Prebivalci Družbinskih otokov ali Tahitje so tako svetlih, rumenkastobelih obrazov, da jih na prvi pogled skoró ni razločiti od zeló zagorelih Evropecev, na pr. Italijanov ali Špacev.

Sicer bi bilo zanimivo zvedeti, zakaj so ostali prebivalci blizu Avstralije ležečih otokov črni ali vsaj zeló temnobarvni, dočim se je drugim polt ali barva života tem bolj razsvetlila in pobelila, čim dalje so njih otoki od Avstralije oddaljeni. Toda ne bomo se bavili in se ne mudili s tem sicer zanimivim vprašanjem, pač pa je treba opozoriti, da se je s svetlejšo barvo združila tudi cela vrsta telesnih in duševnih lastnostij. Melanezi so tem grših in bolj divjih obrazov, čim temnejše barve so. Života so sicer krepkega, nikakor pa ne lepo rastlega; pač imajo močne in široke prsi, toda njih dolge in suhe noge niso v nikakem razmerju z zagnetenostjo drugega života.

Kolikor bolj pa se Oceancem barva života svetli, tem lepši prihajajo njih obrazi, tem pravilnejše je ustvarjen njih

život, in v tem lepšem razmerju so posamezni udje med seboj. Najlepši otočani so v tem oziru Tahitje.

S svetlejšo barvo pa se združujejo tudi duševne prednosti. Ko so se mornarji in popotniki prvič seznanjali z Oceanci, videli so pri njih tem več in tem lepšega orodja in hišne oprave, opazovali so tem ličnejše koče in tem spretnejše iztesane čolne in ladije, čim svetlejša je bila barva dotičnih ljudi.

V istem razmerju so prevzemali prebivalci avstralskih otokov tudi evropske šege in navade. Črni Melanezi so še dandanes skoro ravno taki divjaki, kakoršni so bili takrat, ko so se Evropeci prvokrat sešli z njimi. Evropske izolike se branijo na vse kriplje ter uživajo na pr. človeško meso še z ravno tako slastjo, kakor so ga uživali nekdam njih predniki. Nasprotno pa veljajo po otokih, koder prebivajo svetlobarvni Polinezi, povsod že evropske šege, evropske navade, pa evropske državne in družbinske razmere. Morebiti da použijejo tudi na kakem skritem in odležnem polineškem otoku še dandanes kje in kdaj kakega človeka, toda jako poredkoma, in če se zgodi kdaj kaj takega, zgodi se gotovo na skrivnem; kajti Polinezi se sramujejo te grozovite šege, prikrivajo jo Evropecem in, če le morejo, utajé. Črni Melanezi pa se celó še ponašajo z njo. Ob otoke svetlobarvnih ljudi zadevajo ladije, ne da bi se bilo bati kake nevarnosti za življenje; otokov črnih prebivalcev pa se mornarji najrajši izogibajo; če pa se morajo ob njih obrežjih vsekako ustaviti, storé to z največjo pozornostjo in so vsak trenutek pripravljeni na kak zavraten napad.

Istotako kakor z evropsko izomiko je po avstralskih otokih tudi z razširjanjem krščanstva. V obče rečemo lahko: Polineški otoki, torej tisti, po katerih živé ljudje svetle barve, so že vsi za krščansko vero pridobljeni, po otokih črnih in temnobarvnih Melanezov so pa uspehi doslej še jako majhni, če prav se trudijo misijonarji že dolgo vrsto let, da bi izpreobrnil te divje in grde razrode.

1. Misijon pri Polinezih.

Ob avstralskih otokih so se prve evropske ladije — bile so španske in portugalske — ustavljale in mudile že pred več nego tremi stoletji. Toda Španci in Portugalci se niso zmenili za novi svet. Čemu pa jim bodi, ko ni bilo na njem ne zlata, ne srebra!

Kako poldrugo stoletje pozneje so se pa Španci vendar le polastili nekterih otoških skupin in jih uvrstili med svoja posestva, a tudi sedaj še ne zato, ker jim je bilo kaj do njih posesti, ampak zato, ker se je nekaj španskih jezuitov odločilo, da pojdejo prebivalcem avstralskih otokov oznanjat sveto vero. Jezuiti so si izbrali v to svrhu najbližje otoke, Ladrone in Karoline. Pričeli so svoj sveti posel okoli sredine sedemnajstega stoletja. Ubijali so se čez trideset let, opravili pa niso do malega nič, če prav jih je mnogo od njih storilo mučeniško smrt med divjaki. Naposled jim je srce upadlo. Spoznali so, da je vse prizadevanje zastonj ter so se umaknili z nesrečnih otokov.

Potém se zopet več kakor sto let ni pokazal na avstralskih otokih noben krščanski misijonar več. Ko pa je sloveči Džems Kuk z avstralskih otokov v drugič potegnil zagrinjalo, v katero so bili dotlej zaviti, vnelo se je med angleškim narodom nenavadno zanimanje za divjake po avstralskih otokih. Angleži so si domišljali o njih, da tako srečnih in nedolžnih ljudij ne more biti nikjer več na svetu. Popolnoma ločeni od vsega drugega sveta, brez dotike z narodi, od katerih bi se mogli navzeti kakih grdih strastij in slabostij, šteli so jih med najsrečnejše ljudi na zemlji, obžalujoč samo to, da jim ni še prisijala luč krščanske vere. Zgodi pa naj se to zdaj kar najhitreje.

Ves angleški narod se je vnel za to misel, in nekaj časa se v krščanskih družbah skoro ni govorilo o nobeni stvari toliko, kakor o avstralskem misijonu. Po vseh večjih angleških mestih so se snovala društva, ki so nabirala prostovoljne darove za ta misijon; v glavnem mestu, v Londonu, pa se je osnovala velika družba misijonarjev, ki je težko, težko čakala, da ji napoči oni zaželjeni trenutek, ko bode odrinila v daljno tujino. V kratkem času se je nabralo toliko denarja, da se je mogla nalašč za avstralski misijon kupiti posebna velika ladija, ktera je, z vsem potrebnim bogato založena, odjadrala meseca velikega srpana leta 1796. iz Londona proti Avstraliji. Na njej so se odpeljali štirje posvečeni duhovniki, 24 bratov večinoma rokodelskega stanú in en zdravnik.

Za pričetek svojega misijonskega delovanja so si izbrali nektera polineška otočja, ktera so bili angleški mornarji odkrili že kakih dvajset let poprej. O njih prebivalcih ni vedel sloveči Džems Kuk v svojih zanimivih popisih poročati drugega, kakor samo hvalo. Kuku se je zdelo, da

tako prijaznih, tako ljubkih in krotkih ljudij menda ni nikjer več na svetu, kakor so se mu videli na pr. Tahitje, Samoanci ali celó Tonganci, kojih otoke je zavoljo tega kar naravnost imenoval »Prijateljske otoke«. Tudi sicer so prihajala o teh Oceancih najugodnejša poročila v Evropo. Angleži so imeli do tedaj celó že dva- ali trikrat priliko, v Londonu samem in z lastnimi očmi videti prebivalce z avstralskih otokov. Že leta 1768., torej že dvajset let poprej, pripeljal je mornar Valis s svojega potovanja v London človeka prav s Tahitskih otokov; ponudil se mu je sam, da gre z njim. Nekaj pozneje je spremil neki Polinez tudi Džemsa Kuka na Angleško, kjer je velika angleška gospoda nenavadnega gosta obsipala z največjimi prijaznostmi in ljubeznivostmi. Mož je ostal štiri leta na Angleškem, privadil se do dobra gosposkemu angleškemu vedenju, angleškemu jeziku in drugim evropskim stvarjem. Igro šah je igral na pr. tako izborno, da je posekal marsikterega v tej igri izvežbanega angleškega gospoda.

Misijonarji se torej niso podajali v popolnoma jim neznan tuj svet, ko so odhajali na prvo svojo misijonsko pot. Ustavili so se na Tahitih ali Družbinskih otokih, kamor so prijadrali v početku leta 1797.

Sprva je kazalo, da pojde vse po sreči, zakaj Tahitje so jih sprejeli z največjo prijaznostjo. Kralj Pomare I. in kraljica sta se kazala misijonarjem še posebno naklonjena. V svojo žalost pa so misijonarji kmalu potém izkusili in doživeli, da ta prijaznost in naklonjenost ni prihajala iz najčistejših nagibov. Kralj Pomare I. je bil takrat ravno zapleten v vojske s svojimi poglavarji. Ker je imel pri evropskih mornarjih, ki so se ustavljali ob njegovih obrežjih, že večkrat priliko opazovati, kake strahovite učinke da napravljajo evropske puške ali celó evropski kanoni, oveselil se je misijonarjev na vso moč ter se trudil pridobiti jih záse. Ker pa misijonarji niso prišli ljudij morit, ampak oznanjat nauk mirú, sprave in bratovske ljubezni med seboj, zamerili so se mu tako, da jih je začel preganjati, in da jim naposled ni ostalo nič drugega, kakor da so bežali.

Nič boljše se tudi onim misijonarjem ni godilo, kateri so se s Tahitija razšli na Tonganske in druge, tam okoli ležeče otoke. V kratkem času so morali od povesod pribežati nazaj.

Ali ti bridki časi trpljenja in hudih izkušenj niso trajali dolgo. Že Pomarejev sin, Pomare II., se je izpreobrnil

h krščanstvu, izdal na prigovarjanje misijonarjev pisane postave in začel svoje kraljestvo uravnnavati po evropski šegi. Za krščanstvo se je bil tako vnel, da je še isto leto (1819) dal zgraditi velikansko cerkev, ki ga ni malo stala. Bila je jako velika. To posnameš že lahko iz tega, da je imela 133 oken, 29 vrat, in da so se nahajale v njej tri prižnice. Bile pa so tako daleč narazen, da so na dan

Velika cerkev na otoku Tonga (od znotraj).

slovesnega blagoslovljenja pridigovali pridigarji na vseh treh ob enem, ne da bi motili drug drugega. Ljudstva je bilo ta dan navzočnega neki nad 6000 glav.

Odslej se krščanstvu ni delala nobena zapreka več. Misijonarji so ustanovili brž celo vrsto šol; v malih so učili čitati, pisati in šteti, v višjih pa tudi slovnico, zgodovino, prirodoslovje, zemljepis, risanje itd. Leta 1817. je pripeljal neki misijonar prve črke za tisk in prvo tiskalnico s

seboj, naučil tahitske domačine črke staviti ter je v kratkem času dal natisniti 2600 abecednikov, 2000 katekizmov in nad 3000 evangelijev sv. Lukeža. Celó kralj Pomare II. se je naučil te spretnosti ter z velikim veseljem včasih kar po cele dni pretičal pri stavljenju črk.

Misijon se je posrečil bolje, kakor so misijonarji po prvih bridkih poskusih mogli pričakovati, in sicer ne samo na Tahitiju; posrečil se je tudi po drugih polineških otokih, to se pravi po vseh onih, po katerih so prebivali in prebivajo ljudje svetle polti. Kakor evropske šege, sprejeli so Polinezi tudi krščanstvo s tolikim veseljem, da ga dandanes ni niti jednega polineškega otoka, ki ni krščanski. Pogani se nahajajo zdaj jedino le še na otočju Markezas in tu pa tam morebiti na kakem večjem otoku s samotnimi in odležnimi kraji. Večinoma so Polinezi zdaj tako vneti kristjani, da so lahko marsikteremu mlačnežu naših krajev v izpodbudljiv vzgled. Na Kukovih otokih ga neki dandanes ni več človeka, ki ne bi znal čitati; ljudstvo čita sv. pismo neki s tako pridnostjo in s tolikim veseljem, kakor v nobeni drugi deželi na zemlji. Na Samoanskih otokih je londonska misijonska družba leta 1850. razdelila 15.000 sv. pisem, a že nekaj let pozneje je morala poslati drugih 10.000 tjakaj.

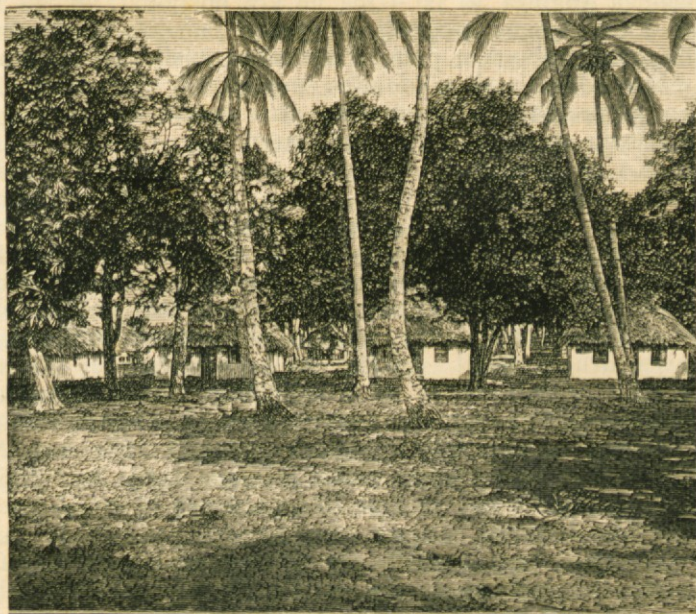
Ravno tako hitro, kakor po teh otokih, katerih pa nočemo vsakega posebej imenovati, in ravno tako zgodaj, že v početku tega stoletja in skoro istočasno, razširilo se je krščanstvo tudi po Havajskih otokih, zakaj tudi Havajci so svetlobarvni Polinezi. Havajci so se vneli za krščanstvo tako zeló, da se niso zadovoljili s samim izpreobrnjenjem, ampak hodijo sedaj tudi sami oznanjat krščanstvo po bližnjih otokih. V ta namen so osnovali misijonske šole, v katerih se havajski mladeniči vadijo in pripravljajo za misijonski poklic. Ravno na Markezanskih otokih, o katerih smo ravnokar rekli, da se jedino na njih še nahajajo pogani, oznanjajo havajski misijonarji zdaj sv. vero s tolikim pridom, da si že v kratkem času obetajo popolno izpreobrnjenje teh otočanov.

2. Misijon pri Melanezih.

Take lepe uspehe je imelo krščanstvo po polineških otokih. Drugače pa se je godilo po Melaneziji, po otokih s črnimi ali temnobarvnimi prebivalci.

Polinezi so bili že davno kristjani, ko se na melaneške otoke misijonarji niti pokazati niso drznili. Naposled pa so

se svojega težavnega in nevarnega dela vendar le lotili. A menda prav nesreča sama je hotela, da so zastavili na Novih Hebridih, to se pravi, ravno na tistih otokih, kjer so živeli takrat in živé še dandanes najsurovejši, najbolj divji in najgrozovitejši prebivalci Tihega oceana. To so tisti otoki, katerih se beli ljudje izogibajo še kar popolnoma. Celó naše, tujih dežel tako lačne evropske oblasti niso še stegnile svojih pohlepni rok po njih. Trditi ravno nočemo, da samo zavoljo tega ne, ker so njih prebivalci še tako

Misijonske hiše na samoanskem otoku Upolu.

divji, a gotovo pa je ta divjost jeden tistih vzrokov, ki so zavirali, da se Novohebridskih in Svetokriških otokov niso polastili še ne Angleži, ne Francozi, ne Nemci.

Da so Novohebridčani tako divji, tega misijonarji, ko so se leta 1839. prvokrat pripeljali tjakaj, pač niso še vedeli. Ob svojem prihodu na te otoke niti slutili niso, da bo njih početje v najkrajšem času storilo jako žalosten konec. Bogata londonska misijonska družba je misijonarje preskrbela jako dobro. Kupila jim je posebno ladijo, s katero

so se leta 1839. odpeljali na Nove Hebride in se ondi izkrcali na štirih ali petih otokih. Prebivalci so jih povsod prijazno sprejeli, prišli z ženami in otroki na ladijo ter veseli in srečni sprejemali darila, ki so jim jih razdeljevali misijonarji in njih spremljevalci. A ta prijaznost je bila grdo hinavstvo, ki se je, kakor bi bil mignil, izprevrгло v grozovito in krvavo, prav mesarsko klanje. Divjaki so planili na ladijo, pobili vodnika misijonarjev, Jana Uiljemsa, ki ga anglikani zovejo »patrona Oceanije«, in njegovega tovariša, nekega bogatega Angleža, ki je — pa ne kot misijonar, ampak le kot dober njegov prijatelj — spremil misijonarje na tem njih prvem težavnem potu. Prestrašeni misijonarji so prav s težka odrinili od tako silno neprijaznih jim obrežij in tako preprečili, da jih divjaki niso pobili do zadnjega. Mesarjenja so se udeležili celó otroci.

Ko se je nesrečna misijonska ladija vrnila v Sidnij, glavno mesto Avstralije, odposlali so od ondod brž dobro oboroženo bojno ladijo novohebridske divjake strahovat za njih grozovitost. Vrh tega pa naj bi rešila in pripeljala s seboj tudi druge, tam na raznih otokih popuščene misijonarje, ako jih divjaki niso že med tem tudi pobili. Na nekem drugem otoku se je z misijonarji naselilo še tudi kakih dvajset drugih ljudi. Divjaki so napadli tudi te, a ti so bili tako srečni, da so se o najhujšem viharju v malem čolničku rešili na razburjeno morje, kjer jih je kakor nalašč in od Boga za njih rešitev poslana evropska ladija sprejela na svoj krov. Na tretjem otoku je bojna ladija iz Sidnija našla misijonarje pač še žive. Zagrozilo se je divjakom z najhujšimi kaznimi, če se misijonarjem prikrivi le las. Divjaki so se tega ustrašili ter se niso upali misijonarjev napasti. Odtegnili pa so jim ves živež ter jih tako prisilili, da so zapustili Novohebridske otoke ter odšli.

Prvi poskus se je ponesrečil torej popolnoma. Misijonsko delo je bilo ustavljeno za več let. Med tem pa so v Londonu pridno nabirali doneske za novo misijonsko ladijo. Čez deset let so misijonarji ponovili svoj poskus zopet, a doživeli so ravno tisto, kar deset let poprej. Obupali pa niso. Čim večje so bile težave, tem večja njih gorečnost. Posebno imenitna je bila ustanovitev melaneškega misijona. Ustanovil ga je Selvin, anglikanski škof na Novi Zelandiji, leta 1849. Misijonarji so bili namreč zvedeli, da je bilo med delavci, ki so po zaslužku prihajali na Novo Zelandijo, tudi nekaj Novohebridcev. Te so sklenili

vzgojiti za misijon. Sprejeli so jih v svoje šole, privadili jih dela in reda, naučili jih čitati in pisati, izpreobrnilih h krščanski veri ter jih potém, ko so bili v krščanskih resnicah vsaj nekoliko poučeni, poslali kot misijonarje med njih divje rojake, da so pripravljali in gladili pot misijonarjem.

Posebno uspešno je začel melaneški misijon delovati, ko se je škofu Selvinu pridružil Ivan Pattleson, mlad duhovnik iz visoko spoštovane in zeló imovite angleške rodovine. Obetalo se mu je domá najprijetnejše življenje, toda mladi mož se mu je odpovedal ter se posvetil najtežavnjšemu poklicu na zemlji, oceanskemu misijonu. Z ladijo, za katero so Pattlesonovi prijatelji na Angleškem nabrali potrebni denar, obiskala sta Selvin in Pattleson več kakor šestdeset melaneških otokov ter pripeljala v Novo Zelandijo čez trideset fantov, ktere so jima zaupali njih stariši sami. Kmalu za tem sta ustanovila več šol tudi na melaneških otokih samih.

To je bila jako srečna misel. Sicer so se Novohebridčani spozabili tu pa tam včasi celó nad svojimi lastnimi rojaki, ko so jim oznanjali božjo besedo; pobili so jih in požrli. Pattleson sam je storil leta 1871. na jednom melaneških otokov mučeniško smrt. Sčasoma so se pa divjaki po malem vendar le jeli kazati krščanskim naukom prijazne.

Ker so misijonarji uvideli, da imajo divjaki do svojih rojakov več zaupanja, kakor do njih, jeli so k njim pošiljati tudi druge oceanske prebivalce, posebno Polineze s Tonganskih in Tahitskih otokov, kjer se je bilo krščanstvo tiste čase že najlepše razvilo. Tudi to je bila dobra misel. Koliko veselja je med misijonarji napravila novica, da se je na Novohebridskih otokih izpreobrnil jeden najmočnejših, ob jednom pa tudi najbolj divjih poglavarjev, ki je o neki slovesni priliki še leta 1863. dal trinajst ljudij na enkrat speči za velik obed. Leta 1870. je bilo že mogoče sezidati na Novohebridskih otokih nekaj prav ličnih cerkvá.

Vendar moramo reči, da so uspehi po teh otokih še dandanes jako nezanesljivi, dasiravno je teklo na njih obilo mučeniške krvi. Krščanske postaje in h krščanstvu izpreobrneni Novohebridčani še sedaj niso popolnoma varni pred svojimi divjimi in še svoji grdi stari veri udanimi rojaki. Storjen je še le začetek, vendar pa ni več dvomiti, da bodo tudi po teh otokih v kratkem času izginili zadnji sovražniki krščanskega imena.

Skoro jednako, kakor na Novih Hebridih, godilo se je tudi po vseh drugih, s črnimi prebivalci naseljenih otokih, tako na pr. na Novi Kaledoniji, ali na Salomonovih in Svetokriških otokih, kamor so prišli prvi misijonarji še le leta 1841. in 1849.

Na Novobritanskem in Bismarkovem otočju so začeli krščanstvo oznanjati celó še le leta 1874. Na Bismarkovih otokih se je godilo skoro prav tako, kakor na Novih Hebridih. Divjaki so bili sprva prijazni, pomagali so pri zgradbi cerkvic in kapelic, toda na enkrat je šinila zopet stara divjost vánje, in v jednom dnevu je bilo vse uničeno, kar so misijonarji z velikim trudom zasnovali tekom več let. Najnovejši čas pa se vendar obrača tudi tukaj na bolje.

Celó na Novi Gvineji, kamor sta prva misijonarja — bila sta Nemca — prišla leta 1855., se nahaja zdaj že nekaj misijonskih postaj, kjer oznanjajo krščansko vero ne samo evropski misijonarji, ampak njim pomagajo tudi že nekteri domačini, Novogvinejci, ktere se je misijonarjem posrečilo vzgojiti in privaditi za misijonski poklic. Seveda je storjen še le prav prvi začetek, zakaj krščanskih postaj je vseh skupaj doslej menda še le 15 ali 20. Nova Gvineja pa je ogromno velik otok in dosti večja, kakor vsa naša avstro-ogerska država.

Da se krščanstvo razširja po Melaneziji tako počasi, je res pač divjost ondotnih prebivalcev največ vzrok. Pozabiti pa ne smemo, da so mnogo te divjosti zakrivili Evropci sami, v prvi vrsti tisti grdi sebičneži in veliki bogataši, ki so dajali po oceanskih otokih loviti delavce ter jih s silo privražali na svoja polja. In ravno po melaneških otokih so se godile najhujše take krivice. Nič manj grdo niso počenjali trgovci. Okoli leta 1830. so bili izvohali na melaneških otokih dragocen sandelnov les, za ktereга so se na kitajskih tržiščih plačevale jako visoke cene. Sprva so se lesni trgovci vedli, kakor se spodobi. Ko so svojo ladijo zasidrili, razglasili so ondotnim prebivalcem, po kaj so prišli, in kaj bi radi. Otočani so jim znesli in na čolnih zvozili lesa skupaj, kolikor ga je bilo treba, ter se veselili lepih rečij, ktere so primenjali za stvar, ki zánje ni imela nobene ali vsaj ne dosti vrednosti. Toda brezvestni tujei so začeli kmalu postopati drugače. Pripeljali so s seboj drvarje, poslali jih v gozde ter dali nasekati lesa, kolikor so ga mogle njih ladije nositi, a

ondotnim prebivalcem niso dali nič zánj. Če so se divjaki takemu počenjanju ustavljali, dali so kar brez vsakega daljšega besedovanja streljati med nje. Marsikterikrat jim še to ni bilo zadosti. Leta 1842. so taki potepuhi nekje obložili svoje ladije najprej z dragocenim lesom, potem pa divjakom pobrali še nad dve sto prašičev, odnesli jim ves za zimo pripravljeni indijski krompir in jim vrh tega iz same hudomušnosti požgali še kočé.

Kdo bi se čudil, kdo bi zameril divjaku, da je hudo vrnil s hudim ter se zaklel proti vsemu, kar je prihajalo od belih ljudij, torej tudi proti krščanstvu. Toda sčasoma je krotko, pohlevno, s čisto ljubeznijo do bližnjega navedihnjeno ravnanje misijonarjev ukrotilo celó te divje ljudi. Cim bolj ko so divjaki spoznavali blage namene misijonarjev, tem bolj so se jim jeli približevati, in tako se je na marsikterem, ne dolgo poprej še zeló razvpitem otoku razvilo prijateljsko občevanje med divjaki in misijonarji.

Toda hudobni duh ne miruje nikoli! Posegel je tudi tukaj vmes, in sicer v podobi nikdar ne nasičenega, vedno dobička željnega trgovca. Sandelnovega lesa zdaj na avstralskih otokih ni nikjer več; izsekali so ga popolnoma, ker so ravnali z njim jako lahkomišlno in ga tratili tako, kakor da bi nikoli ne mogel poiti. Toda oceanski otoki so imeli še mnogo drugega, za trgovino važnega blaga, posebno kopre (posušenih kokosovih orehov). Na melaneške otoke pa ni bilo varno prihajati po njo in z divjaki mešetariti. Odkar so se klatili brezvestni, za sandelnovim lesom stikajoči potepuhi tam okoli, razdražili so bili ondotne prebivalce tako, da se pozneje mnogo let ni upala nobena trgovska ladija blizu, če pa je prišla — gorje ji! Vsak čas se je še leta in leta potem čulo o kakem novem napadu, o kaki novi krvavi grozovitosti.

Po neumornem trudu in res nebeški potrpežljivosti se je misijonarjem polagoma posrečilo, divjake vsaj nekoliko potolažiti, kar pak so prebistre oči lakomnih trgovcev kaj hitro opazile. Sčasoma so se jeli trgovci zopet s svojimi ladjami približevati razvpitem otokom. Toda spoznali so ravno tako brž, da so jih divjaki sprejemali čisto drugače, kakor pa misijonske ladije, ktere so že lahko od daleč spoznali, ker so bile po navadi belo pobarvane. Zakaj bi pa tolovajski trgovec tudi svoje ladije ne pobarval tako? Zakaj bi si ne ogrnil črnega misijonskega plašča, zakaj si ne nataknil naočnikov na nos, vstopil z debelo knjigo

v roki na prednji konec ladije ter jel, obrežju bližajoč se, prepevati ondodnim prebivalcem dobro znane misijonske pesni? Seveda priprosti otočani niti od daleč niso slutili, da se jim bližajo volkovi v ovčjih oblekah, marveč so se bližajoče ladije, češ, da je misijonska, oveselili, kakor otroci piruhov. Precej je bil ves otok na nogah, po vsem obrežju se je razlegal klic: »Škof je tu!« Toda potepuh jim je odvrnil, da je res škof tu, a da on to ni, ampak le misijonar njegov, ki jim ima povedati žalostno novico, da je škof jako nevarno obolel. Doli v ladiji leži. Vrača se v Sidnij, kjer upa, da okreva, potoma pa se oglasi tu, ker bi še enkrat rad videl svoje dobre prijatelje. Zato jih prosi, naj ga obišejo na ladiji.

Kmalu je bil ves krov poln otočanov, a le po dva in dva sta smela iti dol v ladijo k bolnemu škofu. A tam se jima niso nasproti stegnile obnemogle roke bolnega škofa, ampak zgrabile so jih železne pesti tolovaju služočih mornarjev in povezale tako grdo osleparjene divjake.

Ko so jih na ta način imeli zadostno število povezanih in ujetih, odjadrali so z njimi — tolovaj je že vedel kam, saj je imel naročeno, koliko sto delavcev je temu ali onemu avstralskemu bogatašu na njegovih nepremernih poljih potreba.

In kakor z ljudmi, tako so dostikrat počenjali taki »trgovci« tudi z blagom nič hudega ne slutečih divjakov. Prišli so, vzeli ga jim s silo ter jim dali včasih kaj zanj, včasih pa tudi nič.

Kak sprejem je morala pri takih razmerah pričakovati li prva ladija, ki se je ustavila ob njih obrežjih, tudi če je bila misijonska ladija! Divjaki so misijonarje dolžili, da so v zvezi s tolovaji. Zato so jih odganjali od svojih obrežij z ravno tako odurnostjo, kakor vsakega drugega belega človeka. Razširjevanju krščanstva je po Oceaniji maloktera stvar napravljala toliko škode, kakor baš to tolovajsko trgovstvo.

Najnovejši čas se je obrnilo tudi v tej stvari zelo na bolje, zakaj angleške gosposke kaznujejo take zločine z največjo ostrostjo. Vendar pa se prigodi še dandanes kaj, kar bi se ne smelo, in o čemur ne zvedó angleške gosposke nikoli nič, zakaj Tihi ocean je največje morje na zemlji in njega oceanski otoki so posejani po njem po neizmernem prostoru. V obče pa je to zdaj vendar drugače. Zato prihajajo tudi z melaneških otokov že veselejša misijonska poročila.

Melaneški misijon je bogato preskrbljen. Patteson mu je zapustil vse svoje veliko imetje. Od »družbe za razširjanje krščanstva v Tihem oceanu« dobiva misijon po 3000 goldinarjev letne podpore. Bogati prispevki mu prihajajo tudi z Angleškega, kjer posebno pridno deluje »društvo Pattesonovih prijateljev«, tako da konec svojega popisa o oceanskih misijonih lahko rečemo:

Na polineških otokih je krščanska vera razširjena ter se je čvrsto ukoreninila prav povsod. K večjemu je še tu pa tam kak večji otok, na katerem se morebiti na kakem prav odležnem kraju in daleč proč od obrežja nahaja še kaj nevernikov, veliko pa jih tudi na takih krajih ni. Misijonarji prištevajo Polineze zdaj k najbolj zanesljivim kristjanom med vsemi divjaškimi razrodi na svetu.

Po melaneških otokih pa je povsod tako dobro zastavljeno, da je v kratkem času pričakovati najboljših uspehov. Misijonske postaje in misijonske šole se nahajajo zdaj celó med najbolj divjimi Melanezi, in krščanske cerkve se gradé tudi že po takih otokih, katerih se trgovske ladije še dandanes rade izogibajo zavoljo njih divjih prebivalcev.

X. Svetovni promet z Avstralijo in Oceanijo.

(Glej zemljevid na strani 5.)

Nikoli noben čas ni še človeški rod toliko mislil, toliko delal, se toliko mučil in tvegál, kakor dandanes. Mi živimo v posebni, nenavadni dobi, take še ni bilo. Iščejo ji raznovrstna imena: pravijo ji doba elektrike in sopara (para), doba mašin, železnic itd., a z nobenim imenom niso nič kaj prav zadovoljni, nobeno jim ne ustreza, zato ker nobeno ne pové vsega, kar bi imelo povedati. Tudi »železno stoletje« mu pravijo. Železo obvladuje skoro da res ves sedanji svet in vse sedanje življenje; železo nam je ušlo menda že tudi v meso, kri in srca naša, ki so postala trda kakor jeklo.

V »dobi pare in elektrike« živeči, smo postali grozno razburjen in nestrpen rod, kateremu že največja hitrica ni več hitra dovolj. Naši predniki so se s cesarsko pošto vozili, na pr. na Dunaj deset dnij, če je bilo vreme lepo

in ceste ne slabe ter je šlo sicer vse po sreči; dandanes še deset ur ne potrebujemo do tja. A še ta vrtoglava vožnja nam je prepočasna, in pri železnicah si ubijajo veliki in majhni gospodje glavo, kako bi ta čas še bolj skrčili ter ga zvili v še manjši klopčič. Očita se nam, da živimo mnogo hitreje, kakor so živeli naši predniki, menda tudi dihamo hitreje, a če to že tudi ne, vsekako pa mislimo desetkrat in stokrat hitreje, kakor so mislili oni. Saj skoro ne mine dan brez novice o kakem novem velikem izumu. A vajeni smo jih že tako, da nas kmalu že noben ne osupne več. Zdi se nam, da že skoro ne more biti drugače. Dandanes že skoro nobene daljave ni več. V Ameriko odhajajoči naši rojaki, vprašajte na pr. le Dolenjce, se poslavljajo od svojih ljudij tako z lahka, kakor so njih očetje odhajali v kako sosednjo župnijo na cerkveno blagoslovljenje, kakor da bi Amerika ležala tam-le za onim-le ovinkom kje. Se najbolj sitna je pot z Dolenjskega do Ljubljane. Da ima izselnik le Ljubljano za hrbtom, potem se že izhaja, potem ni več daleč do Amerike. Nekaj časa se vozi po železnici, nekaj časa po parobrodu in zatém zopet po železnici — pa je tam: tri dni do Hamburga ali Bremena, devet ali deset dnij do Novega Jorka, potem pa, kolikor je še do tistega kraja, kjer ga pričakujejo sorodniki, znanci, ki so ga spravili tjakaj. Ali je to kaka dalja?

Že železnice so močno skrčile daljave ter jih spravile takorekoč na nič, celó pa so storili to parobrodí. Res je, da se razširjajo po zemlji velike dežele in mogočne države, toda kaj so ti kosi suhe zemlje v primeri z velikanskimi prostori, ki jih pokriva morje! Kaj so največje daljave na suhem v primeri z daljavami na morjih! A tudi teh skoro kmalu ne bo več. Prva ladija, ki je pred dobrimi sto leti peljala kaznjence v Avstralijo, je plavala z njimi celih osem mesecev po morju, da je dospela tja. Današnje ladije za ravno tisto pot niti toliko tednov ne potrebujejo. Parobrodí so stisnili najbolj oddaljene dežele blizu drugo k drugi. Po parobrodih so narodi vsega sveta potegnjeni v splošno vrvenje, v skupno delovanje in tekmovanje, kteremu se ne morejo več odtezati. Še le parobrodí so napravili promet občen, svetoven. Kjer zmanjka železnici, ko pridrdra do morskega obrežja, tal in pota, prevzame parobrod njen posel ter ga opravlja mnogo popolnejše in v mnogo večji meri. Po parobrodih še le se raztekajo in razsipavajo sadeži in pridelki najbolj oddaljenih dežel po

vsem svetu. Ameriški bogati trgovec sreba in pije čaj, ki je rastle morebiti na ravno tistem čajevem grmu, s kterega je namuljen in nasmukan čaj, s kterim se naslaja turški sultan v Carigradu ali črnooka Brazilijanka v Južni Ameriki. Angleški delavec nosi suknjo, za ktero so mu ostrigli avstralsko ovco, in naš slovenski rojak v oddaljeni hribski vasici drži umirajočemu svojemu očetu ali sinu Apolonovo ali Milijevo svečo, narejeno iz blaga, ki ga je podjeten trgovec kupil od zamorcev sredi globoke vroče Afrike.

Dan za dnem prihaja na svetovna tržišča novo, doslej še ne poznano ali človeškim potrebam še ne služeče blago, ob jednem pa se neznansko kopičijo in množé tudi obilice že znanega blaga.

Nikdar upehani in ugnani, kosajo se trgovski narodi med seboj ter izkušajo, kdo bo na velikih svetovnih tržiščih izpodrinil in užugal drug drugega. Če podjeten trgovec vidi, da z že znanim in dotlej rado kupovanim blagom ne more več izhajati in si ne pridobivati več nekdanjega dobička, brž se pokaže z novim. To pogajanje za prednost pa ne koristi le spretnim in preišljenim trgovcem samim, ampak od tega ima dobiček ves človeški rod. Po dokaz za to ne hodimo daleč. Dobimo ga v vsaki najubožnejši koči. Kako svetlo je v njej, ko prižge stara mati dobro osnaženo svetilko petrolejko. Stara ženica si skoro več misliti ne more, kako je mogla kdaj kot mlado dekle pri medlo brleči treski presti najtanše praznje platno, s kterim se je ponašala na dan svoje poroke. Kako je bilo takrat mračno v koči in nezdravo, kako se je vlačil dim v gostih meglah po njej. Danes pa, kako svetlo je celó po koticčkih. In dalje! Brez skledice slastne kave, ali bi stara revica mogla sedaj več živeti? Res je, da ji je primešane več ali manj Frankove ali Katrajnove slaščice, toda nekaj bobov prave kave je pa vendar le vmes, ki so zrastle ali v Indiji, ali pa na nasprotnem koncu sveta, recimo v Braziliji kje. Da pa si stara revica more osladiti zadnje dni svojega življenja s toliko ji priljubljeno slaščico, zahvaliti se ji je nenavadno razvitemu prometu našega časa.

Po vsem tem se naši spoštovani čitatelji pač ne bodo čudili, da se je svetovni promet polastil že tudi Avstralije ter se raztegnil do najbolj oddaljenih in skritih nje otokov. Tam je še mnogo trgovskega blaga, ki čaka na svoje kupce, mnogo morebiti še takega, za kterega dobička željni trgovci doslej še ne vedó, ali pa se prideluje doslej tam le še v

majhnih množicah, zato ker ni bilo ljudij, ki bi bili popraševali po njem. Toda le pridejo naj, korist bosta imela oba, trgovec in pridelovalec. Kaj dalja! Dalja ne prihaja dandanes že skoro nič več v poštev.

Zavoljo tega je pritisk svetovnega prometa v Avstralijo od leta do leta večji. Po najrazličnejših potih hité ladije proti njej in iz nje, nekatere do vrha obložene z blagom, nekatere pa napolnjene s popotniki. Kjerkoli zasledi trgovec deželo, ktera mu s svojim blagom obeta srečo in bogastvo, priplava kmalu tudi tovorna njegova ladija za njim. Seveda vozijo tovarne ladije ravno tista pota, kakor hitre ladije, na katerih potujejo trgovci sami, le da so tovarne ladije mnogo počasnejše. A tudi v tem je mnogo razlike, in njih hitrost se ravna po mnogih okolnostih. Druga pa je z ladjami, ki prevažajo ljudi. Tem je hitrica prva stvar ter izkušajo druga drugo prekositi — vsaka bi bila rada najhitrejša. Daljava se torej po teh ladjah preceni najlažje. Zato obrnimo svojo pozornost v prvi vrsti ladjam, ki posredujejo osebni promet, to se pravi, ki prevažajo ljudi.

Po suhem se do Avstralije ne more, ampak samo po morju. Po morju pa se v Avstralijo lahko odpelješ ali na levo, ali pa na desno, ali proti solnčnemu vzhodu ali proti solnčnemu zatonu. Na obeh teh potih ti je prebroditi dve veliki morji, odločiš se že za to ali ono stran; proti solnčnemu vzhodu Atlantski in Indijski ocean, proti solnčnemu zatonu pa Atlantski in Veliki ali Tihi ocean.

Vožnjo iz evropskih pristanišč preskrbujejo velike pomorske družbe, kojih ladije plavajo po morjih vsega sveta. Kajpakda so to samo parobrodi ali parniki, kajti z ladjami jadernicami se mornarji dandanes na dolgo vožnjo ne spuščajo več, ampak z njimi brodarijo le še ob primorjih, celó pa ne prevažajo več z njimi popotnikov. Ti se vozijo le na parobrodih.

Kdor se je odločil proti solnčnemu vzhodu, temu sta na izbiro dve morski poti, ali okoli Afrike, ali pa ob Evropi in Aziji. Tudi ladije si popotnik lahko izbira ter sede ali na nemško, ali pa na angleško ladijo. Nemške odhajajo v Avstralijo iz Bremena in Hamburga, angleške pa iz Londona, Liverpoola in Sovsemtna (Southampton). Sovsemtenske ladije so nekoliko počasnejše, kakor iz Londona odhajajoče, nemške pa zopet nekoliko počasnejše, kakor angleške. Na poti v Avstralijo prebrodijo te ladije najpoprej več kot polovico Atlantskega oceana po vsej

njegovi dolžini. Potoma se ustavljajo samo enkrat, na afriškem otoku Madejri, do kamor priplovejo v šestih dneh. Ob Afriko zadevajo na nje najskrajnejšem jugu, v Mestu na Kapu (Capetown), do kamor je devetnajst dni vožnje. Od Mesta na Kapu zavozijo v Indijski ocean, v katerem pa noter do Avstralije, do mesta Hobarta na Tasmanskem otoku, ni nobenega otoka, torej tudi nobene postaje. Vozijo se brez prenehanja osemnajst dni. Iz Hobarta plovejo sovsemtenske ladije dalje do Uelingtona na Novi Zelandiji, do kamor je iz Hobarta še šest dni vožnje, iz Londona odhajajoče pa se zasučejo iz Hobarta proti Melburnu in odtod v Sidnij, kamor dovedó popotnika v naslednjih štirih dneh. Vsa vožnja iz Sovsemtna do Sidnija traja torej 41 dni, a iz Londona odhajajoče ladije zmorejo to pot celó že v 36 dneh.

Ravno tako (okoli Afrike namreč) plovejo tudi ladije velike nemške parobrodne družbe »Severonemški Lojd« v Bremenu. Te potrebujejo do Sidnija 54 dni, ker se ustavljajo večkrat kakor angleške.

A ta pot okoli Afrike ni pri popotnikih nič kaj pri- ljubljena. Posebno Angleži potujejo rajši mimo Evrope in Azije. Na to pot pošiljajo angleške, nemške in tudi jedna francoska družba svoje ladije. Angleške ladije potrebujejo iz Londona do Gibraltarja pet dni. Gibraltar leži že ob Sredozemskem morju, ki se razprostira med Evropo in Afriko. Sredozemsko morje preplovejo ladije v sedmih dneh. Pri Port Saidu zavijejo v znameniti Sueški prekop, iz kterega splavajo v Rudeče morje. Na njega južnem koncu stoji mesto Aden, kamor dospó iz Port Saida v šestih dneh. Tudi francoske ladije, odhajajoče iz Marseja, vozijo tako.

Aden je preimenitno morsko pristanišče, kjer se ustavljajo in odkoder se razhajajo ladije vsega sveta. Francoske se iz Adena zasučejo po Indijskem oceanu proti jugu, se ustavijo na Sešelih (afriškem otočju), potém pa plovejo brez postanka do Avstralije, kjer obišejo velika tri avstralska mesta, Adelajdo, Melburn in Sidnij. Iz Marseja do Sidnija potrebujejo 39 dni. Njih zadnja postaja je mestece Numeja na Novi Kaledoniji, ki je, kakor znano, v francoski oblasti. Iz Sidnija do Numeje se vozijo še tri dni.

Skoro isto pot vozijo od Adena dalje tudi nektere angleške in nemške ladije, le da se angleške v Indijskem oceanu ne ustavljajo na Sešelih, ampak na otočju Čagos, kjer imajo Angleži velikanske zaloge premoga. Iz Londona do Sidnija so te ladije 40 dni na potu, nemške ladije se zamudé pa 55 dni.

Večinoma pa se popotniki iz Adena vozijo rajši naravnost proti vzhodu, proti Indiji, kjer se ustavljajo prvič v Kolombu na otoku Sejlonu, drugič pa v Singapuru; odtod vozijo dalje v Sidnij. To pot vozijo angleške in nemške ladije. Njih vožnja traja do Sidnija 46 do 54 dni.

Razlika v času, ki ga ladije porabljajo na poti iz Evrope v Avstralijo, je torej precejšnja ter znaša celih 19 dni. Najhitrejše dospó v Avstralijo v 36 dneh, druge potrebujejo za to 41 do 55 dni.

Taka je ladijam pot proti vzhodu. Popotniki, ki pa jo umerijo na nasprotno stran, proti solnčnemu zahodu, ali proti Ameriki, prebrodijo najpoprej Atlantski ocean, za kar potrebujejo sedem do osem dni vožnje. Dospeli so v Novi Jork, glavno mesto Severne Amerike. Tu jim je presesti na železnico, po kateri predirjajo v šestih dneh in nočeh vse Zjedinjene države do San Franciska, mesta na nasprotnem obrežju, na obrežju Velikega ali Tihega oceana. Tu jim je treba zopet presesti na ladijo, ki priplove v sedmih dneh do Honolulu na Havajskih otokih. Iz Honolulu je do Samoanskih otokov nadaljnih devet dni, do Nove Zelandije pet in do Sidnija zopet pet. Ta iz šestih delov sestavljena vožnja traja torej 39 do 40 dni.

A krajša, kakor ta, je vožnja iz Evrope prek Atlantskega oceana do tja, kjer je Amerika najožja, do panamske ožine. Do sem traja vožnja 20 do 22 dni. Ko bi bila panamska ožina prekopana, kar pa ni, če prav so Francozi vtaknili že milijone in milijone v to delo, bila bi vožnja v Avstralijo zeló kratka. Panamska zemeljska ožina je res ozka: železnica jo prevozi še prej kakor v dveh urah, a neprijetno je, da se je treba z ladije presedati na železnico, z železnice pa zopet na ladijo. Do panamske ožine vozijo menda samo francoske ladije iz mesta Havra, na oni strani od Paname dalje pa angleške in ameriške. Od Paname drži pot na Novo Zelandijo in odtod v Sidnij.

Izkušen popotnik jemlje na potovanje sicer kar le more malo prtljage in popotnega drobiža, nekaj ga pa mora na tako dolgi vožnji imeti vendar le s seboj. Prekladanje in presedanje je pa navzlic temu neprijetna stvar. Vrh tega je treba tudi na ladije čakati, včasih več dni, po cel teden ali pa še dalje, zakaj na tako dolgo vožnjo ladije ne odhajajo vsak dan, ampak k večjemu vsak mesec po enkrat.

A kdor se noče presedati, pripelje se v Avstralijo lahko tudi kar naravnost, in sicer iz Hamburga. Hamburške

ladije vozijo po Atlantskem oceanu naravnost proti jugu do skrajnega konca Južne Amerike, do kamor so 40 dni na potu, a se ustavijo ves čas menda samo enkrat. Ob Južni Ameriki se zavozijo skozi Magaljanov preliv na Veliki ocean, prek katerega drvé naravnost proti Novi Zelandiji in odtod v Sidniji. Vsa vožnja traja 57 dni, vendar je videti vedno dovolj ladij na tej poti, posebno, ko se vračajo iz Avstralije v Evropo, zato ker vetrovi ne nagajajo, ampak pihajo vračajočim se ladijam ves čas v hrbet.

Te dolge vožnje, ko človek tedne in tedne ne vidi drugega ko vodo in nebo, so pač silno dolgočasne in mučne. Toda velike plovne družbe se na vso moč trudijo, priti tej neprijetnosti v okom, deloma s hitrostjo svojih ladij, deloma pa s tem, da je na ladijah preskrbljeno z vsemi le mogočimi priličnostmi in udobnostmi tudi za najbolj razvajenega popotnika.

Jeden največjih in najhitrejših parobrodov je zdaj »Kampanija«, ladija znamenite plovne družbe »Kunardove«. »Kampanija« — ladije imajo namreč vsaka svoje ime — je tako hitra, da prevozi Atlantski ocean še nekaj prej kakor v šestih dneh. Silno je velika, res plavajoči palači podobna, 190 metrov dolga, 20 metrov široka in 13 metrov globoka. To je silna globočina! 13 metrov visokih hiš od tal pa do kapa razun v Ljubljani ni veliko na Kranjskem, morebiti nobene. Za razne opravke je na ladiji 415 glav osebja: 61 mornarjev, 195 mašinistov in kurjačev, pa 159 ljudi za kuhinjo, klet in postrežbo popotnikom. Popotnikov more ladija sprejeti 2000 (1000 popotnikov tretjega, 400 drugega in 600 prvega razreda). Za vožnjo v Ameriko in nazaj oblože ladijo z ogromno, skoro neverjetno obilico premoga: s 320 vagoni — vagon po sto meterskih centov. Nje dva dimnika sta tako obsežna, da se vsak, tudi največji poštni voz prav lahko pelje skozi, kakor skozi kak tunel.

Ta ladija je lastnina angleške družbe »Kunardove«. A tudi nemške plovne družbe imajo velike ladije. V tem slovita posebno »Severonémški Lojd« v Bremenu, pa »Hamburško-ameriška poštna družba«.

In kako bogata je notranja oprava takih velikanov, kako prilično in prijetno je na pr. že stanovanje. Popotniki prvega razreda imajo večinoma na vseh ladijah, angleških in nemških, vsak svojo sobico, kajito ali kabino. V kajitah tudi najbolj razvajeni človek ne pogrésa nobene reči, kakoršne je domá v svoji bogato opravljeni palači vaju.

Razun izvrstne postelje stoji v kajiti prostoren divan, kamor lahko leže črez dan, stoji omara za obleko, mizica za umivanje, miza, na kateri lahko piše, če se mu zdi itd.

Razun teh posameznih sobic se nahajajo na vsaki veliki ladiji po najmanj tri dvorane: jedna, kjer se shajajo tobakarji ali kadilci, druga je pristopna samo gospem, tretja največja pa je zbirališče vseh popotnikov na ladiji in ob enem tudi njih skupna obednica. A te dvorane niso morebiti nizke beznice, v katerih se človek z glavo dotika stropa, ampak najmanj tri do štiri metre visoki prostori. Kakor v kajitah, je tudi po dvorinah oprava prav kneževska. Stene so iz najlepšega lesa, umetniško lepo zrezljane in z velikimi ogledali olepšane. Na pozlačenem in zrezljanem stropu vidiš v vsaki dvorani veliko in lepo sliko. Če je dvorana pripravljena za obed, postavljene so po njej tri ali štiri vrste miz, pri vsaki za dvanajst oseb prostora. Po obedu se mize odstranijo in dvorana se izpremeni v zabavišče, kjer se popotniki kratkočasijo z glasbo, petjem, kartami itd., če se jim zdi, tudi s plesom, zakaj glasovirja ne manjka v nobeni taki dvorani, veselja za ples pa med popotniki in popotnicami tudi ne. Brez takih zabav bi bilo življenje tako na tesno zgnečene množice prejednolično in predolgočasno. Ob stenah stojé mehke, z žametom in svilo prevlečene klopi, na katerih sedi istočasno po sto popotnikov. Raznovrstne mojstrsko izdelane podobe po stenah in s težkimi svilnatimi zagrinjali nakičena okna spopolnjujejo krasoto, ki se ti pokaže, kamor pogledaš.

Kajpakda je na taki ladiji tudi vseh drugih prostorov dovolj: prostorna kuhinja z veliko omaro, kjer hladé jedi in pijačo, poseben prostor, v katerem se vedno nahaja po 200 do 300 centov ledú (narejajo ga na umeten način na ladiji sami). Celó velike pa so shrambe za jedila in najraznovrstnejše pijače, katerih je tolika izbira, da postrežejo natararji lahko vsakemu okusu s francoskim, španskim, italijanskim in drugimi vini. Če ti je vroče in bi se rad skopal in ohladil, daj si odpreti kopel, v kateri stojé dragocene, iz mramora izsekane banje. Celó brivca imaš v posebni sobi na razpolaganje, da te počese, ostriže in obrije vsak čas, kedar želiš.

Ko se zmrači, zasveti se po ladiji prekrasna svetloba. V najnovejšem času so ladije razsvetljene jedino le z električno lučjo, kar je že zavoljo varnosti proti ognju velikega pomena. Na jedni najnovejših nemških ladij, na »Frideriku

Velikem«, je 700 električnih lučij. Tudi kajite imajo vsaka svojo luč, ki jo popotnik z jednim pritiskom prižgé ali pa ugasne, keđar se mu zljubi.

Zvez z Avstralijo je torej dovolj in različnih. Že to je dokaza dovolj, da Avstralija podjetnemu trgovcu ni zadnja briga. A tudi naselnikom v Avstraliji je mnogo do tega, da so z drugim svetom v dotiki. Nekatere kolonije segajo iz tega vzroka globoko v svoj žep. Tako se je na pr. leta 1880. dogovorila kolonija Viktorija z veliko angleško plovno družbo »Peninsular and Oriental«, da ji bo plačevala po en milijon goldinarjev na leto, če bo družba poslala vsakih štirinajst dnij parobrod iz Indije (s Sejlona) v Avstralijo.

A tudi Avstralija in nje otoki so po parobrodih in jadernicah več ali manj tesno zvezani med seboj. Iz Sidnija, kjer je devet mornarskih družeb, odhajajo ladije o natanko določenih časih na Novo Zelandijo, na Novo Kaledonijo (vsake štiri tedne enkrat) in na Fičijanske otoke. Še živahnejši je Melburn v Viktoriji. V tem mestu ima štirinajst angleških in ameriških plovnih družeb svoje zastopnike in mešetarje za vožnjo okoli Avstralije, razun teh pa je še dvanajst domačih mornarskih družeb.

Celó imenitno središče za mornarstvo po Oceaniji je Nova Zelandija, ki ima redno zvezo z Avstralijo (Sidnij), z otočji Tahiti, Tonga, Fiči, Samoa in odtod dalje prek Havajskih otokov s Severno Ameriko. A tudi naravnost iz Londona prihajajo ladije na Novo Zelandijo.

Na druga otočja v Oceaniji prihajajo ladije naravnost iz Evrope samo na Novo Kaledonijo. Tudi na Novi Gvineji se ustavljajo včasi naravnost iz Evrope došle holandske ladije, a ne redno, včasi ni celo leto nobene.

Mnogi avstralski otoki, posebno manjši med njimi, pa vidijo sploh malokdaj kak parobrod. Zveze med njimi vzdržuje po največ nemška »trgovska in plantažna družba«, ki ima nad štirideset parobrodov ter skupuje z njimi najrazličnejše pridelke tamošnjih otokov. Sicer pa se ob teh otokih ustavljajo k večjemu jadernice, ali pa veliki čolnovi sosedov domačinov z bližnjih otokov, kajti Polinezi so še zdaj vsi izvrstni brodniki, posebno slovó Samoanci. — —

Drugo preimenitno zvezo z daljnimi deželami naše zemlje posredujejo brzozjavi ali telegrafi. Velike trgovine si brez brzozjava dandanašnji že skoro več misliti ne moremo. Parobrodi prenašajo ljudi in blago, brzozjavi pa misli in besede. O pravem času izgovorjena, ali pa zamolčana beseda

prinese bogatemu trgovcu lahko ali za tisoče in tisoče goldinarjev dobička, ali pa ravno toliko škode. Bogat trgovec se dandanes lahko vsak trenutek pouči, kakšno ceno ima kako blago, recimo Bog ve kje v Afriki, ali na skrajnem koncu Južne Amerike, ali na Kitajskem, Japonskem, v Avstraliji itd.

Se važnejše kakor cena je za trgovca dostikrat vprašanje, kje se dobi kako blago takrat, ko ga najbolj potrebuje. In bodi dotična dežela še tako oddaljena, ako se mu mudi, privedó mu brzovjav, železnice in parobrodi blago v najkrajšem času, kamor ga naroči. Zató se nam lakote ni več bati v krajih, kjer se nahajajo ta občila (brzovjav, železnice in parobrodi). V takih krajih ljudje ne bodo več trumoma mrli za lakoto, kakor se je to zgodilo v prejšnjih časih. Celó cene ob takih žalostnih prilikah ne bodo več tako neznansko visoke, kakih so bile nekđaj, ko je človek hleb kruha rad s cekinom plačal in še — hvala Bogu — če ga je dobil!

Železnice in parobrodi so največje daljave neznansko skrčili. Celó nobene daljave pa ni za brzovjav. Ko je stegnil Lukeni svojo tolovajsko roko in zabodel nepozabno našo cesarico Elizabeto, zvedel je o tem nezaslišanem zločinstvu v nekolikih urah ves svet. Še tisto popoldne so se o tem strašnem dogodku ljudje prestrašeni in osupli razgovarjali ne samo na Dunaju, v Parizu, v Londonu in drugod po Evropi, ampak prežalostna novica se je že v nekterih urah raznesla tudi po Ameriki in Avstraliji.

Zavoljo velikanske svoje važnosti je pa brzovjav speljan že tudi po vsej zemlji, po ljudnatih krajih ravno tako, kakor skoz najgrše puščave in samote. In ko zmanjka zanj suhe zemlje, potopi se brzovjav v morsko dno ter v tihih morskih globočinah prenaša misli in želje človeškega rodú križem sem in tja.

Po morskem dnu položeni brzovjav imenujemo kabel. Tudi kabel je jeden tistih velikanskih izumov, ki se bodo našemu stoletju še v poznih časih šteli v čast in slavo. Saj pa kabel tudi ni kaj malega. Sicer je res, da popis kabla skoro ne spada v opis Avstralije; ker pa naši čitatelji še menda niso imeli prilike poučiti se o kablu, zato mislim ne bo odveč, ako zinemo vsaj mimogrede nekaj o njem, in sicer toliko, kar je za razumevanje svetovnega prometa z Avstralijo neizogibno potreba vedeti.

Po suhem so brzovjavne žice (telegrafski dratovi) napete in speljane na kolih. Vidite jih zdaj že ob vseh cestah.

Čim bliže večjih krajev, tem več jih je po kolih, zato ker se stekajo od najrazličnejših vetrov svetá. Žice so železne; bakrene (kufrene) so pač boljše, zato ker boljše vodijo električni tok, toda predrage so.

Ce pa je že brzojavljenje po suhem tako važno, kako imenitna mora biti pa še le brzojavna zveza med deželami, ki jih ločijo velikanska, neizmerna morja.

V morje pa kolov ne moremo postavljati, zavoljo tega je treba telegrafske žice pogrezniti v njega dno. Ali to je hitro rečeno, storjeno pa ni tako lahko. Ko bi se pogreznile v morje kar take, kakoršne so, bi jih morska voda razjedla v prav kratkem času. Da pa se to ne zgodi, obdajajo in oblivajo jih (te so pač bakrene, zato pa tudi mnogo drobnejše) z gutaperčo, tvarino, ki je najbolj znana pod imenom gumielastika. Po sedem takih, z gutaperčo oblitih žic se poveže v butarico, ktera se ovije in oprede z močnim, s smolo napojenim laknom in zopet oblije in zakapa z gutaperčo, da pač morska voda nikakor ne more do žic. Tako iz sedem žic sestavljeno butarico imenujejo kablovo dušo. Po njej se odpošlje lahko sedem brzojavov ob enem. Tako pripravljen pa kabel še nikakor ni zrel in sposoben, da bi ga potopili v morje; prvič je prelahek in bi se v morskih globočinah ne pogreznil do dna, drugič je prešibek, pretrgali bi ga močni morski tokovi, ali pa tudi velike morske ribe in druge živali, ki bi se zadevale vanj; tretjič je pa tudi število žic v kablu premajhno. Zato se sklada in poveže po sedem takih kablovih duš, ki se zopet obdajo z gutaperčo ter se opredejo s še močnejšim, posmoljenim laknom. Tak iz sedem kablovih duš sestavljen kabel ima v sebi sedemkrat sedem, torej 49 brzojavnih žic ter je na ta način postal močna, debela vrv, ktero zavoljo trdnosti povijejo in opredejo še z močnimi, železnimi žicami. S tem je kabel postal tako močan, da ga ne raztrga brž kaka sila. Da pa morska voda ne razjé zadnjega, zunanjega železnega ovitka, zakapa in zalije se še ta z asfaltom.

Zdaj še le je kabel debel, kakor otročja roka za pestjo, pripraven, da se potopi v morje. Težak je zdaj zato dovolj, kajti meter dolg kos kablove vrvi tehta čez poltretji kilogram ali kakih pet starih funtov.

Prvi podmorski kabel so položili leta 1850. prek Kanal la Manša, ki se preliva med angleško in francosko deželo. Ker se je ta prvi poskus izvrstno obnesel, napravili so

kmalu potem podmorske zveze na več krajih, ki pa so bile vse le kratke; sto kilometrov ni bila nobena dolga. Toda pri teh delih so se inženirji naučili marsikaj, česar poprej niso vedeli, ter so se vedno bolj uživali v prepričanje, da je s kablom mogoče zvezati tudi celó take daljave, kakor na pr. Evropo in Ameriko, kar se je tudi po mnogih poskusih in denarnih žrtvah zgodilo leta 1866.

Od tistega časa se na vseh koncih in krajih sveta polagajo kabli ter zvezujejo najbolj oddaljena mesta in dežele med seboj. Kake velike važnosti da so dandanes brzovjavne zveze za svetovni promet, kaže pač to najbolje, da je leta 1865. in 1866. položeni kabel dobil sedem naslednikov, tako da je med Evropo in Ameriko položenih osem kablov, drug vštrec drugega, ki vsi nosijo dobre obresti. S kablom je iz Lisabone zvezana tudi Južna Amerika. Važna primorska mesta vseh delov sveta imajo svoje kable; kablov manjka le še na zapadnem in deloma južnem obrežju Avstralije, to pa zavoljo tega, ker tam ni še znamenitih primorskih mest. Angleži so izvedli kabel iz Londona v Indijo in na Kitajsko. Z dosedanji kabli bi se naša zemlja dala oviti trikrat okoli in okoli.

Tudi Avstralijo vežejo brzovjavi z drugim svetom. Iz Sidnija drži postranska proga do velikega avstralskega brzovjava, ki je po sredi Avstralije prek vseh njenih puščav in samot speljan od skrajnega juga pri mestu Adelajdi do skrajnega severa pri Port Darvinu. Tu se potopi v morje ter drži v Batavijo na Javi, odtod v Singapur, iz Singapura pa zdaj po suhem, zdaj po morskem dnu v Madras, Bombaj, Aden, Suec, Aleksandrijo, Malto, Gibraltar in London. Manjši avstralski otoki pa zdaj še nimajo brzovjavnih zvez ne med seboj, ne z Avstralijo razun Nove Zelandije, do kamor sta iz Avstralije po morskem dnu položena celó dva brzovjava.

* * *

Kakšnega blaga in kakšnih rečij za svojo trgovino pa si veliki tržec kupi in naroči lahko iz Avstralije in Oceanije? Takega blaga je veliko, kar smo že povedali o priliki, ko smo govorili o avstralskih pridelkih in avstralskem gospodarstvu. Angleške suknarje drži po največ avstralska volna po koncu. Zlato je še dandanes jeden najmenitnejših rudarskih pridelkov, in razun v Ameriki ni te čislane kovine v nobenem delu sveta toliko, kakor v Avstraliji. Avstralsko žito in avstralsko presno meso pritiskata že sedaj na ceno

teh dveh imenitnih živil. Koliko pa je še drugega blaga, posebno rudnin, premoga, železa, bakra, cina itd.; teh je Avstralija tako bogata, da je menda skoro ne presega kak drug del sveta.

Vrh tega pa je mogoče, da se nahaja ondi morebiti tudi mnogo rečij, katerih do sedaj ali še ne poznajo, ali jim pa še porabe ne vedó. Koliko je bilo na svetu že takih! Toda tú ni prilike, niti prostora, da bi se pečali z njimi na drobneje.

A trgovec ne skupuje samo, on tudi prodaja. Za to pa je Avstralija tako hvaležen del sveta, kakor ne brž kateri. Res imajo avstralski naselniki že precej tovaren, a v teh se izdeluje večinoma le tako blago, ki je vsakdanjim potrebam namenjeno. Veliko imajo na pr. mlinov, žag, cukraren, pivovaren, žganjarnic itd., manjkajo pa jim tovarne za izdelovanje finejših stvari, posebno za izdelovanje strojev. Naročati si jih morajo z Angleškega, ali pa iz Amerike. Celó blago za obleko prihaja skoro vse iz tujine. Avstralski naselniki so dandanes bogati ljudje. Z bogastvom in blagostanjem pa se vzbujajo človeku misli in želje po stvarih, na ktere poprej, dokler sta ga trli revščina in pomanjkanje, ni mogel misliti. Iz računov avstralskih gosposk se je pokazalo, da nobena dežela na svetu, tudi najbogatejša, ne Francoska, ne Nemčija, celó Angleška ne odpošilja leto za letom na tuje toliko denarja, kakor Avstralija. Poprek zračunjeno, se razdelé za tuje blago izdajane vsote po več kakor poldrugi sto goldinarjev za glavo. Ogromnost tega razmerja se pokaže najbolj, če primerjamo druge dežele. Indijo na pr. štejejo Angleži med najdragocenejše svoje kolonije, a za tuje blago se tam ne izdaja več kakor po sedem, k večjemu po deset goldinarjev za osebo.

Kaka razlika proti Avstraliji! In to veliko trgovino imajo večinoma vso Angleži v rokah. Angleško blago slovi res zavoljo svoje dobrote, toda ne vse. Z marsikterimi obrtnimi izdelki jih presegajo Francozi in tudi Nemci. Zató so se avstralski naselniki hoteli z lastnimi očmi prepričati, kako je s temi stvarmi pri drugih narodih, drugič pa tudi pokazati, kaj in koliko blaga imajo oni sami za prodaj. V ta namen so povabili vse izobražene narode leta 1879. v Sidnij na razstavo, leto pozneje pa v Melburn. A udeležba ni bila posebno velika. Najbolj so svojo korist razumeli kajpakda Angleži; nad 1300 tovarnarjev (fabrikan-tov) je poslalo svoje izdelke tjakaj na ogled, francoskih

pa samo okoli 500. Mlačnejši so bili Nemci, najbolj mlačni pa avstrijski tovarnarji in obrtniki. Nekaj obilnejše so se udeležili razstave v Melburnu, vendar pa tudi te ne v tolikem številu, kakor bi se je morali, zakaj ravno avstrijskim tovarnarjem mora biti mnogo do tega, da najdejo dobrih tržišč za svoje izdelke. Avstrijci smo med merodajnimi državami jedini, ki nimamo nič kolonij in jih tudi nikoli imeli ne bomo, ker so si drugi narodi razdelili že skoro ves svet med seboj, ali pa ga bodo v kratkem, kolikor si ga še niso. Kam se naj obrne avstrijski trgovec s svojim blagom, ko ga povsod izpodrivajo drugi! V Avstraliji bi bila še prilika za dobro kupčijo; seveda bi se morala napraviti družba, ki bi pospeševala izvoz tjakaj, a avstrijskih ladij se ne vozi dozdej še nobena v Avstralijo, če prav odhajajo ladije »avstrijskega Lojda« iz Trsta že na dolga, dolga pota, celó na Kitajsko. Avstrijsko blago se mora zavoljo tega izpečavati prek Londona po angleških ladijah, kar pa ne podraži samo vozniških stroškov, ampak ima še to slabo stran, da se dobro avstrijsko blago prodaja za angleško, slabo pa za avstrijsko. Naše kose na pr., naši srpi, naše motike, lopate in drugo tako gospodarsko orodje sloví daleč po svetu ter se prodaja celó v Sibirijo in na Kitajsko, toda tuji trgovci ga izdajajo tam najrajši za svoje domače blago. Kar pa je slabega, gre vse na avstrijsko ime, razun tega pa tudi še mnogo drugega, ki ni bilo nikoli na Avstrijskem.

Takim pôtém ne bo naše blago na tujem prišlo nikoli na dober glas. Zavoljo tega je skrbeti za to, da prihaja naše blago na naših ladijah na tuje sejme. Za to pa bi se morala seveda v prvi vrsti zavzeti država, kakor se godi to drugod. Nekatere države potrošajo za to ogromne vsote, nam Avstrijecem pa bi bilo to še posebno treba, ne samo pri prodaji domačega, ampak tudi pri nakupovanju tujega blaga. Tudi avstrijski suknarji popredejo in potkajo veliko avstralske volne, a ne dobivajo je prek Trsta, ampak prek Angleškega in po angleških ladijah. Dobiček, ki se prijema takim pôtém angleških prekupovalcev, spravili bi Avstrijci lahko sami v svoj žep, ako bi imeli naravnost zvezo z Avstralijo.

Tako silno važen je dandanes svetovni promet za vse države.

K a z a l o.

Uvod.	Stran 3
---------------	------------

I. Avstralija.

I. Kako so odkrili Avstralijo	9
II. Prvi evropski naselniki v Avstraliji	11
III. Avstralska zemlja	13
1. Pogorja	14
2. Reke in jezera	14
IV. Podnebje	16
V. Rastline in živali	17
1. Rastline	17
2. Živali	25
VI. Ljudje	34
1. Avstralski divjaki in njih telesne lastnosti	36
2. Obleka in lepoticje	38
3. Stanovanja in orodja	41
4. Lov in hrana	45
5. Družinsko življenje Avstralcev	49
6. Značaj in duševne lastnosti Avstralcev	57
7. Vera in vraže	60
VII. Misijonarji v Avstraliji	65
VIII. Naselbine ali kolonije v Avstraliji	75
1. Gospodarske razmere v avstralskih kolonijah	81
<i>a)</i> Poljedelstvo	87
<i>b)</i> Živinoreja	89
<i>c)</i> Rudarstvo	92
<i>č)</i> Obrtnost in trgovina	96
<i>d)</i> Šola in cerkev	99
2. Opis posameznih naselbin ali kolonij	101
1. Novi Južni Uels	103
<i>a)</i> Prebivalci	103
<i>b)</i> Narodno gospodarstvo	105
<i>c)</i> Mesta	107
2. Naselbina Viktorija	109
<i>a)</i> Prebivalci	109
<i>b)</i> Narodno gospodarstvo	109
<i>c)</i> Mesta	110
3. Zapadna Avstralija	110
4. Južna Avstralija	111
5. Kraljičina dežela	111
6. Otok Tasmanija	111

II. Avstralski otoki ali Oceanija.

I. Zemlja in tla avstralskih otokov	116
II. Rastline in živali avstralskih otokov	123
1. Rastlinstvo	123
2. Živalstvo	128
III. Prebivalci Oceanije	131
1. Melanezija in nje prebivalci	132
<i>a)</i> Obleka in lepoticlje	134
<i>b)</i> Kako Melanezi stanujejo	135
<i>c)</i> Njih orodje in razni izdelki	137
<i>č)</i> Hrana Melanezov	139
<i>d)</i> Rodovinsko in javno življenje	141
2. Polinezija in nje prebivalci	144
IV. Iz zgodovine avstralskih otokov	152
V. Nekaj o razmerah tujih držav na avstralskih otokih	155
VI. Samostalna otočja v Velikem Oceanu	160
1. Novi Hebridi	161
2. Tongansko kraljestvo	165
3. Samoanski otoki	168
VII. Še le pred kratkim odklonjeni otočji	170
1. Havajsko otočje	170
2. Tahiti ali Družbinski otoki	177
VIII. Posestva tujih držav po oceanskih otokih	177
1. Francoska posestva	178
<i>a)</i> Novokaledonski otoki	178
<i>b)</i> Tahiti ali Družbinski otoki	179
2. Nemška posestva	181
3. Nizozemska posestva	182
4. Angleška posestva	183
<i>a)</i> Otočje Fiči	183
<i>b)</i> Nova Zelandija	187
<i>α)</i> Iz novozelandske zgodovine	187
<i>β)</i> Veljava in pomen Nove Zelandije	192
<i>γ)</i> Novozelandska mesta	195
IX. Misijon na oceanskih otokih	197
1. Misijon pri Polinezih	198
2. Misijon pri Melanezih	202
X. Svetovni promet z Avstralijo in Oceanijo	209

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS #

00000077275

